ARNOBII

DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES LIBRI OCTO

Nunc primum in lucem editi.

ROMAE.
APVD FRANC. PRISCIANEN. FLORENTINVM.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

AD ILLVSTRISSIMVM,

& Inuictiſſimum Regem Gallorum

FRANCISCVM

Valeſium.

IANDVDVM bonarum artium ſtudioſi, qui me non uulgari amore proſequuntur, quotidianis expoſtulationibus, & pene conuitio infeſtarunt, quòd quum ſtudio literarum, & credulitati noſtræ diuinæ ſuffragari poſſem, & deberem, in dies moras moris connecterem. In cauſa erat, quòd Arnobium priſtinæ religionis, pro qua noſtram uehementiſſime impugnabat, & lace rabat, acerrimum colluctatorem, & euerſorem ſupprimerem, & mihi uen dicarem. Contra ego inferebam ipſum uariis, & multiplicibus mendis, atque erroribus refertiſſimum, & multum mutatum ab illo, qui fuerat quondam, ora doctorum hominum ſubterfugere, & rubore ſuffundi. Tum illi ne obtentu nubium tanti luminis fulgor ab oculis noſtris eripe retur, omnem operam, & ſtudium in unum conuenientes adhibuere, ut pietatis chriſtianæ maximus dux, & propagator, integer, & abſterſus, hac miſerabili tempeſtate, qua in horas uera Religio undique exagitatur, in publicum prodiret: & quia eius curatio in longum protrahebatur (difficile enim erat multos diuerſis negociis præpeditos ad horam præſcriptam inuenire, & conuenire) Hieronymus Ferrarius, & Franciſcus Priſcianenſis uiri doctiſſimi, & ingenii, & iudicii perſpicaciſſimi, emendandi, & imprimendi Arnobium prouinciam ſuſceperunt: & ita feliciter ſunt aſſecuti, ut illum à uariis, & enormibus uitiis, atque erroribus uindicarint: tum elegantibus, & pulcherrimis typis impreſſum in ſtadium produxerint, me uero à calumniis, & moleſtiis abſoluerint. Quare depoſitis nouus exu uiis, nitidúsque inuenta Arnobius ad te Rex Regum Maxime accedere feſtinat, quòd Religionis es ualidiſſimum propugnaculum, & Chriſtianæ Reipublicæ uigilantiſſimus tutor, ac defenſor, & hæreticorum formidoloſa bipennis: ac tanto te lætius ſalutare cupit, quanto ardentius bonas artes amplecteris, literatos foues, & euehis: & Scriptores Arnobii non diſſimiles utriuſque linguæ undecunque exquiris: & profuſo ære comparas, exor nas, & ueneraris. Princeps igitur iucundiſſime Arnobium rhetorem eloquentem, oratorem luculentiſſimum, & ſuperſtitionis triumphatorem, quem diu exoptaſti, ſuſcipe: qui ſi aliqua labe adhuc infici uidebitur, qui acutius uiderint, area, & lampas relinquitur: ut rectius ſagittas in ſcopum

Digitized by Google

intendant: qualem enim docti uiri è manibus meis uix extorſere, ſpon-
te, & lubens maieſtati tuæ, quam multis epigrammatum luſibus decan-
taui, & excolui, dedico, & dono. Iure enim belli meus eſt Arnobius,
quem è media barbarie non ſine diſpendio, & diſcrimine eripuerim: ut
ſub tali, ac tanto Imperatore tantus religionis anteſignanus in Deos gen-
tium, ritus, ſacra, & cæremonias ualidius digladietur. Spero equidem ſub
tuis ſignis propudioſum Diuorum gregẽ in fugam uerſurum, atque euer
ſurum. Quod ſi illum (ut tuum eſt ingenium) benigne tracta-
ueris, multi utriuſque linguæ Scriptores, qui concla-
mati, & deperditi deſyderantur, tanquam
ex equo troiano prodibunt in
lucem: ac te poſtlimi-
nio ſalutantes, & nomini tuo undecunque celeberrimo, &
prouinciæ laudabili, quam in Remp. literariam di-
tandam, atque exornandam feliciter ſu-
ſcepiſti, acclamabunt, plau-
dent, & arridebunt.
Vale. Romæ è Bibliotheca Pala-
tina calen. Septembris.

M D XLIII.

Fauſtus Sabæus Brixianus.

Digitized by Google

Ex Hieronymo in catalogo uirorum eccleſiaſticorum.

ARNOBIVS ſub Diocletiano Principe Siccæ apud Africam florentiſſime Rhetoricam docuit, ſcripſitq; aduerſum Gentes, quæ uulgo extant, uolumina.

Ex eodem de Firm. Lactantio.

FIRMIANVS, qui & Lactantius Arnobii diſcipulus.

Et in appendice Chronicorum Euſebii Pamph.

ARNOBIVS in Africa rhetor clarus habetur, qui quum in ciuitate Siccæ ad declamandum iuuenes erudiret, & adhuc ethnicus ad credulitatem ſomniis compelleretur, neq; ab Epiſcopis impetraret fidem, quam ſemper impugnauerat, elucubrauit aduerſus priſtinam religionem luculentiſſimos libros: & tandem ueluti quibuſdam obſidibus impetrauit.

Ex Ioanne Trittenhem Abbate de Scriptoribus eccleſiaſticis.

ARNOBIVS presbyter, philoſophus, & rhetor inſignis, quum adhuc gentilis Rhetoricam doceret, diuina miſeratione uocatus, chriſtianum ſe cœpit profiteri: quũq; ad Epiſcopos accedens ſe baptizari expeteret, non credebant; ueriti ne uir ſæcularis tumens eloquentia, ſacramentis fidei conaretur illudere, & omnino ſententiam differebant: Arnobius uero cernens ſibi fidem minime adhiberi, in argumentum ſynceritatis ſuæ ſcripſit, & obtulit Epiſcopis inſigne uolumen

Aduerſum Gentes	Lib. VIII.
In Pſalterium quoque	Lib. I.
De Rhetorica inſtitutione	Lib. I.

Alia quoque multa edidit, quæ ad notitiam meam non uenerunt.

Docuit in Africa Rhetoricam ſub Diocletiano Principe: habuitq; multos egregios, & nobiles diſcipulos, qui uiri doctiſſimi euaſerunt. Claruit ergo circa annos Domini noſtri IESV Chriſti CCC.

PAVLVS PAPA III.

VNIVERSIS, & ſingulis præſentes literas inſpecturis ſalutem, & apoſtolicam benedictionem. Cum ſicut dilectus filius Fauſtus Sabæus familiaris noſter, & bibliothecæ noſtræ uaticanæ cuſtos nobis nuper exponi fecit, ipſe ad cc m munem nõ ſolum literatorum, ſed etiam Chriſti fidelium utilitatem opera Arnobii contra Gentes ſua impenſa imprimi facere intendat, Nos, ne alii ex alieno labore, ac induſtria, & impenſa lucrum faciant, prouidere uolentes, ipſius Fauſti precibus ſuper hoc nobis humiliter porrectis inclinati, omnibus, & ſingulis extra dominium ſanctæ Romanæ Eccleſiæ exiſtentibus ſub excommunicationis, in dominio autem prædicto commorantibus, ultra hoc etiam ſub amiſſionis librorum, & centum ducatorum auri de camera, cameræ apoſtolicæ applicandorum pœna ipſo facto per contrafacientes incurrenda per præſentes inhibemus, ne intra decennium proxime futurum dicta opera imprimere, uel imprimi facere, aut impreſſa alibi quàm Romæ uendere, aut uenalia habere ſine Fauſti prædicti licentia audeant, uel præſumant. Mandantes omnibus, & ſingulis locorum Ordinariis, & in dicto ſtatu eccleſiaſtico etiam officialibus, & miniſtris noſtris, ut quãdo, & quoties opus fuerit, præſentes literas publicent, & iuxta illarum tenorem eas obſeruari faciant, & curent. conſtitutionibus, & ordinationibus apoſtolicis, cæterís que contrariis non obſtantibus quibuſcunque. Datum Romæ apud Sanctum Marcum ſub annulo Piſcatoris die xiii. Auguſti M D LXII. Pontificatus noſtri anno octauo.

Cautum eſt etiam FRANCISCI Chriſtianiſſimi Gallorum Regis decreto nequis in quinquennium excudat.

Digitized by Google

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES LIBER PRIMVS.

QVONIAM comperi nonnullos, qui ſe plurimum ſapere ſuis perſuaſionibus credunt, inſanire, bacchari, & uelut quiddam promptum ex oraculo dicere: poſtq̃ eſſe in mundo chriſtiana gens cœpit, terrarum orbem periiſſe, multiformibus malis affectum eſſe genus humanum: ipſos etiam Cœlites derelictis curis ſolennibus, quibus quondam ſolebant inuiſere res noſtras, terrarum ab regionibus exterminatos: ſtatui pro captu, ac mediocritate ſermonis contraire inuidiæ, & calumnioſas diſſoluere criminationes: ne, aut illi ſibi uideantur, popularia dum uerba depromũt, magnum aliquid dicere, aut, ſi nos talibus continuerimus à litibus, obtinuiſſe ſe cauſam putent, uictam ſui uitio, non aſſertorum ſilentio deſtitutam. Neq; enim negauerim ualidiſſimam eſſe accuſationem iſtam, hoſtilibúſq; condignos odiis nos eſſe, ſi apud nos eſſe conſtiterit cauſas, per quas ſuis mundus aberrauit ab legibus. Exterminati ſumus, dum lõge examina tanta mœrorum mortalium importata ſunt ſæculis. Inſpiciamus igitur opinionis iſtius mentem, & hoc quod dicitur, quale ſit, ſummo uſq; omnibus contentionum ſtudiis, quibus obſcurari, & contegi contemplatio rerum ſolet, an ſit iſtud, quod dicitur uerum, momentorũ parium examinatione pendamus. Efficietur enim profecto rationum conſequẽtium copulatu, ut non impii nos magis, ſed illi ipſi reperiantur criminis iſtius rei, qui ſe numinum profitẽtur eſſe cultores, atq; inueteratis religionibus deditos. Ac primum ab his illud familiari, & placida oratione perquirimus: poſtq̃ eſſe nomen in terris chriſtianæ Religionis occœpit, quidnam inuſitatum, quid incognitũ, quid contra leges principaliter inſtitutas, aut ſenſit, aut paſſa eſt rerum ipſa, quæ dicitur, appellatúrq; natura? Nunquid in contrarias qualitates prima illa elemẽta mutata ſunt, ex quibus res omnes conſenſum eſt eſſe concretas? Nunquid machinæ huius, & molis, qua uniuerſi tegimur, & continemur incluſi, parte eſt in aliqua relaxata, aut diſſoluta cõſtructio? Nunquid uertigo hæc mundi primigenii motus moderamen excedẽs, aut tardius repere, aut præcipiti cœpit uolubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere ſe aſtra, atque motus fieri ſignorum cœpta eſt inclinatio? Nunquid ipſe ſyderum Sol princeps, cuius omnia luce ueſtiuntur, atq; animantur, calore exarſit, intepuit, atq; in contrarios habitus moderaminis ſoliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna deſiuit redintegrare ſe ipſam, atq; in ueteres formas nouellarũ ſemper

Digitized by Google

reſtitutione traducere? Nunquid frigora, nunquid calores, nunquid te
pores medii inæqualium temporum confuſionibus occiderunt? Nun
quid longos habere dies bruma, & reuocare tardiſſimas luces nox cœ
pit æſtatis? Nunquid ſuas animas expirauerunt uenti? emortuíſq; fla
minibus neque cœlum coarctatur in nubila? nec madidari ex imbri-
bus arua ſuccedunt? Commendata ſemina tellus recuſat accipere? aut
frondeſcere arbores nolunt? ſapor frugibus, eſculentis, exuſtis liquori-
bus mutatus eſt? olearũ ex bacculis cruor teter exprimitur? nec lumi
ni ſubminiſtratur extincto? Animalia terris ſueta, atq; in aquis degẽ-
tia nõ eſuriunt, nec concipiunt? fœtus nõ in uteris ſumptos ſuis mo-
ribus, & ſua lege cuſtodiunt ipſi homines? Deniq; quos per inhabita-
biles oras terræ ſparſit prima, incipiénſq; natiuitas, non matrimonia
copulant nuptiarum ſolennibus iuſtis? non dulciſſimas procreant
liberorum ſtirpes? nõ negocia publica? non priuata? & familiares res
agunt? non (ut cuiq; libitum eſt) per diuerſas artium, diſciplinarũq;
rationes ingenia dirigunt, & ſtudioſe referunt natiuitatis uſuras? Non
regnant? non imperant quibus ſors rerum attributa eſt? Talibus nõ
auctiores quotidie dignitatibus, & poteſtatibus fiunt? iudiciorum diſ-
ceptationibus præſunt? leges interpretantur, & iura? Nõne omnia cæ
tera, quibus uita ſuccingitur, & cõtinetur humana, ſuis omnes in gen
tibus patriorum celebrant inſtitutionibus morum? Cum igitur hæc
ita ſint, neq; ulla irruperit nouitas, quæ tenorem perpetuum rerum
diſſociata continuatione deduxerit: quid eſt iſtud, quod dicitur inue-
ctam eſſe labem terris, poſtq; Religio chriſtiana intulit ſe mundo, &
ueritatis abſconditæ ſacramenta patefecit? Sed peſtilentias inquiunt, &
ſiccitates, bella, frugum inopiam, locuſtas, mures, & grandines, réſq;
alias noxias, quibus negocia incurſantur humana, dii nobis impor-
tant iniuriis ueſtris, atq; offenſionibus exaſperati. Si in rebus perſpi-
cuis, & nullam defyderãtibus defenſionem, nõ ſtoliditatis eſſet diutius
immorari, oſtenderẽ profecto replicatis prioribus ſæculis mala iſta, quæ
dicitis nõ eſſe incognita, nõ repẽtina: ſed poſtq; gens noſtra felicitate
donari huius uocaminis meruit, irrupiſſe has labes, & infectari cœpiſſe
diſcriminũ uarietate mortalia. Si enim nos ſumus in cauſa, & in no-
ſtri criminis meritũ excogitatæ ſunt hæ peſtes, unde nouit antiquitas
miſeriarũ hæc nomina? unde bellis ſignificatum dedit? peſtilẽtiã, grã-
dines, qua potuit notione ſignare? aut inter ſuas uoces, quibus oratio
explicabatur, aſſumere? Nam ſi nouella ſunt hæc mala, & ab recenti-
bus ducunt offenſionibus cauſas, qui potuit fieri, ut eis rebus uerba
formaret, quas nec ipſa ſciebat expertã ſe eſſe, neque ullis comperiſſet
maiorum in temporibus factitatas? Penuria inquit frugum, & angu-

ſtiæ

ſtiæ frumentariæ arctius nos habent: antiqua enim, & uetuſtiſſima ſæcula neceſſitatis iſtius aliquando fuerunt expertia, nonne ipſa nomina, quibus cenſentur hæc mala, teſtificantur, & clamãt nullum ab his unq́; immunem abiſſe mortalium? Quod ſi ad credendum difficilis res eſſet, teſtimoniis agere poſſemus Authorũ quantæ, quoties, & quæ gentes famem ſenſerint horridam, & aggerata interierint uaſtitate. Caſus frequentiſſimi grandinis accidunt, atq; adierunt cuncta. In literis enim priſcis comprahẽſum, & compoſitum non uidemus, etiam imbres ſaxeos totas ſæpe comminuiſſe regiones? Difficiles pluuiæ fata faciunt emori, & ſterilitatem inducũt terris. Immunis enim antiquitas malis àb his fuit? cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruiſſe ſiccatis. Peſtilentiæ contagia urunt genus humanum. Annalium ſcripta percurrite linguarum diuerſitatibus ſcripta, uniuerſas diſcetis gentes ſæpenumero deſolatas, & uiduatas ſuis eſſe cultoribus. A locuſtis, à muribus, genus omne occiditur, atq; arroditur frugum. Hiſtorias ite per exteras, & ab iſtis peſtibus inſtruemini, quoties prior ætas affecta ſit, & paupertatis ad miſerias uenerit. Terrarum ualidiſſimis motibus tremefactæ nutant uſq; ad periculum ciuitates. Quid hiatibus maximis interceptas urbes cum gentibus ſuperiora tempora non uiderunt? aut ab huiuſmodi caſibus fortunas habuere ſecuras? Quando eſt humanum genus aquarum diluuiis interemptum? non ante nos? Quando mundus incenſus in fauillas, & cineres diſſolutus eſt? non ante nos? Quando urbes ampliſſimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus? nõ ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus geſta ſunt? non ante nos? Quando pernicies populis uenenatis ab anguibus data eſt? non ante nos? Nam quod nobis obiectare conſueſtis bellorum frequẽtium cauſas, uaſtationes urbium Germanorum, & Scythicas irruptiones, cum pace hoc ueſtra, & cum bona uenia dixerim: quale ſit iſtud quod dicitur, calumniarum libidine non uidetis, ut ante millia annorum decem: ab inſula, quæ perhibetur Atlantica Neptuni (ſicut Plato demõſtrat) magna earum perit uis hominum, ut innumeras funditus deleret, atq; extingueret nationes. Nos fuimus cauſa, ut inter Aſſyrios, & Bactrianos Nino quondam Zoroaſtreq; ductoribus nõ tantũ ferro dimicaretur, & uiribus, uerum etiam Magicis, & Chaldæorum ex recõditis diſciplinis? Inuidia noſtra hæc fuit, ut Helena Diis ducibus, atq; impulſoribus rapta, & ſuis eſſe dirum, & uenturis temporibus fatũ? Religionis noſtræ attributum eſt crimini, ut ille immanis Xerſes mare terris immitteret, & greſſibus maria tranſiret? Noſtri nominis effectum eſt iniuria, ut ex Macedoniæ finibus unus exortus adoleſcens Orientis regna, & populos captiuitate, & fer-

uitio ſubiugaret. Nos fecimus, atq; excitauimus cauſas, ut modo Ro-
mani, uelut aliquod flumen torrẽs, cunctas ſubmergerent, atq; obrue
rent nationes? Nos uidelicet numina præcipitauimus in furorẽ? Quod
ſi hominũ nullus eſt, qui, quædudum geſta ſunt, noſtris audeat tẽpo
ribus imputare, quẽadmodum poſſumus miſeriarum eſſe præſentium
cauſæ, cum noui fiat nihil? Sed ſunt omnia uetera, & nullis antiquita
tibus inaudita. Quanq; iſta, quæ dicitis bella Religionis noſtræ ob in-
uidiam commoueri, non ſit difficile comprobare poſt auditum Chri-
ſtum in mundo non tantum nõ aucta, uerum etiam maiore de parte
furiarum compreſſionibus imminuta. Nam cum hominum uis tanta
magiſteriis eius acceperimus, ac legibus malum malo rependi non
oportere, iniuriam perpeti, quam irrogare eſſe præſtãtius: ſuum potius
fundere, quàm alieno polluere manus, & conſcientiam cruore: habet
à Chriſto beneficium iandudum orbis ingratus: per quẽ feritatis mol
lita eſt rabies, atq; hoſtiles manus cohibere à ſanguine cognati animã
tis occœpit. Quid ſi omnes omnino, qui homines eſſe nõ ſpecie cor-
porum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus eius, pacificiſque
decretis aurem uellent commodare pauliſper, & non faſtu, & ſuper-
cilio luminis, ſuis potius ſenſibus, quàm illius commotionibus cre-
derent, uniuerſus iandudum orbis mitiora in opera conuerſis uſibus
ferri tranquillitate in molliſſima degeret: & in concordiam ſalutarem
incorruptis fœderum ſanctionibus conueniret. Sed ſi per uos inqui-
unt nihil rebus incõmodatur humanis, unde ſunt hæc mala, quibus
urgetur, & premitur iãdudum miſeranda mortalitas? Sententiam me
poſcis huic neceſſariam: nihil cauſæ. Neq; enim præſens, atq; in mani
bus poſita diſceptatio in id ſumpta eſt à me, ut oſtenderem, uel pro-
barem quibus unaquæq; res cauſis, & rationibus fieret: ſed ut maledi
cta criminis tanti procul eſſe ab nobis oſtenderem. Quod ſi præſto, ſi
facto, & argumentis inſignibus rei ueritas explicatur, unde ſint hæc
mala, uel ex quibus profluant fontibus, principiiſq; non curo. Ac ne
tamen omnino quid de rebus huiuſmodi ſentiam, nihil uidear inter-
rogatus exprimere, poſſum dicere. Quid enim ſi prima materies, quæ
in rerum quattuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſas
uis continet irritationibus inuolutas? Quid ſi ſyderum motus certis
ſignis, partibus, temporibus, lineis pariunt hæc mala, & ſubiectis affe
runt uariorum diſcriminum neceſſitates? Quid ſi æſtatis temporibus
rerum uiciſſitudines fiunt, atq;, ut in maritimis æſtibus, modo ſecun
dæ res affluũt, modo rurſus refluunt malis reciprocantibus proſpera?
Quid ſi materiæ fæx iſta, quam ſub noſtris calcamus ingreſſibus, hãc
habet ſibi legem datam, ut expiret nocentiſſimos habitus, quibus cor

ruptus

ruptus aer iſte, & corporibus labem ferat, & negocia infirmet huma= na? Quid ſi, quod proximum uero eſt, quicquid nobis uidetur aduer ſum mũdo ipſi non eſt malum: omnia quæq; fiunt noſtris commo ditatibus ſtatuentes opinionibus improbis criminamur euento na= turæ? Plato ille ſublimis apex philoſophorum, & columen, ſæua illa diluuia, & conflagrationes mundi purgationem terrarum ſuis eſſe in commentariis prodidit: nec uir prudẽs extimuit humani generis ſub uerſionem, cladem, ruinas, interitus, funera, rerum innouationem uo care, & in iuuentutem his quandam redingratis uiribus comparari. Non pluit inquit cœlum? & frumentorum inopia neſcio qua labora mus. Quid enim inſeruire elementa tuis neceſſitatibus poſtulas? atq; ut uiuere mollius, & delicatius tu poſſis, obſequia temporum tuis de bent commoditatibus ſe dare? Quid enim ſi hoc pacto nauigationis cupidiſſimus conqueratur uentos iandiu nõ eſſe, & cœli conquieuiſſe flaturas? Nunquid ideo dicendum eſt pernicioſam eſſe tranquillitatem illam mundi, quia uectoribus impediat uota? Quid ſi Sole aliquis tor= rere ſe ſuetus, & acquirere corpori ſiccitatem ratione conſimili conque ratur frequentiſſimis nubilis iucunditatem ſerenitatis ablatam? Nun= quid ideo dicenda ſunt nubila inimica obductione pendere, quia libi dini non permittitur ocioſe rutilare, ſe flammis, & cauſas potionibus præparare? Euenta hæc omnia, quæ fiunt, & accidunt mole ſub hac mundi commodulis non ſunt noſtris, ſed ipſius pendenda ſunt ratio nibus, ordinibúſq; naturæ. Nec ſi aliquid accidit, quod noſmetipſos, aut res noſtras parum lætis ſucceſſibus fouit, continuo malum eſt, & inexitiabilis rei opinione ponendum. Pluit mundus, aut non pluit, ſibimet pluit, aut non pluit: & quod forſitan neſcias, aut oliginem ni miam ſiccitatis ardore décoquit, aut longiſſimi temporis ariditatem pluuiarum effuſionibus temperat. Peſtilẽtias, morbos, fames, atq; alias ſuggerit malorum exitiabiles formas: unde tibi eſt ſcire, ne quod exu berat, ſic tollat, ut per ſua diſpendia modum rebus luxuriantibus fi= gat? Tu audeas dicere hoc, & illud eſt in mundo malũ, cuius explicare, diſſoluere, neq; originem ualeas, neque cauſam? & quia tuas impediat delitiarum forſitan, & libidinũ uoluptates, pernicioſum eſſe, atq; aſpe rum dicas? Quid ergo, quia frigus membris tuis aduerſum eſt, & con gelare ſanguinis tui feruorem ſolet, icirco in mundo hyems eſſe non debet? Et quia perferre flagrantiſſimos ſoles, nõ potes ex anno æſtas tol lenda eſt? atq; aliis legibus alia rurſus ordinanda natura? Veratrũ uene num eſt hominibus, nunquid ob hanc cauſam non debuit naſci? Ouilibus inſidiatur Lupus, nunquid in culpa natura eſt, quod lanitiis extulit importuniſſimam beluam? Morſu animam ſerpens tollit ma=

ledicam. Si primordiis rerum, quod tam ſæua prodigia genituris ſpirā tibus addiderunt. Superciliosa nimium res eſt, cum ipſe ſis non tuus, aliena etiam in poſſeſſione uerſeris, potentioribus dare conditionem uelle, ut id fiat, quod cupias, nō quod in rebus inueneris antiquis con ſtitutionibus fixum. Quare habere ſi locū ueſtras uultis querimonias homines, prius eſt ut doceatis unde, uel qui ſitis, uobis ne ſit genitus & fabricatus mundus, an in eum ueneritis alienis ex regionibus inqui lini. Quod cum dicere non ſit ueſtrū, neq; explicare poſſitis cuius rei cauſa ſub hac cœli cōnuexione uerſemini, deſiſtite arbitrari pertinere ad uos quicquam: cum ea quæ fiunt, non pariliter fiant, ſed ad ſenſus ſummam redeant, referanturq; totius. Chriſtianorum inquiunt cauſa mala omnia adiierunt, & interitus comparatur ab ſuperis frugibus. Rogo cum hæc dicitis, non calumniare uos improbe, in apertus conſpicitis, manifeſtiſq; mendaciis? Trecenti ſunt anni ferme, minus, uel plus aliquid, ex quo cœpimus eſſe chriſtiani, & terrarum in orbe cenſeri: nunquid omnibus his annis continua fuerunt bella, cōtinuæ ſterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus uilitas, aut abundantia rerum fuit? Hoc enim primum efficiendum eſt, & qui nos arguit per petuas, & iuges calamitates fuiſſe has, nunq̄s omnia non reſpiraſſe mortalia, & ſine ullis, ut dicitur, feriis, multiplicium formas ſuſtinuiſſe diſcriminum. Atqui non uidemus mediis his annis, mediiſq; temporibus, & uictis hoſtibus innumerabiles eſſe uictorias reportatas? prolatos imperii fines, & in poteſtatem redactas inauditi nominis nationes? ſæpenumero maximos annorum fuiſſe prouentus, uilitates, atque abundantias rerum tantas, ut commertia ſtuperent uniuerſa pretiorum auctoritate proſtrata? Quemadmodum enim res agi, & uſq; ad hoc tempus genus qui duraret mortalium? ſi nō omnia, quæ uſus, poſceret, ſubminiſtraret fertilitas rerum? Sed fuerunt aliquando nonnulla in neceſſitatibus tempora, & relaxata ſunt abundantiis. Rurſus contra uoluntatē quædam bella adminiſtrata, & uictoriis poſtmodum ſucceſſibuſq; correcta? Quid ergo dicemus? iniuriarum noſtrarum deos modo memores eſſe, modo eſſe rurſus immemores? Si quo tempore fames eſt, irati eſſe dicuntur, ſequitur ut abundantiæ tempore irati, & difficiles non ſint: atq; ita perducitur res eo, ut uicibus ludicris, & ponant, & repetant iras: & in integrum ſe ſemper offenſionum recordatione reſtituant. Quanq̄s iſtud, quod dicitur quale ſit, explicabili non poteſt compræhēſione cognoſci. Si Alamannos, Perſas, Scythas, iccirco noluerunt deuinci, quod habitarēt, & degerent in eorum gentibus chriſtiani, quemadmodum Romanis tribuere uictoriam, cum habitarent, & degerent in eorum quoque gentibus Chriſtiani? Si in Aſia,

Syria,

Digitized by Google

Syria, iccirco mures, & locuſtas efferueſcere prodigialiter uoluerunt, quod ratione conſimili habitarent in eorum gentibus chriſtiani: in Hiſpania, Gallia, cur eodem tempore horum nihil natum eſt, cum innumeri uiuerent in his quoq; prouinciis chriſtiani? Si apud Getulos, tum Aquitanos huius rei cauſa ſiccitatem ſatis, ariditatēq; miſerunt, eo anno cur meſſes ampliſſimas Mauris, Nomadibuſq; tribuerunt? cum Religio ſimilis his quoq; in regionibus uerteretur. Si in ciuitate una qualibet fame plurimos emori noſtri nominis auerſione fecerūt, cur ibidem annonaria caritate non tantum corporis non noſtri, uerum etiam chriſtianos ditiores, & locupletiſſimos reddiderunt? Aut igitur cuncti nihil læti habere debuerunt, ſi malorum cauſa nos ſumus. Nationibus enim ſumus in cunctis, aut cum mixta uideatis cum incommodis læta, deſinite nobis aſcribere id quod offendit res ueſtras: cum nihil lætis officiamus, & proſperis. Si enim ego, ut male ſit facio, cur ut bene ſit non obſto? Si, ut inopia magna ſit, meum nomen in cauſa eſt: cur nihil impedio ut ſit feracitas maxima? Si, ut in bellis accipiatur uulnus, ego dicor afferre fortunam, cur duelles cum pereunt, læuum augurium nō ſum, nec aduerſus ſpes bonas mali ominis obſcœnitate traducor? Et tamen ô magni cultores, atque antiſtites numinum: cur iraſci populis chriſtianis auguſtiſſimos illos aſſeueratis deos: ita non aduertitis, non uidetis affectus quàm turpes, quàm indecoras numinibus attribuatis inſanias? Quid eſt enim aliud iraſci, quàm inſanire, quàm furere, quàm in ultionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucē, efferati pectoris alienatione bacchari? Hoc ergo dii magni norunt, perpetiūtur, & ſentiunt, quod feræ, quod beluæ, quod mortiferæ continēt uenenato in dente natrices. Quod leuitatis in homine, quod terreno in animante culpabile eſt, præſtans illa natura, & in perpetuæ uirtutis firmitate conſiſtens, ſcire aſſeueratur à uobis. Et quid ergo ſequitur neceſſario, niſi, ut ex eorum luminibus ſcintillæ emicent, flammæ æſtuent, anhelum pectus ſpiritum iaciat ex ore, & ex uerbis ardētibus labrorum ſiccitas inalbeſcat? Quod ſi uerum eſt iſtud, & eſt exploratum, & cognitum, & ferueſcere deos ira, & huiuſmodi motus perturbatione iactari, immortales, & perpetui non ſunt, nec in diuinitatis alicuius exiſtimatione ponendi. Vbi enim eſt ullus, ſicut ſapientibus uidetur, affectus, ibi eſſe neceſſe eſt paſſionem. Vbi paſſio, ſita eſt perturbatio, conſentaneum eſt conſequi, ubi perturbatio eſt, ibi dolor, & ægritudo eſt. Vbi dolor, & ægritudo eſt, imminutioni, & corruptioni iam locus eſt: quæ duo ſi uexant, adeſt uicinus interitus mors omnia finiens, & cunctis adimens ſentiētibus uitam. Quid? quod iſto modo non tantum illos leues, & feruidos: uerum, quod ab diis conue

nit procul eſſe dimotum, & iniquos inducitis, & iniuſtos, & æquitatis uel modicæ nullam prorſus obtinere rationem. Quid eſt enim tam iniuſtum quàm in alios iraſci, & alios lædere, de hominibus conqueri, & innoxia dilacerare frumenta? chriſtianũ nomen odiſſe, & diſpendiis omnibus ſuos labefactare cultores? At nunquid iccirco in uos etiam ſæuiunt, ut inteſtinis uulneribus concitati in ultionem conſurgatis? Illorum ergo humana patrocinia dii quærunt, & niſi ueſtra fuerint aſſertione protecti, idonei non ſunt ipſi, qui propulſare, defendere ſuas ualeant contumelias. Quinimmo ſi uerum eſt ardere illos ira, permittite illis poteſtatem ſui, defendant ſe ipſi: atque in ultionem maieſtatis offenſæ inteſtinas exerant, experiantúrq; uirtutes. Poſſunt nos, ſi uoluerint, æſtu: poſſunt nocentiſſimo frigore, poſſunt auris peſtilibus, poſſunt morborũ obſcuriſſimis cauſis enecare, conſumere, atq; ab omni penitus cætu exterminare mortalia. Vt ſi malum conſilium eſt aggredi nos ui, emittant aliquod iudicationis ſignum, per quod eſſe liquidum cunctis poſſit inuitiſſimis nos eis habitare ſub cœlo. Vobis ſecundas tribuãt ualetudines: aduerſas nobis, ac peſſimas. Opportunis imbribus ueſtra irrigent rura: pluuiarum quicunq; ſunt rores, noſtris ab agellulis abigant. Lanitia curent ueſtra numeroſis fœtibus multiplicari, ſterilitatem infauſtam noſtris pecuariis inferant. Ex oliuis ueſtris, atq; uinetis plenam faciant autumnitatem fundi: at ex noſtris exprimi unum prohibeant palmites rorem. Ad extremum, & ultimum in ueſtro ore præcipiãt ſuam fruges retinere naturam: at uero in noſtro mel amarũ fieri: olearum fluenta ranceſcere, & ſub ipſius potu labris in acoris perfidiam uinum repente mutari. Quod cum minime fieri teſtificentur res ipſæ, neq; minus ad nos quicquam, neque ad uos plurimum redundare uitalibus ex beneficiis conſtet, libido quæ tanta eſt inimicos, atque hoſtes deos eſſe contendere chriſtianis? quos in rebus triſtiſſimis, atq; lætis nihil abs te uideas ratione in aliqua diſcrepare? Si uerum uobis permittitis, ac ſine ullis aſſentationibus dici: uerba ſunt hæc, uerba ſunt res. Immo per calumnias credite, nõ cognitionis alicuius teſtimonio comprobate. Cæterum dii ueſtri, & qui habere, qui ferre nominis huius authoritatem cõdigni ſunt, neq; iraſcuntur, neq; indignantur, neq; quod alteri noceat, inſidioſis machinationibus conſtruunt. Etenim re uera eſt impium, & ſacrilegia cuncta tranſcendẽs ſapientem illam credere, beatiſſimámq; naturam magnum aliquid putare, ſi ſe ſibi aliquis adulatoria humilitate ſubmittat: & ſi fuerit non factum, deſpectam ſe credere, & ab ſummi culminis decidiſſe faſtigio. Puerile, puſillum eſt, & exile, uix & illis conueniens, quos iandudum experientia doctorum dæmonas appellat, errores non noſſe cœleſtia:

& in

& in hac rerum materia craſſiore conditionis ſuæ ſorte uerſari. Veſtra ſunt hæc, ueſtra ſunt irreligioſe opinata, & irreligioſius credita. Quin immo, ut uerius proloquar, haruſpices has fabulas coniectores, arioli, uates, & nunquàm non uani concinnauere fanatici: qui ne ſuæ artes intereant, ac ne ſtipes exiguas conſultoribus excutiant iam raris, ſi quando uos uelle rem uenire in inuidiam compererunt, negliguntur, declamitant, atqꝫ in templis iam raritas ſumma eſt. Iacēt antiquæ deriſui cerimoniæ, & ſacrorum quondam ueterrimi ritus religionum nouarum ſuperſtitionibus occiderunt. Et merito humanum genus tot miſeriarum anguſtiis premitur, tot laborum excruciatur ærumnis, & homines brutum genus, & quod ſitum ſub lumine eſt, cæcitate ingēnita nequeuntes uidere, audent aſſeuerare furioſi, quod uos credere non erubeſcitis ſani. Ac ne quis nos tamen diffidentia reſponſionis, tranquillitatis exiſtimet deos donare muneribus, innoxias aſſingere his mentes, atqꝫ ab omni perturbatione dimotas, cōcedamus, ſicut libitum uobis eſt, intēdere in nos iras, ſanguinem illos ſitire noſtrum, & iandudum nos cupere mortalium ſubmouere de ſæculis. Sed ſi non eſt moleſtum, non graue, ſi communis officii res eſt, nō ex gratia, ſed ex uero diſceptationis huius diſceptare momēta, audire à uobis expoſcimus, quæ nam ſit hæc ratiò, quæ cauſa, propter quam in nos tantum & dii ſæuiant ſuperi, & aſperati homines inardeſcant? Religiones inquiunt impias, atqꝫ inauditos cultus terrarum in orbe tractatis. Quid ò participes rationis audetis homines proloqui, quid eſſutire, quid promere temerariæ uocis deſperatione tentatis? Deum principem rerum cunctarum quæcunque ſunt, dominum ſummitatē omnium ſummorum obtinentem adorare, obſequio uenerabili inuocare, in rebus feſſis totis, ut ita dixerim, ſenſibus amplexari, amare, ſuſpicere, execrabilis Religio eſt? & infauſta impietatis, & ſacrilegii plena, cærimonias antiquitus inſtitutas nouitatis ſuæ ſuperſtitione contaminās? Hoccine eſt quæſo audax illud facinus, & immane, propter quod maximi cœlites aculeos in nos intendunt irarum, atqꝫ indignationum ſuarū? propter quod uos ipſi, cum libido inceſſerit ſæua, exuitis nos bonis? exterminatis patriis ſedibus, irrogatis ſupplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremum nos feris, & beluarum laniatibus obiectatis? Quiſquis iſtud in nobis damnat, aut in aliqua ducit criminatione ponendum, is haud nomine appellādus eſt hominis, quamuis ille uideatur ſibi, haud deus eſſe credendus eſt, quamuis ipſe ſe eſſe ſimilem profiteatur. In uatibus profanus nos impios Dodonæus, aut Iuppiter nominat, & ipſe dicetur deus, atqꝫ in ordine computabitur numinum? qui aut ſummo ſeruientibus Regi

crimen

crimen impietatis affingit, aut ſibi torquetur maieſtatē eius, cultúmqꝫ præponi. Delius Apollo, uel clarius, didymæus, phileſius, pythius, & his habendus diuinus eſt: qui aut ſummum Imperatorem neſcit, aut ignorat à nobis quotidianis ei precibus ſupplicari: qui ſi pectorum ſecreta neſciret, nec quid in intimis ſenſibus contineamus, agnoſceret: ſummum tamen inuocare nos Deum: & ab eo, quod poſtulamus, orare, uel auribus potuit ſcire, uel ipſius uocis ſono, qua utimur in precibus, noſcitare. Nondum eſt locus ut explicemus omnes iſtos, qui nos damnant, qui ſint, uel unde ſint: quantum poſſint, uel nouerint: cur ad Chriſti paucant mentionem, diſcipulos cur eius inimicos habeant, & inuiſos: quod tamen humanum pollicētibus ſenſum una pariter definitione figamus. Nihil ſumus aliud chriſtiani, niſi magiſtro Chriſto ſummi Regis, ac Principis uenceratores. Nihil, ſi cōſyderes, aliud inuenies in iſta Religione uerſari. Hæc totius ſumma eſt actionis: hic propoſitus terminus diuinorum officiorum, hic finis, huic omnes ex more proſternimur, hūc collatis precibus adoramus, ab hoc iuſta, & honeſta, & auditu eius condigna depoſcimus: non quo ipſe deſyderet ſupplices nos eſſe, aut amet ſubſterni tot millium uenerationem uidere: utilitas hæc noſtra eſt, & commodi noſtri rationem ſpectās. Nam quia proni ad culpas, & ad libidinis uarios appetitus uitio ſumus infirmitatis ingenitæ, patitur ſe ſemper noſtris cogitationibus concipi: ut dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentiæ uoluntatem, & ab omni nos labe delictorum omnium amputatione purgemus. Quid dicitis ó ſacri, quid diuini interpretes uiri? melioris ne ſunt cauſæ, qui Grundules adorant Lares, Aiaccos, Boetios, Libentinos, quam ſumus nos omnes? qui Deum colimus rerum patrem, atqꝫ ab eo depoſcimus rebus feſſis, languentibúſqꝫ tutamina? Et illi Cati, ſapientes, prudētiſſimi uobis uidentur, nec repræhēſionis ullius qui Faunos, qui ſtatuas, ciuitatúmqꝫ genios, qui Pauſos reuerentur, atqꝫ Bellonas. Nos hebetes, ſtolidi, fatui, obtuſi, pronunciamur, & bruti: qui dedidimus nos Deo, cuius nutu, & arbitrio omne quod eſt, conſtat: & in ſententiæ ſuæ perpetuitate defixum eſt. Hanccine ſententiam promitis? hanc legem conſtituitis? hanc promulgatis; ut honoribus afficiatur ampliſſimis quiſquis ueſtros adorauerit ſeruulos? crucem mereatur extremam quiſquis uobis ipſis dominis ſupplicarit? In ciuitatibus maximis, atqꝫ in potentioribus populis ſacra publice fiunt ſcortis meritoriis quōdam, atqꝫ in uulgarem libidinem proſtitutis. Nullus tumor indignatiōis in diis eſt: templa fælibus, ſcarabæis, & bucculis ſublimibus ſunt elata faſtigiis. Silent irriſæ numinum poteſtates, nec liuore

afficiuntur

afficiuntur ullo: quòd ſibi comparatas animantium uilium conſpiciunt ſanctitates. Nobis ſolis ſunt inimici, nobis aſperrimi Dii hoſtes, quia patrem ueneramur illorum, per quem, ſi ſunt, eſſe & habere ſubſtantiã ſui numinis, maieſtatíſq; cœperunt: à quo ipſam deitatem (ut ita dicam) ſortiti eſſe ſentiunt, & in rerum numero recognoſcũt: cuius uoluntate, & arbitrio, & interire, & ſolui: nec ſolui poſſunt, nec interire. Nam ſi omnes concedimus unum eſſe principem ſolum, quem nulla res alia uetuſtate temporis antecedat, poſt illum neceſſe eſt cuncta & nata eſſe, & prodita, & in ſui nominis profiluiſſe naturam. Quod ſi fixum, & ratum eſt, erit nobis conſequens confiteri, & deos eſſe natiuos, & á principe rerum fonte ortus ſui originem ducere. Qui ſi ſunt natiui, & geniti, & interitionibus utiq;, periculíſq; uicini. At enim eſſe credũtur immortales, perpetui, & nullius unq; participes finis. Ergo iſtud munus dei patris & donum eſt, ut infinita meruerint idem eſſe per ſæcula: cum ſint labiles, ſolubiléſque natura. Atque utinam daretur in unius ſpeciem concionis toto orbe contracto oratione hac uti, & humani in generis audiẽtia collocare. Ergó ne impiæ religionis ſumus apud uos rei, & quod caput rerum & columen uenerabilibus adimus obſequiis, ut conuitio utamur ueſtro, infauſti & athei nuncupamur? Et quis magis rectius horum ferret inuidiam nominum? quam qui alium præ hoc deum, aut nouit, aut ſciſcitatur, aut credit? Nõne huic omnes debemus? hoc ipſum primum quòd ſumus? quòd eſſe homines dicimur? quod ab eo uel miſſi uel lapſi cæcitate huius in corporis continemur? Non quòd incedimus, quod ſpiramus, & uiuimus, ab eo ad nos uenit? uſq; ipſa uiuendi efficit nos eſſe, & animali agitatione motari? Nón ne ab hoc effluunt cauſæ, per quas noſtra fulcitur ſalus uariarum munificentia uoluptatum? Mundus iſte in quo degitis, cuius eſt? aut quis eius uobis attribuit fructum, poſſeſſionémq; retinere? Quis, ut ſubiectas res cernere, ut cotrectare, ut conſiderare poſſetis, publicum iſtud lumen dedit? Quis, ne fixa pigritiæ ſtupore torpeſcerent elementa uitalia, ſolis igneis conſtituit ad rerum incrementa futuros? Solem deum cum eſſe credatis, conditorem eius, opificémq; non quæritis? Luna cum apud uos dea ſit, non ſimiliter ſcire curatis genitor eius, & fabricator quis ſit? Nón ne cogitatio uos ſubit conſyderare, diſquirere, in cuia poſſeſſione uerſemini? cuia in re ſitis? cuius iſta ſit, quã fatigatis terra? cuius aer iſte, quẽ uitali reciprocatis à ſpiritu? cuius abutamini fontibus? cuius liquore? quis uẽtorum diſpoſuerit flamina? quis undoſas excogitauerit nubes? quis ſeminum frugiferas poteſtateis rationum proprietate diſtinxerit? Apollo uobis pluit, Mercurius uobis

VI

pluit? Aeſculapius, Hercules, aut Diana rationem imbrium, tempeſtatúmq; finxerunt? Et hoc fieri qui poteſt, cum in mundo profiteamini eos natos, certóq; tempore ſenſum arripuiſſe uitalem? Si enim temporis antiquitate mundus eos anteuênit, & priuſquam nati ſunt, iam nouerat pluuias, tempeſtatés q; natura, nullum ſerius nati pluendi ius habent, neque eis inſerere nationibus ſe poſſunt, quas inuenerunt hic agi, & maiore ab authore tractari. O maxime, ô ſumme rerum inuiſibilium procreator. O ipſe inuiſus, & nullis unq; compræhenſe naturis, dignus, dignus es uere (ſi modo te dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſpirans omnis, intelligéns q; natura, & habere, & agere nunquam deſinat gratias: cui tota conueniat uita genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſa es, locus rerum, ac ſpacium, fundamentum cunctorum, quæcunq; ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quē nulla deliniat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio qualitatis, expers quantitatis, ſine ſitu, motu, & habitu, de quo nihil dici, & exprimi mortalium poteſt ſignificatione uerborum: qui, ut intelligaris, tacendum eſt, atque, ut per umbram te poſſit errans inueſtigare ſuſpitio, nihil eſt omnino mutiendum. Da ueniā Rex ſumme tuos perſequentibus famulos: & (quod tuæ benignitatis eſt proprium) fugiētibus ignoſce tui nominis, & Religionis cultum. Non eſt mirum ſi ignoraris: maioris eſt admirationis ſi ſciaris, niſi forte audet quiſquā. hoc enim furioſæ reſtat inſaniæ, ambigere, dubitare, an ſit iſte Deus, an nō ſit, explorata fidei ueritate: an rumoris caſſi opinatione ſit creditus. Audimus enim quoſdam philoſophandi ſtudio deditos, partim ullam negare uim eſſe diuinam, partim an ſit quotidie quærere: alios caſibus fortuitis, & concurſionibus temerariis ſummam rerum conſtruere, atque diuerſitatis impetu fabricari: cum quibus hoc tempore nullum nobis omnino ſuper tali erit obſtinatione certamen. Aiunt enim ſana ſentiētes, contradicere rebus ſtultis ſtultitiæ eſſe maioris. Sermo cum his nobis eſt, qui diuinum eſſe conſentiētes genus de maioribus dubitant, cum iidem eſſe plebeia, atq; humiliora fateantur. Quid ergo res tantas argumentis nitemur, atq; elaborabimus obtinere? Diſcedat hæc longe, atq; à nobis procul, procul inquam (ut dicitur) aberuncetur amentia. Ita eſt enim periculoſum argumentis aggredi Deum principem comprobare, quàm ratione huiuſmodi eſſe illum, uelle cognoſcere. Nec quicq; refert, aut diſcrepat, utrúm ne neges illum, an aſſeras, atq; exiſtere fatearis: cum in eadem culpa ſit, & aſſertio talis rei, & abnegatio refutatoris increduli. Quiſq; ne eſt hominum, qui non, cum iſtius principis notione diē primæ natiuitatis

intrauerit,

intrauerit, cui non ſit ingenitum, non affixum, immo ipſi pene in genitalibus matris nõ impreſſum, nõ inſitum, eſſe regem, ac dominũ cunctorum, quæcunq; ſunt, moderatorem? Ipſa deniq; hiſcere ſi animantia muta potuiſſent: ſi in linguarum noſtrarum facilitatem ſolui: immo ſi arbores, glebæ, ſaxa, ſenſu animata uitali uocis ſonitũ quirent, & uerborum articulos integrare, ita non duce natura, & magiſtra, non incorruptæ ſimplicitatis fide, & intelligerent eſſe Deum, & cunctorum dominum ſolum eſſe clamarent. Sed fruſtra inquit nos falſo, & calumnioſo inceſſitis, & appetitis crimine: tanq; eamus inficias eſſe Deum maiorem: cum à nobis & Iuppiter nominetur, & optimus habeatur, & maximus: cúm q; illi auguſtiſſimas ſedes, & capitolia conſtituérimus immania. Diſſimilia copulare, atque in unam ſpeciem cogere inducta confuſione conamini. Nam Deus omnipotens mente una omnium, & communi mortalitatis aſſenſu, neq; genitus ſcitur, neq; nouam in lucem aliquando eſſe prolatus, nec ex ali quo tempore cœpiſſe eſſe, uel ſæculo. Ipſe eſt enim fons rerum, ſator ſæculorum, ac temporum. Nõ enim ipſa per ſe ſunt, ſed ex eius perpetuitate, perpetua, & infinita ſemper continuatione procedunt. At uero Iuppiter (ut uos fertis) & patrem habet, & matrem, auos, auias, fratres: nunc, nuper in utero matris ſuæ formatus, abſolutus menſibus, & cõſummatus decem, ignotam ſibi in lucẽ ſenſu irruiſſe uitali. Ergo, ſi hæc ita ſunt, Iuppiter eſſe deus qui poteſt? cum illum eſſe perpetuum conſtet, & perhibeatur alter à uobis, & dies habuiſſe natales, & pauefactus re noua lamentabilem extuliſſe uagitum? Sed ſint (ut uultis) unum, nec in aliqua ui numinis, & maieſtate diſtantes: ecquid ergo iniuſtis perſequimini nos odiis? Quid (ut homines peſſimi) noſtri nominis inhorreſcitis mentione? ſi, quem Deum colitis, eum & nos? aut quid in eadem cauſa uobis eſſe contenditis familiares deos: inimicos, atq; infeſtiſſimos nobis? Etenim, ſi una Religio eſt nobis, uobíſ q; communis, ceſſat ira cœleſtium: ſin nobis infeſti ſunt ſolis, manifeſtum eſt neſcire, & uos, & illos Deum: quem Iouem non eſſe ipſis clarum eſt indignationibus numinum. Sed non (inquit) iccirco dii uobis infeſti ſunt, quòd omnipotentem colatis deum: ſed quòd hominem natum, & (quod perſonis infame eſt uilibus) crucis ſupplicio interemptum, & Deum fuiſſe contenditis, & ſupereſſe adhuc creditis, & quotidianis ſupplicationibus adoratis. Si uobis iucundum eſt amici, ediſſertate quinam ſint hi dii, qui à nobis Chriſtum coli, ſuam credant ad iniuriam pertinere? Ianus Ianiculi conditor? & ciuitatis Saturniæ Saturnus auctor? Fauna, fatua Fauni uxor, bona dea quæ dicitur? Sed uino meliori, & laudabiliori potu

Digitized by Google

Indigetes illi, qui flumen repunt, & in alueis Numici cum ranis, & piſciculis degũt? Aeſculapius, & Liber pater, Coronide ille natus, & ex genitalibus matris, alter fulmine præcipitatus? Mercurius utero fuſus Maiæ? & (quod eſt diuinius) candidi arquitenentes Diana, & Apollo circunlati per fugas matris, atq; in inſulis errantibus uix tuti? Dionea Venus proles, uiri materfamilias troici, atque inteſtini decoris publicatrix? in Trinacriæ finibus Ceres nata, atque in floribus legendis occupata Proſerpina? Thebanus, aut Thyrius Hercules, hic in finibus ſepultus Hiſpaniæ, flammis alter concrematus ætæis? tunc clari Decaſtores, equos unus domitare conſuetus, alter pugillator bonus, & crudo inexuperabilis Ceſtutiſianes, & Bucures Mauri & ouorum progenies dii? Syriapis Peloponneſi proditus, & in ægypto Serapis nuncupatus? æthiopicis ſolibus Iſis furua mærens perditum filium, & mẽbratim cõiugem lancinatum? Præterimus, & tranſgredimur Opis ſoboles regias: quas in libris auctores ueſtri, quæ fuerint, & quales uobis ediſcentibus prodiderint. Hinc ergo Chriſtum coli, & à nobis accipi, & exiſtimari pro numine uulneratis accipiunt auribus? & obliti paulo ante ſortis fuerint, & conditionis cuius, id, quod ſibi cõceſſum eſt, impertiri alteri nolunt? Hæc eſt iuſtitia cœlitum? hoc deorum iudicium ſanctum? Nón ne iſtud liuoris eſt, atq; auaritiæ genus? Non obtrectatio quædã ſordẽs ſuas eminere tantummodo uelle fortunas, aliorum res premi, & in contempta humilitate calcari? Natum hominem colimus: quid enim, uos hominem nullum colitis natũ? Non unum, & alium? non innumeros alios? quinimmo nõ omnes, quos iam templis habetis ueſtris, mortalium ſuſtuliſtis ex numero, & cœlo ſyderibús q; donaſtis? Si enim forte uos fugit ſortis eos humanæ & conditionis fuiſſe communis: replicate antiquiſſimas literas, & eorum ſcripta percurrite, qui uetuſtati uicini, ſine ullis aſſentationibus cuncta ueritate in liquida prodiderunt. Iám profecto diſcetis, quibus ſinguli patribus, quibus matribus fuerint procreati, qua innati regione, qua gente, quæ fecerint, egerint, pertulerint, actitarint, quas in rebus obeundis aduerſorum ſenſerint, ſecundantiúm que fortunas. Sinautem ſcientes uteris eſſe geſtatos, & frugibus eos uictitaſſe terrenis, nihilominus tamen nati hominis obiectatis cultum: res agitis ſatis iniuſtas, ut id in nobis cõſtituatis eſſe damnabile, quod & ipſi uos factitatis: aut, quæ uobis licere permittitis, conſimiliter aliis licitum eſſe nolitis. Sed concedamus, interdum manum ueſtris opinationibus dantes, unum Chriſtum fuiſſe de nobis, mẽtis, animæ, corporis fragilitatis, & cõditionis unius: nón ne dignus à nobis eſt tantorum ob munerũ gratiam deus dici, deúsq; ſentiri? Si enim uos Liberum

quód

quòd uſum repererit uini, ſi, quòd panis, Cererem, ſi Aeſculapium, quòd herbarum, ſi Mineruam, quòd oleæ, ſi Neoptolemum, quòd aratri, ſi deniqꝫ Herculem, quòd feras, quòd fures, quòd multiplicium capitum ſuperauit, compeſcuit qꝫ natrices, diuorum retuliſtis in cœtum: honoribus quantis afficiendus eſt nobis, qui ab erroribus nos magnis inſinuata ueritate traduxit? qui uelut cæcos paſſim, ac ſine ullo rectore gradiẽtes, ab deruptis, ab deuiis, locis planioribus reddidit? Qui, quod frugiferũ primo, atqꝫ humano generi ſalutare Deus monſtrauit, quid ſit, quis, quantus, & qualis, qui profundas eius, atqꝫ inenarrabiles altitudines (quantum noſtra quiuit mediocritas) capere, & intelligere, permiſit, & docuit? Qui, quo authore, quo patre mundus iſte ſit conſtitutus, & conditus, fecit benigniſſime ſciri? Qui natiuitatis eius exprompſit genus, & nullius aliquando cognatione præſumptum materia illius? Vnde ignibus ſolis genitalis feruor aſcitur? Cur luna ſemper in motu idem ne quis creditur animalibus cauſis lucem ſemper, atqꝫ obſcuritatem reſumens? Animalium origo quæ ſit? rationes quas habeat ſemina? Quis ipſum finxerit hominem? Quis informarit, uel ex materiæ quo genere conſtructionem ipſam confirmauerit corporum? Quid ſit ſenſus? quid anima? aduolarit ne ad nos ſpõte, an cum ipſis ſata ſit, & procreata uiſceribus? mortis particeps degat, an immortalitatis perpetuitate donata ſit? Qui ſtatus nos maneat, cum diſſolutis abierimus à mẽbris? Victuri ne nos ſimus, an memoriam nullam noſtri ſenſus, & recordationis habituri? Qui arrogantiam conſtringit noſtram, & elatas ſupercilio ceruices modum fecit ſuæ infirmitatis agnoſcere? Qui animantia monſtrauit informia nos eſſe, uanis opinionibus fidere? Nihil comprehenſum habere, nihil ſcire, & quæ noſtros ſita ſunt ante oculos, nõ uidere? Qui (quod omnia ſuperauit, & tranſgreſſum eſt munera) ab religionibus nos falſis religionem traduxit ad ueram? Qui ab ſignis inertibus, atqꝫ ex uiliſſimo formatis luto ad ſydera ſubleuauit, & cœlum: & cum dòmino rerum Deo ſupplicationum fecit uerba, atqꝫ orationum colloquia miſcere. Venerabar (ò cæcitas) nuper ſimulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos, & ex malleis fabricatos, elephantorum oſſa, picturas, ueternoſis in arboribus tænias: ſi quando conſpexeram lubricatum lapidem, & ex oliui unguine ordinatũ, tanqꝫ ineſſet uis præſens, adulabar, affabar, & beneficia poſcebam nihil ſentiente de trunco: & eos ipſos diuos, quos eſſe mihi perſuaſeram, afficiebam cõtumeliis grauibus: cum eos eſſe credebã ligna, lapides, atqꝫ oſſa, aut in huiuſmodi rerũ habitare materia. Nunc doctore tanto in uias ueritatis inductus, omnia iſta, quæ ſint, ſcio: digna de dignis ſentio, cõ

tumeliam nomini nullam facio diuino: & quid cuique debeatur, uel perſonæ, uel capiti, inconfuſis gradibus, atque authoritatibus tribuo. Ita ergo Chriſtus nõ habeatur à nobis deus? nec, qui omniũ alioquin uel maximus poteſt excogitari, diuinitatis afficiatur cultu, à quo iandudum tanta & accepimus dona uiuentes, & expectamus, dies cum uenerit, ampliora? Sed patibulo affixus interiit: quid iſtud ad cauſam? Neq; enim qualitas, & deformitas mortis dicta eius immutat, aut facta, aut eo minor uidebitur diſciplinarum eius authoritas: quia uinculis corporis nõ naturali diſſolutione digreſſus eſt: ſed ui illata deceſſit. Pythagoras Samius ſuſpitione dominationis iniuſta uiuus concrematus in fano eſt: nunquid ea, quæ docuit, uim propriam perdiderunt, quia non ſpiritum ſponte, ſed crudelitate appetitus effudit? Similiter Socrates ciuitatis ſuæ iudicio dãnatus capitali affectus eſt pœna: nunquid irrita facta ſunt, quæ ſunt ab eo de moribus, uirtutibus, & officiis diſputata, quia iniuria expulſus è uita eſt? Innumerabiles alii gloria, & uirtute, & exiſtimatione pollẽtes, acerbiſſimarum mortium experti ſunt formas: ut Aquilius, Trebonius, Regulus: nunquid iccirco poſt uitã iudicati ſunt turpes, quia nõ publica lege fatorum, ſed mortis aſperrimo genere lacerati, excruciati q; perierunt? Nemo unq̃ innocens male interemptus infamis eſt: nec turpitudinis alicuius commaculatur nota, qui non ſuo merito pœnas graues, ſed cruciatoris perpetitur ſæuitatem. Et tamẽ ò iſti, qui hominem nos colere morte functum ignominioſa ridetis: nón ne Liberum & uos patrem membratim ab Titanis diſſipatum ſanorum conſecrationi aptatis? Nón ne Aeſculapium medicaminum repertorem, poſt pœnas, & ſupplicia fulminis, cuſtodem nuncupauiſtis, & præſidem ſanitatis, ualetudinis, & ſalutis? Nón ne ipſum Herculem magnum ſacrificiis, hoſtiis, & thure inuitatis incenſo? quem ipſi uos ſertis uiuum arſiſſe poſt pœnas, & cõcrematũ in funeſtibus buſticetis? Nón ne illum Atym Phrygẽ abſciſſum, & ſpoliatum uiro magnæ matris in adytis deum propitium; deum ſanctum Gallorum conclamatione teſtamini? Nón ne ipſum Romulũ patrem, Senatorum manibus dilaceratum centum, & Quirinum eſſe martium dicitis, & ſacerdotibus, & puluinaribus honoratis, & in ædibus adoratis ampliſſimis, & poſt hæc omnia cœlum aſcẽdiſſe iuratis? Aut igitur ridendi & uos eſtis, qui homines grauiſſimis cruciatibus interemptos deos putatis, & colitis: aut, ſi certa eſt ratio, cur id uobis faciendum putetis: & nobis permittite ſcire, quibus iſtud cauſis, rationibúſq; faciamus? Natum hominem colitis, etiam ſi eſſet id uerum (locis ut in ſuperioribus dictum eſt) tamen pro multis, & tam liberalibus donis, quæ ab eo profecta in nobis ſunt, Deus dici,

appellari q;

appellari q̃s deberet. Cum uero Deus ſit re certa, & ſine ullius rei dubitationis ambiguo, inficiaturos arbitramini nos eſſe, q̃s maxime illum à nobis coli, & præſidē noſtri corporis nuncupari? Ergó ne inquiet aliquis furens, iratus, & percitus, Deus ille eſt Chriſtus? Deus reſpondebimus, & interiorum potentiarum deus, & quod magis infidos acerbiſſimis doloribus torqueat: rei maxime cauſa à ſummo Rege ad nos miſſus. Poſtulabit forſitan inſanior, & furioſior factus: an ſe ita res habeat (quemadmodum dicimus) cōprobari: nulla maior eſt comprobatio, quam geſtarum ab eo fides rerum, quam uirtutum nouitas, quam omnia uicta decreta, diſſolutá q̃s fatalia. Quæ populi gentes q̃s, ſuo generis ſub limine nullo diſſentiente uidere: quæ nec ipſi audent falſitatis arguere: quorum antiquas, ſeu patrias leges uanitatis eſſe pleniſſimas, atque inaniſſimæ ſuperſtitionis oſtendit. Occurſurus forſitan rurſus eſt cum aliis multis calumnioſis illis, & puerilibus uocibus magus fuit, clandeſtinis artibus omnia illa perfecit: ægyptiorum ex adytis angelorum potentium nomina, & remotas furatus eſt diſciplinas. Quid dicitis ò paruuli, incomperta uobis, & neſcia temerariæ uocis loquacitate garrientes? Ergó ne illa, quæ geſta ſunt, dæmonum fuere præſtigiæ, & magicarum artium ludi? Poteſtis aliquem nobis deſignare, monſtrare ex omnibus illis Magis, qui unq̃s fuere per ſæcula conſimile aliquid Chriſto milleſima ex parte qui fecerit? qui ſine ulla ui carminum, ſine herbarum, & graminum ſuccis, ſine ulla aliqua obſeruatione ſollicita ſacrorum libaminum temporum? Non enim urgemus, & quærimus, quæ ſeſe ſpondeant facere, uel in quibus generibus actuum ſoleat omnis illorum doctrina, & experientia cōtineri. Quis enim hos neſciat aut imminentia ſtudere prænoſcere, quæ neceſſario (uelint nolint) ſuis ordinationibus ueniunt: aut mortiferam immittere quibus libuerit tabem, aut familiarum dirumpere charitates: aut ſine clauibus reſerare, quæ clauſa ſunt: aut ora ſilētio uincire: aut in curriculis equos debilitare, incitare, tardare: aut uxoribus, & liberis alienis (ſiue illi mares ſint, ſiue fœminei generis) inconceſſi amoris flammas, & furiales immittere cupiditates? Aut ſi utile aliquid uideatur audere, non propria ui poſſe, ſed eorum, quos inuocant, poteſtate. Atqui conſtitit Chriſtum ſine ullis adminiculis rerum, ſine ullius ritus obſeruatiōe, uel lege, omnia illa, quæ fecit, nominis ſui poſſibilitate feciſſe. Et quod proprium, conſentaneum, dignum Deo fuerat uero, nihil nocens, aut noxium, ſed opiferum, ſed ſalutare, ſed auxiliaribus plenū nobis poteſtatis munificæ liberalitate donaſſe. Quid dicitis ó iterum? ergo ille mortalis, aut unus fuit ē nobis, cuius imperium, cuius uocem popularibus, & quotidianis uerbis miſſam, uale-

tudines, morbi, febres, atq; alia corporum cruciamēta fugiebāt? Vnus
fuit è nobis, cuius præſentiam, cuius uiſum gens illa nequibat ferre
merſorum in uiſceribus dæmonum, conterritá q; ui noua membro-
rum poſſeſſione cedebat? Vnus fuit è nobis, cuius fœdæ uitiligines
iuſſioni obtemperabant pulſæ ſtatim, & concordiam colorum com-
maculatis uiſceribus relinquebāt? Vnus fuit è nobis, cuius ex leui ta-
ctu ſtabant profluuia ſanguinis, & immoderatos cohibebant fluores?
Vnus fuit è nobis, cuius manus intercutes, & ueternoſæ fugiebant
undæ: penetrabilis ille uitabat liquor, & turgentia uiſcera ſalutari aridi
ditate deflabant? Vnus fuit è nobis, qui claudos currere præcipiebat?
Etiam operis res erat porrigere mācos manus? & articuli mobilitates
iam ingenitas explicabant: captos membris aſſurgere? etiam ſuos re-
ferebant lectos alienis paulo ante ceruicibus lati: uiduatos uidere lu-
minibus? etiam cœlum, diém que cernebant nullis cum oculis pro-
creati. Vnus inquam fuit è nobis, qui debilitatibus uariis, morbís q;
uexatos centum, aut hoc amplius, ſemel una interceſſione ſanabat?
cuius uocem ad ſimplicem furibunda, & inſana explicabant ſe ma-
ria? procellarum turbines, tempeſtatés q; ſidebant? qui per altiſſimos
gurgites pedem ferebat in lutum? calcabat ponti terga undis ipſis ſtu
pentibus in famulatum ſubeunte natura? qui ſequentium ſe millia
quinq; ſaturauit è panibus? ac, ne eſſe præſtigiæ incredulis illis uiderē-
tur, & duris, bis ſenarum ſportarum ſinus reliquiarū fragminibus ag-
gerabat? Vnus fuit è nobis, qui redire in corpora iandudum animas
præcipiebat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & poſt diem fune
ris tertium pollinctorum uelaminibus expediri? Vnus fuit è nobis,
qui, quid ſinguli uoluerēt, quid ſub obſcuris cogitationibus contine-
rent, tacitorum in cordibus peruidebat? Vnus fuit è nobis, qui cum
unam emitteret uocē, ab diuerſis populis, & diſſona oratione loquē-
tibus, familiaribus uerborum ſonis, & ſuo cuiq; utens exiſtimabatur
eloquio? Vnus fuit è nobis, qui cum officia religionis certæ ſuis ſecta-
toribus traderet, mundum totum repente complebat? quantús q;, &
qui eſſet, reuelata nominis immenſitate monſtrabat? Vnus fuit è no-
bis, qui depoſito corpore innumeris ſe hominū prompta in luce de-
texit? qui ſermonem dedit, atq; accepit, docuit, caſtigauit, admonuit?
qui, ne illi ſe falſos uanis imaginationibus exiſtimarēt, ſemel, iterum,
ſæpius familiari collocutione monſtrauit? qui iuſtiſſimis uiris etiam
num impollutis, ac diligentibus ſe ſe, nō per uana inſomnia, ſed per
puræ ſpeciem ſimplicitatis apparet? cuius nomen auditum fugat no-
xios ſpiritus? imponit ſilentium uatibus? haruſpices inconſultos red-
dit? arrogantium magorum fruſtrari efficit actiones, non horrore (ut
dicitis)

dicitis) nominis, ſed maioris licentia poteſtatis? Et hæc quidẽ ſummatim expoſita, non ea ratione protulimus, tamq̃ magnitudo facientis ſolis in his eſſet perſpiciẽda uirtutibus. Quanta ſint enim hæc, uel exilitatis cuius reperirẽtur, & ludi? ſi traditum fuerit noſci, ex quibus ad nos regnis, cuius nominis miniſtrator aduenerit? Quæ quidem ab eo geſta ſunt, & factitata, non ut ſe uana oſtentatione iactaret, ſed ut homines duri, atq; increduli ſcirent nõ eſſe, quod ſpondebatur, falſum: & ex operum benignitate, quid eſſet deus uerus, iã addiſcerent ſuſpicari. Simul & illud uolumus ſcire, cũ ſummatim (ut dictum eſt) enumeratio facta geſtorum eſt, nõ ea ſolũ Chriſtum potuiſſe, quæ fecit, ſed conſtituta etiam exuperaſſe fatorum. Nam ſi (ut liquet, & conſtat) debilitates, & corporum paſſiones, ſurdi, manci, & muti, neruorum contractio, & amiſſio luminis, fatalibus accidunt, irrogantur q; decretis, & ſolus hæc Chriſtus correxit, reſtituit, atq; ſanauit, ſole ipſo eſt clarius potentiorem illum fuiſſe, quàm fata ſunt: cum ea ſoluit, & uicit, quæ perpetuis nexibus, & immobili fuerant neceſſitate deuincta. Sed fruſtra, inquit, neſcio quis, tantum arrogas Chriſto, cum ſæpe alios ſciamus, & ſcierimus deos, & laborantibus plurimis dediſſe medicinas, & multorum hominum morbos, ualetudinés q; curaſſe. Non inquiro, non exigo, quis Deus, aut quo tempore cui fuerit auxiliatus, aut quem fractum reſtituerit ſanitati: illum ſolum audire deſydero, an ſine ullius adiũctione materiæ, id eſt medicaminis alicuius, ad tactum morbos iuſſerit ab hominibus euolare: imperauerit, fecerit & émori ualetudinũ cauſam, & debilium corpora ad ſuas remeare naturas. Chriſtus enim ſcitur, aut admota partibus debilitatis manu, aut uocis ſimplicis iuſſione aures aperuiſſe ſurdorum, exturbaſſe ab oculis cæcitates, orationem dediſſe mutis, articulorum uincula relaxaſſe, ambulatum dediſſe contractis, uitiligines querqueras, atq; intercutes morbos, omniá q; alia ualetudinum genera, quæ humana corpora ſuſtinere neſcio quæ uoluit importuna crudelitas, uerbo ſolitus imperió q; ſanare. Quid ſimile dii omnes? à quibus opẽ dicitis ægris, & periclitantibus latam? Qui ſi quãdo (ut fama eſt) nonnullis aut tribuere medicinam, aut cibum aliquẽ iuſſerunt capi, aut qualitatis alicuius ẽbibi potionẽ, aut herbarũ, & graminũ ſuccos ſuperimponi inquietantibus cauſis, ambulare, ceſſare, aut re aliqua, quæ officiat, abſtinere (quod eſſe nõ magnũ, nec admiratiõis alicuius ſtupore condignũ promptum eſt, ſi uolueritis attendere) & medici etiam ſic curant animal humi natum, nec confiſum ſciẽtiæ ueritate, ſed in arte ſuſpicabili poſitum, & coniecturarum æſtimationibus nutans. Nulla autem uirtus eſt medicaminibus amouere quæ noceant: beneficia iſta rerum,

non ſunt curantium poteſtates: & , ut ſit laudabile ſcire, quæ quibus conueniat medicina, aut arte curari, locus huius laudis non in Deo, ſed in homine conſtitutus eſt. Hunc enim non eſt turpe rebus extrinſecus ſumptis: ualetudinem hominis fecisſe meliorem: indecorum deo eſt, non ipſum per ſe poſſe, ſed externarum adminiculis rerum ſanitatem, incolumitatém q; præſtare. Et quoniam beneficia ſalutis datæ aliorum numinũ comparatis, & Chriſti: quot millia uultis à nobis debiliũ uobis oſtendi, quot tabificis affectos morbis, nullã omnino retuliſſe medicinam? cum per omnia ſupplices irent templa, cum Deorum ante ora proſtrati, limina ipſa conuerrerent oſculis: cum Aeſculapium ipſum datorem (ut prædicant) ſanitatis, quoad illis ſuperfuit uita, & precibus fatigarent, & inuitarent miſerrimis uotis. Nõ ne alios ſcimus malis ſuis commortuos, cruciatibus alios conſenuiſſe morborum, pernicioſius aliós ſe ſe habere cœpiſſe, poſtquam dies noctés q; in cõtinuis precibus, & pietatis expectatione tribuerunt? Quid ergo prodeſt oſtendere unum, aut alterum fortaſſe curatos, cum tot millibus ſubuenerit nemo? & plena ſint omnia miſerorum, infeliciúm q; delubra? niſi forte dicatis, opem bonis ab diis ferri, malorum miſerias deſpici. Atqui Chriſtus æqualiter bonis, malis que ſubuẽnit: nec repulſus ab hoc quiſq; eſt, qui rebus auxilium duris contra impetum poſtulabat, iniuriás q; fortunæ. Hoc eſt enim proprium Dei ueri, potentiæ q; regalis, benignitatem ſuam negare nulli, nec reputare quis mereatur, aut minime: cum naturalis infirmitas peccatorem hominem faciat: nõ uoluntatis, ſed iudicationis electio. Dicere porro meritis opem laborantibus ab diis ferri, hoc eſt in medio ponere, & dubitabile, quod aſſeras, facere: ut & ille, qui ſanus eſt factus, fortuito poſſit uideri eſſe ſeruatus: & ille, qui non eſt, non meriti cauſa, ſed firmitate credatur ualetudinem expellere non potuiſſe diuina. Quid? quòd iſtas uirtutes, quæ ſunt à nobis ſummatim, nõ(ut rei poſcebat magnitudo) deprõptæ, non tantum ipſe perfecit ui ſua, uerum(quod erat ſublimius) multos alios experiri, & facere ſui nominis cum affectione permiſit. Nam cum uideret futuros ſuos eſſe geſtarum ab ſe rerum, diuiní q; operis arrogatores, nequa ſubeſſet ſuſpitio magicis ſe artibus munera illa, beneficiá q; largitũ, ex immenſa illa populi multitudine, quæ ſuam gratiam ſectabatur admirans, piſcatores, opifices ruſticanos, atque id genus delegit imperitorum, qui per uarias gentes miſſi, cuncta illa miracula ſine ullis fucis, atque adminiculis perpetrarent. Verbo ille compeſcuit uerminantium membrorum cruces, & illi uerbo compeſcuerũt furialium uermina paſſionum. Imperio ille uno exturbauit à corporibus dæmonas, & exanimatis ſuos reſtituit ſenſus.

ſenſus: ſub eorum portantes & illi ſe caſibus iuſſione non alia ſanitati, & conſtãtiæ reddiderunt. Ille notas albicantium uitiliginum manu admota deterſit: liniamenta & hi corporum haud diſſimili conciliauere contactu. Vliginoſa ille, & turgentia uiſcera ſiccitatem iuſſit recuperare natiuam: & famuli eius hoc modo ſtatuerunt errãtes aquas; & à pernicie corporum ſuos labi iuſſere per tramites. Ille ulcera oris immenſi, & recuſantia perpeti ſanitatem intra unius uerbi morã continuatò frenauit à paſtu: & illi haud aliter contumaciam cancreris ſæui ad ſubeundam cicatricem circunſcriptis euaginationibus compulerunt. Inceſſum ille claudis dedit, uiſum luminibus cæcis, interemptos reuocauit ad uitam: nec minus & hi quoqꝫ contractionem relaxauere neruorum, luce oculos impleuere iam perdita, & ab tumulis remeare defunctos exequiarum conuerſione iuſſerunt. Neqꝫ quicqꝫ eſt ab illo geſtum per admirationem ſtupentibus cunctis, quod non omne donauerit facieudum paruulis illis, & ruſticis, & eorum ſubiecerit poteſtati. Quid dicitis ò mentes incredulæ, difficiles, duræ? alicuí ne mortalium Iuppiter ille capitolinus huiuſmodi poteſtatẽ dedit? Curionem, aut pontificem maximum, quinimmo dialem (quòd eius eſt) flaminem iſto iure donauit? Non dicam, ut mortuos excitaret: non ut cæcis reſtitueret lucẽ: non ut membrorum ſitũ eneruatis redderet, & diſſolutis: ſed ut pullulare dubiam papulam, aut uocis imperio, aut manus contrectatione comprimeret. Ergo illud humanum fuit, aut ex ore terrenis ſtercoribus innutrito tale potuit ius dari: talis licentia proficiſci, & non diuinum, & ſacrum? aut (ſi aliquam ſuperlationem res capit) pluſquàm diuinum, & ſacrum? Nam ſi facias ipſe, quod poſſis, & quod tuis ſit uiribus, potentatuíqꝫ conueniens, admiratio non habet, quod exclamet: id enim quod potueris, feceris, & quod præſtare debuerit uis tua, ut poteris, eſſet una, & ipſius qui operaretur, qualitas. Tranſcribere poſſe in hominem ius tuũ: & quod facere ſolus poſſis, fragiliſſimæ rei donare, & participare faciendum, ſupra omnia ſitæ eſt poteſtatis, continentíſqꝫ ſub ſe ſe eſt rerum omnium cauſas, & rationum, facultatúm qꝫ naturas. Age nunc ueniat, qui ſuper igneam zonam, magus interiore ab orbe Zoroaſtres, Hermippo ut aſſentiamur authori. Bactrianus & ille conueniat, cuius Cteſias res geſtas hiſtoriarum exponit in primo. Armenius Zoſtriani nepos, & familiaris Pamphylus, Cyri Apollonius, Damigero, & Dardanus, Velus, Iulianus, & Bæbulus, & ſi quis eſt alius, qui principatum, & nomen fertur in talibus habuiſſe præſtigiis: permittant uni ex populo in officiũ ſermonis dandi ora coarticulare mutorum, ſurdorum auriculas reſeſare, ſine luminibus procreatis oculorum redintegrare naturas, & in-

ſrigentiæ olim membra, ſenſus, animás qꝫ reducere. Aut, ſi ardua res iſta eſt, neqꝫ aliis permittere talium poſſunt operum poteſtates, ipſi fa ciant, & cum ſuis ritibus faciant quicquid malefici graminis nutricant terrarum ſinus, quicquid uirium continet fremor ille uerborum, atqꝫ adiunctæ carminum neceſſitates, nõ inuidemus: adiiciant, nõ inter- dicimus: colligãt. Experiri libet, & recognoſcere, an cum ſuis efficere diis poſſint, quod ab ruſticis chriſtianis iuſſionibus ſactitatum eſt nu- dis. Deſiſtite ò neſcii in maledicta conuertere res tantas, nihil ei noci tura qui fecit, periculum allatura ſed uobis: periculum inquam non paruulum, ſed in rebus eximiis, ſed in præcipuis conſtitutum. Siqui dem res anima precioſa eſt, nec ipſo ſe homini quicqꝫ poteſt charius inueniri. Nihil (ut remini) magicum, nihil humanũ, præſtigioſum, aut ſubdolum, nihil fraudis, delicti in Chriſto derideatis: licet ex more atqꝫ in laſciuiam diſſoluamini cachinnorum, Deus ille ſublimis fuit, Deus radice ab intima, Deus ab incognitis regnis, & ab omniũ prin- cipe Deus ſoſpitator eſt miſſus: quem neque ſol ipſe, neqꝫ ulla (ſi ſen- tiunt) ſydera, non rectores, non principes mundi, nõ deniqꝫ dii ma- gni, aut, qui fingẽtes ſe deos genus omne mortalium territant, unde aut qui fuerit, potuerũt noſcere: uel ſuſpicari, & merito, exutus à cor- pore quod in exigua ſui circũferebat parte, poſtquàm uideri ſe paſſus eſt, cuius eſſet aut magnitudinis, ſcire. Nouitate rerum exterrita uni uerſa mundi ſunt, elementa turbata, tellus mota contremuit, mare funditus refuſum eſt, aer globis inuolutus eſt tenebrarum, igneus or- bis ſolis tepefacto ardore deriguit. Quid enim reſtabat ut fieret, poſt- quàm Deus eſt cognitus is, qui eſſe iandudum unus iudicabatur è no bis? Sed nõ creditis geſta hæc. Sed qui ea conſpicati ſunt fieri, & ſub oculis ſuis uiderunt agi teſtes optimi, certiſſimí qꝫ authores & credidē runt hæc ipſi, & credẽda poſteris nobis haud exilibus cũ approbatio- nibus tradiderũt. Quinã iſti ſint fortaſſe quæritis: gẽtes, populi, natio nes, & incredulum illud genus humanũ: quod niſi aperta res eſſet, & luce ipſa (quẽadmodũ dicitur) clarior, nunqꝫ rebus huiuſmodi credu- litatis ſuæ commodarent aſſenſum. At nunquid dicemus illius tempo ris homines uſqꝫadeo fuiſſe uanos, mẽdaces, ſtolidos, brutos, ut, quæ nunqꝫ uiderant, uidiſſe ſe fingerent? & quæ facta omnino non erant, falſis proderent teſtimoniis, ut puerili aſſertione firmarent? cumqꝫ poſ ſent uobiſcum & unanimiter uiuere, & inoffenſas ducere cõiunctio- nes, gratuita ſuſciperent odia, & execrabili haberentur in nomine? Quod ſi falſa (ut dicitis) hiſtoria illa rerũ eſt, unde iam breui tempore totus mundus iſta religione completus eſt? aut in unã coire qui po- tuerunt mentẽ gentes regionibus diſiunctæ? uentis, cœlo, conuexio

nibús qꝫ

nibúſq; dimotæ? Aſſeuerationibus illectæ ſunt nudis, inductæin ſpes caſſas, & in pericula capitis immittere ſe ſponte temeraria deſperatione uoluerũt: eũ nihil tale uidiſſent, quod eas in hos cultus nouitatis ſuæ poſſet excitare miraculo. Immo quia hæc omnia & ab ipſo cernebant geri, & ab eius præconibus, qui per orbem totum miſſi beneficia patris, & munerandis animis, hominibúſq; portabant: ueritatis ipſius ui uictæ & dederunt ſe Deo: nec in magnis poſuere diſpendiis membra uobis proiicere, & uiſcera ſua lanianda præbere. Sed conſcriptores noſtri mẽdaciter iſta promiſerunt, extulere in immenſum exigua geſta, & anguſtas res ſatis ambitioſo dilatauere præconio. Atq; utinam euncta referri inſcripta potuiſſent, uel quæ ab ipſo geſta ſunt, uel quæ ab eius præconibus pari iure, & potentia terminata. Magis uos incredulos faceret uis tanta uirtutum: aut appræhẽdere locum for taſſe poſſetis (quod uideretur eſſe ſimillimum ueri) & incremẽta rebus appoſita, & inditas ſcriptis, & commẽtariis falſitates. Sed neq; omnia conſcribi, aut in aures omnium peruenire potuerunt geſta, gentibus in ignotis, & uſum neſcientibus literarum: aut (ſiqua ſunt literis, conſcriptionibúſq; mandata) maleuolentia dæmonum, quorum cura, & ſtudium eſt, hanc intercipere ueritatem: & conſimiliũ his hominum interpollata quædam, & addita, partim mutata, atq; detracta uerbis, ſyllabis, literis, ut & prudentium tardaret fidem, & geſtorum corrum peret auctoritatem. Sed nunq̃ fuerit, his bene ut Chriſtus qui fuerit literarum teſtimoniis colligatur: cuius in id ſolum dimiſſa ſunt cauſa: ut, ſi eſſe conſtiterit ea uera, quæ dicimus, confeſſione omnium deus fuiſſe monſtretur. Non creditis ſcriptis noſtris, & nos ueſtris non credimus ſcriptis. Falſa de Chriſto compingimus, & uos de diis ueſtris inania, & falſa iactatis, neq; enim cœlo deus aliquis lapſus eſt, aut ſuis res ueſtras commentatus eſt manibus, aut ratione cõſimili noſtris rebus, & religionibus derogauit. Ab hõminibus hæc ſcripta, & illa ſunt ab hominibus ſcripta: mortalibus ediſſerta ſermonibus, & quicquid dicere de noſtris conſcriptoribus intẽderitis, & de ueſtris hæc dicta pa ribus ſumite, atq; habetote momẽtis. Vultis uera eſſe, quæ in ueſtris compræhenſa ſunt ſcriptis, & quæ in noſtris conſignata ſunt literis, confiteamini neceſſe eſt eſſe uera. Falſitatis arguitis res noſtras, & nos ueſtras arguimus falſitatis. Sed antiquiora (inquitis) noſtra ſunt, ac per hoc fidei, & ueritatis pleniſſima: quaſi uero errorum nõ antiquitas pleniſſima mater ſit, & non ipſa pepererit res eas, quæ turpiſſimas diis notas ignominioſis concinnauerunt in fabulis. Ante millia enim annorum decem non potuerunt falſa & audiri, & credi? aut non ſimillimum ueri eſt, fidẽ uicinis, & finitimis, quam ſpatiorum ineſſe lon-

ginquitate diſtãtibus? Teſtibus enim hæc, illa opinionibus aſſeruntur, & procliuius multo eſt, minus eſſe in recẽtibus fictionis, quàm in antiqua obſcuritate ſubmotis. Sed ab indoctis hominibus, & rudibus, ſcripta ſunt, & iccirco non ſunt facili auditione credenda. Vide ne magis hæc fortior cauſa ſit, cũ illa ſint nullis coinquinata mendaciis. Mẽte ſimplici prodita, & ignara lenociniis ampliare, triuialis, & ſordidus ſermo eſt. Nunquam enim ueritas ſectata eſt fucum, nec (quod exploratum, & certum eſt) circunduci ſe patitur orationis per ambitum longiorem. Collectiones, enthymemata, definitiones, omniáq; illa ornamenta, quibus fides quæritur aſſertionis, ſuſpicantes adiuuant, non ueritatis liniamẽta demõſtrant. Cæterũ qui ſcit, quid ſit illud, quod dicitur? nec definit, nec colligit, neq; alia ſectatur artificia uerborũ, quibus capi conſueti ſunt audientes: & ad conſenſum rei circunſcriptionis neceſſitate traduci. Barbariſmis, Solœciſmis, obſitæ ſunt, inquit, res noſtræ, & uitiorum deformitate pollutæ. Puerilis ſane, atq; anguſti pectoris repræhẽſio, quam ſi admitteremus, ut uera ſit, abiiciamus ex uſibus noſtris quorundam fructuum genera, quod cum ſpinis naſcuntur, & purgamentis aliis, quæ nec alere nos poſſunt, nec tamen impediũt perfrui nos eo, quod principaliter antecedit, & ſaluberrimũ nobis ualuit eſſe natura. Quid enim officit ò quæſo? aut quam præſtat intellectui tarditatem? utrúm ne quid graue, an hirſuta cum aſperitate promatur? inflectatur quod acui, an acuatur quod oportebat inflecti? aut qui minus id, quod dicitur, uerum eſt, ſi in numero peccetur, aut caſu, præpoſitione, participio, coniunctione? Pompa iſta ſermonis, & oratio miſſa per regulas cõcionibus, litibus, foro, iudiciis q; ſeruetur, detúr q; illis immo, qui uoluptatum deliniamenta quærentes, omnes unum ſtudium uerborũ in lumina contulerunt. Cum de rebus agitur ab oſtentatione ſubmotis, quid dicatur, ſpectandum eſt: non quali cum amœnitate dicatur: nec quid aures commulceat, ſed quas afferat audientibus utilitates: maxime cum ſciamus etiam quoſdam ſapientiæ deditos, nõ tantum abiecisse ſermonis cultum, uerum etiam, cum poſſent ornatius, atque uberius eloqui, triuialem ſtudio humilitatem ſecutos, ne corrumperent, ſcilicet grauitatis rigorem: & ſophiſtica ſe potius oſtentatione iactarent. Enimuéro diſſoluti eſt pectoris in rebus ſeriis quærere uoluptatem: & cum tibi ſit ratio cum male ſe habentibus, atq; ægris, ſonos auribus infundere dulciores: nõ medicinam uulneribus admouere. Quanquam (ſi uerum ſpectes) nullus ſermo natura eſt integer: uitioſus ſimiliter nullus. Quænã eſt enim ratio naturalis, aut in mundi conſtitutionibus lex ſcripta, ut hic paries dicatur, & hæc ſella? cũ neq; ſexus habeãt fœmininis generibus, maſculinís q;

maſculinis q̃s diſcretos? Neque quiſq̃s docere doctiſſimus me poſſit ipſum hic, & hæc, quid ſint, aut cur ex his unum, ſexum uirilem deſi gnet, fœmininis generibus id, quod ſequitur, applicet. Humana iſta ſunt placita, & ad uſum ſermonis faciẽdi nõ ſane omnibus neceſſaria: nam & hæc paries forſitan, & hic ſella dici ſine ulla repræhenſione potuiſſet, ſi ab initio ſic dici placuiſſet: & à ſequẽtibus ſæculis communi eſſet in ſermocinatione ſeruatum. Et tamen ò iſti, qui pollutas res noſtras uitiorum criminamini: ſtribiligines & uos iſtas libris illis in maximis, atq; admirabilibus nõ habetis? Nõne aliud hæc utria, aliud dicitis hos utres? cœlus, & cœlum? nõ item filus, & filum? nõ item crocus, & crocum? non item fretus, & fretum? non item apud uos eſt poſitũ hoc pane, & hic panis? hic ſanguis hoc ſanguen? candelàbrũ, & iugulum ratione eadẽ iugulus, & candelàber? Nam ſi ſingula nomina nõ poſſunt genera plura habere q̃s ſingula: neq; eadẽ poſſunt huius eſſe generis, & illius (genus enim tranſire genus in alterũ non poteſt) tam peccat qui genera maſculina fœmininis pronunciat legibus, quàm ab eo peccatur, qui articulos maſculinos fœminis generibus anteponit. Atqui uos conſpicimus & res maſculinas, & fœmineas maſculine, & quas eſſe dicitis neutras, & illo, & hoc mõ ſine ulla diſcretione depromere: aut igitur nulla eſt culpa indifferẽter his uti, & fruſtra nos dicitis Solœciſmorũ obſcœnitate deformes: aut ſi certum eſt ſingula, quibus debeãt rationibus explicari, in ſimilibus uitiis uos quoque uerſamini: quãuis Epicandeos oẽs, Cæſellios, Verrios, Scauros teneatis, & Niſos. Sed ſi Deus (inquiunt) fuit Chriſtus, cur forma eſt in hominis uiſus? & cur more eſt interemptus humano? An aliter potuit inuiſibilis illa uis, & habens nullam ſubſtantiam corporalem inferre, & commodare ſe mundo: conciliis intereſſe mortalium, quàm ut aliquod tegmẽ materiæ ſolidioris aſſumeret, quod oculorum ſuſciperet iniectũ, & ubi ſe figere ineptiſſimæ poſſet contemplationis obtutus? Quis eſt enim mortalium, qui quæreret eum uidere, quis cernere, ſi talem uoluiſſet inferre ſe terris, qualis ei primigenia natura eſt? & qualẽ ſe ipſe in ſua eſſe noluit uel qualitate, uel numine? Aſſumpſit igitur hominis formã, & ſub noſtri generis ſimilitudine potentiam ſuam clauſit, ut & uideri poſſet, & conſpici: uerba faceret, & doceret: atq; omnes exequeretur res eas, propter quas in mundũ uenerat faciendas, ſummi regis imperio, & diſpoſitione ſeruatus. Quid enim? dicite, rex ſummus ea, quæ in mũdo facienda eſſe decreuerat, ſine homine ſimulato non quibat efficere? ſi oporteret ita fieri (queadmodũ dicitis) iſta fortaſſe feciſſet: quia nõ oportuit, aliter fecit. Quare iſto uoluit, & illo genere noluit, latenter inuolutæ, & uix ullis compræhenſibiles cauſæ, quas accipere fortaſſe po

tuiſſes ſi nõ eſſes iandudũ ad non accipiẽdum paratus: & prius te for- mares ad nõ credendi frontem, q̃s tibi eſſet expoſitũ id, quod nõ eſſe, atq; audire cõquireres. Sed more eſt hominis interẽptus: nõ ipſe neq; enim cadere diuinas in res poteſt mortis occaſus: nec interitionis diſſolutione dilabi id, quod eſt unũ, & ſimplex: nec ullarũ partiũ congre- gatione compactũ. Quis eſt ergo uiſus in patibulo pẽdere, quis mor- tuus eſt? homo, quẽ induerat, & ſecum ipſe portabat. Incredibile di- ctũ eſt, & cæcis obſcuritatibus inuolutũ: ſi uelis nõ cæcum eſt, & ſimilitudini proxime conſtitutum. Si quo tẽpore Sybilla præſagia, oracula illa depromens, fundebat ui (ut dicitis) Apollinis plena, ab impiis eſſet cæſa, atq; interẽpta latronibus: nũquid Apollo diceretur in ea eſſe occiſus? ſi uates. Si Helenus Martius, aliiq; ſimiliter uates hariolãtes eſſent uita, & luce priuati: nũquid aliquis diceret lege eos humanitatis extinctos, qui illorum per ora loquentes, uias rerum poſtulantibus explicabant? Mors illa, quã dicitis, aſſumptio hominis fuit, non ipſius geſta- minis, non geſtantis: quam nec ipſam perpeti ſuccubuiſſet uis tanta, ſi nõ agenda res eſſet, & inexplicabilis ratio ſatis clauſis patefaciẽda myſteriis. Quæ ſunt iſta inquies clauſa, atque obſcura myſteria, quæ nulli nec homines ſcire, nec ipſi, qui appellantur dii mundi parte queũt aliqua ſuſpitionis, atq; opinationis attingere? niſi quos ipſe dignatus eſt cognitionis tantæ impertire muneribus, & in abditos receſſus theſauri interioris inducere? Vides enim, ſi nollet inferri ſibi à quoq; manus, ſumma illi fuiſſe contentione nitẽdum, ut hoſtes ab ſe ſuos, uel pote- ſtate uniuerſa prohiberet. Qui cæcis reſtituerat lumina, is efficere ſi deberet, nõ poterat cæcos? qui debilibus integritatẽ, is debiles reddere difficultati habuit, aut labori? qui claudos præciebat incedere, is motus ca ligare membrorum, neruorum duritiam neſciebat? qui extrahebat à tumulis mortuos, huic arduũ fuerat letũ, cui uellet indicere? Sed quia fieri ratio ea, quæ fuerant deſtinata, poſcebat: & hic in ipſo mundo, nec modo q̃s geſtum eſt alio inæſtimabilis illa, atq; incredibilis lenitas in- iurias in ſe hominum puerilibus pro ineptiis ducens manus in ſe porrigi ab immanibus paſſa eſt, duriſſimiſq; latronibus, hæc reputandum putauit? Quid illorum deſignaſſet audacia, cum modo ſuis oſtenderet quid ab ſeſe expectare deberẽt? Cum enim de animarũ periculis multa mala de illarum contra inſinuator, magiſter, atq; auctor ad officio- rum conuenientium fines, ſuas leges, & conſtituta direxit: non ſuper- biæ faſtum comminuit? non libidinũ extinxit flammas? non hiatum compreſſit auiditatis? non tela extorſit ẽ manibus, atq; omnia ſemi- naria totius uitioſitatis abſcidit? Ipſe deniq; non lenis, non placidus, nõ acceſſu facilis, non familiaris affatu, non humanas miſerias indole- ſcens,

ſcens, omnes omnino crucibus, & coporalibus affectos malis unica illa benignitate miſeratus reddidit, & reſtituit ſanitati? Quid ergo uos ſubigit, quid hortatur maledicere, conuitiari, inexpiabiles cum eo conſerere ſimultates? quem redarguere, quē tenere, nemo hominū poſſit ullius facinoris in reatu? Tyrānos, ac reges ueſtros, qui poſtpoſito deorum metu donaria ſpoliant, populantúr que templorum : qui proſcriptionibus & ſuis cædibus nudant nobilitatibus ciuitates : qui matronarum pudorem, ac uirginum ui ſubruunt, atq; eripiunt licētioſa, appellatis indigetes, atq; duros: & quos odiis acrioribus conueniebat à uobis carpi, puluinaribus, aris, tēplis, atq; alio mactatis cultu, ludorum & celebritate nataliū: necnō & illos omnes, qui conſcriptione uoluminū multiformi maledictis mordacibus carpūt publicos mores: qui luxurias, ac uitas ueſtras ſecant, urunt, dilacerāt: qui in tēporis poſteris notas ſcriptorū perpetuitate prolatant: qui matrimonia perſuadēt habenda eſſe communia: qui cum pueris cubitant formoſis laſciuientibus nudis: qui pecudes ſuos eſſe, qui ſugitiuos, qui exules, qui uiliſſimæ ſeruos notæ furioſos prædicant, & inſanos: admirantes, plaudentes ad cœli ſuſtollitis ſydera: bibliothecarum reponitis in arcanis: quadrigis & ſtatuis muneramini, & quantum eſt in uobis uelut quadam æternitate donatis immortalium teſtificatione titulorum: ſolum Chriſtum compellare, dilacerare poteſtis. Si Deū uultis, immo ſolum ſi liceat beluarum agreſtium ritu cruentis oribus mandere, comminutis cū oſſibus tranſuorare: quodnam (quæſo) ob meritum dicite, cuius ob peccati culpam, quid ab eo cōmiſſum eſt, quod tenorē inflecteret recti, & in odia uos aſpera furialibus ſtimulis concitaret? quia animarm ueſtrarum cuſtodē ſe miſſum ſolo indicauit ab rege: quia uobis immortalitatem ferre, quam uos habere confiditis humanis paucorum aſſeuerationibus ſuaſi: quod ſi eſſet apud uos certum ſalſa illū dicere, ſpes etiam uaniſſimas polliceri, nec ſic uideo ſuiſſe cauſam, cur eū deberetis odiſſe, cur hoſtili animaduerſiōe dānare: īmo, ſi animus uobis clemēs fuiſſet, & mitis, uel propter id ſolum eum deberetis amplecti quòd optabilia uobis ſpōderet, & proſpera: quòd bonarū eſſet nuncius rerū: quòd ea prædicaret, quæ nullius animum læderēt: ſecurioris quinīmo expectationis impleret. O ingratum, & impium ſæculum, ò in priuatam perniciem incredibili pectoris obſtinatione priuatum. Si aliquis ad uos medicus ex ſummotis ueniſſet, & nunquam uobis regionibus cognitis medicamen pollicens tale, quod à ueſtris corporibus omnia omnino prohiberet morborum, & ualetudinum genera: non certatim blandiciis omnibus, atque honoribus ſotum familiaria ſuſciperetis in mœnia? non illud medicaminis genus optaretis eſſe certiſſi-

mum, non uerum, quod immunes uos fore ab tam innumeris uexa tionibus corporũ uſque ad ultimos fines ſponderet ætatis? et licet am bigua res eſſet, committeretis uos tamẽ, nec potionem incognitam dubitaretis haurire ſpe ſalutis propoſita, atque amore incolumitatis in cenſi. Eluxit, atque apparuit Chriſtus rei maxime nunciator, auſpiciũ fauſtum portans, & præconium ſalutare credentibus. Quænam eſt iſta crudelitas, inhumanitásque tanta, quinimmo (ut uerius loquar) faſtidioſũ ſupercilium, nunciatorem muneris, & portitorem tanti, nõ tan tum uerborum maledictionibus ſcindere, uerumetiam bello graui, at que omnibus perſequi telorum effuſionibus, & ruinis? Non placent ea, quæ dicit, & cum offenſionibus audiuntur à uobis, pro ludicris ea uaticinatiobus comportate: ſtolidiſſimas res loquitur, & fatua dona promittit: ridete ut ſapientes uos uiri, & in ſuis erroribus fatuitatẽ re linquite uolutari. Quænam eſt hæc feritas (ut repetamus quæ dicta ſũt ſæpius) quæ libido tam carnifex inexpiabile bellum indicere nihil de te merito? Dilacerare ſi detur eum uelle per uiſcera, qui nõ modo nullum intulerit malum nulli, ſed æqualiter benignus hoſtibus dicere quidnam his ſalutis Deo portaretur à principe quid eſſet facto opus, ut interitum fugerent, & immortalitatẽ cõſequerentur igno tam? Cúm que nouitas rerum, & inaudita promiſſio audientiũ turbarẽt mentes, & credulitatem facerent hæſitare: uirtutũ omnium dominus, atq; ipſius mortis extinctor hominem ſuũ permiſit interfici, ut ex rebus con ſequẽtibus ſcirent in tuto eſſe ſpes ſuas, quas iandudum acceperant de animarum ſalute, nec periculum mortis alia ſe poſſe ratione uitare.

Digitized by Google

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES

LIBER SECVNDVS.

HOC IN loco tribui ſi ulla facultas poſſet, uellem cum
his omnibus, quibus nomẽ inuiſum eſt Chriſti, ab in=
ſtituta principaliter defenſione diuerticulo pauliſper fa=
cto talia uerba miſcere. Si nullã eſſe ducitis contume=
liã reſpondere aliquid interrogatos, ediſſertate nobis, &
dicite quid rei, quid cauſæ eſt, quod tam grauibus inſectamini Chriſtũ
bellis? uel quas eius continetis offenſas, ut ad eius nominis mentionẽ
rabidorum pectorum efferueſcatis ardoribus? Nunquid regiam ſibi
uindicans poteſtatem, terrarum orbem cunctum legionibus infeſtiſſi
mis occupauit? & pacatas ab exordio nationes alias deleuit, ac ſuſtulit
alias ſibi parere ceruicibus compulit ſubiugatis? Nunquid ardoribus
auaritiæ flagrans uniuerſas opes illas, quibus ſe genus humanum ſtu=
dioſe contendit impleri, poſſeſſionis ſuæ mancipio uindicauit? Nun=
quid libidinum cupiditatibus geſtiens pudicitiæ repagula ui fregit, aut
alienis furtim inſidiatus eſt matrimoniis? Nunquid arrogantiæ ſuper=
cilio tumidus iniurias, & contumelias paſſim ſine ullius perſonæ diſcri
minibus irrogauit: ut non omnium uirtutum amore correpti cogni=
tas accipiant rationes, atq; mundi omnibus rebus proponant amici=
tias Chriſti? Niſi forte obtuſi, & fatui uidentur hi uobis, qui per or=
bem iã totũ conſpirãt, & coeunt in iſtius credulitatis aſſenſum. Quid
ergo? uos ſoli ſapientiæ conditi, atq; intelligentiæ ui mera neſcio quid
aliud uidetis, & profundũ? ſoli eſſe nugas ĩtellgitis? hæc omnia ſoli uer
ba, & pueriles ineptias, ea quæ nobis promittimus principali ab rege
uentura? Vnde (quæſo) eſt uobis tantum ſapientiæ traditum? unde acu
minis, & uiuacitatis tantum? uel ex quibus ſciẽtiæ diſciplinis tantum
cordis aſſumere, diuinationis tantũ potuiſtis haurire? Quia per caſus,
& tempora declinare uerba ſcitis, & nomina, quia uoces barbaras, ſolœ
ciſmós q; uitare, quia numeroſum, & inſtructum, compoſitúm q; ſer
monem, aut ipſi uos noſtis efferre: aut incomptus cum fuerit, ſcire:
quia fornicem Lucialinũ, & Marſyam Pomponii obſignatum memo
ria continetis: quia quæ ſint in litibus cõſtitutiones, quot cauſarum ge
nera, quot dictionum, quid ſpecies, oppſitum à cõtrario quibus ratio=
nibus diſtinguatur: iccirco uos arbitamini ſcire quid ſit falſum, quid
uerum, quid fieri poſſit, aut non poſſit: quæ imorum, ſummorúm q;
natura ſit? Nunq́; ne illud uulgatum perſtrinxit aures ueſtras ſapien=
tiam hominis ſtultitiam eſſe apud Deum? Primum & quæ ipſi peni=
tus perſpicitis uos ipſos, ſiquando de rebus diſceptatis obſcuris, & na=

turalia pergitis reſerare ſecreta, & ipſa, quæ dicitis. quæ aſſeueratis, quæ capitali plerunq; contentione defenditis, neſcire uos, & ununquemq; ſuſpitiones ſuas probatis, & compræhenſis pertinaci obluctatione tutari? Quid enim (ſi uerũ perſpiciam, etiam ſi omnia ſæcula in rerum inueſtigatione ponantur) ſcire per nos poſſumus, quos ita cæcos, & ſuperbos neſcio qua res protulit, & concinnauit inuidia, ut cum nihil ſciamus omnino, fallamus nos tamen, & in opinionem ſcientiæ ſub inflati pectoris tumore tollamur? Vt enim diuina prætereã, & naturali obſcuritate res merſas, poteſt quiſquam explicare mortalium id, quod Socrates ille compræhendere nequit in Phredo? homo quid ſit, aut unde ſit, anceps, uarius, mobilis, pellax, multiplex, multiformis, in quos uſus prolatus ſit, cuius ſit excogitatus ingenio, quid in mundo faciat, cur malorum tanta experiatur examina? utrum in cunctos & lumen prætenderit uitæ, & periculum ignorationis amouerit? qui ſi dignus non eſſet, cui auſcultare deberetis, & credere: uel hoc ipſo fuerat non aſpernandus à uobis, quòd ſalutaria uobis oſtenderet: quòd uias uobis ad cœlum, & uota immortalitatis optaret. At enim odio dignus eſt, quòd ex orbe religiones expulit, quòd ad deorum cultum prohibuit accedi? Ergó ne ille Religionis extinctor, & impietatis auctor arguitur, qui ueram in orbe Religionem induxit? qui hominibus cæcis, & re uera in impietate degentibus pietatis aperuit ianuas? & cui ſe ſubmitterẽt, indicauit? An ulla eſt Religio uerior, officioſior, potẽtior, iuſtior, quàm Deum principem noſſe, ſcire Deo principi ſupplicare, qui bonorum omnium ſolus caput, & fons eſt, perpetuarum pariter fundator, & conditor rerum, à quo omnia terrena, cunctá q; cœleſtia animantur, motu irrigantúr q; uitali: & qui ſi nõ eſſet, nulla profecto res eſſet, quæ aliquod nomen, ſubſtantiám q; portaret? Niſi forte dubitatis an ſit iſte, de quo loquimur, Imperator: & magis eſſe Apollinem creditis, Dianam, Mercurium, Martem. Da uerum iudicium: & hæc omnia circumſpiciens, quæ uidemus, magis an ſint dii cæteri dubitabit, quàm in Deo cunctabitur, quem eſſe omnes naturaliter ſcimus: ſiue cum exclamamus ò Deus, ſiue cũ illum teſtem Deũ conſtituimus improborum, & quaſi nos cernat faciem ſubleuamus ad cœlum. Sed minoribus ſupplicare diis homines uetuit: dii enim minores, qui ſint, aut ubi ſint, ſcitis? perſtrinxit uos aliquando ſuſpitio, illorum aut mentio, ut merito feratis iudigne abrogatos his cultus, & honoris impertitione uiduatos? quod ſi non mentis elatio, & typus qui appellatus à Græcis obſtaret, atq; officeret uobis, iandudum ſcire potuiſſetis: quid, aut quare prohibuerit fieri intra fines, quos ſtare Religionem uoluerit ueram, quantum uobis periculum naſceretur ex

eo, quod

Digitized by Google

eo, quòd putaretis obſequio, uel ex quibus malis emergeretis, ſi inſi- dioſo renunciaretis errori. Verum hæc omnia illuſtrius commemora- buntur, & planius, cum ulterius prorſus fuerimus euecti. Monſtrabi- mus enim Chriſtum non impietatem docuiſſe nationes, ſed ab latro- nibus peſſimis miſerorum hominum imprudentiam uindicaſſe. Non credimus inquitis uera eſſe quæ dicit: quid enim, quæ uos negatis ue- ra eſſe, apud uos liquẽt, cum imminentia, & nõdum paſſa nullis poſ- ſint rationibus refutari? Sed & ipſe, quæ pollicetur, nõ probat: ita eſt. Nulla enim (ut dixi) futurorum poteſt exiſtere comprobatio. Cum er go hæc ſit conditio futurorum, ut teneri, & compræhẽdi nullius poſ- ſint anticipationis attactu: nón ne purior ratio eſt, & ex duobus in- certis, & in ambigua expectatiõe pendẽtibus, id potius credere, quod aliquas ſpes ferat, quàm omnino quod nullas? In illo enim periculi nihil eſt, quod dicitur imminere, caſſum fiat, & uacuum: in hoc dam num eſt maximum (id eſt ſalutis amiſſio) ſi cum tempus aduenerit, aperiatur hoc fuiſſe mendacium. Quid dicitis ò neſcii, etiam fletu, & miſeratione digniſſimi? ita non extimeſcitis, ne forte hæc uera ſint, quæ ſunt deſpectui uobis, & præbent materiam riſus? nec ſaltem uo- biſcum ſub obſcuris cogitationibus uoluitis? ne quod hoc die credere obſtinata renuitis peruerſitate, redarguat ſerum tempus, & irreuo- cabilis pœnitentia caſtiget? Nón ne uel hæc ſaltem fidem uobis faci- unt argumenta credendi, quòd iam per omnes terras in tam breui tempore, & paruo, immenſi nominis huius ſacramenta diffuſa ſunt? quòd nulla iam natio eſt tam barbari moris, & manſuetudinem ne- ſciens; quæ non eius amore uerſa mollíuerit aſperitatem ſuam, & in placidos ſenſus aſſumpta tranquillitate migrauerit? quòd tam magnis ingeniis prædití Oratores, Grammatici, Rhetores, Cõſulti iuris, ac Me dici, philoſophiæ etiam ſecreta rimantes, magiſteria hæc expetunt, ſpre tis quibus paulo ante fidebant, quod ab dominis ſe ſerui, cruciatibus affici, quibus ſtatuerint, malunt, ſolui coniuges matrimoniis, exhære- dari à parentibus liberi, quám fidem rumpere chriſtianam, & ſalutaris militiæ ſacramenta deponere? quod cum genera pœnarum tanta ſint à uobis propoſita Religionis huius ſequẽtibus leges, augeatur res ma- gis, & contra omnes minas, atque interdicta formidinum animoſius populus obnitatur, & ad credendi ſtudium prohibitionis ipſius ſtimu lis excitetur. An nũquid hæc fieri paſſim, & inaniniter creditis, fortui- tis incurſibus aſſumi has mentes? Itá ne iſtud non diuinũ, & ſacrum eſt, aut ſine Deo eorum tantas animorum fieri conuerſiones, ut cum carnifices unci, aliíq; innumeri cruciatus (quemadmodum diximus) impendeant credituris, uelut à quadam dulcedine, atq; ne illum tellus

uliginis alicuius conuerſa putore, tanquam uermes animauerit, tanꝗ̃
mures? an fictoris alicuius, & fabricatoris manu liniamenta hæc corpo
ris, atque oris acceperint formam? Poteſt inquam ſcire in medio hæc
poſita, atque in ſenſibus conſtituta communibus, quibus cauſis mer-
gamur in ſomnos, quibus euigilemus, quibus modis fiant inſomnia,
quibus uiſa, imo (quod ambigit in Theæteto Plato) uigilemus aliquã
do, an ipſum uigilare, quod dicitur, ſomni ſit perpetui portio, & quid
agere uideamur, inſomnium cum uidere nos dicimus? radiorũ, & lu-
minis intentione uideamus, an rerũ imagines aduolent, & noſtris in
pupulis ſidant? utrum ſapor in rebus ſit, an palati contagionibus fiat?
quibus ex cauſis pili nigrorem ingenitum ponant, neque omnes pa-
riter, ſed paulatim adiiciendo canenſcant? quid ſit quod humores uni-
uerſi unum corpus efficiãt mixtione, ſolum oleum reſpuat immerſio-
nem in ſe pati, ſed in ſuam naturam impenetrabile ſemper perſpicue
colligatur? Ipſe deniq; animus, qui immortalis à uobis, & Deus eſſe
narratur, cur in ægris æger ſit, in infantibus ſtolidus, in ſenectute de-
feſſus? delira, & futura, & inſana quorum infirmitas, & inſcientia mi-
ſerabilis hoc magis eſt. Et cum fieri poſſit ut ueri aliquid aliquãdo di-
camus, & hoc ipſum nobis incertum ſit, an ueri aliquid dixerimus?
Et quoniam ridere noſtram fidem conſueſtis, atq; ipſam credulitatem
facetiis iocularibus lancinare, dicite ò feſtiui, & meraco ſapientiæ tincti
& ſaturi potu, éſtne operis in uita negocioſum aliquod, atq; actuoſum
genus, quod non fide præeunte ſuſcipiant, ſumant, atq; aggrediantur?
an terris peregrinamini, nauigatis, nõ domum uos credentes peractis
negociationibus remeaturos? terrã ferro ſcinditis, atq; oppletis ſeminũ
uarietate, non credentes uos frugem percepturos eſſe uicibus tempo-
rariis? coniugalia copulatis conſortia, non futura eſſe credentes caſta, &
officioſi fœderis in maritos? liberorum ſuſcipitis prolem, non incolu-
mem credẽtes fore, & per gradus ætatis uenturam ſenectutis ad metas?
ægritudines corporum medicorum committitis manibus, nõ creden-
tes morbos poſſe mitigata aſperitate leniri? bella cum hoſtibus geritis,
non uictoriam uos credentes præliorum ſucceſſionibus relaturos? ue-
neramini deos, & colitis, non credentes illos eſſe, & propitias aures ue-
ſtris ſupplicationibus accommodare? Quid illa de rebus ab humana
cognitione ſepoſitis, quæ conſcribitis ipſi, quæ lectitatis, oculata uidiſtis
inſpectione, & manibus tractata tenuiſtis? Nón ne ueſtrum quicunq;
eſt, huic, uel illi credit Auctori? non quod ſibi perſuaſerit quis, uerum
dici ab altero, uelut quadã fidei aſtipulatione tutatur? qui cunctorum
originem eſſe dicit ignem, aut aquã, nõ Thaleti, aut Heraclito credit?
qui cauſam in numeris ponit, nõ Pythagoræ Samio, nõ Architæ, qui

animam

animam diuidit, & in corporales conſtituit formas, non Platoni Socratico? qui quintum elementum principalibus applicat cauſis: non Ariſtoteli Peripateticorum patri? qui ignem minatur mundo, & , uenerit cum tempus, arſurum, non Panætio, Chryſippo, Zenoni? qui indiuiduis corporibus mundos ſemper fabricatur, & deſtruit, non Epicuro, Democrito, Metrodoro? qui nihil ab homine cõpræhẽdi, atq; omnia cæcis obſuritatibus inuoluta, nõ Archeſilao, Carneadi? nõ alicui deniq; academiæ ueteris, recentioris q; cultori? Ipſi deniq; principes, & prædictarum patres ſententiarum, nón ne apud ea, quæ dicunt ſuis credita ſuſpitionibus dicunt? Vidit enim Heraclitus res ignium conuerſionibus fieri? concretione aquarum Thales? Pythagoras numero ſcire incorporales formas? Plato indiuiduorum? Democritus concurſiones? aut illi, qui autumant nihil poſſe omnino comprahendi, an ſit uerum quod dicunt: ſciũt, aut ipſum, quod definiunt, ueritatis eſſe intelligũt pronũciatum? Cum igitur comperti nihil habeatis, & cogniti, omniá q; illa, quæ ſcribitis, & librorum compræhenditis millibus, credulitate aſſeueretis duce: quænam hæc eſt iudicatio tam iniuſta, ut noſtrã derideatis fidem, quam uos habere cõſpicitis noſtra in credulitate communem? Sed ſapientibus uos uiris omnibús q; inſtructis diſciplinarum generibus creditis, nempe illis, qui nihil ſciſcunt, nec pronunciãt unum, qui pro ſuis ſententiis bella cum aduerſantibus conſerunt, & peruicacia ſemper digladiantur hoſtili: qui, cum alter alterius labefactant, deſtruunt, cõuellúnt q; decreta, cuncta incerta ſecerũt, nec poſſe aliquid ſciri ex ipſa diſſenſione monſtrarũt. Sed efficiãt hæc, nihil q; impediãt, plurimum quo minus eis credere, atq; auſcultare debeatis, et quid eſt, quod in hac parte, aut uos plurimũ habeatis, aut nos minus? uos Platoni, uos Crotonio, uos Numenio, uel cui libuerit creditis, nos credimus, & acquieſcimus Chriſto. Iniquitas hæc quãta eſt, ut, cum utriſq; auctoribus tempus, ſit que nobis, & uobis unum & ſociũ credere, uobis uelitis dari, quòd ita ab illis dicatur accipere? uos ea, quæ proferũtur à Chriſto, audire & ſpectare nolitis? Atqui ſi cauſas cauſis, partes partibus uoluerimus æquare: magis nos ualemus oſtendere quid in Chriſto fuerimus ſecuti, quàm in philoſophis quid uos. Ac nos quidem in illo ſecuti hæc ſumus opera illi magnifica, potẽtiſſimáſq; uirtutes, quas uariis edidit, exhibuít q; miraculis, quibus quiuis poſſet ad neceſſitatem credulitatis adduci, & iudicare fideliter non eſſe quæ fierẽt hominis, ſed diuinæ alicuius, atq; incognitæ poteſtatis: uos in philoſophis uirtutes ſecuti quas eſtis, ut magis uos illis q̃ nos Chriſto oportuerit credere? Quiſq; ne illorum alíquando uerbo uno potuit, aut unus imperii iuſſione: non dicam maris inſanias, aut tem

ſapiētiam uocatis: dediſtis circũſcriptoribus locum. Illis inquam noxiis, quorum nomen intereſt obſoleſieri chriſtianum, ſuperfundendi caligines, atque obſcurandi res tantas, eripiendæ uobis fidei, ſubiciendíq; contemptus: ut, quia ſibi præſentiunt finem pro meritis immiñere, uobis quoque immitterent cauſam, per quam periculum adire poſſetis, & uiduari benignitate diuina. Interea tamen ò iſti, qui admiramini, qui ſtupetis doctorũ, & philoſophiæ ſcita: ita nõ iniuſtiſſimũ ducitis inæquitare, illudere tanq̃ ſtulta nobis, & bruta dicētibus: cum uel ea, uel talia reperiamini & uos dicere, quæ nobis dici, pronunciaríq; ridetis? Nec mihi cum his ſermo eſt, qui per uaria ſectarum diuerticula diſſipati, has, atq; illas partes opinionum diuerſitate fecerũt. Vos uos appello, qui Mercurium, qui Platonem, Pythagorámq; ſectamini: uós q; cæteros, qui eſtis unius mētis, & per eaſdem uias placitorum inceditis unitate. Audetis ridere nos, qui patrem rerum, ac deum ueneramur, & colimus: quód que illi dedamus, & permittamus ſpes noſtras? Quid Plato ueſter in Theæteto (ut eum potiſſimum nominem) nón ne animo fugere ſuadet è terris: & circa illum ſemper (quantum fieri pote eſt) cogitatione, ac mēte uerſari? Audetis ridere nos, quòd mortuorum dicamus reſurrectionem futuram? quam quidem nos dicere cõfitemur: ſed à uobis aliter, quàm ſentiamus, audiri. Quid in Politico idem Plato? nón ne cum mundus occeperit ab occiduis partibus exoriri, & in cardinē uergere, qui orientis eſt ſolis, ruſus erupturos homines telluris è gremio ſcribit? ſenes, canos, decrepitos, & cũ anni cœperint accedere lõgiores, per eoſdē gradus, quibus hodie creſcitur, ad incunabula infantiæ deſituros? Audetis ridere nos, quòd animarum noſtrarũ prouideamus ſaluti, id eſt ipſi nobis? Quid enim ſumus homines, niſi animæ corporibus clauſæ? Vos enim nõ omnes pro illarum geritis incolumitatibus curas? non quòd uitiis omnibus, & cupiditatibus abſtineatis: metus ille uos habet, ne, uelut trabalibus clauis affixi, corporibus hæreatis. Quid illi ſibi uolũt ſecretarũ artiũ ritus, quibus affamini neſcio quas poteſtates, ut ſint uobis placide, neq; ad ſedes remeantibus patrias obſtacula impeditionis opponant? Audetis ridere nos, cum gehennas dicimus, & inextinguibiles quoſdam ignes, in quos animas deiici ab earum hoſtibus, inimicíſq; cognouimus? Quid Plato idē ueſter in eo uolumine, quod De animæ immortalitate cõpoſuit? non Acherontem, non Stygem, non Cocytem fluuios, & Pyriphegetontē nominat: in quibus animas aſſeuerat uolui, mergi, exuri? Et homo prudentiæ non prauæ, & exanimis, iudicií q; perpēſi rem inenodabilem ſuſcipit: ut cum animas dicat immortales, perpetuas, & ex corporali ſoliditate priuatas, puniri eas dicat tamen, &

doloribus afficiat ſenſum. Quis autem hominum non uidet quod ſit immortale, quod ſimplex, nullum poſſe dolorem admittere? quod autem ſentiat dolorem, immortalitatem habere nõ poſſe? Nec tamen eius auctoritas plurimum à ueritate declinat. Quamuis enim uir lenis, & beneuolæ uoluntatis inhumanum eſſe crediderit, capitali animas ſententia condemnari: nõ eſt tamen abſone ſuſpicatus iaci eas in flumina torrentia, flammarum globis, & cœnoſis uoraginibus tetra. Iaciuntur enim, & ad nihilum redactæ, interitionis perpetuæ fruſtratione uaneſcunt. Sunt enim mediæ qualitates(ſicut Chriſto auctore compertum eſt)& interire quæ poſſint, Deum ſi ignorauerint, uitæ & ab exitio liberari, ſi ad eius ſemina, atque indulgentias applicarent, & quod ignotum eſt, pateat. Hæc eſt hominis mors uera, hæc nihil reſiduum faciens. Nam illa, quæ ſub oculis cernitur, animarum eſt à corporibus diiugatio, nõ finis abolitionis extremus. Hæc inquam eſt hominis mors uera, cum animæ neſcientes Deum perlongiſſimi temporis cruciatu conſumuntur ignifero, in quem illas iaciunt quidam crudeliter ſæui, & ante Chriſtũ incogniti, & ab ſolo ſciente detecti. Quare nihil eſt, quod nos fallat, nihil quod nobis polliceatur ſpes caſſas, quod à nobis quibuſdam dicitur uiris, & immoderata ſibi opinione ſublatis, animas immortales eſſe, Deo rerũ, ac principi gradu proximas dignitatis, genitore illo, ac patre prolatas, diuinas, ſapientes, doctas, neq; ulla corporis attrectatione contiguas: quod quia uerum, & certum eſt, & à perfecto ſumus inemendabili perfectione prolati inculpabiles, & ideo irrepræhenſibiles uiuimus, boni, iuſti, & recti, uitioſitatis nullius rei, nulla cupiditas nos uincit, nulla libido dehoneſtat, uirtutum omnium ſeruamus, atq; integramus tenorem. Et quia uno ex fonte omnium noſtrum defluunt animæ, iccirco unum conueniens q; ſentimus: non moribus, nõ opinionibus diſcrepamus: Deum omnes nouimus, nec quot in orbe ſunt homines, ſunt ſententiæ totidem, neq; infinita uarietate diſcretæ. Ac dum ad corpora labimur, & properamus humana ex mundanis circulis ſequuntur nos cauſæ, quibus mali ſimus, & peſſimi cupiditatibus, atque iracundia ſerueamus, exerceamus in flagitiis uitam, & in libidinem publicam uenalium corporum proſtitutione damnemur. Et quemadmodum ſe poſſunt incorporalibus corpora coniungere: aut à Deo principe res factæ, ab infirmioribus cauſis ad uitiorum dehoneſtamenta traduci? Vultis homines inſtitutum, ſuperciliúmq; deponere? qui dum uobis aſciſcitis patrem, & cum eo cõtenditis immortalitatem habere uos unam, uultis quærere, perueſtigare, rimari, quid ſitis uos ipſi, cuius ſitis, cenſeamini quo patre, quid in mundo faciatis, quanam ratione naſcamini, quo

pacto

pacto proſiliatis ad uitam, uultis fauore depoſito cogitationibus tacitis peruidere animantia nos eſſe, aut conſimilia cætera, ut non plurima differitate diſtantia? Quid eſt enim, quod nos ab eorum indicet ſimi-litudine diſcrepare? uel quæ in nobis eminētia tanta eſt, ut animan tium numero dedignemur aſcribi? Ex oſſibus illis fundata ſunt cor-pora, & neruorum colligatione deuincta: & nobis comparili ratione ex oſſibus fundata ſunt corpora, & neruorum colligatione deuincta. Auras accipiunt naribus, & per anhelitum reciprocatas reddūt: & nos ſpiritu conſimiliter ducimus, & reſpiramus commeatibus crebris. Fœ mininis generibus, maſculinis qꝫ diſtincta ſunt: in totidē & nos ſexus noſtro ſumus ab auctore formati. Edunt per uteros fœtus, & corpo-ralibus conciliis procreant: & nos corporum coniugationibus naſci-mur, & ex aluis fundimur, atqꝫ emittimur, matrum cibo ſuſtētamur, & potu. Et ſuperfluas fœditates inferioribus egerunt, abiciūt qꝫ po-ſticis: & nos cibo ſuſtentamur, & potu: & quod natura iam reſpuit, per eoſdem effundimus tramites. Cura illis eſt omnibus famem pro-hibere mortiferam, & neceſſario inuigilare pro uictu: quid aliud nos tantis agimus in occupationbus uitæ, niſi ut ea quæramus, quibus fa-mis periculum deuitetur, & infelix ſolicitudo ponatur? Morbos illa, & inædias ſentiūt, & ad ultimum ſenectute ſoluuntur: quid enim nos immunes malis ab his ſumus, & non eadem ratione morborum in-commoditatibus frangimur, & ſenectutis deſtruimur tabe? Quod ſi & illud eſt uerum, quod in myſteriis ſecretiorbus dicitur in pecudes, atqꝫ alias beluas ire animas improborum, poſtqꝫ ſunt humanis cor-poribus ſumptæ: manifeſtius comprobatur uicinos nos eſſe, neqꝫ in-teruallis longioribus diſparatos. Siquidem res eadem nobis, & illis eſt una, per quam eſſe animantia dicitur, & motū agitare uitalem. Sed rationales nos ſumus, & intelligentia uincimus genus omne muto-rum. Crederem iſtud ueriſſime dici, ſi cum ratione, & conſilio cuncti homines uiuerent, ſeruarent officiorum tenorē, abſtinerēt ab illicitis, & ſi negocia turpia non adirent: neqꝫ quiſqꝫ paruitate conſilii, atque ignorātiæ cæcitate contraria ſibimet, atqꝫ inimica depoſceret. Vellem-tamen ſcire quænam ſit hæc ratio, per quam ſumus potiores animali-um generibus cūctis: quia nobis domicilia fecimus, quibus poſſimus hyemalia frigora, & æſtatis flagrantias euitare? quid animantia cætera huius rei prouidentiam non habent? nōn'ne alia cernimus opportu-niſſimis ſedibus nidulorum ſibi cōſtruere manſiones? alia ſaxis, & ru pibus tegere, & communire ſuſpenſis? excauare alia telluris ſola, & in-foſſilibus foueis tutamina ſibimet, & cubilia præparare? Quod ſi mi-niſtras manus illis etiam donare parēs natura uoluiſſet, dubitabile nō

ſoret, quin & ipſa conſtrueret mœnium alta faſtigia, & artificioſa ex=
cuderent nouitate. Tamen in his ipſis, quæ roſtris, atq; unguibus fa=
ciunt, multa ineſſe conſpicimus rationis, & ſapientiæ ſimulachra: quæ
homines imitari nulla meditatione poſſumus: quãuis ſint nobis opi=
fices manus, atq; omni genere perfectionis artifices. Veſtem illa non
norunt, ſellas, naues, atq; aratra compingere: nec deniq; ſupellectilem
cæteram, quã familiaris uſus expoſcit. Non ſunt iſta ſcientiæ munera,
ſed pauperrimæ neceſſitatis inuenta. Neq; cũ animis artes cœli ex pe
netrabilibus ceciderunt: ſed exquiſitæ, & natæ ſunt in terris hic om=
nes, & cum proceſſu temporũ paulatim meditatione conflatæ. Quod
ſi haberent ſcientias animæ, quas genus & habere diuinum, atq; im=
mortale condignum eſt: ab initio homines cuncti omnia ſcirent,
nec ſæculum eſſet ullum, quod artis eſſet ignarũ alicuius, aut rerum
experiẽtia nõ paratum. Nunc uero inops uita, & multarum indigens
rerum fortuita conſpiciens quædam commodule prouenire, dum imi
tatur, experitur, & tentat, dum labitur, reformat, immutat ex aſſidua
repræhenſione, paruas & concinnauit ſcientiolas artium, & ad unum
exitum temporibus plurimis commendatas perduxit. Quod ſi homi
nes penitus aut ipſos ſe noſſent, aut intellectum Dei ſuſpitionis ali=
cuius acciperent aura, nunq̃ ſibi aſſciſcerent diuinã, immortalém q;
naturam: nec exiſtimarent quiddam magnificum ſe noſſe, quia ſibi
craticulas, trullas, cæterá que fecerunt, quia ſubuculas, ſuppara, lenas, la
cernulas, trabeas, cultros, loricas, & gladios, qui raſtra, ſecuriculas, uo=
merem. Nunq̃ inquam crederent typo, & arrogãtia ſubleuati, prima
eſſe ſe numina, & æqualia principis ſummitati: qui grãmaticam, mu=
ſicam, oratoriam, pepererant, & geometricas formulas, in quibus artifi
ciis quidnam inſit admirabile non uidemus: ut ex eorum inuẽtione
credatur eſſe animas potiores & ſole, & ſyderibus cũctis, hunc totum
cuius membra ſunt hæc, mundum, & dignitate, & ſubſtantia præte=
rire. Quid enim aliud ſe ſpondent uel inſinuare poſſe, uel tradere, q̃
ut regulas nominũ, differentiáſq; noſcamus? ut interualla in uocum
ſonos, ut loquamur ſuadenter in litibus, ut terrarũ continentias me=
tiamur? Quæ ſi ſecum animæ diuinis ex religionibus attuliſſent, & eſ
ſet neceſſarium ſcire, omnes ea iandudum in omni orbe tractarent:
neq; ullum hominum reperiretur geuus, quod nõ eſſet his ominibus
æqualiter, atq; uniformiter eruditum. Nunc uero in mundo quotus
quiſq; eſt muſicus, dialecticus, & geometres, quotus orator, poeta,
grammaticus? ex quo apparet (ut ſæpius dictum eſt) inuenta hæc eſſe
locorum neceſſitate, ac temporum: neq; diuinas eruditas aduolauiſſe
huc animas: quod neq; omnes doctæ ſint, neque diſcere omnes poſ=
ſunt,

ſunt, ut ſint in his plurimæ acuminis obtuſioris, & tardi, & addiſcendi ſtudium plagarum coercitione cogãtur: quod & ſi ea, quæ diſcimus reminiſcẽtias eſſe conſtaret (ut antiquis opinionibus ſcitum eſt) conueniebat nos omnes ab una ueritate uenientes unum noſſe, unúm qꝫ reminiſci: non habere diuerſas, non plurimas, diſſidentés qꝫ ſentẽtias. Nunc uero cũ ſinguli aliud, atqꝫ aliud aſſeramus, manifeſtũ, & promptũ eſt, nihil nos attuliſſe de cœlo, ſed hic nata addiſcere, & ſuſpitiõibus coalita uindicare. Et ut uobis clarius, manifeſtiús qꝫ mõſtremus cuius ſit pretii homo, quem ſimillimum creditis potẽtiæ ſuperioris exiſtere, cõcipite animis hanc imaginem ueſtris, & quod fieri (ſi aggrediamur) poteſt, tanqꝫ ſi ſimus aggreſſi ſimilitudinis aſſumptione teneamus. Sit igitur nobis tellure in effoſſa locus habitabilis formam cubilis efficiens, tecto, & parietibus clauſus: non algidus frigore, non feruoris nimium in calore: ſed ita temperatus, & medius, ut nec frigoris ſenſum, nec ardorem ualidum perpetiatur æſtatis. In hunc ſonus omnino nullius incidat uocis, non auis, non beſtiæ, non tempeſtatis, non hominis, non deniqꝫ fragoris alicuius, aut concrepantis terribiliter cœli. Excogitemus deinde quemadmodum lumen accipiat, non ex illato igni, neqꝫ ex ſole conſpecto, ſed notum aliquid fiat, quod imaginem luminis caligine interpoſita mentiatur: ianua non una ſit, nec ſit introitus rectus: adeatur inflexiõibus flexuoſis: nec recludatur aliquãdo, niſi cum neceſſaria ratio poſtularit. Nunc quoniam imagini præparauimus ſedem, accipiamus deinceps mox aliquem natũ, & in loci illius hoſpitium, quod habeat rem nullã, & ſit inane, ac uacuum: platonica licet, aut pythagorea progenie, aut horum alicuius, qui acuminis perhibẽtur fuiſſe diuini: aut ex Deum reſponſis ſapientiſſimi nuncupati. Quod cum actum fuerit, nutriri ut debeat ſequitur, & alimoniis conuenientibus educari. Adhibeamus igitur & nutricem, quæ ſemper ad eum nuda, ſemper ſilens accedat, uerbum nullum faciens, nec in ſermone alicuius ora, & labra deducat: ſed cum mammas dederit, & conſequentia ſupplerit officia, datum quieti linquat, & ante fores clauſas dies, noctés qꝫ continuet. Poſcit enim plerũqꝫ res, nutrĩcias adeſſe curas, & obſeruare tẽporarios motus. At uero cum cœperit ſolidioribus cibis infans debere fulciri, nutrice inferatur ab eadem, ueſte (ut diximus) poſita, & tenore reticentiæ ſeruato. Ipſe autẽ, qui infertur cibus ſit unus, atqꝫ idem ſemper: nihil materia differens, nec per uarios redintegratus ſapores: ſed aut ſit ille de milio, aut ſit panis ex farre, aut (ut ſæcula imitemur antiqua) ex cinere caldo glandes, aut ex ramis agreſtibus bacculæ. Potio autẽ uini ſit prorſus incognita, nec ſedandæ aliud admoueatur ſiti, quàm liquor purus è fontibus caldore ignis in-

tactus: & (ſi fieri potis eſt) manibus ſubminiſtratum cauis. Fiet enim familiaris è more conſuetudo in naturam uerſa: nec appetitio corrigetur, ulterius eſſe amplius neſciens quod petatur. Quorſum igitur hæc ſpectant? ut, quoniam creditum eſt animas diuinas à Deo immortales eſſe, & ad hominum corpora diſciplinis cum omnibus aduolare, experiamur ex iſto, quem hoc genere uoluimus educari, capiát ne res fidem, an ſit leuiter credita, & fruſtrabili expectatione præſumpta. Procedat igitur nobis ſolitudine in operta nutritus, quot uultis annos agens, uultis uicenarius? uultis tricenarius? immo cum annos fuerit quadraginta permenſus, mortalium conciliis inferatur: & ſi uerũ eſt illum principalis eſſe ſubſtantiæ portione, iam læta ex fontibus uitæ deriuatum hic agere, anteq̃ notitiã rei ſumat alicuius, aut ſermone imbuatur humano, det reſponſum rogatus, quíſnam ſit ipſe, aut quo patre, quibus ſit in regionibus editus, quo pacto, aut quánam ratione nutritus, quid operis, aut negocii celebrans anteacti temporis decurrerit æuitatem. Ita ille non omni pecore, ligno, ſaxo, obtuſior, atque hebetior ſtabit? non miſſus in res nouas, & nunquam ſibi ante cognitas, ipſum ſeſe eſſe ante omnia neſciturus? Poterít ne (ſi quæras) ſol quid ſit oſtendere, terra, maria, ſydera, nubes, nebula, pluuiæ, tonitrua, nix, grando? Poterit arbores ſcire quid ſint, hærbæ, aut gramina, taurus, equus, aut aries, camelus, elephantus, aut miluus? Eſurienti ſi dederis uuam, muſtacium, cæpe, carduum, cucumerem, ficũ, ſciet poſſe ſedari omnibus ex his famem? aut quo genere ſingula eſſe debeãt? Et ſibi ignem ſi plurimũ feceris, aut uenenatas circũpoſueris beſtias, nónne ibit per medias flammas, uiperas ſoliſugas eſſe noxias neſciẽs, & timere ipſum quid ſit ignorans? Iam uero ſi ueſtem, ſi ſupellectilẽ ponas in medio tam urbanã, q̃s ruſticam, erít ne idem ut poſſit diſcriminare cui negotio res quæq; conueniat? cuius muneris accõmodata ſint uſui indicet? in quos habitus ueſtis ſtragula facta ſit, mitra, ſtrophium, faſcia, puluinus, mucciniũ, lena, utica, mantele, maſtruca, ſoccus, ſolea, calceus? Quid ſi adiicias rota quid ſit, aut tribula, uãnus, dolium, cupa, trapetum, uomis, aut cribrum, mola, buris, aut ſarculum? Quid arquata ſi ſellula, acus, ſtrigil, colubrum, ſiliquaſtrum, trulla, lancicula, candelâbrum, ſcophæ, ſcyphus, ſaccus? Quid ſi cithara, tibia, argentum, æs, codex, radius, liber? Quid inſtrumenta ſi cætera, quibus uita ſuccingitur, & cõtinetur humana? ita (ut diximus) ille non uobis ritu, aut aſini, porci, aut ſi ullũ eſt animal tardius, conſpiciet: hæc quidem formaturas uarias res ſpectans, & quæ ſint ſingula neſciens, & quam in cauſam poſſideantur ignorans: nón ne uocem, ſi fuerit neceſſitate aliqua coactus, emittere: ut ſolenne eſt multis, in

articulatum

articulatum neſcio quid ore hiante clamabit? Quid in Menone ò Pla
to quædam rationibus numeri admota ex puerculo ſciſcitaris ? & ex
eius niteris reſponſionibus comprobare, quæ diſcamus nõ diſcere, ſed
in eorum memoriam, quæ antiquitus noueramus, redire? Qui ſi tibi
uere reſpondet, non enim nos conuenit fidem rebus adiudicare, quas
dicis: non rerum ſcientia, ſed intelligentia ducitur: & ex eo, quòd ali-
quos numeros quotidianis habet ex uſibus notos, fit ut ſequatur ro-
gatus, & ipſa illum ſemper multiplicationis adducat acceſſio. Quod ſi
uere confidis immortales huc animas, & plenas ſcientiæ peruolare, ado
leſcentulum iſtum rogare deſinito, quẽ eſſe conſpicis ignarum rerum,
& humanitatis eſſe in finibus conſtitutum. Quadrigenarium iſtum
ad te uoca, & ex eo percontare, non abſtruſum aliquid, non inuolu-
tum, nõ de triangulis, nõ de quadratis, quid ſit Dibus, aut Dynamus
ſeſquioctauus, aut ſeſquitertius ultimus: ſed (quod in medio ſitum eſt)
bis bina, bis terna, quam efficiant ſummulam quærito. Volumus ui-
dere, uolumus ſcire, quid rogatus reſpondeat, an inquiſitam expediat
quæſtionem. Ita ille ſenſurus eſt (quamuis ei pateant aures) an aliquid
dicas, an aliquid quæras, an ab ſe reſponderi aliquid poſtules: & non
ſtipes ut aliquis, aut Marpeſia (ut dictum eſt) rupes ſtabit elinguis,
& mutus? hoc ipſum ignorans, & neſciens ſecum potius, an cum alte
ro colloquaris, cum altero ſermocineris, an ſecum oratio ſit iſta, quam
promis, an ſonitus uocis, nihil rerum ſignificans, ſed inani continua-
tione pertractus? Quid dicitis ò uiri pluſquam ſatis eſt uobis ex alie-
na generoſitate tribuentes hæc inteſtamina? docta illa (quã dicitis) im-
mortalis perfecta, diuina, poſt Deum principem rerum, & poſt men-
tes geminas locum obtinens quartum, & affluens ex crateribus ui-
uis? Hic eſt ille prætioſus, & rationibus homo auguſtiſſimis præditus,
mundus minor qui dicitur, & totius in ſpeciem ſimilitudinis fabrica-
tus, atqꝫ formatus: nullo melior (ut apparuit) pecore, obtuſior ligno,
ſaxo, qui neſciat homines, & in mutis ſemper ſolitudinibus degat, de
moretur, iners ualeat in aere, quamuis annis uiuat innumeris, & nun
quam nodis corporeis eximatur. Sed cũ ſcholas attigerit, & magiſtro-
rum fuerit iuſtitutionibus eruditus, efficitur prudens, doctus, & quam
nuper habuerat, imperitiam ponit. Et aſellus, & bos æque (uſu, atque
aſſiduitate cogẽte) diſcit arare, ac molere: equus iugum ſubire, & agno
ſcere in curriculo flexiones: camelus ſeſe ſubmittere, ſiue cum ſumit
onera, ſiue cum ponit: columba manumiſſa reuocare ad dominicas
ſedes: canis cum inuenerit prædam cohibere, & continere latratum:
uerba Pſitacus & integrare, & nomina prorſus expromere. Sed ego
cum audio neſcio quid præſtans animam dici Deo uicinum, & pro-

ximum, ſcientem huc omnia ſuperioribus aduentare de ſæculis: nolo illam diſcere, ſed docere: nec ex docta (ut dicitur) elementariã fieri: ſed retinentem res ſuas, corporibus ſemet circumligare terrenis: niſi enim ſe ſe habuerit res ita, diſcerni qui poterit utrùm ne illud, quod audit, reminiſcatur, an diſcat? cum multo facilius credere, diſcere illam quod neſciat: quam oblitam, quod paulo ante ſciebat: & oppoſitu corporis amittit repetentiam priorum. Et ubi eſt illud quod dicitur, incorporalis anima ſubſtantiam non habere? quod enim nullius eſt corporis; oppoſitione alterius non impeditur, nec poteſt aliquid ſuaderi perdere id, quod non poteſt tactum rei oppoſitæ ſuſtinere. Vt enim numerus in corporibus conſtitutus (quamuis mille corporibus obruatur) intactus, & inuiolabilis conſtat, ita neceſſe eſt animas, ſi ſunt (ut perhibetur) incorporeæ, obliuione priorum nullam pati: quamuis eas ſolidiſſimæ corporum circumligauerint iunctiones. Quid? quod eadem ratio non tantum incorporeas indicat eas non eſſe, uerum etiam priuat immortalitate has omnis, & ad fines applicat, quibus uita conſueta eſt terminari. Quicquid enim cauſa ingruente nonnulla ita mutatur, & uertitur, ut integritatem ſuam retinere non poſſit: id neceſſe eſt iudicari natura eſſe paſſiuum. Quod autem eſt promptum, atq; expoſitum paſſioni, corruptibile eſſe ipſa paſſibilitate interueniẽte denuntiatur. Ergo, ſi & animæ perdũt omne, quod nouerãt, corporalibus uinculis occupatæ, patiantur neceſſe eſt aliquid, quod eas efficiat obliuionis induere cæcitatem. Neq; enim nihil omnino perpeſſæ, aut integritatem conſeruantes ſuam, poſſunt rerum ſcientiam ponere, aut in alios habitus ſine ſui mutabilitate trãſire. Atquí nos arbitramur quod eſt unum, quod immortale, quod ſimplex, quacunq; in re fuerit, neceſſario ſemper ſuam retinere naturam, nec debere, aut poſſe aliquod perpeti, ſi modo eſſe perpetuum cogitat, & in finibus propriæ immortalitatis hærere. Omnis enim paſſio leti, atque interitus ianua eſt, ad mortem ducens uia, & inuitabilem rebus afferens functionem: quam ſi ſentiunt animæ, & tactui eius, atq; incurſionibus cedunt uſu, & illius eſt uita non mancipio tradita, quamuis aliter quidam inferant, & rei tantæ fidem ſuis in argumentationibus ponant. Ac ne tamen inſtructi non plenius abeamus, ne uideamur à uobis (quemadmodum dicitis) animas, cum terrenis fuerint corporibus inuolutæ, priorum reminiſcentiam nõ habere: cum in ipſis corporibus poſitæ, & prope inſenſibiles eorum commixtione perfectæ pertinaciter, & fideliter teneãt ea, quæ ante annos plures (ſi uelis dicere uel octoginta, uel hoc amplius) uel fecerunt: uel paſſæ ſunt, uel loquutæ ſunt, uel audierunt. Si enim obſtaculo perficitur corporis, ne meminerint eorum, quæ iandudum,

dudum, & ante hominem ſciebant: magis eſt ut ea debeant obliuiſci, quæ concluſæ in corporibus factitarunt, quàm quæ foris poſitæ nondum hominibus coniugatæ. Quod enim rebus ingreſſis priorum repetentiam detrahit, & intra ſe geſta irrecordabili debet obliteratione deperdere? Vna enim cauſa res duas efficere, ac ſibi contraria non poteſt, ut aliorum memorias ſopiat, alia patiatur actoris in recordationē uenire. Quod ſi animæ (quas uocatis) membrorum impediuntur obſtaculo, quominus artes ſuas, atq; antiquas reminiſcantur in corporibus ipſis: quemadmodum conſtitutæ meminerunt, & ſciunt animas ſe eſſe, & corporalem ſubſtantiam non habere, immortalitatis conditione mactatas, quem tenent in rebus gradum, quo ſint ordine à Deo patre diſcretæ, ad infima hæc mundi quanam ratione peruenerint: quas ex quibus circulis qualitates, dum in hæc loca labuntur attraxerint. Quēadmodum (inquam) ſciunt doctiſſimas ſe fuiſſe, & obſtructione corporum amiſiſſe quæ nouerant? & hoc ipſum enim neſcire debuerāt, ſi aliquid eis labis corporalis inuexiſſet adiunctio: nam ſcire quid fueris, & quid hodie non ſis, non eſt ſignum memoriæ perditæ, ſed comprobatio, indiciúm q; ſeruatæ. Quæ cum ita ſe habeant, deſinite quæſo, deſinite res paruas, atq; exigui nominis immanibus prætiis æſtimare: deſinite hominem protelari cum ſit claſſicus, & Caput cenſeatur aſſcribere ordinibus primis: cum ſit inops, pauper lare, & tugurii pauperis, nec patriæ claritatis unquam mentus nuncupari: cum enim uos oporteret uiros recti, atq; integritatis auctores Typhæum, & rogantiam frangere, quorum malis cuncti extollimur, & inanium diſtendimur uanitate: nō tantum accidere mala iſta cenſetis, uerū (quod grauius multo eſt) addidiſtis cauſas, quibus & uitia creſcerent, & inemendabilis nequitia permaneret. Quis eſt enim hominum, quamuis ille ſit indolis infamiā ſemper, atq; ignominioſa fugientis, qui, cū dici exaudiat uiris ab ſapientibus maxime, immortales animas eſſe, nec fatorum eſſe obnoxias legibus, non in omnia flagitia præceps ſe ruat, non intrepidus res obeat, atq; aggrediatur illicitas? non deniq; omnia ſuis cupiditatibus largiatur, quæ libido impotēs iuſſerit? impunitatis præterea etiā libertate munita, quid enim prohibebit, quominus hæc faciat? metus ſuperbæ poteſtatis, iudiciúm q; diuinum? Et qui potent territari formidinis alicuius horrore, cui fuerit perſuaſum tam ſe eſſe immortalem, quam ipſum Deum primum? nec ab eo iudicari quicquam de ſe poſſe: cum ſit una immortalitas in utroq;, nec in alterius altera cōditionis poſſit æqualitate uexari. Sed memoratæ apud inferos pœnæ, & ſuppliciorum generibus multiformes: ecquis erit tam brutus, & rerum conſequentias neſciens, qui animis in corruptibilibus

credat, aut tenebras tartareas poſſe aliquid nocere, aut igneos fluuios, aut cœnoſis gurgitibus paludes, aut rotarum uolubilium circũactus? Quod enim contiguum non eſt, & ab legibus diſſolutionis amotum eſt: licet omnibus ambiatur flammis torrentium fluminum, uoluatur in cœno, ſaxorum imminentium caſibus, & immanium montium operiatur ruinis, illibatum neceſſe eſt permaneat, & intactum: neque ullum ſenſum mortiferæ paſſionis aſſumere. Quid? quòd iſta perſuaſio non tantum eſt incitatrix ad uitia libertate ex ipſa peccandi, uerum etiam philoſophiæ ipſius cauſam tollit, & inaniter eam ſuſcipi ſuperuacuanei operis difficultate declarat. Nam ſi uerum eſt animas nullius eſſe participes finis, & cum omnibus ſæculis æuorum perpetuitate procedere: quid periculi res habet contemptis, prætermiſsiſqꝫ uirtutibus (quibus eſt contractior, atque horridior uita) uoluptatibus ſe dare: ac per omnia libidinum genera effrenatum ſpargere immẽſæ cupiditatis ardorem? Ne delitiis marceat, & corrumpatur mollitudine uitiorum? Et qua poterit ratione corrumpi id, quod immortale, quod ſemper eſt, & nulli obnoxiũ paſſioni? Ne ſordeſcat, & polluatur actionum turpium fœditate? Et qui poterit pollui, corporalem quod ſubſtantiam non habet? aut ubi ſedem contaminatio ponere, ubi ſpacium nullum eſt, in quo nota ſe poſſit ipſius contaminationis affigere? Rurſus uero ſi animæ leti adeunt ianuas (Epicuri ut ſententia definitur) nec ſic cauſa eſt competens, cur expeti philoſophia debeat: etiã ſi uerum eſt purgari has animas, atqꝫ ab omni puras uitioſitate præſtari. Nam ſi communiter obeunt, & in ipſis corporibus ſenſus eis deperit, extinguitúrqꝫ uitalis: non tantum eſt erroris maximi, uerum ſtolidæ cæcitatis frenare ingenitos appetitus, cohibere in anguſtiis uitã, nihil indulgere naturæ, non quod cupidines iuſſerint, atqꝫ inſtigauerint facere, cum nulla te præmia tanti laboris expectẽt: cum dies mortis aduenerit, & corporalibus fueris uinculis exſolutus. Medietas ergo quædam, & animarum anceps, ambiguá que natura, locum philoſophiæ peperit, & cauſam, cur appeteretur inuenit: dum periculum ſcilicet ex malis iſte formidat admiſſis: alter concipit ſpes bonas, ſi nihil ſceleris faciat, & cum officio uitam, iuſtitiá qꝫ traducat. Inde eſt quod inter doctos uiros, & ingeniorum excellentia præditos, de animarum qualitate certamen eſt, & eas alii dicunt mortali eſſe natura, nec diuinam poſſe ſubſtantiã ſuſtinere: alii uero perpetuas, nec in natura poſſe degenerare mortali. Quid iſtud ut fiat, mediatatis efficitur lege. Quod & illis argumenta ſunt præſto, quibus eas paſſiuas, atqꝫ interibiles inuenitur: & his contra non deſunt, quibus eſſe diuinas, immortalés qꝫ monſtratur. Hæc cum ita ſe habeant, & cum ab ſummo traditum

teneamus

teneamus auctore, non eſſe animas longe ab hiatibus mortis, & fau‑cibus conſtitutas: poſſe tamen longæuas ſummi principis munere, ac beneficio fieri: ſi modo ullum tentent, ac meditentur agnoſcere. Eius enim cognitio fermentum quoddam eſt uitæ, ac rei diſſociabilis glu‑tinum. Tum deinde feritate, atque inhumanitate depoſitis, reſumant ingenia mitiora: ut ad illud, quod dabitur, eſſe poſſint paratæ. Quid eſt, quod à uobis tanquam bruti, & ſtolidi iudicemur: ſi propter hos metus liberatori dedidimus, & mãcipauimus nos Deo? aduerſus ictus noxios, & uenenatos colubrarum morſus remedia ſæpe cõquirimus, & protegimus nos laminis, phyllis, Marſis uendentibus, aliiſq; inſti‑toribus, atque planis: Ac ne nobis frigora, ſolésq; incommodent ra‑pidi, munimenta domorum, ac ueſtium ſolicite præparamus, diligen‑tiam cautionis. Mortis nobis cum proponatur metus, id eſt anima‑rum interitus: quid nõ ex commodi facimus ſenſu, quo amamus nos omnes? Quòd eum qui nobis ſpondet tali à periculo liberaturum re‑tinemus, amplectimur, animís que ipſis noſtris (ſi modo iuſta eſt ui‑ciſſitudo) præponimus. Vos ueſtrarum animarum ſalutem in ipſis uo bis reponitis, fieriq; uos deos ueſtro ſiditis inteſtinóq; conatu: at ue‑ro nos nobis nihil de noſtra infirmitate promittimus, naturã intuen‑tes noſtram uirium eſſe nullarũ, & ab ſuis affectibus in omni rerum contẽtione ſuperari. Vos cum primum ſoluti membrorum abieritis, ſenodes alas uobis affuturas putatis, quibus ad cœlum pergere, atque ad ſydera uolare poſſitis: nos tantam reformidamus audaciam, nec in noſtra ducimus eſſe poſitum poteſtate res ſuperas petere: cum & hoc ipſum habeamus incertum, an uitam accipere mereamur: & ab lege mortalitatis abduci. Vos in aulam dominicam tanquam in propriam ſedem remeaturos, uos ſponte, nullo prohibente præſumitis: at uero nos iſtud, rerum ſine domino fieri neq; ſperamus poſſe, neq; ulli ho‑minum tantum poteſtatis attribui licentiæq; cenſemus. Cum igitur hæc ita ſint, quænam iniuſtitia tanta eſt, ut fatui uobis credulitate in iſta uideamur? cum uos & ſimilia credere, & in eadem uideamus expe ctatione uerſari? Si irriſione exiſtimamur digni quòd ſpem nobis hu iuſmodi pollicemur, & uos eadẽ expectat irriſio, qui ſpem uobis im‑mortalitatis aſſciſcitis. Si tenetis aliquã, ſequiminíq; rationem, & no‑bis aliquam portionem ex iſta ratione concedite. Si nobis hæc gau‑dia, hoc eſt uiam fugiendæ mortis Plato Phœdro promiſiſſet, aliús ue ex hoc choro, poſſét que eam præſtare, atque ad finem pollicitationis adducere: conſentaneum fuerat eius ſuſcipere nos cultus, à quo tantũ doni expectaremus, & muneris. Nunc cum eam Chriſtus non tan‑tum promiſerit, uerum etiam uirtutibus tantis manifeſtauerit poſſe

compleri: quid alienum facimus, aut ſtultitiæ crimẽ quibus rationibus ſuſtinemus, ſi eius nomini, maieſtati qꝫ ſuſternimur, à quo ſperamus utrunqꝫ, & mortem cruciabilem fugere, & uitam æternitate donari? Sed ſi animæ (inquiunt) mortalis qualitatis ſunt mediæ, immortales quemadmodum fieri mediis ex qualitatibus poſſunt? Si nos iſtud ne ſcire dicamus, ac tantummodo auditum ex potentiore credidiſſe, ubi noſtra uidebitur credulitas lapſa? Si omnipotenti credidimus Regi nihil eſſe difficile, nihil arduum: ſi quod impoſſibile nobis eſt factu, illi poſſibile, atque admodum executioni paratum? Eſt enim quod obſtare eius uoluntatibus poſſit, aut quod eſſe uoluerit non neceſſario ſequatur ut fiat? An non quid noſtris ex diuiſionibus colligemus, quid aut fieri poſſit, aut nõ poſſit: nec rationes cõſyderabimus noſtras tam eſſe mortales, quàm ſumus nos ipſi, & nullius apud principem nominis? Et tamen ò iſti, qui mediæ qualitatis animas eſſe non creditis, & in medio limite uitæ, atqꝫ interitus contineri: nón ne omnes omnino, quos eſſe opinatio ſuſpicatur, dii, angeli, dæmones, aut nomine quocunqꝫ ſunt alio, qualitatis & ipſi ſunt mediæ, & in ambiguæ ſortis conditione nutabiles? Nam ſi omnes concedimus unum eſſe rerum patrem, immortalem, atqꝫ ingenitum, ſolum, nihil que omnino ante illum, quod alicuius uocaminis fuerit, inuenitur: ſequitur ut hi omnes quos opinatio credidit deos eſſe mortalium, aut ab eo ſint geniti, aut eo iubente prolati ſint? Prolati, & geniti, & ordinis ſunt poſterioris, & temporis: ſi ordinis poſterioris, & tẽporis, ortus neceſſe eſt habeãt, & exordia natiuitatis, & uitæ: quod autem habet introitũ, & uitæ incipientis exordium, neceſſario ſequitur ut habere debeat & occaſum: ſed immortales perhibentur dii eſſe: non ergo natura, ſed uoluntate Dei patris, ac munere. Quo igitur pacto immortalitatẽ largitus eſt donum Dei certã prolatis, & animas hoc pacto dignabitur immortalitate donare, quamuis eas mors ſæua poſſe uideatur extinguere, & ad nihilum redactas irremeabili abolitione delere? Plato ille diuinus multa de Deo digna, nec communia ſentiens multitudini, in eo ſermone, ac libro, cui nomen Timæus inſcribitur: deos dicit & mundũ corruptibili eſſe natura, neque eſſe omnino diſſolutionis expertes: ſed uoluntate Dei regis, ac principis uinctione in perpetua contineri. Quod enim recte ſit uinctum, & nodis perfectiſſimis colligatum Dei bonitate ſeruari: neqꝫ ullo abolitionis ab eo, qui uinxit, & diſſolui (ſi res poſcat) & ſalutari iuſſione donari. Ergo ſi res eſt ita, nec aliud conuenit, uel exiſtimare, uel credere: quid animas admiramini mediæ dici qualitatis à nobis: cum numinibus ipſis dicat Plato medias eſſe naturas? ſed continuam, & in occiduam uitam principali beneuolentia ſurrogari? Si

enim

enim forte neſcitis, & antea uobis incognitum propter rei nouitatem
fuit, accipite ſero, ac diſcite ab eo, qui nouit, & protulit in medium
Chriſto, non eſſe animas Regis maximi filias, nec ab eo (quemadmo-
dum dicitur) generatas cœpiſſe ſe noſſe, atq; in ſui nominis eſſe ſen-
tentia prædicari, ſed ad alterum quempiam genitorem his eſſe digni-
tatis, & potentiæ gradibus ſatis plurimis ab Imperatore diſiunctum:
eius tamē ex aula & eminentium nobilē ſublimitate natalium. Quod
ſi eſſent (ut fama eſt) dominicæ prolis, & poteſtatis animæ generatio
principalis, nihil eis ad perfectionem defuiſſet uirtute perfectiſſima pro
creatis: unum omnes intellectum habuiſſent, unúm q; conſenſum,
aulam ſemper incolerēt regiam, nec prætermiſſis beatitudinis ſedibus,
in quibus anguſtiſſimas nouerant, retinebánt q; doctrinas, impruden
ter appeterent terrena hæc loca, tenebroſis ut corporibus inuolutæ in-
ter pituitas, & ſanguinem degerent: inter ſtercoris hos utres, & ſaccati
obſcœniſſimas ſerias. Sed habitari oportuit & has partes, & iccirco
huc animas tanquam in colonias aliquas Deus Omnipotens miſit. Et
quid homines proſunt mundo, aut ob rei cuius ſint neceſſarii cauſam,
ut non fruſtra debuiſſe credantur parte in hac agere, & terreni eſſe cor
poris inquilini, ad conſummandam molis huius integritatem, partem
aliquam conferunt: & niſi fuerint additi, imperfecta, & clauda eſt uni
uerſitatis hæc ſumma. Quid ergo? ſi homines non ſint, ab officiis ſuis
ceſſabit mundus? Viciſitudines ſuas non peragent ſydera? æſtates, atq;
hiemes non erunt? uentorum flamina contiſceſcent? nec ex coactis, &
pendentibus nubilis ad terram decident imbres ariditatibus tempera-
menta laturi? Atqui neceſſe eſt cuncta ſuos ire per curſus, nec ab or-
dinis nati continuatione diſcedere, etiam ſi nomē in mundo nullum
hominis audiatur, orbís q; iſte terrarum ſolitudinis uacuæ ſilentio con
ticeſcat. Quemadmodum ergo iactatur habitatorem debuiſſe regioni-
bus his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionem re
dire, omniá q; eius ſtudia commoditatem ſemper ſpectare priuatam,
nec à finibus propriæ utilitatis abſcedere? Quid enim prodeſt mundo
(ut ab rebus incipiam ſeriis) maximos reges hic eſſe? Quid tyrannos,
quid dominos, quid innumeras alias, atque ampliſſimas poteſtates?
Quid rei militaris experientiſſimos duces capiēdarum urbium peritos,
in equeſtribus præliis, aut in pedeſtri pugna immobiles, atq; inuictiſſi
mos milites? Quid oratores, grammaticos, poetas? quid ſcriptores, dia
lecticos, muſicos? quid pantomimos, quid mimulos, hiſtriones, can-
tores, tuba, tibia, calamó q; flātātes? Quid curſores, quid pugiles, qua-
drigarios, deſultores, grallatores, funiambulos, præſtigiatores? Quid bi-
garios, ſalinatores, uolones, unguentarios, aurifices, aucupes, uanno-

Digitized by Google

rum, ſirpiarúm qꝫ uinctores? Quid fullones, lanarios, phrygiones, co=
quos, panchryſtarios, muliones, lenones, lanios, meretrices? Quid in=
ſtitorum alia genera? Quid profeſſorum, & artium, quibus enumeran
dis omnis ætas anguſta eſt? Rationibus conferre, & conſtitutionibus
mundi, ut ſine hominibus condi non potuiſſe credatur, nec obten=
turus integritatem ſui, niſi ei contentio animalis miſeri, & ſuperuacui
iungeretur. Niſi forte Rex mundi (quem temeritatis eſt maxime hu=
mano ex ore depromere) iccirco ex ſe genitas huc animas miſit, ut
quæ fuerãt apud ſe deæ, corporei tactus, & temerariæ circumſcriptionis
expertes, humana immergerentur in ſemina fœminarum, ex genita=
libus proſilerent, ineptiſſimos ederent, continuarẽt qꝫ uagitus, exſu=
gerent ſellitantes mammas, proluuie linerent, & madidarent ſe ſua:
& ut ad ſilentium pauidi nutricis motibus, & crepitaculis adduceren=
tur auditis. Iccirco animas miſit, ut quæ fuerãt ſimplices, & bonitatis
nuper innoxiæ: ſimulare in hominibus diſcerẽt, diſſimulare, mẽtiri,
circumſcribere, fallere, adulatoria humilitate captare, mente aliud uol=
uere, aliud in facie polliceri: illaqueare, decipere dolis, atqꝫ inſidiis ne=
ſcios, per innumeras artes malitiarum uenena conquirere, & ad uſum
temporis pellaciæ mobilitate formare. Iccirco animas miſit, ut in paca
ta, & placida tranquillitate degentes, aſſumerent ex corporibus cauſas,
quibus feræ fierent, & immanes ſimultates, atqꝫ inimicitias gererent,
conſererent inter ſe bella, expugnarent, atqꝫ euerterent ciuitates: ſerui
tutis opprimerent, & manciparent ſe iugo: & ad ultimum fierent alte
rius altera poteſtatis natalium conditione mutata? Iccirco animas mi
ſit, ut immemores ueritatis effectæ, & quidnam eſſet Deus oblitæ, ſi=
mulachris inertibus ſupplicarent, ligna, æra, & lapides, diuina alloque=
rentur ut numina, auxilia poſcerentur cæſorum animantium cruore,
nullam ſui facerent mentionem: quinimmo ex his aliæ ut dubitarent
ſe eſſe, aut ullũ eſſe penitus abnegarent? Iccirco animas miſit, ut quæ
in ſedibus propriis mente fuerant una, intellectu, & ſcientia paribus,
poſtquam formas induere mortales, opinionum diſcriminibus diſſide
rent, aliud aliis iuſtum, aliud utile uideretur, & rectum: de appetendis
rebus, fugiendíſqꝫ certarent, malorum, ac bonorum alios aliæ conſti=
tuerent fines: ueritatem cupientibus noſcere rerum opponeretur ob=
ſcuritas, & uelut oculorum luminibus uiduæ, nihil certum uiderent,
& per ancipites ſemitas ſuſpitionum inducerentur errore? Iccirco ani
mas miſit, ut cum animantia cætera ſponte nata alerentur, & nulla
ſatione prolata, neque domorum, aut ueſtium tutamina ſibi, aut uela
menta conquirerent, miſerabilis iſtis neceſſitas adderetur: ut cum im=
pendiis maximis, perpetuís que ſudoribus domos ſibi conſtruerent,
membrorum

membrorum conficerent tegmina, ſupellectilem uariam diurnorum contraherent egeſtate, imbecillitatis auxilia animalibus mutuarentur à mutis, uim facerent terris, ut non ſua ſufficerent gramina, ſed imperatas extollerent fruges, & cum ſanguinem totum in ſubigenda tel lure fudiſſent, robigine, grandine, ſiccitate, ſpem laboris amitterent: & ad ultimum ui famis humanis cadaueribus incubarent: & ab hominum formis tabifica macie diſſociarentur abiunctæ? Icirco animas miſit, ut quæ ſecum commorantes poſſeſſionis alicuius nullum unquam habuiſſent amorem: auariſſimæ hic fierent, & in habendi ſtudium inexſaturabili pectoris ardeſcerent appetitu: effoderēt altos montes, & uiſcera ignota terrarum in materias uerterent alieni nominis, atqꝫ uſus: penetrarēt abditas diſcrimine cum capitis nationes, & tranſlatis mercibus caritatem ſemper, uilitatém qꝫ captarent: exercerent auidum, atqꝫ iniuſtiſſimum fœnus, & miſerorum è ſanguine ſupputandi ſe angerent inſania: millibus poſſeſſionum ſemper producerent fines: & quamuis prouincias totas rus facerent unum, pro arbore una, pro ſulco forum litibus tererent: cum amicis, & fratribus inexpiabiles ſuſciperent ſimultates? Icirco animas miſit, ut quæ dudum fuerant mites, & feritatis affectibus neſciæ commoueri, macella ſibi, & amphitheatra conſtituerent, loca ſanguinis, & publicæ impietatis: ex quibus in altero mandi homines cernerent, & beſtiarum laniatibus diſſipari; interficere ſe alios nullius ob meriti cauſam, ſed ingratam uoluptatem conſeſſorum, ipſós qꝫ illos dies, quibus tantum committeretur nefas, in gaudiis communibus ducerent, & feſta hilaritate ſacrarent: ac in altero uero animalium miſerorum diſcerperent uiſcera: alias alia raperent (ut canibus mos eſt, & uulturibus) portiones, ſubigerent dētibus, & crudeliſſimo uentri darent, & in tam ſæuis, atqꝫ horridis oribus ſortem ſuam flerent, quas ab talibus menſis paupertatis anguſtiæ uindicarent: pro beatis, ac felicibus uiuerēt, quarum ora, & faciem tam crudeles pollucrent apparatus? Icirco animas miſit, ut diuini pōderis, & grauitatis oblitæ; gēmas, lapillos, margaritas, caſtitatis diſpendio cōpararent, conſpiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderēt aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formis erubeſcerent maſculorum calamiſtris uibrare cæſariem, cutē corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omní qꝫ alio cultu uigorem uirilitatis, & exponere, & in habitum fœminarum, delitiás qꝫ mollire? Icirco animas miſit, ut uiarum aliæ infeſtarent meatus, aliæ circunſcriberent neſcios, teſtamenta ſupponerent falſa, uenenatas conficerēt potiones, domos ut effringerent, noctibus ſolicitarēt, abigerent, præuaricarentur, & proderent fa-

porum faſtidia ut excuterent palato, ut in coquendis alitibus pingui-
tudinem noſſent retinere labentem, ut ſpirulas, & botulos facerēt, iſi-
cia, caſtellamenta lucanica, ſuam innatam cum his carnem, & glacilia
conditione tuceta? Iccirco animas miſit, ut res ſancti, atq; auguſtiſſi-
mi nominis ſynphonicas agerent, & fiſtulatorias hic artes, ut inflandis
bucculas diſtenderent tibiis, cantionibus ut præirent obſcœnis nume
roſiter, & ſcabellorum cōcrepationibus ſonoris, quibus animarum alia
laſciuiēs multitudo incompoſitos corporum diſſolueretur in motus,
ſaltitaret, & cantaret, orbes ſaltatorios uerteret, & ad ultimum cluni-
bus, & coxendicibus ſubleuatis lumborum criſpitudine fluctuaret?
Iccirco animas miſit, ut in maribus exoleti, in fœminis fierent mere-
trices, ſambuciſtriæ, pſaltriæ uenalia ut proſternerēt corpora, uilitatem
ſui populo publicarent, in lupanaribus promptæ, in fornicibus obui-
ctæ, nihil pati renuentes adoris ſacri comparatæ? Quid dicitis, ò ſobo-
les, ac primi progenies numinis? Ergó ne ſapientes illæ, atq; ex cau-
ſis principalibus proditæ genera hæc animæ turpitudinū, criminum,
malitiarúm q; nouerunt, atque ut exercerent, ut gererent, ut percele-
brarēt hæc mala, habitare iuſſerunt has partes, & humani corporis cir-
cumiectione ueſtiri? Et mortalium quiſquam eſt rationis alicuius acci
piens ſenſum, qui ordinatum exiſtimet mundum per has eſſe, ac nō
potius ſedem, ac domicilium cōſtitutum, in quo omne quotidie per-
petraretur nefas, maleficia cuncta confierent, inſidiæ, fraudes, doli, aua
ritia, rapinæ, uis, ſcelus, audacia, obſcœnitas, turpitudo, flagitium, ma
la omnia cætera, quæ in orbe homines toto mente noxia pariunt, &
labem machinantur in mutuā? Sed ſua (inquitis) uoluntate, nō Regis
iuſſione uenerunt. At ubi pater omnipotens fuit, ubi regiæ ſublimita
tis auctoritas, ut eas prohiberet abſcondere, nec in præcipites labi per-
mitteret uoluptates? Si enim degeneres futuras locorū immutatiōibus
ſciebat (ſcire autem debuerat cauſarum ut omnium cōſtitutor) aut ex-
trinſecus aliquid acceſſurum his eſſe, quod eas faceret obliuiſci ſuæ di-
gnitatis, & decoris: millies, ut ignoſcat orauerim: uniuerſorum non
alius quam ipſe eſt cauſa: ſiquidem perpeſſus eſt euagandi eas habere
ius liberum, quas retenturas non eſſe integritatis ſuæ habitum præui-
debat: atq; ita perficitur, ut nihil interſit omnino uolūtarie uenerint,
an illius obtemperauerint iuſſioni: cum non prohibendo quod opor-
tuerat prohiberi, ceſſatione crimen fecerit proprium, & retētionis diſſi
mulatione permiſerit prius. Sed procul hæc abeat ſceleratæ opinionis
immanitas, ut Deus credatur omnipotēs magnarum, & inuiſibilium
rerum ſator, & conditor, procreator, tam mobiles animas genuiſſe gra
uitatis, ac ponderis, conſtātiæ q; nullius: in uitia labiles, in peccatorum
genera

Digitized by Google

genera uniuerſa decliues: cúm qꝫ eas tales, atque huiuſmodi ſciret, in corpora ire iuſſiſſet, quorum indutæ carceribus ſub procellis agerent, tempeſtatibús qꝫ quotidie fortunæ, & modo turpia facerent, modo pa terentur obſcœna: naufragiis, ruinis, incendiorum conflagrationibus ut perirent. Pauperies alias, alias ut mendacitas premeret, infernarum paterent ut aliæ laniatus muſcularum, aliæ ut interirẽt ueneno, claudæ ut incederẽt aliæ, ut aliæ lumẽ amitterent: ut articulis ſederent aliæ col ligatis, morbis denique obiectarentur ut cunctis, quos infelix, & miſeranda mortalitas diuerſarum ſuſtinet dilaceratione pœnarum, tunc deinde oblitæ unius eſſe ſe fontis, unius genitoris, & capitis, germanitatis conuellerent, atqꝫ abrumperent iura: urbes ſuas euerterent, popu larẽtur hoſtiliter terras, ſeruos de liberis facerent, inſultarẽt uirginibus, & matrimoniis alienis, odiſſent inuicẽ ſeſe, aliorum gaudiis, & felicitatibus inuiderent: tum deinde ſe omnes maledicerent, carperent, & ſæuorum dentium mordacitate laniarent. Sed procul hæc abeat (ut eaſdem rurſus frequentiús qꝫ dicamus) tam immanis, & ſcelerata perſuaſio, ut ille ſalus rerum Deus omnium, uirtutum caput, benignitatis & columen: atqꝫ (ut eum laudibus extollamus humanis) ſapientiſſimus, iuſtus, perfecta omnia faciens, & integritatis ſuæ conſeruantia menſiones, aut aliquid fecerit claudum, & quod eminus eſſet à recto, aut ulli rei fuerit miſeriarum, aut diſcriminum cauſa, aut ipſos actus quibus ui ta tranſigitur, & celebratur humana, ordinauerit, iuſſerit, & à ſua flueſre conſtitutione præceperit. Minora hæc illo ſunt, & magnitudinis eius deſtruentia poteſtatem, tantúm qꝫ eſt longe ut iſtarum auctor re rum eſſe credatur, ut in ſacrilegæ crimen impietatis incurrat: quiſquis ab eo conceperit hominem eſſe prognatum, rem infelicem, & miſeram, qui eſſe ſe doleat: qui cõditionem ſuam deteſtetur, & lugeat: qui nulla alia de cauſa ſeſe intelligat procreatum, quàm ne materiam non haberent per quam diffunderent ſe mala, & eſſent miſeri ſemper: quorum cruciatibus paſceretur neſcio quæ latẽs, & humanitati aduerſa crudelitas. Sed ſi parẽs, etiam genitor animarũ (inquitis) Deus nõ eſt, quo auctore progenitæ, & qua ſunt ratione prolatæ? Si infucata uultis audire, nec ab aliqua uocis oſtentatione deducta: item confitemur nos iſtud ignorare, neſcire, ſcientiám que tantæ rei non tantum noſtram ducimus infirmitatem, fragilitatém qꝫ tranſire, uerum etiam po teſtatem, quæ in mundo ſunt, omniũ, & quæ numina ſe eſſe opinionibus uſurpauere mortalium. Sed quia Dei negamus, cuius ſint debe mus oſtendere? nihil iſtud neceſſario ſequitur: non enim ſi negemus muſcas, ſcarabæos, & cimices, nitedulas, curculiones, & tineas omnipo tentis eſſe opus regis: ſequaciter poſtulandũ à nobis eſt, ut quis ea fe-

cerit, inſtituerit que dicamus: poſſimus enim nulla cum repræhēſione
neſcire, quis & illis originem dederit, & obtinere non eſſe Deo à ſupe-
riore prolata tam ſuperuacua, tam uana, tam ad nullas pertinētia ratio
nes: quinimmo aliquādo & noxia, & neceſſarias importātia læſiones.
Conſimiliter hic quoque cum animas renuamus Dei eſſe principis
prolem, non continuo ſequitur ut explicare debeamus quonam pa-
rente ſint editæ, & cauſis cuiuſmodi procreatæ. Quis enim nos prohi-
bet, aut unde enatæ ſint, prodierint q; neſcire, aut eas nō eſſe Dei pro
geniē ſcire? Quanam (inquitis) ratione, qua uia? quia omni uero uerіſ
ſimum eſt, certó que certiſſimum, nihil rerum à principe (ſicut ſæpius
dictum eſt) agi, fieri, ſtatui, niſi quod oporteat, & conueniat fieri: niſi
quod ſit plenum, & integrum, & in ſuæ integritatis perfectione fini-
tum. Porro autem conſpicimus homines (id eſt animas ipſas, quid
enim ſunt homines niſi animæ corporibus illigatæ?) ſæuitate innume
rabili uitiorum ipſos ſe iudicare non eſſe patricii generis, ſed ex me-
diocribus familiis procreatos. Nanq; alios uidemus immites, facinoro
ſos, audaces, temerarios, præcipites, cæcos, fictos, diſſimulatores, mēda
ces, ſuperbos, arrogantes, auaros, cupidos, libidinoſos, inconſtātes, in-
ualidos, & ſua ipſos decreta conſeruare nequeuntes: quod utique non
eſſent, ſi generoſitas eos aſſereret principalis, & ab rerum capite deſcen
dentium ducerent honeſtamenta natalium. Sed & boni dicetis, ſunt
in rebus humanis uiri ſapiētes, iuſti, inculpatis, atq; emēdatiſſimis mo
ribus: nullam referimus quæſtionem an ulli aliquando fuerint tales,
in quibus omnino nihil iſta ipſa, quæ dicitur deſyderaretur integritas.
Sint licet perhoneſti, fuerint q; laudabiles, tenuerint apicem perfectio-
nis ſummum, nec in aliquo lapſu eorum aliquando claudicauerit ui-
ta: ſed audire depoſcimus quot ſint, aut fuerint numero, ut ex multi-
tudinis magnitudine metiamur, an oppoſitio iuſta ſit facta, an æqua-
litatis compenſatione librata. Vnus, duo, tres, quatuor, decem, ui-
ginti, centum, certe numero diffiniti, & nominum forſitan compræ-
henſionibus terminati, ac genus humanum nō ex bonis pauculis, ſed
ex cæteris omnibus æſtimari cōuenit, & pōderari. In toto enim pars
eſt, non totum in parte: & uniuerſitas debet attrahere portiones, non
portionibus uniuerſitas applicari. Quid enim ſi hominē dicas captum
membris omnibus, & eiulantē cruciatibus aſperis, iccirco eſſe ſanum,
quòd unius unguiculi nullū perpetiatur dolorem? aut eſſe auream ter
ram, quòd in uerrucula collis unius inſint exiguæ miculæ, quibus na-
ſcitur colliquefactis aurum, & admiratio congregatione conquiritur.
Qualitatem materiæ uniuerſitas elementi probat, non puluiſculi flabi
les: nec mare continuo dulce eſt, ſi mitioris aquæ guttas alicuius ad-
ieceris,

ieceris, atque immiſeris numeri, conſumitur enim minuties iſta im-
menſo: nec modo non parui, ſed eſſe nullius exiſtimandum eſt nomi
nis, quod per omnia diffuſum perit, & in magni corporis intercipitur
uaſtitate. Vos humano in genere bonos eſſe dicatis uiros, qui, ut eſſe
credantur, comparatio forſitan efficiat peſſimorum. Quinam iſti ſunt,
dicite? Philoſophi credo, qui ſe eſſe ſolos ſapiẽtiſſimos autumant, & in
huius nominis ſupercilium ſuſtulerunt: nempe illi, qui cum ſuis quo-
tidie cupiditatibus pugnant, & affectus ex animis inſitos proturbare,
pellere, pertinacium moliũtur obluctatione uirtutum: qui ne in uitia
proritari facultatis poſſint alicuius inſtinctu, patrimonia, & diuitias fu-
giunt, ne cauſas ſibi afferant lapſus: quod cum faciunt, & curant aper
tiſſime animas eſſe indicãt labiles, & infirmitate ad uitia procliues. No
ſtra autem ſentẽtia, quod bonum natura eſt, neqꝫ emendari, neqꝫ cor
ripi ſe poſcit: immo ipſum debet quid ſit malũ neſcire, ſi generis for-
ma cuiuſqꝫ in ſua cogitat integritate præſtare: neque enim contrarium
inſitum eſſe contrario pote eſt, aut impari paritas, aut dulcedo in ama
ritudine contineri. Qui ergo luctatur animorum ingenitas corrigere
prauitates, is apertiſſime monſtrat imperfectum ſe eſſe: quamuis omni
conatu, & peruicacia contendat. Sed riſui uobis eſt noſtra reſponſio,
quod cum regias ſoboles eſſe animas abnegemus, non referamus con
tra, ex quibus ſint cauſis, atqꝫ originibus procreatæ: quod eſt enim cri
minis genus, aut rei eſſe alicuius ignarum, aut ipſum, quod neſcias, ſi-
ne aliqua profiteri diſſimulatione neſcire? aut uter magis uidetur irri-
ſione eſſe digniſſimus uobis, qui ſibi ſcientiam nullam tenebroſæ rei
alicuius aſſumit, an ille, qui retur ſeſe apertiſſime ſcire id, quod hu-
manam tranſiliat notionem, & quod ſit cæcis obſcuritatibus inuolu-
tum? Si penitus ſpectetur rei cuiuſqꝫ natura, in ſimili & uos eſtis, quã
in nobis repræhenditis, cauſa. Non enim, quia dicitis ab ipſo animas
rege deſcendere, ac ſuccedere in hominum formas, exploratum aliquid
dicitis, & in luce poſitum maniſeſtiſſimæ ueritatis. Cõiicitis enim, nõ
ſcitis, ſuſpicamini, non tenetis: nam ſi ſcire eſt illud, quod ipſe tu uide
ris, aut cognoueris animo continere, nihil eorum quæ aſſeritis, pote-
ſtis uos dicere aliquando uidiſſe: id eſt animas ſede ab ſupera, & regio-
ne deſcendere. Suſpitione ergo utimini, nõ cognitionis expreſſæ fide.
Quid eſt autẽ ſuſpitio, niſi opinatio rerũ incerta, & in nil expoſitũ ia-
culatio mẽtis illata? Ergo qui ſuſpicatur, nõ tenet, nec in lumine poſi
tus cognitionis incedit. Quod ſi uerum, & fixum eſt apud rectos, & ſa
piẽtiſſimos iudices: & iſta ueſtra, qua fiditis, pro ignoratiõe eſt habẽda
ſuſpitio. Ac ne tamẽ uobis tantũmodo cenſeatis coniecturis uti, ac ſu-
ſpitionibus licere, & nos idẽ poſſumus: quoniam commune, eſt quod

interrogatis expromere. Vnde (inquitis) homines, & ipſorum hominum quid, aut unde ſunt animæ? Vnde ſunt elefanti, tauri, cerui, muli, aſini? Vnde leones, equi, canes, lupi, pãteræ, eorúm qs qui uiuunt, quid aut unde ſunt animæ? Neqs enim fidem res habet, ut platonico ex illo Cratere, quem conficit, miſcét que Timeus, aut horum animæ uenerint, aut locuſta, mus, ſorex, blatta, rana, centipeda, animata eſſe credantur, & uiuere quidem ex elementis ipſis cauſa eſt illis, atqs origo naſcendi. Si ad animalia gignenda, quæ in ſingulis his degunt, inſunt abditæ, atqs obſcuriſſimæ rationes: nam & uidemus alios ex ſapientibus dicere tellurem eſſe hominem, matrem aquam, tum alios aerem, ſpiritum his alios iungere, ſolem uero nonnullos eſſe horum opificem, & ex ignibus animatos eius uitali agitatione motari. Quid ſi & hæc non ſunt? Et eſt aliqua res alia, alia cauſa, alia ratio, poteſtas, alia deniqs inauditi nobis, atqs incogniti nominis gens, quæ hominẽ finxerit, & rerum conſtitutionibus applicarit? nón ne fieri pote eſt, ut exorti homines ita ſint, nec ad Deum primum natiuitatis eorum reſeratur auctoritas? Quid enim putamus habuiſſe rationis Platonem illum magnum, pie, ſanctè qs ſapiẽtem, cum hominis fictionem Deo remouit à maximo, & ad minores neſcio quos, tranſtulit: cúm qs eiuſdem uoluit ſynceritatis eſſe mixturas humani animas generis, cuius animam fecerat uniuerſitatis iſtius, quam quod hominis fabricam indignam eſſe rebatur Deo, nec rei flaccidæ fictionẽ magnitudini eius, & eminentiæ conuenire? Ergo cum hæc ita ſint, non abſone, neque inaniter credimus mediæ qualitatis eſſe animas hominum, utpote ab rebus non principalibus editas, iuri ſubiectas mortis, paruarum, & labilium uirium perpetuitate donari, ſpem muneris tanti dominum ad principem conferant, cui ſoli poteſtas eſt talia corruptione excluſa largiri. Sed ſtulte iſtud credimus, quid ad uos ineptiſſimæ fatuæ, ubi uobis nocemus, uel quam uobis facimus, aut irrogamus iniuriam: ſi omnipotentem confidimus Deum habiturum eſſe rationem noſtri, cum abire à corporibus cœperimus, & ab horci faucibus (quemadmodum dicitur) uindicari? Ergó ne (inquiet aliquis) ſine Dei uoluntate quicquam pote eſt fieri? Conſyderandum eſt uobis ſolicite, & cura inſpiciendum non parua, ne, dum honorare nos Dominum tali interrogatione cenſemus, in contrarium labamur nefas, maieſtatis eius eminentiam deſtruentes, qua ratione, qua cauſa? Quoniam ſi cuncta eius uoluntate conficiuntur, nec citra eius nutum quicqͣ poteſt in rebus uel prouenire, uel cadere, neceſſario ſequitur mala etiã cuncta uoluntate eius intelligantur enaſci. Sin autem dicere uoluerimus cõtra, peſſimorum ab eo reiicientes cauſas, mali eſſe conſcium, generatorém qs

nullius,

nullius,incipient uideri,aut eo inuito res peſſimæ fieri, aut(quod ſit immane dixiſſe)neſciente,ignaro,ac neſcio. Rurſus autem ſi dicere nulla eſſe uoluerimus mala,ſicut eſſe nõnullis opinatum, & placitum reperimus,reclamabunt cunctæ gentes,uniuerſæ que nationes,crucia tus nobis oſtentantes ſuos,& diſcriminum ſpecies multiformes,quibus cuncta per ſæcula genus uritur,& laceratur humanum. Tum deinde à nobis exquirent,cur mala,ſi nulla ſunt, ab operibus uos certis,& fauoribus abſtinetis? Cur non omnia facitis,quæ impatiens iuſſerit,atqꝫ imperauerit libido? Cur in noxios deniqꝫ terribilibus pœnas conſtituitis legibus? Nam ſtoliditas inueniri quæ inanior poteſt, quàm mala eſſe nulla contendere,& tanquam malos perdere,& condemnare peccantes? Quæ cum eſſe conſenſerimus uicti,& uniuerſa his ſcatere nominaliter annuerimus humana,conſequetur,ut rogitẽt, cur ergo hæc mala Deus omnipotens non aufert, ſed eſſe perpetitur, & cum omnibus ſæculis pertinaci continuatione procedere? Si intellectus nobis affuerit Dei regis,ac principis, nec per impias uagari ſuſpitionum uoluerimus inſanias,reſpondeamus neceſſe eſt,neſcire nos iſta, nec quæ nullis poſſent facultatibus compræhendi, expetiſſe aliquando,aut ſtuduiſſe cognoſcere,meliùs qꝫ ducentes,quinimmo potius,magis inſcientiæ finibus,atque ignorantiæ permanere,quam ſine Deo dicere nihil fieri per uoluntatem, ut ſimul intelligatur, & malis eum cauſas dare,& miſeriarum eſſe innumerabilium cõditorem. Mala ergo dicetis unde ſunt hæc omnia? ex elementis(inquiunt)& ex eorum inæquabilitate ſapiẽtes,quod fieri qui poſſit,ut quæ ſenſum,& iudicium non habent,malitioſa eſſe perhibeantur,& noxia,aut non ille ſit potius malitioſus,& noxius,qui res peſſimas, & nocentiſſimas futuras in alicuius operis aſſumpſit effectum,eorum eſt,qui aſſerũt peruidere. Quid ergo nos,unde reſpõſionis neceſſitas nulla eſt,ſiue enim poſſumus dicere,ſiue minus ualemus,nec poſſumus, uerùm qꝫ apud nos paruũ eſt,nec in magnis põderibus duximus,uel ignorare iſtud, uel ſcire unum ſolum poſuiſſe contenti: nihil à Deo principe quod ſit nocens,atque exitiabile proficiſci,hoc tenemus,hoc nouimus, in hac una conſiſtimus cognitionis,& ſcientiæ ueritate,nihil ab eo fieri, niſi quod ſit omnibus ſalutare, quod dulce,quod amoris,& gaudii,lætitiæ qꝫ pleniſſimum: quod infinitas habeat, atque incorruptibiles uolu ptates,quod ſibi quiſqꝫ contingere uotis omnibus expetat,ſoris qꝫ ab his eſſe exitiabile,ac mortiferum ducat. Cætera quæcunque ſunt alia, quæ in quæſtionibus aſſolent,controuerſiis qꝫ uerſari, quibus genitoribus orta ſint; uel quibus auctoribus fiant,neqꝫ noſſe contendimus, neque inquirere,aut ueſtigare curamus: ſuis omnia relinquimus cau-

ſis, nec ad id quod expetimus eſſe nobis adiuncta, atq; applicata iudicamus. Quid eſt enim quod humana ingenia labefactare ſtudio contradictionis non audeant? quamuis illud, quod infirmare moliuntur, ſit purum, & liquidum, & ueritatis obſignatione munitum? Aut quid rurſus aſſerere ueriſimilibus argumentis non queūt, quamuis ſit apertiſſime falſum, quamuis euidens, manifeſtúm que mendacium? Cum enim ſibi perſuaſerit quis eſſe aliquid, aut non eſſe, amat quod opinatur aſſerere, & acumine alios anteire: maxime ſi agatur res ſummota, & abdita, & caligine inuoluta naturæ. Mundum quidam ex ſapientibus exiſtimant neque eſſe natum, neq; ullo eſſe in tempore periturum: immortalem nonnulli, quamuis eum cōſcribant eſſe natum, & genitum. Tertiis uero collibitum dicere eſt, & eſſe natum, & genitū, & ordinaria neceſſitate periturum. Et cum ex iſtis opinionibus trinis unam eſſe neceſſe ſit ueram, cunctis tamen argumenta non deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorum ſubrumpant, & labefaciant ſcita. Eundem hunc alii elementis ex quatuor tradunt, & pronunciant ſtare, ex geminis alii, ex ſingulis tertii: ſunt qui ex his nullis & indiuidua corpora eius eſſe materiem, & primam originem dicāt. Cúm que ex his uera ſit una ſententia, aut nulla ex his certa, ſimiliter hic quoque argumēta omnibus præſto ſunt: quibus & ea, quæ dicūt, uera eſſe conſtituant, & redarguant poſitas in aliorum ſententiis falſitates. Sic & Deos nonnulli eſſe abnegant: prorſus dubitare ſe alii an ſint uſpiam dicūt, alii uero exiſtere, neque humana curare: immo alii perhibent, & rebus intereſſe mortalium, & terrenas adminiſtrare rationes. Cum ergo hæc ita ſint, neque aliter fiat, quin ſit unum ex omnibus uerū, pugnant tamen argumētis omnes, neq; ſingulis deeſt id, quod probabiliter dicāt, ſiue cū ſuas res aſſerunt, ſiue cū alienis opinionibus contradicunt. Nō alia, neq; abſimili ratione de animarū ab his conditione diſſeritur. Hic enim eas retur & eſſe perpetuas, & ſupereſſe mortalium functioni: ſupereſſe ille non credit, ſed cū ipſis corporibus interire. Alterius uero ſententia eſt, nihil eas cōtinuo perpeti, ſed poſt hominem poſitum aliquid eis ad uitā dari: mortalitatis deinde in iura ſuccedere: Et cum omnia nequeant ueri eſſe conſortia, ita tamen fortibus, & ualidiſſimis probationibus omnes agūt, ut reperire nō poſſis quidnam tibi uideatur falſum: quāuis ex omni parte diuerſa dici aſpicias, & rerum contrarietatibus diſſonare. Quod utique non fieret, ſi certum aliquid tenere curioſitas poſſet humana, uel quod uideretur in uentum, aliorū omnium comprobaretur aſſenſu. Inaniſſima igitur res eſt, & ſuperuacui operis, tanquam ſcias aliquid promere: aut uelle, ſcire contendere: & ſi ſit uerum, poſſe uideas deſtrui: aut acceptare pro

uero

uero id, quod forſitan non ſit, & ex more hallucinantium proferatur, & merito res ita eſt. Nō enim diuina diuinis, ſed ratiōibus pendimus, & commetamur humanis, atque, ut fieri meruiſſe quid remur, ita eſſe oportere contendimus. Quid ergo nos ſoli ignoramus, neſcimus quiſnam ſit animarum conditor? quiſnam conſtitutor? quæ cauſa hominem finxerit? mala unde proruperint? uel cur ea rex ſummus & eſſe patiatur, & confici? neq; a rebus propellat humanis? Vos enim horū quicquam exploratum habetis, & cognitū? Si ſuſpitionum exponere uolueritis audaciam, poteſtis explicare, ac promere: mundus iſte, qui nos habet, utrúm ne ſit genitus, an tempore in aliquo cōſtitutus? Si conſtitutus, & factus eſt, quonam operis genere, aut rei cuius ob cauſam? Poteſtis inducere, atq; expedire ratione, cur non fixus, atq; immobilis maneat? ſed orbe toto ſemper circunferatur in motu, ſua ipſe ſponte, & uolūtate circumagat? an uirtutis alicuius impulſionibus torqueatur? locus ipſe, ac ſpatium in quo ſitus eſt, ac uolutatur quid ſit? infinitus, finitus, inanis? an ſolidus axis eum ſuſtineat extremis cardinibus nitens? an ipſe ſe potius ui propria ſufferat, & ſpiritu interiore ſuſpendat? Poteſtis interrogati planum facere, ſcientiſſimé que monſtrare, quid niuem in plumeas ſubaperiat cruſtulas? quidnam fuerit rationis, & cauſæ, ut non ab occiduis partibus dies primus exurgeret, & lucem in oriente finiret? quemadmodum ſol ipſe uno, eodém q; contactu tam uarias res efficiat, quinimmo contrarias? quid ſit luna, quid ſtellæ, cur una ſpecie, aut illa non maneat, aut per omne mundi corpus fruſtilla hæc ignea cōuenerit? atq; oportuerit figura alia ex his parua, ampliora, & maiora ſint alia, obtuſi hæc luminis, acutioris illa & fulgidæ claritatis? Si præſto eſt quod libuerit ſcire, & in aperto rerum eſt ſcientia conſtituta, ediſſertate, & dicite, quibus modis fiant, & rationibus pluuiæ? ut in ſuperis partibus, atque in aeris hoc medio ſuſpēſa aqua teneatur, natura res labilis, & ad fluorē ſemper, decurſioném q; tam prona? Ediſſertate (inquam) & dicite quid ſit quod grandinem torqueat? quod guttatim faciat pluuiam labi? quod imbres, ac niues plumeas, & Eoli ora dilatarit uentus, unde oriatur, & quid ſit, cur temporum uiciſſitudines inſtitutæ, cum ſtatui unum poſſet, & una eſſe ſpecies cœli, nihil ut rerum deſyderaret integritas? Quæ eſt cauſa, quæ ratio, ut maria ſalſa ſint, aut terrarum hæ dulces, aliæ ſint amaræ, uel frigidæ? quo ex materiæ genere humanorum corporum concreta, & ſtabilita ſunt uiſcera? unde oſſa ſolidata, quid inteſtina, quid uenas fiſtulatas, & cōmeabiles fecerit? cur cū eſſet utilius oculis nos illuminare cō pluribus ad periculū cæcitatis, duorū ſumus anguſtiis applicati? Beluarum, & anguiū tam infinita, atq; innumerabilia genera, cuius rei ſunt

ſatis ſit ſcire, ut nihil aliud noueris: ſis que ueram, & maximam ſcientiam conſequutus, in Deo rerum capite, & cognitione defixus. Quid eſt (inquit) uobis inueſtigare, conquirere, quiſnam hominem fecerit? animarum origo quæ ſit? quis malorum excogitauerit cauſas? orbe ſit ſol amplior, an pedis unius latitudine metiatur? alieno ex lumine, an propriis luceat fulgoribus luna? quæ neq; ſcire cõpendium, neq; ignorare detrimẽtum eſt ullum? Remittite hæc Deo, atq; ipſum ſcire concedite, quid, quare, aut unde ſit, debuerit eſſe, aut non eſſe: ſupernatum ſit aliquid, an ortus primigenios habeat: aboleri conueniat, an reſeruari, exuri, diſſolui: an repetita integritate renouari. Veſtris non eſt rationibus liberum implicare uos talibus, & tam remotas inutiliter curare res. Veſtra in ancipiti ſita eſt ſalus animarum ueſtrarum, & niſi uos applicatis Dei Principis notioni, à corporalibus uinculis exſolutos expectat mors ſæua, non repentinam afferens extinctionem, ſed per tractum temporis cruciabilis pœnæ acerbitate conſumẽs. Neque illud obrepat, aut ſpe uobis aeria blandiatur, quod à ſcholis nonnullis, & plurimũ ſibi arrogantibus dicitur Deo eſſe ſe gnatos, nec fati obnoxios legibus: ſi uitam reſtrictius egerint, aulam ſibi eius patere, ac poſt hominis functionem prohibente ſe nullo tanquam in ſedem referri patriam: neque quod Magi ſpondent commendaticias habere ſe preces, quibus emollitæ neſcio quæ poteſtates uias faciles præbeãt ad cælum contẽdentibus ſubuolare: neq; quod Etruria libris in acheronticis pollicetur, certorum animalium ſanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis educi, blandimenta hæc caſſa ſunt, & inanium ſomenta uotorum. Seruare animas alius, niſi Deus omnipotens non poteſt: nec præterea quiſquam eſt, qui longæuas facere perpetuitatis poſſit, & ſpiritum ſubrogare, niſi qui immortalis, & perpetuus, ſolus eſt, & nullius temporis circunſcriptione finitus. Cum enim dii oẽs, uel quicunq; ſunt ueri, uel qui eſſe rumore, atque opinione dicuntur, immortales, & perpetui uoluntate eius ſint, & beneficii munere: qui fieri pote eſt, ut alii præſtare, uel quod ipſi ſunt, ualeant, cum alienum id habeant, & maioris potentiæ commodatum? Cædat licet hoſtias quantaſlibet Etruria: humana ſibi omnia ſapientes negẽt: Magi cunctas emolliant, & commulceant poteſtates: niſi à Domino rerum datum fuerit animis id, quod ratio poſtulat, idque permandatum, multum poſtea pœnitebit fuiſſe irriſui, cum ad ſenſum cœperit interitionis accedi. Sed ſi (inquiunt) Chriſtus in hoc miſſus à Deo eſt, ut infelices animas ab interitionis exitio liberaret, quid ſæcula commeruerunt priora, quæ ante ipſius aduentum mortalitatis conditione conſumpta ſunt? Poteſtis enim ſcire, quid ſit cum

eis animis actum priſcorum, ueterrimorúmqꝫ mortalium ſubuctum, & his, an ſit ratione aliqua conſultum, atque prouiſum? Poteſtis (in-
quam) ſcire id, quod Chriſto potuit docente cognoſci: infinita, an fini
ta ſæcula ſint, ex quo in terris eſſe genus hominum cœpit: quando pri
mum animæ corporibus illigatæ, quis auctor iunctiõis iſtius, quinĩmo
ipſius? quiſnam hominis fabricator? quo priorũ abſceſſerint animæ,
quibus in mundi partibus, aut regiõibus fuerint, corrutibiles, an con
tra? potuerínt ne accedere ad periculum moriẽdi, niſi tempore neceſ-
ſario conſeruator occuriſſet Chriſtus? Exponite has curas, & incognitas
uobis relinquite quæſtiões, miſeratio & illis impertita eſt regia, & æqua
liter per omnes diuina beneficia cucurrerunt, conſeruatæ ſunt, libera-
tæ ſunt, & mortalitatis ſortem conditionem que poſuerunt, quo gene
re, quæ, quando? Si arrogãtia, ſi typhus, ſi elatio abeſſet à uobis, ian-
dudum hoc ſcire potuiſtis auctore. Sed ſi generis Chriſtus humani (ut
inquitis) conſeruator aduenit, quos omnino nos omnes æquali muni
ficentia liberat, nõ æqualiter liberat: quia æqualiter omnes uocat, haud
ab indulgentia principali quenquam repellit, aut reſpuit, qui ſublimi-
bus, infimis, ſeruis, ſœminis, pueris, uniformiter poteſtatem ueniendi
ad ſe facit? Patet (inquit) omnibus fons uitæ, neque ab iure potandi
quiſquam prohibetur, aut pellitur. Si tibi faſtidium tantũ eſt, ut obla-
ti reſpuas beneficium muneris, quinimmo ſi tantum ſapientia præ-
uales, ut ea, quæ offerũtur à Chriſto, ludũ, atqꝫ ineptias nomines: quid
inuitans expectat, cuius ſolæ ſunt hæ partes, ut ſub tui iuris arbitrio
fructum ſuæ benignitatis exponat? Sortem uitæ eligendi nulli eſt (in-
quit Plato) Deus cauſa, neqꝫ alterius uoluntas aſſcribi poteſt cuiquam
recte, cumuoluntatis libertas in ipſius ſit poſita poteſtate, qui uoluit.
An nunquid orandus es, ut beneficium ſalutis ab Deo digneris acci-
pere, & tibi aſpernanti, fugientí qꝫ longiſſime infundẽda in gremium
eſt diuinæ benuolentiæ gratia? Vis ſumere quod offertur, atqꝫ in tuos
uſus conuertere, conſulueris tu tibi, aſpernaris, contemnis, & deſpicis
tibi, muneris commoditatẽ probaueris, nulli Deus infert neceſſitatẽ,
imperioſa formidine nullum terret. Neqꝫ enim neceſſaria noſtra illi ſa
lus eſt, ut compendii aliquid, diſpendií ue patiatur: ſi aut Deus nos fe
cerit, aut ad nihilum redigi corruptions diſſolutiõe permiſerit. Immo
(inquit) ſi Deus eſt potẽs, miſericors, conſeruator, cõuertat nobis men
tes, & inuitos faciat ſuis pollicitationibus credere. Vis ergo eſt iſta, non
gratia, nec Dei liberalitas principis, ſed ad uincendi ſtudum puerilis,
atqꝫ inanis contentio. Quid eſt enim tam iniuſtum, qꝫ repugnãtibus,
qꝫ inuitis extorquere in contrariũ uoluntates, inculcare quod nolint,
& quod refugiant animis, prius nocere, quàm proſis? & priore detra-
cto in

ctō in alienum habitum,ſententiám q; traducere? Tu qui te uerti,&
uim deſyderas perpeti,ut id quod nolis efficias , atq; arripias coactus:
cur reſpuis aſſumere uoluntate id, quod uerſus deſyderas , atque im-
mutatus efficere? nolo(inquit)& uoluntatem non habeo. Quid ergo
criminaris Deum,tanquam tibi deſit?opem deſyderas tibi ferre,cuius
dona,& munera non tantum aſperneris,& fugias,uerum in alia uer-
ba cognomines, & iocularibus facetiis proſequaris . Chriſtianus ergo
ni ſuero,ſpem ſalutis habere non potero? ita eſt,ut ipſe proponis.Par
tes enim ſalutis dandæ,conſerẽdí q; animi,quod tribui cõuenit,neceſ
ſariúm que eſt applicari, ſolus à Deo patre iniunctum habet,& tradi-
tum,ita ſe habẽtibus ſemotis atq; interioribus cauſis. Vt enim dii cer
ti,certas apud uos habent tutelas,licẽtias, poteſtates,neq; eorũ ab ali
quo id quod eius non ſit poteſtatis,ac licẽtiæ poſtulatis:ita unius pon
tificis Chriſti , eſt dare animis ſalutem , & ſpiritum perpetuitatis ap-
ponere. Si enim patrem creditis Liberum dare poſſe uindemiam:iam
medicinam non poſſe:ſi Cererem fruges,ſi Aeſculapium ſanitatem,ſi
Neptunum aliud,aliud poſſe Iunonem,Fortunam,Mercurium,Vul
canum,rerum eſſe ſingulos certarum, ac ſingularum datores : & hoc
neceſſe à nobis eſt,ut debeatis accipere, à nullo animas poſſe uim ui-
tæ,atque incolumitatis accipere,niſi ab eo,quem Rex ſummus huic
muneri,offició q; præfecit:hanc omnipotens Imperator eſſe uoluit ſa
lutis uiam:hanc uitæ,ut ita dixerim,ianuam. Per hunc ſolum eſt in
greſſus ad lucem,neque alias datum eſt, uel irrepere, uel inuadere cæ-
teris omnibus clauſis,atq; inexpugnabili arce munitis. Licet ergo tu
purus, & ab omni fueris uitiorum contaminatione purgatus,conci-
liaueris illas,atq; inflexeris poteſtates,ad cœlum redeunti uias cludãt,
atq; obſepiãt tranſitum,ad immortalitatis accedere nullis poteris con-
tentionibus præmium,niſi,quod ipſam immortalitatem facit Chriſto
attribuẽte,perceperis:& ueram fueris admiſſus ad uitam. Nam quod
nobis obiectare cõſueſtis,nouellam eſſe Religionem noſtram,& ante
dies natam propemodum paucos,neq; nos potuiſſe antiquam & pa-
triam linquere,& in barbaros ritus,peregrinós q; traduci,ratiõe iſtud
intenditur nulla . Quid enim ſi hoc modo culpam uelimus infligere
prioribus illis,atq; antiquiſſimis ſæculis,quod inuentis frugibus glan-
des ſpreuerint , & repudiauerint arbuta , quod corticibus contegi,&
amiciri deſierint pellibus,poſtquam ueſtis excogitata eſt textilis uſu,
& commoditate ſuccinctior?aut quòd ſtructis domibus,& lautioribus
ſucceſſibus inſtitutis ? non antiquas adamauerint caſulas,nec ſub ru-
pibus,& cauernis præoptauerint,ut beluæ permanere?Commune eſt
omnibus,& ab ipſis pene in cunabulis traditũ,bona malis anteferre,

inutilibus utilia præponere, & quod eſſe conſtituerit precioſius, lætius id conſectari, & petere: in eó que defigere ſpem ſalutis, & ſalutarium commodorum. Itaque cum nobis intendetis auerſionem, ex religione priorum, cauſam conuenit ut inſpiciatis, non factum: nec quid reliquerimus, opponere, ſed ſecuti quid ſumus, potiſſimum contueri. Nam ſi mutare ſententiã culpa eſt ulla, uel crimen: & à ueteribus inſtitutis in alias res nouas, uoluntatés que migrare, criminatio iſta & uos ſpectat, qui toties uitam, conſuetudiném que mutaſtis: qui in mores alios, atqꝫ alios ritus priorum condemnatione tranſiſtis. Nunquid enim quinqꝫ in claſſes habetis populũ diſtributũ, ueſtri olim ut habuere maiores? Nunquid magiſtratus per populũ creatis? militaria, urbana, communia quæ ſint comitia, ſcitis? ſeruatis de cœlo, aut ocio ſas facitis obnunciationibus actiones? cum paratis bella, ſignum monſtratis ex arce? aut ſecialia iura tractatis? per clarigationem repetitis res raptas? aut martium diſcrimen obeuntes ſpem prælii ſumitis, & ex acuminibus auſpicatis? in poteſtatibus obeundis leges conſeruatis annarias? in donis, in muneribus cincias? in cohibendis cenſorias ſumptibus? in penetralibus Veſtæ ignis perpetuos ſouetis ſocos? ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris deorum? cum in matrimonia conuenitis, toga ſternitis lectulos, & maritorum Genios aduocatis? nubentium crinem cælibari haſta mulcetis? puellarum togulas fortunam defertis ad uirginalẽ? matresfamilias ueſtræ in atriis operantur, domorum induſtrias teſtificantes ſuas? potionibus abſtinent uini? affinibus, & propinquis oſculari eas ius eſt, ut ſobrias comprobent, atqꝫ abſtemias ſe eſſe? In Albano antiquitus monte nullos alios licebat, quàm niuei tauros immolare candoris: nón ne iſtum morem, religionén que mutaſtis, atqꝫ ut ruſulos liceret dari Senatus conſtitutum ſanctione? Cum, Romulo, Pompilió que regnantibus, percocta plane, ac madida concremarentur diis exta: Nón ne Rege ſub Tullo ſemicruda cœpiſtis, & leuiter animata porricere, priſca obſeruatione contempta? Ante aduentum in Italia Herculis, cum ex Apollinis monitu patri Diti, ac Saturno humanis capitibus ſupplicaretur: & hunc ſimiliter morem, non fraude callidula, & nominum ambiguitate mutaſtis? Cum igitur & uos ipſi modo illos mores, modo alias leges fueritis ſequuti, multá que uel erroribus cognitis, uel animaduerſione meliorum ſint à uobis repudiata, quid eſt à nobis factum contra ſenſum, iudiciúm que commune, ſi maiora, & certiora delegimus, nec ſumus nos paſſi falſorum Religionibus attineri? Sed nouellum nomen eſt noſtrum, & ante dies paucos Religio eſt nata, quam ſequimur: ut interim cõcedam id, quod nobis obiicitur in-

tentionis

tentionis eſſe non falſæ. Quid eſt enim in negociis hominum, quod uel opere corporis, & manibus fiat: uel ſolius animi diſciplina, & cognitione teneatur, quod non ex aliquo cœperit tempore, & in uſum exierit expirientiám que mortalium? Philoſophia, Muſica, ceteræ que omnes artes, quibus uita eſt & culta, & expolita communis, cum hominibus natæ ſunt, & nõ potius nuper, quinimmo pene paulo ante, agitari, intellegi, celebrarí q; cœperunt? Antequam Tages thuſcus oras contingeret luminis, quiſquam hominũ ſciebat, aut eſſe noſcendum, condiſcendúm que curabat in fulminum caſibus, aut extorum quid ſignificaretur inuenis? Quãdo ſyderum motus, aut ratio cœpta eſt genethliaca ſciri? nõ poſt Heutina ægyptium, aut poſt Atlantem (ut quidam ferunt) geſtatorem, baiulum, tibicinem illum, ac deſtinam cœli? Sed quid ego hæc parua? ipſi dii immortales, quorũ modo aditis templa, & numina ſuppliciter adoratis (ſicut ueſtris literis, atq; opiniõibus traditur) nõ eſſe, nõ ſciri, ab temporibus cœperunt certis, & impoſitis nominũ appellationibus nuncupari? Nam ſi uerum eſt ex Saturno, atq; eius uxore Iouẽ ſuis cum fratribus procreatum: ante nuptias, & partus Opis nuſquam fuerat Iuppiter, Iuppiter tam ſupremus, quàm ſtygius: nuſquam ſali dominus: nuſquam Iuno, quinimmo alius nullus, genitoribus duobus exceptis, cœli habitabat in ſedibus: ſed ex eorum cõcubitu concepti, & nati ſunt, & ſpiritum hauſere uitalem. Certo ergo à tempore Deus eſſe Iuppiter cœpit, certo cultus, & ſacrificia commereri: certo fratribus in poteſtatibus anteponi. Rurſus uero ſi Liber, Venus, Diana, Mercurius, Apollo, Hercules, Muſæ, Tyndaridæ Caſtores, ignipoténs q; Vulcanus, Ioue patre ſunt proditi, & genitore Saturno procreati, antequam Memoria, quam Alcmena, Maia, Iuno, Latona, Leda, Dione, tum & Semele Dieſpitris factæ ſunt compreſſionibus fœte: nuſq̃; & hi gẽtium, nec in aliqua parte rerũ fuere naturæ, ſed ex conuentu Iouis inſeminati, & nati ſunt, & aliquem ſenſum ſui habere cœperunt. Ergo & hi quoq; tempore eſſe cœperunt certo, & in numero numinum ſacrorum ad cærimonias inuocari: quod ipſum ſimiliter dicere tranſlatum in Mineruam licebit. Si enim Iouis (ut aſſeueratis) ex cerebro ſine ullius ſeminis emicuit iactu: antequam eſt Dieſpiter genitus, & in utero matris corpore formam circũſcriptionis accepit, certum eſt utiq; Mineruã non fuiſſe, neq; rerum in numero, aut ulla eſſe in ſubſtantia computatam: ſed ex capite Iouis enata eſt, & eſſe res cœpit nõnulla in eſſentia cõſtituta. Habet ergo primigenios ortus, & à certo cœpta eſt tempore Dea dici, ſacris in ædibus ſtatui, & inuioiabili religione ſanciri. Quod cum ita ſe habeat, cum de nouitate loquimini religionum noſtrarum, ueſtræ uobis in mentem non ue-

niunt, nec curatis inſpicere quando ſint exorti dii ueſtri, quas origines habeant, quas cauſas, uel ex quibus proruperint, emicuerint qꝫ radici bus. Cuius eſt autem pudoris, quinimmo inuerecundiæ cuius, quod agere te uideas, in eo alterum repræhendere maledicti, & criminis lo= co dare ea, quæ in te poſſint reciprocata uiciſſitudine retorqueri? Sed quod agimus nos nouũ eſt, quod autem uos priſcum eſt, & nimiæ ue tuſtatis: & quid iſtud aut uos iuuat, aut noſtram cauſam, rationem qꝫ cõtriſtat? Noua res eſt, quam gerimus, quandoqꝫ & ipſa uetus fiet: ue tus quam uos agitis, ſed temporibus, quibus cœpit noua fuit, ac re= pentina. Religionis autem auctoritas non eſt tempore æſtimanda, ſed numine: nec colere qua die, ſed qui cœperis, conuenit intueri. Ante quadringentos annos religio (inquit) ueſtra non fuit: & dii ueſtri non fuerunt ante millia annorum duo: quibus iſtud rationibus colligi, aut quibus ſupputationibus poteſt? Non difficilibus, non obſcuris, ſed quas poſſit uidere qui uolet, & contrectare (quemadmodum dicitur) manibus. Quis Iouẽ cum fratribus genuit? genitalibus opis adiũctus Saturnus (ut uos fertis) cœlo, atqꝫ Hecata procreatus. Quis Picum Fau ni patrem, atqꝫ auum Latini? Saturnus, ut idẽ uos ueſtris ſcriptis, atqꝫ auctoribus traditis. Ergo ſi hæc ita ſunt, ſequitur ut Picus, & Iuppiter germanitatis ſibi ſociati ſint iure: utpote uno ex ſanguine, unó qꝫ ex ſemine procreati. Conſentaneum eſt ita eſſe quod dicitur. Ab Ioue, & Pico, quot ſunt generis uſqꝫ ad Latinũ? gradus trini: ut indicat ſeries. Vultis Faunus Latinus, & Picus, annis uixerint uicenis, atqꝫ cẽtenis? (ultra enim negatur poſſe hoĩs uita produci) æſtimatio iuſta, & liqui= da eſt. Trecenti ergo ſunt pleni, & ſexaginta poſt hos anni, res ita eſt, ut indicat ſupputatio. Cuius ſocer Latinus fuit? Aeneæ: genitoris Lati nus cuius? Albani oppidi cõditoris. Quot apud Albam regnatum eſt annis? quadringentis, & prope bis denis. Aetatis urbs Roma cuius eſ= ſe in annalibus iudicatur? annos ducit quinquaginta, & mille, aut nõ multũ ab his minus. Ergo ab Ioue, qui frater eſt Pici, quí qꝫ pater eſt minorum, & reliquorum deorum, anni ad hæc tempora prope millia duo ſunt, haud pleni, ut largiamur ætati. Quod cũ redargui nõ poſſit, non tantum recens nata religio oſtenditur, quã obitis: ſed infantes, & paruulos eſſe ipſos adhuc deos, quibus tauros, atqꝫ alias hoſtias cũ pe= riculo corruptionis ſuggeritis: quos oportebat adhuc mammis, atque ſtillato lacte nutriri. At religiones ueſtræ multis annis præcedunt no= ſtram, & eo ſunt ueriores, quod uetuſtatis auctoritate munitæ ſunt: & quid eas prodeſt annis quamplurimis anteire, cum à certo cœperint tempore? aut ſpatii cuius ſunt millia annorum duo ſæculorum tantis comparata cũ millibus? Ac tamẽ ne cauſam tam longam prodere diſ=

ſimulatione

ſimulatione uideamur, niſi moleſtum eſt, dicite, omnipotēs, & primus deus nouella uobis uidetur res eſſe, & qui eum uenerantes colunt, inauditas, incognitas, repentinas agitare, atq; inducere religiones. Eſt ne illo antiquius quicquam, aut quod eū præcedat re, tempore, nomine, poteſt aliquid inueniri? Nón ne ſolus ingenitus, immortalis, & perpetuus ſolus eſt? Quis caput, aut fons rerum eſt? nō ipſe? cui debet æternitas hoc ipſum, quod nuncupatur æternitas? non ipſi infinita ut prodeant ſæcula, non ex eius perpetuitate perficitur? indubitabile iſtud, & uerum: nō ergo quod ſequitur nouū eſt. Sed nos ſero addidicimus quidnam ſequi oporteat, colere, aut ubinam cōuenire, & ſpem ſalutis affigere, & ſalutaria ſubſidia collocare. Nōdum enim affulſerat, qui uiā monſtraret errātibus, & caligine in altiſſima conſtitutis cognitionis lumē immitteret, & ignoratiōis diſcuteret cæcitatem. Sed cauſa in huiuſmodi uertitur ſola. Quid? uos ægyptiaca numina, quibus Serapis, atq; Iſis eſt nomē, nō poſt Piſonem, & Gabinium Conſules in numerum ueſtrorum retuliſtis deorum? Quid Phrygiam matrem, cuius eſſe conditor iudicatur, uel Midas, uel Dardanus, non, cum Hannibal Pœnus res italicas raperet, & terrarum expoſceret principatum, & noſſe, & ſcire cœpiſts, & memorabili religione ſancire? Sacra Cereris matris non quòd uobis incognita eſſent, aſcita paulo ante, obtemptum eſt, ut græca dicantur, nouitatem ipſam teſtificante cognomine? Nō doctorum in literis continetur Apollinis nomen, Pompiliana indigetamēta neſcire? Ex quo apparet, & liquidum eſt, & hunc uobis fuiſſe incognitum, poſt autem aliquanto cœpiſſe eſſe & notum. Si quis igitur uos interroget, cur eorum numinum, quorum modo fecimus mentionem, tam ſero ſuſceperitis cultum, reſponſuros uos certum eſt, aut quia illos nuper deorum eſſe in nùmero neſciebamus, aut quia nunc ſumus à uatibus moniti, aut quia in rebus aſperrimis beneficiis eorū ſumus, auxiliís q; ſeruati. Quod ſi hoc à uobis recte exiſtimabitis dici, & ex noſtris paitibus ratione conſimili exiſtimatote eſſe reſponſum. Religio noſtra nunc nata eſt: nunc enim miſſus aduenit, qui eam nobis oſtenderet, qui in eius induceret ueritatem, qui Deus, mōſtraret, quid ſit, qui ad eius nos cultum ab rebus opinabilibus auocaret. Et quid (inquit) eſt uiſum Deo Regi, atque Principi, ut ante horas (quemadmodum dicitur) pauculas ſoſpitator ad uos Chriſtus cœli ex arcibus mitteretur? Interrogamus & nos contra: quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut non ſuis aliquando reddantur menſibus tempora, ſed ſerius hyems, ſerius æſtas, atque autumnitas fiant? Cur poſt meſſes areſactas, atque extincta frumenta, nonunquam decidant pluuiæ, quas rebus oportuit incolumibus labi, atque temporis

Digitized by Google

ges, acerras omnes thuris plenis conficiatis altaribus: cur non immunes agitis tot diſcriminibus, & procellis, quibus quotidie uos agunt exitiabiles, multiplicés que fortunæ? Cur (inquam) dii ueſtri ceſſant à uobis auertere tot morborum, & ualitudinum genera, naufragia, ruinas, incendia, peſtilentias, ſterilitatem, amiſſionem pignorum, & proſcriptionē bonorum, diſcordias, bella, ſimultates, captiuitates urbium, & ſublatis ingenuitatibus ſeruitutes? Sed & nobis in huiuſmodi caſibus minime auxiliatur Deus, prompta, & manifeſta cauſa eſt. Nihil eſt enim nobis promiſſum ad hanc uitam, nec in carunculæ huius ſolliculo conſtitutis, opis aliquid ſponſum eſt, auxilií q; decretum: quinimmo edocti ſumus minas omnes, quæcunq; ſunt, paruiducere, atque æſtimare fortunæ. Ac ſiquando ingruerit uis quæpiam grauior, quàm finem neceſſe ſit conſequi, aſcribere infortunio: uoluptatē nec timere, nec fugere, quo facilius exui corporalibus poſſimus & uinculis, & tenebroſam euadere cæcitatem. Itaq; iſta, quam dicitis perſecutionis aſperitas, liberatio noſtra eſt, non perſecutio: nec pœnam uexato inferret, ſed ad lucem libertatis educet, ut ſi aliquis brutus, ac ſtolidus in carcerem hominem natum inegreſſum, quæſtionum nunquam afficere ſe grauibus, atq; immanibus exiſtimet pœnis, niſi in ipſum ſæuiat carcerem, materiam eius cōminuat, atq; urat tectum, parietem, ianuas, partés q; alias operis renudet, deiiciat, affligat, neſciens hoc facto ei, cui uideatur officere, dari ab ſe lucem, & ſceleratam eripi cæcitatem: itidem & uos flammis, exiliis, cruciatibus, beluis, quibus corpora lancinatis, & diu uexatis noſtra, non uitam eripitis nobis, ſed pelliculis reuelatis, & cutibus nos: neſcii & quantū inſtatis, & pergitis in effigies has noſtras, ſpeciés q; ſæuire, tantū arctis, & grauibus reuelatis nos uinculis, & ad lumen efficitis circuncíſis nexibus euolare. Quare homines abſtinete quæſtionibus uacuis impedire ſpes ueſtras: nec, ſi aliter quàm uos putatis, aliquid ſe habet, ueſtris potius opinionibus credere, quàm rei debetis auguſtæ. Vrgent tempora periculis plena, & exitiabiles imminēt pœnæ, confugiamus ad ſalutarem Deum, nec rationem muneris exigamus oblati, cum de animarū agatur ſalute, ac de reſpectu noſtri, aliquid & ſine ratione faciendum eſt, ut Epithetum dixiſſe approbat Arrianus. Dubitamus, ambigimus, nec eſſe quoddicitur plenum fidei ſuſpicamur: cōmittamus nos Deo, nec plus apud nos ualeat incredulitas noſtra, quā illius nominis, & potentiæ magnitudo: ne dum ipſi nobis argumēta cōquirimus, quibus eſſe uideatur falſum id, quod eſſe nolimus, atque adnitimur uerum, obrepat dies extremus, & inimicæ mortis reperiamur in faucibus.

Libri Secundi Finis.

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES LIBER TERTIVS.

I ANDVDVM quidem criminibus his omnibus, maledictionibus potius (ut uera dicamus) ab excellentibus parte in hac uiris, & ueritatem iſtam commeritis noſſe, ſatis plene, accuraté q; reſponſum eſt. Neque apex ullus ullius prætermiſſus eſt quæſtionis, qui nõ ſit modis mille, & rationibus ualidiſſimis refutatus: non eſt igitur neceſſarium parte in hac cauſæ diutius immorari. Neq; enim ſtare ſine aſſertoribus non poteſt Religio Chriſtiana? aut eo eſſe comprobabitur uera, ſi aſtipulatores habuerit plurimos, & auctoritatẽ ab hominibus ſumpſerit? Suis illa contẽta eſt uiribus, & ueritatis propriæ fundaminibus nititur: nec ſpoliatur ui ſua, etiam ſi nullũ habeat uindicem: immo ſi linguæ omnes contrafaciant, contrá q; nitantur, & ad fidem illius abrogandam conſenſionis unitæ animoſitate conſpirent. Nunc ad ordinẽ reuertamur, à quo ſumus neceſſario paulo ante digreſſi: ne diutius interrupta defenſio palmam criminis comprobati calumniatoribus conceſſiſſe dicatur. Subiiciunt enim hæc: Si uobis diuina res cordi eſt, cur alios nobiſcum neq; deos colitis, neq; adoratis, nec cum ueſtris gentibus cõmunia ſacra miſcetis, & religionum coniungitis ritus? Poſſumus interim dicere ad cultum diuinitatis obeundum, ſatis eſt nobis Deus primus: Deus (inquã) primus, pater rerum, ac Dominus, conſtitutor, moderatór que cunctorum: in hoc omne, quod colendum eſt, colimus: quod adorari conuenit, adoramus: quod obſequium uenerationis expoſcit, uenerationibus promeremur. Cum enim diuinitatis ipſius teneamus caput, à quo ipſa diuinitas diuinorum omnium, quæcunq; ſunt, ducitur: ſuperuacuum putamus perſonas ire per ſingulas, cum & ipſi, qui ſint, & quæ habeant nomina, neſciamus: & cuius ſint præterea numeri, neq; liquidum, neq; comprẽhſum, neq; exploratum habere poſſimus. Atq; ut in terreſtribus regnis neceſſitate nulla compellimur, regalibus in familiis conſtitutos nominatim cum principibus adorare: ſed in regum ipſorum cultu, quicquid illis annexum eſt, tacita ui ſe ſentit honorificentia compræhendi: non alia ratione (quicunq; hi dii ſunt) quos eſſe nobis proponitis: ſi ſunt progenies regia, & principali oriuntur è capite, etiam ſi nullos accipiant nominatim à nobis cultus, intelligunt ſe tamen honorari communiter cum ſuo rege, atque in illius uenerationibus contineri. Et hoc quidem à nobis fuerit ita prolatum (ſi modo liquet, &

conſtat)

conſtat) præter ipſum regem, & principem eſſe alia non capita, quæ di geſta, & ſeparata per numerum uelut quędam populum plebeiæ multitudinis faciant: neq; nobis in ædibus ſacris effigies, pro diis illa, & ſimulacra uelitis oſtendere: quæ intelligitis uos quoq;, & renuitis confiteri, uiliſſimi eſſe formas luti, & fabrorū figmenta puerilia. Et cū de re loquimur diuina uobiſcum, hoc (ut oſtendatis) expoſcimus, eſſe deos alios natura, ui, nomine. Nō in ſimulacris propoſitos, quos uidemus, ſed in ea ſubſtātia, in qua conueniat æſtimari tanti eſſe nominis oportere uirtutum. Sed conſilium non eſt parte in hac cauſæ diutius immorari: ne lites maximas concitare, ac tumultuoſa cōſerere uideamur uelle certamina. Sit iſta (ut prædicatis) plebs numinum, ſint Deorum innumeræ gentilitates: aſtipulamur, acquieſcimus, nec in aliqua quæſtione dubitabile iſtud, ambiguúm que configimus. Illud tamen à uobis audire expoſcimus, & rogamus, unde uobis cōpertū eſt, uel quibus rationibus compræhenſum, hí ne ſint in cœlo, quos eſſe exiſtimatis, & colitis? An neſcio qui alii opinionis, & nominis inauditi? Poteſt enim fieri, ut hi ſint, quos eſſe non remini, & quos eſſe confiditis, in nulla inueniantur parte naturæ. Neq; enim cœli aliquando ſubuolaſtis ad ſydera, ſingulorum facies, atq; ora uidiſtis: & quos eſſe memineritis illic deos, eoſdem hic colere, tanquam notos inſtituiſtis, ac uiſos. Sed & illud rurſus deſyderamus audire à uobis, impoſitá ne habeant hæc nomina, quibus eos uocatis, an ipſi hæc ſibi diebus impoſuerint ludicris? Si diuina hæc ſunt, & cœleſtia nomina, quis detulit ad uos ea? Sin autem à uobis appoſitas appellationes has habent, quemadmodum potuiſtis uocabula his dare, quos neq; uidebatis aliquando, neq; quales, aut qui eſſent in nulla cognitiōe noratis? Sed ut uultis, & creditis, atq; ut uobis perſuaſum eſt, hi dii ſunt: nominibus appellentur his etiam, quibus eos populares cenſeri popularis uulgaritas ducit. Vnde tamen uobis, quæ nominibus huius ſenſum complent, an ſint aliqui uobis in cognitiōe, in uſum aliquando, notitiā q; perlati? Neque enim ſciri eſt facile definita, & certa ſit eorum numeri multitudo: an ſine ulla populoſitatis ſumma ſit, nec computationis alicuius rationibus terminata. Fingamus enim uos deos mille percolere, uel millia potius quinque: at in rerum natura poteſt forſitan fieri, ut deorum millia centum ſint: poteſt & hoc amplius, immo (quod diximus paulo ante) poteſt deorum ſumma eſſe nulla, nec numerabili circunſcriptione finita. Aut igitur & uos impii, qui præter deos paucos reliquorum officia non obitis, aut ſi uobis ueniam cæterorum ignorantiæ poſtulatis, eandem & nobis conciliabitis ueniam: ſi pro parte conſimili eorū religionibus abſtinemus, quos eſſe omnino neſcimus:

& tamen, ne nos quiſquam peruicaciter arbitretur ſacramēta nolle ſu-
ſcipere cæterorum (quæcunq; ſunt) numinum: deuotas etenim men-
tes, & manus protendimus ſupplices, neq; aſpernamur, quocunq; in-
uitaueritis, accedere: ſi modo diſcamus quínam iſti ſunt diui, quos no
bis ingeritis, & quos par ſit adiungi ſummi Regis, ac principis uenera
tioni. Saturnus (inquit) & Ianus eſt, Minerua, Iuno, Apollo, Venus,
Triptolemus, Hercules, atq; alii, & cæteri, quibus magnificas ædes cun
ctis pene in urbibus religioſa conſecrauit antiquitas: inuitare nos for-
ſitan ad iſtorum numinum potuiſſetis cultum, ſi non ipſi uos primi
opinionum turpium fœditate talia de illis confingeretis, quæ non mo
do illorum polluerent dignitatem, ſed minime illos eſſe qualitatibus
comprobaretis adiunctis. Adduci enim primū hoc ut credamus non
poſſumus: immortalem illam, præſtantiſſimám q; naturā diuiſam eſſe
per ſexus, & eſſe partem unam mares, partem eſſe alteram fœminas.
Quem quidem locum plene iandudum homines pectoris uiui, tam
romanis literis explicauere, quàm græcis. Et ante omnes Tullius Ro-
mani diſertiſſimus generis, nullam ueritus impietatis inuidiam, inge-
nue, conſtāter, & libere, quid ſuper tali opinatiōe ſentiret, pietate cum
maiore monſtrauit: à quo, ſi res ſumere iudicii ueritate conſcriptas, nō
uerborum luculentias pergeretis, perorata eſſet & hæc cauſa: nec ſecun-
das (ut dicitur) actiones nobis ab infantibus poſtularet. Sed quid aucu
pia uerborum, ſplendorém q; ſermonis peti ab hoc dicam, cum ſciam
eſſe non paucos, qui auerſentur, & fugiant libros de hoc eius, nec in
aurem uelint admittere lectionem opinionū ſuarum præſumpta uin-
centem? cúm q; alios audiam muſſitare indignanter, & dicere: oportere
ſtatui per Senatum, aboleantur ut hæc ſcripta, quibus Chriſtiana Reli
gio comprobetur, & uetuſtatis opprimatur auctoritas? Quinimmo ſi
fiditis exploratum uos dicere quicquam de diis ueſtris, erroris conuin-
cite Ciceronē temeraria, & impia dictare, refellitote, redarguite, repro-
bate. Nam intercipere ſcripta, & publicatam uelle ſubmergere lectio-
nem, non eſt deos defendere, ſed ueritatis teſtificationem timere. Ac
ne tamen & nobis inconſyderatus aliquis calumniam moueat, tanq̄
Deum, quē colimus, marē eſſe credamus: ea ſcilicet cauſa, quod eum,
cum loquimur, pronūciamus genere maſculino: intelligat nō ſexum,
ſed uſu, & familiaritate ſermonis appellationē eius, & ſignificantiā pro
mi. Non enim Deus mas eſt, ſed nomen eius generis maſculini eſt:
quid idē uos dicere religione in ueſtra nō quitis? Nā conſueſtis in pre
cibus, ſiue tu deus es, ſiue tu dea dicere: quæ dubitatiōis exceptio dare
uos diis ſexū diſiunctione ex ipſa declarat. Adduci ergo nō poſſumus,
ut corpora credamus Deū. Nam neceſſe eſt corpora, ſi ſunt mares, ac
fœminæ

fœminæ ui ſignificata ex generũ diſiunctione. Quis enim uel exigui ſenſus neſcit terrenorum ab illo animantiũ conditore nõ alia de cauſa generis diuerſi ſexus inſtitutos eſſe, atque formatos, niſi ut per coitus, & cõnubia corporum, res caduca, & labilis ſucceſſionis perpetuæ innouatione duraret? Quid ergo dicemus? Deos procreare? Deos naſci? & iccirco his additas genitalium membrorum partes, ut ſufficere prolem poſſent, & noua (quæque ſunt) oriente fœtura, quicquid prior ætas abſtuliſſet, recidiua ſubſtitutio ſubrogaret? Ergo ſi hæc ita ſunt, id eſt ſi Dii procreant ſuperi, & ſuper has leges experiuntur ſe ſexus, ſunt que immortales, nec frigoribus fiunt ſenectutis effœti, ſequitur ut debeant plena eſſe Diis omnia: neque innumeros cœlos eorum capere multitudinem poſſe: ſiquidem & ipſi ſi perpetuo generant, & per ſoboles ſobolum multiplicata ſemper innumerabilitas ampliatur: aut ſi obſcœnitas coeundi (ita ut decet) ab Diis abeſt: quæ cauſa, ratió que monſtrabitur, cur inſigniti ſint his locis, quibus ſexus ſe ſolent libidinum propriarum admonitionibus recognoſcere? Neqꝫ enim ueri eſt ſimile haberi hæc fruſtra, aut improuidentiam in illis ſuam ludere uoluiſſe naturam: ut eos his partibus aggeraret, quibus utendum non eſt. Sed ut enim ad uſus certos, manus, pedes, oculi, cæterá que conſtructio membrorum ſua quæque in officia conſtituta eſt, ita cõuenit credere in ſui muneris functionem comparatas eſſe has partes: aut confidendum eſt in deorum corporibus eſſe aliquid uacuum, quod ſit fruſtra, atqꝫ inaniter fabricatum. Quid dicitis ó ſancti, atque impolluti Antiſtites Religionum? Habent ergo dii ſexus, & genitalium membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus uerecundis infame eſt ſuis appellationibus promere? Quid ergo iam ſupereſt, niſi ut eos credamus immundorum quadrupedum ritu, in libidinũ furias geſtire, cupiditatibus rabidis ire in mutuas complexiones, & poſtremum fractis, diſſolutis qꝫ corporibus uolũtatis eneruatiõe langueſcere? Et quoniã quædam ſunt fœminarũ generis propria, ſequitur ut eas quoqꝫ credamus circũactis per ſoluere ſuas menſibus leges: faſtidioſos ducere, atqꝫ habere conceptus: aboriri, perferre, & præpropero partu ſeptimanas edere aliquando fœturas. O pura, ò ſancta, atqꝫ ab omni turpitudinis labe diſparata, atqꝫ abiuncta diuinitas. Habet etiamnum, atque ardet in Chalchidicis illis magnis, atqꝫ in palatiis cœli deos, deás qꝫ cõſpicere intectis corporibus, atqꝫ nudis, apud Iacchum, Cererẽ (muſa ut prædicat Lucretii) mammoſam? Helleſpontiacũ Priapum inter deas uirgines, atqꝫ matres circunſerentem res illas, præliorum ſemper in expeditione paratas? Habet inquam uidere deas grauidas, deas fœtas, gliſcẽtibús qꝫ per dies aliis inteſtini ponderis moroſitate cunctari, parturire alias tractu longo, & ma-

nus obſtetricias quæreres? Illas telis grauibus, & dolorum acuminibus fixas eiulare, & hortari? & inter hæc omnia ſuppetias Iunonis implorare Lucinæ? Nón ne multo eſt rectius maledicere, conuitiari, atqꝫ alia ingerere de his probra, quàm obtentu pio talia de his monſtra opinionum indignitate præſumere? Et audetis aſcribere cauſam nobis offenſionis deorum? cum ſi iudicatio fiat, certiſſima in uobis reperiatur hæc eſſe, & in contumelia, quā opinamini, ſtare. Nam ſi dii (ut dicitis) afficiuntur ira, & animorum indignationibus incaleſcunt: cur eos non putemus ægre, atque acerrime ſuſtinere dari ſibi à uobis ſexus, quibus canes, porci qꝫ formati ſunt? & cum ita credatis, non aliter ſe fingi, & ignominioſa cum oſtentatione proponi? Ergo cum hæc ita ſint, miſeriarum omnium cauſa uos eſtis, uos deos impellitis, uos excitatis infeſtare omnibus malis terras, & noua quæqꝫ quotidie ſtruere, quibus ulciſci ſe poſſint tot à uobis iniuriis, & maledictionibus exaſperati. Maledictiōibus (inquam) & iniuriis, quas partim fabulis turpibus, partim opinionibus indecoris, quas ueſtri Theologi, quas poetæ, quas ipſi uos quoqꝫ ignominioſis celebratis in ritibus, res perditas inuenietis humanas, & abieciſſe clauum deos, ſi modo illorum curam ſpectat, mortalium regere, atqꝫ adminiſtrare fortunas. Nam nobis quidem, cur iraſcantur, non habent: quos uident, & ſentiunt neqꝫ ſe colere, neqꝫ deridere: quod dicitur, & honeſtius quàm uos multo de ſui nominis dignitate exiſtimare, quam credere. De ſexu hactenus. Nunc ad ſpeciem ueniamus, & formas, quibus eſſe deſcriptos deos ſuperos creditis: quibus immo formatis, & tēplorum ampliſſimis collocatis in ſedibus. Neqꝫ quiſqꝫ iudæicas in hoc loco nobis opponat, & ſaducæi generis fabulas, tanquam formas tribuamus, & nos Deo. Hoc enim putatur in eorum literis dici, & ut uel re certa, atque auctoritate firmari, quæ aut nihil ad nos attinent, nec ex aliqua portione quicquam habent commune nobiſcum: aut ſi ſunt creditæ ſociæ, quærendi ſunt uobis altioris intelligentiæ doctores, per quos poſſitis addiſcere, quibus modis conueniat literarum illarum nubes, atqꝫ inuolucra relaxare: noſtra de hoc ſententia talis eſt. Naturam omnem diuinam, quæ neqꝫ eſſe cœperit aliquādo, nec uitalem ad terminum ſit aliquando uentura, liniamentis carere corporeis, neqꝫ ullas formarum effigies poſſidere: quibus extima circunſcriptio membrorum ſolet coagmenta finire. Quicquid enim tale eſt, mortale eſſe arbitramur, & labile: nec obtinere perpetuā poſſe credimus æuitatem, quod extremis coercitum finibus neceſſaria circuncludit extremitas. At uero uos deos parum eſt formarum quod amplectimini menſione, filo etiam atterminatis humano: & quod indignius multo eſt, terrenorum corporum circuncæſura finitis. Quid

ergo

ergo dicemus? Caput deos geſtare tereti rotunditate collectum, retinaculis neruorum dorſo illigatum, ac pectori, & ad ceruicum neceſſarias flexiones cõſertionibus uerticũ, atq; oſſea ſubſtructione fulciri? Quod ſi accipiemus ut uerum ſit, aures etiam ſequitur ut habeãt curuis perterebratas anfractibus: oculorum orbiculos mobiles, ſuperciliorũ marginibus obumbratos: ſuſpenſum imbricẽ narium munctiõibus muculẽtis, & ſpiritali commeabilem tractui: ſubactionibus ciborũ dentes trini generis, atq; in officia trina cõpoſitos: manus miniſtras operum articulis, digitis, & cubitorum mobilitate tractabiles: corporibus ſuſtinẽdis pedes, explicandis greſſibus, & ſuggerendis anticipationibus itionũ. Quod ſi ea, quæ prompta ſunt, cõſentaneum eſt & illa putari, quæ ſub coſtis, earúm q; ſub cratibus cutes contegunt, atq; omẽtorum mẽbranulæ: gurguliones, uentriculos, uenas, pulmones, ueſiculas, iecora, inteſtinorum uolubilium tractus, & per omnia uiſcera commeantes: purpurei ſanguinis uenas cum arteriis ſpiritalibus coniugatas. An nunquid cœleſtium corpora fœditatibus his carẽt? Et quoniam cibis mortalibus abſtinent, edentulos eos eſſe paruulum credendum eſt ritu? & uiduatos interioribus cunctis, tanquam utres ſufflatos, turgidorum corporum inanitate pẽdere? Quid? quod ſi hæc ita ſunt, erit uobis neceſſarium contueri, ſimilés ne ſint dii omnes, an formarum diſpari circunſcriptione teneantur. Si enim par cunctis, atq; una eſt omnibus ſimilitudinis ſpecies, non abſurdum eſt credere errare eos, fallí q; cognitionis in mutuæ compræhenſione. Sin autem gerũt diſcrimen in uultibus, ſequitur ut intelligi debeat non alia de cauſa diſſimilitudines his datas, niſi ut ſinguli ſe poſſent differentium ſignorũ proprietatibus noſcitare. Ergo eſſe dicendum eſt quoſdam capitones, cilunculos, frontones, labeones: in his alios mẽtones, næuimos, atq; naſicas. Hos diſploſis naribus, illos reſimis, nonnullos turgentibus malis: aut buccarũ cumulatiõe ſacriuoces, nanos, longos, medios, macilentos, pingues, craſſos: hos capillorum intortionibus criſpulos, caluitiis alios, & glabritatibus raſos: neq; opinari nos falſo ueſtræ, & produnt, atq; indicant officinæ. Siquidem cum facitis, atq; informatis deos, hos crinitos effingitis, alios leues, lenes, ſenes, iuuenes, pueros, aquilios, cæſios, rauos, ſeminudos, intectos, aut (ne frigus incõmodet) fluidarum ueſtium ſuper iectione perfuſos. Quiſquám ne eſt hominum rationis alicuius ſapore contactus, qui pilos, & lanugines credat in deorum corporibus naſci? qui annorum in illis ineſſe diſcrimina? qui & per uarias tegminũ, atq; amictuum formas ueſtitos hos ire? atque ab æſtibus ſeſe, frigoribús q; tutari? Quod, qui habet uerum, & hoc neceſſe eſt tanquam uerum accipiat: eſſe deos fullones, eſſe tonſores: qui uel ſacras eluant ueſtes, uel

capillos imminuant ſyluefcentium crinium uelleribus inuólutos. Itá
ne iſtud non turpe, non impietatis, & contumeliæ plenum eſt, mori=
bundi, & caduci animantis liniamenta diis dare? inſignire his parti=
bus, quas enumerare, quas perſequi probus audeat nemo, nec ſine
ſummæ fœditatis horrore, mentis imaginatione concipere? Hocci=
ne eſt illud faſtidium ueſtrum, ſapiẽtia hæc arrogans, qua deſpuitis nos
ut rudes, atque omnem ſcientiam remini rerum uobis diuinarum pa=
tere? Aegyptiorum ridetis enigmata, quòd mutorum animantium for
mas diuinis inſeruerint cauſis, eaſdém q; quòd ſpecies multo thure ac=
cipiant, & reliquo cærimoniarum paratu: uos effigies hominum tan=
quam deorum ueneramini poteſtates: nec pudet his ora terreni ani=
malis imponere, erroris alios, & ſtultitiæ condemnare, & in erroris
eiuſdem ſimilitudine, ac uitio depræhendi. Niſi forte dicctis alias qui=
dem ineſſe diis formas, & honoris, & dotis cauſa ſpecies uos eis ac=
commodauiſſe mortalium. quod maioris multo eſt cõtumeliæ, quàm
erroris, aliquid ignoratione feciſſe. Nam ſi uos fateremini id, quod
ueſtra ſuſpitio crediddiſſet, formam mentis attribuiſſe diuinis, minus e=
rat iniuriæ præſumpta in opinatione peccaſſe. Nunc uero, cum aliud
creditis, & aliud fingitis, & in eos eſtis contumelioſi, quibus ita tribui=
tis, quòd eos confitemini non eſſe: & irreligioſi eſſe monſtramini, cum
id adoratis quod fingitis: non quod in re eſſe, ipſá que in ueritate eſſe
cenſetis. Si aſelluli, canes, porci, humanum aliquid ſaperent, fingendí=
que haberent artes: iidém q; nos uellent cultu aliquo proſequi, & ſta=
tuarum conſecrationibus honorare, quantas nobis irarum flammas,
indignationum quos turbines concitarent, ſi ſuorum corporum for=
mas noſtra uellent portare, atq; obtinere ſimulacra? Quantas inquam
irarum flammas ſuffunderent, excitarent, ſi urbis conditor Romulus
aſinina ſtaret in facie, ſi ſanctus Pompilius in canina, ſi porcina ſub
ſpecie nomen eſſet Catonis, aut Marci, Ciceronis inſcriptum? Ita er=
go ſtoliditatem ueſtram non rideri (ſi rident) ueſtris ab numinibus re=
mini? aut, quoniam cenſetis affici eos ira, non inſanire, non furere, ne
que pro iniuriis, & contumeliis tantis ultum ire ſe uelle, iacularí q; in
uos ea, quæ dolor ſuetus eſt iacere, & offenſionis acerbitas cõminiſci?
Quanto fuerat rectius elephantorum his formas, pantherarum, aut ti=
gridum, taurorum, equorúm q; donare? Nam quid in homine pul=
chrum eſt, quid quæſo admirabile, uel decorum, niſi quod & ueteri=
no cum pecore neſcio quis auctor uoluit eſſe commune? Sed ſi nobis
(inquiunt) noſtra opinatio diſplicet, uos demõſtrate, uos dicite, qua ſit
Deus prædictus forma. Si ueram uultis audire ſententiam, aut nullam
habet Deus formam: aut ſi informatus eſt aliqua, ea quæ ſit, profecto
neſcimus.

neſcimus. Neque enim quod uidimus nunquam, neſcire eſſe ducimus turpe: aut ea re prohibemus aliquorum ſententias refutare; quia ſuper hoc noſtram nullam ipſi ſententiam promimus. Vt enim ſi uitreus eſſe dicatur mundus, ſi argenteus, ferreus, uel ex fragili condolatus, & fabricatus eſt teſta, non dubitemus falſum eſſe contendere (quamuis quæ ſit eius materia neſciamus) ita cũ de ſpecie agatur Dei, quam perhibitis, conuincimus nõ eſſe, etiã ſi quæ ſit minus poſſumus explicare. Quid ergo (inquiet aliquis) non audit Deus? non loquitur? non ante ſe poſitas res uidet? non intuetur? Suo forſitan genere non noſtro. Neque enim ueri aliquid ſcire tanta in re poſſumus, aut ſuſpitionibus indagare: quas eſſe apud nos liquet inſtabiles, lubricas, & uanorum ſimilitudines ſomniorum. Si enim dixerimus iiſdem illum rationibus uidere, quibus & nos uidemus: ſequitur ut intelligi debeat ſuperiectas pupillis eum habere membranulas, conniuere, nictare, radiis, aut imaginibus cernere, aut quod oculis commune eſt omnibus, ſine alterius luminis commixtione nihil omnino conſpicere. Quod ipſum ſimiliter de auditu, ac de eloquii forma, & uerborum prolatione dicendum eſt. Si per aures audiat, eas quoque habere flexuoſis tramitibus perforatas, qua irrepere uox poſſit ſenſum nunciatura ſermonis: aut ſi uerba ore funduntur, labia habere cum dentibus, quorum inflictu, & mobilitate multiiuga lingua ſonos articulet, & uocem in uerba conformet. Si noſtri animi motum non recuſatis audire, tantum abeſt ut nos Deo corporalia liniamenta tribuamus, ut animorum etiam decora, ipſas que uirtutes (quibus eminere uix conceſſum eſt paucis) tantæ rei uereamur aſcribere. Quis enim Deum dixerit fortem, conſtantem, frugi, ſapientem? quis probum? quis ſobrium? quis immo aliquid noſſe? quis intelligere? quis prouidere? quis ad fines officiorum certos actionum ſuarum decreta dirigentem? Humana ſunt hæc bona, & ex oppoſitione uitiorum exiſtimationem meruerunt habere laudabilem. Quis eſt autẽ tam obtuſi pectoris, tam bruti, qui humanis bonis Deum eſſe dicat magnũ? aut ideo nominis maieſtate præcellere, quod uitiorum careat fœditate? Quicquid de Deo dixeris, quicquid tacitæ mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſilit, & corrũpitur ſenſum: nec habet propriæ ſignificatiõis notam, quod noſtris dicitur uerbis, atq; ad negocia humana cõpoſitis. Vnus eſt hominis ĩtellectus de Dei natura certiſſimus, ſi ſcias, & ſentias nihil de illo poſſe mortali oratiõe depromi. Et hæc uero prima eſt ueſtrorum numinũ cõtumelia, quã de formis, & ſexibus boni ſcilicet uindices, & religioſi cõſtituiſtis auctores. Illud uero, quod ſequitur, quale eſt, quod deos uobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas,

cithariſtas, aulœdos, uenatores, paſtores, & quod ſuperat, ruſticos? Et ille (inquit) muſicus Deus eſt: & hic alter diuinus eſt. Cæteri enim dii nõ ſunt, & uentura prædicere inſcitia neſciunt, atque ignorantia futuro-rum. Obſtetricis ille informatus artibus, medicorum alius inſtitutus eſt diſciplinis. Ergó ne ſinguli ſua in re pollent, nec in auxilium uo-cati alienis poſſunt in partibus ſubuenire? Hic in ſermone facundus, eſt, atq; in uerborum continuationibus promptus: bardi enim ſunt alii, nec poſſunt aliquid ſcitum (ſi oratio facienda eſt) eloqui. At rogo quæ ratio eſt, quæ tam dura neceſſitas, quæ cauſa, ut artificia hæc ſuperi tanquam uiles nouerint, atque habeant ſellularii? In cœlo enim can-tatur, & pſallitur, ut interualla, & numeros uocum nouem conferant ſcitulæ, ac modulentur ſorores. Sunt in ſydereis montibus ſyluæ, ſunt luſtra, ſunt nemora, uenationum præpotens habetur in expeditioni-bus Diana. Imminentia dii neſciunt, & ſortibus uiuunt, agitantúr q; fatalibus, ut quid cuiq; craſtinus dies ferat, aut hora, Latonius expli-cet, atque aperiat uates: ipſe alio impletur Deo, & ui numinis premi-tur, exagitatúr q; maioris: ut merito dicatur, habeatúrq; diuinus. Cor-ripiuntur dii morbis, & uulnerari, uexari aliqua ex re poſſunt: ut cum exegerit ratio, auxiliator ſubueniat Epidaurius. Parturiunt, pariunt: ut difficiles puerperiorum tricas Iuno mulceat, corripiát que Lucina. Rem ruſticam tractant, aut curant militaria munera: ut flammis po-tens Vulcanus fabricetur his enſes, aut ruris ferramenta procudat. Ve-ſtis indigent tegmine: ut Virgo Tritonia curioſius ſtamẽ neat: & qua-litate pro temporis, aut trilices tunicas, aut de ſerico imponat. Ac-cuſant, & diluunt crimina: ut Atlantea progenies eloquii primas ferat ſtudioſa exercitatione quæſiti. Et erras (inquit) & falleris: nõ enim ipſi opifices dii ſunt, ſed ingeniis hominum ſubiiciunt has artes, atque (ut uita ſit inſtructior) tradunt ſcienda mortalibus: ſed qui aliquam ſubii-cit ignaro, ac neſcio, diſciplinam, ſollertém q; his efficere non nullius operis ſcientia contẽdit, ſciat ipſe neceſſe eſt primus id, quod alterum colere conſtituit. Neq; enim traditor alicuius eſſe ſcientiæ potis eſt, ut non eius, quod tradit præcepta habeat cognita, & rationem teneat ex ercitatiſſime comprehenſam. Dii ergo ſunt, artifices primi ſunt: ſiue, quod ipſi (ut dicitis) ſubdunt ſcientiam mentibus: ſiue quod immor-tales, & geniti, nunquam genus omne terrenum uetuſtate temporis antecedunt. Hoc eſt ergo quod quæritur, cum ſit nullus apud ſupe-ros artibus his locus: neque uſus illorum, neque natura depoſcat inge nioſum aliquid, aut ſellularium ſcire: cur eſſe dicatis in aliis perceptio-nibus gnariores, & habere ſollertias, in quibus ſingulis euincant ſcien-tiarum cognitione diſcreti? Niſi forte hoc dicitis deos artifices nõ eſſe,

ſed

ſed eos his artibus præſidere, curare: immo ſub illorum poſita eſſe tutela omnia, quæ adminiſtramus, quæ gerimus: atq; ut bene, ac feliciter cedant, illorum prouiſione curari. Quod quidem merito dici, ac probabiliter uideretur, ſi ad uoluntatem ſemper, ſententiám q; procederent ea, quæ obimus, quæ gerimus, aut in negociis periclitamur humanis. Cum uero in contrarium quotidie res uertantur, neq; ad propoſitum uoluntatis actionũ reſpondeant fines, ludentis eſt dicere deos nobis ſupereſſe cuſtodes, quos ſuſpitio finxit noſtra, non explorata ueritas cumpræhendit. Per maria tutiſſimas præſtat Portunus commeantibus nauigationes: ſed cur inſanum mare tam frequentes expoſuit crudelium naufragiorum ruinas? Salutaria, & fida conſilia noſtris ſuggerit cogitationibus Conſus: & in contrarios exitus cur aſſidue uertitur placitorum inopinata mutatio? Armẽtorum, & pecorum gregibus Pales præſunt Inuús q; cuſtodes: & cur ſæua contagia, & peſtilentes morbos ab æſtiuis auertere ceſſatione inimica non curant? Flora illa genitrix, & ſancta obſcœnitate ludorum bene curat ut arua floreſcãt: & cur quotidie gemmulas, & pubeſcentes hærbas adurit, atq; interficit nocentiſſimum frigus? Puerperiis Iuno præpoſita eſt, & auxiliatur genitricibus fœtis, & matrum intereunt cur quotidie millia parricidalibus nixibus interemptæ? In tutela Vulcani eſt ignis, & materies eius in illius regimine conſtituta eſt: & cur ædes frequentiſſime ſacras, atq; urbium potiores ad cinerem patitur flammarum uoracitate collabi? Diuinationis ſcientiam largitur hariolantibus Pythius, & cur obliquata dubia? cur obſcuritatibus ſubmerſa caligine dat ſæpius, ſubmonſtrát q; reſponſa? Aeſculapius officiis, & medendi artibus præeſt: & cur plura morborum, & ualetudinum genera ad ſanitatem nequeunt, incolumitatẽ q; perduci, immo ſub ipſis fiunt curantium manibus atrociora curæ? Mercurius ceroma pugillatibus, & luctatiõibus præſtat, & cur inuictos omnes nõ perficit, quibus præeſt? cur unius in officio præſidatus, hos uictoriæ cõpotes, alios uero perpetitur ignominioſa infirmitate rideri? Tutelaribus, inquit, ſupplicat diis nemo, & iccirco ſinguli familiaribus officiis, atq; auxiliis deſunt: niſi enim thura, & ſalſas accipiant fruges, benefacere dii nequeunt? & niſi pecorum ſanguine delibutas ſuas conſpexerint arulas, ſuos deſerunt, atq; abiciũt præſidatus? Atquin ego rebar paulo ante ſpontaneas eſſe numinum benignitates, ultró que ab his fluere inexpectatata beneuolentiæ munera. Nunquid enim Rex poli libamine aliquo exambitur, aut hoſtia, ut omnia iſta, quibus uiuitur, commoda mortalium gentibus largiatur? Non feruorem genitalem ſolis Deus, noctis & tẽpora, uentos, pluuias, fruges, cunctis ſubminiſtrat æqualiter bonis, malis, iniuſtis, ſeruis, pauperibus, diuitibus?

Hoc eſt enim proprium Dei potentis, ac ueri inexorata beneficia præbere feſſis, atq; inualidis rebus, & multiformi ſemper aſperitate uallatis. Nam ſacrificiis editis id, quod poſcaris annuere, non eſt iſtud poſtulantibus ſubuenire, ſed benignitatis propriæ munificentiam uendi tare. Ludimus, & laſciuimus tanta in re homines, & quid ſit Deus obliti, quid iſtius magnificentia nominis, quicquid uile, uel ſordidum ſuſpitioſa potuimus credulitate confingere, diuis tutelaribus arrogamus. Vnctionibus (inquit) ſuper eſt Vnxia, cingulorum Cinxia replicationi, Victa, & Potua ſanctiſſimæ uictui, potui q; procurant. O egregia numinum, & ſingularis interpretatio poteſtatum, niſi poſtes uirorum adipali unguine oblinerentur ab ſponſis: niſi uirginalia uincula iam feruentes diſſolueret, atq; imminentes mariti, niſi potarent, & manderent homines, dii nomina non haberent? Quid? quod non contenti tam deformibus ſubdidiſſe, atq; implicuiſſe deos curis naturam: his etiam feras, truculentas, immanes, malis gaudentes ſemper, & humani generis attribuitis uaſtitatem. Non commemorauimus hoc loco Deam Lauernã furum, Bellonas, diſcordias, furias: & læua illa, quæ conſtituitis numina taciturnitatis ſilentio præterimus. Martem ipſum ponemus in medio, & ſpecioſam illam cupidinum matrem: ex quibus unum præficitis præliis: amoribus alterum, & cupiditatis ardori. Poteſtatem (inquit) bellorum Mars habet: utrúm ne ut mota compeſcat, an ut ceſſantia, & quieta commoueat? Nam ſi ſedator militaris inſaniæ eſt, cur quotidie bella non deſunt? Sin autem conditor illorum eſt, Deum ergo dicemus in uoluptatis ſuæ dulcedinem collidere orbem totum: diſcordiarum, & diſcriminum cauſas inter gentes ſerere terrarum longinquitate diſiunctas: cõducere ex diuerſo tot mortalium millia, & intra uerbi unius moras campos cadaueribus aggerare, ſanguineos præcipitare torrentes, ſundatiſſima delere imperia, æquare urbes ſolo, libertatem ingenuis abrogare, & ſeruitutis conditionem imponere, diſſenſionibus gaudere ciuilibus, commoriẽtium fratrum parricida nece, & ad ultimum filiorum, & patrum parricidali congreſſionis horrore? Quod ipſum licebit in Venerem pari, atq; eadem ratione traducere. Nam ſi amoris hæc flammas (ſicut perhibetis, & creditis) cogitationibus ſubdit humanis, ſequitur ut intelligi debeat, quicquid labis, & criminis ab inſania proficiſcitur, talibus uenereis debeat uulneribus imputari. Ergó ne Dea cogẽte in uiliſſimi nominis ſcorta ſuam ſæpius produnt etiam nobiles dignitatem, diſſuuntur tenacium matrimoniorum nexus, inceſta libidine neceſſitudo ſanguinis inardeſcit, inſaniunt in liberos matres, patres uirginum ſuarum uota in ſe uertunt, contra decus ætatis ſenes in obſcœnos ingemunt curis iuuenilibus

libus

libus appetitus, ſapientes, & fortes uiri ſoluunt decreta conſtantiæ uirilitatis uigore mollito, innectuntur ceruicibus laquei, conſcenduntur ar dentes rogi, & per uaſtas, atq; altiſſimas rupes iaciunt ſe paſſim uolun tariis ſaltibus præcipitati? Quiſquam ne eſt hominum rationis alicuius primordiis imbutus, qui diuinitatis conſtātiam tam fœdis polluat, aut contaminet moribus? qui naturas attribuat diis tales, quas in agreſtibus beluis lenitudo ſæpe permulſit, atque extenuauit humana? Vbinam quæſo eſt illud, quod ab omni perturbationis affectu dii procul amoti ſunt? quod lenes, placidi, mites, quod in genere uirtutis unito perfectionis apicem, atq; ipſius retinet ſapientiæ ſummitatem? aut cur eos oramus, ut à nobis aduerſa, atque inimica propellant, ſi malorum omnium, quibus quotidie carpimur, ipſi eſſe nobis reperiuntur aucto res? Quantunlibet nos impios, irreligioſos uocetis, aut atheos, nunquam fidē facietis eſſe amorum deos, eſſe bellorum, eſſe qui diſcordias conſerāt, qui furialibus ſtimulis animos inquietēt. Aut enim ueriſſime dii ſunt, & ea, quæ cōmemoraſtis, non faciunt: aut ſi ea, quæ dicitis, fa ciunt, ſine ulla dubitatione dii nō ſunt. Et tamen poſſemus utcūq; ac cipere à uobis has mentes impiarū pleniſſimas fictionū, ſi nō multa de diis ipſi tam contraria promentens, diſſoluentiá q; ipſa ſuſtinere animi compelleretis aſſenſum. Cum enim ſingulis ſingulos anteire interioris contenditis ſcientiæ laude, & deos ipſos, quos opinamini, tollitis: & re ponitis alios, quos manifeſtum eſt non eſſe: & alius aliud de eiſdem di citis rebus, & innumeros eſſe cōſcribitis, quos eſſe ſingulos ſemper con ſenſio accepit humana. Incipiamus ergo ſolenniter ab Iano & nos pa tre, quem quidam ex uobis mundum, annum alii, ſolem eſſe prodidere nonnulli. Quod ſi accipiemus ut uerum ſit, ſequitur, ut intelligi debeat nullum unquam fuiſſe Ianum, quem ferunt cœlo, atque Hecate procreatum in Italia regnaſſe primum, Ianiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, Vulturni generum, Iuturnæ maritum: atque ita per uos Dei nomen eraditur: quem in cunctis anteponitis precibus: & uiam nobis pandere deorum ad audientiam creditis? Rurſus uero ſi Ianus eſt annus, Deus eſſe nec ſic poteſt. Quis enim annum ignorat temporis eſſe circunſcriptionem ſtatam, nec habere uim numinis id, quod ſpaciis menſium, & dierum dinumeratione concluſum eſt? quod ipſum licebit in Saturnum nō abſimili ratione traducere. Nam ſi tempus ſignificatur hoc nomine (græcorū ut interpretes autumant) ut quod chronos eſt, habeatur chronos, nullum eſt ſaturnium nomē. Quis eſt enim tam demens, qui tempus eſſe dicat Deum, quod men ſura cuiuſdam eſt ſpacii in continua ſerie perpetuitatis incluſi? atq; ita ex ordine tolletur & iſte cœleſtium, quem cœlo eſſe editū patre, ma

gnorum eſſe procreatorem deorum, uitiſatorem, falciferũ uetuſtas edi-
dit priſca, & minorum tranſmiſit ætati. Nam quid de ipſo dicemus
Ioue, quem ſolem eſſe dictitauere ſapiẽtes agitãtem pinnatos currus,
turba conſequente diuorum? æthera nõnulli flagrantem ui flammea,
atq; ardoris inextinguibili uaſtitate? Quod ſi liquet, & conſtat: nullus
ergo omnino eſt uobis auctoribus Iuppiter: qui patre editus Satur-
no, atq; Ope matre, ut genitoris euaderet rabiem, in Cretenſium fini
bus memoratur eſſe cœlatus. Iam uero Iunonẽ opinatio nón ne con
ſimilis deorum tollit é cenſu? Nam ſi aer illa eſt (quemadmodum uos
ludere, ac dictitare conſueſtis) græci nominis præpoſteritate repetita,
nulla ſoror, & coniux omnipotẽtis reperietur Iouis, nulla Fluuionia,
nulla Pomona, nulla Oſſipagina, nulla Februtis, Populonia, Cinxia,
Caprotina: atq; ita reperietur inaniſſima eſſe iſtius nominis fictio opi-
nionis uacuæ celebritate uulgata. Ariſtoteles (ut Granius memorat) uir
ingenio præpotens, atque in doctrina præcipuus, Mineruam eſſe Lu-
nam probabilibus argumentis explicat, & literata auctoritate demon-
ſtrat. Eandem hanc alii ætherium uerticem, & ſummitatis ipſius eſſe
ſummam dixerunt: memoriam nonnulli: unde ipſum nomen Mi-
nerua, quaſi quædam Meminerua formatum eſt. Quod ſi accipit res
fidem, nulla eſt ergo mentis filia, nulla uictoriæ, nulla Iouis elata de
cerebro inuentrix oleæ, nulla magiſteriis artium, & diſciplinarum ua-
rietatibus erudita. Quod aqua nubat terram, appellatus eſt (inquiunt)
cognominatús q; Neptunus. Si ergo liquoris obtẽtio nominis huius
appellatione ſignatur, nullus Deus eſt omnino Neptunus: atque ita
tollitur, & remouetur è medio ſtygii frater, Iouis Olimpií q; germa-
nus, tridenti armatus ferro, Piſtricum dominus, atq; Menarum Rex,
Salſorum gurgitum, & tremebũdi motator ſali. Mercurius etiã quaſi
quidam medicurrius dictus eſt: & (quod inter loquẽtes duo, media cur
rat, & reciprocetur oratio) nominis huius cõcinnata eſt qualitas. Ergo
ſi hæc ita ſunt, non eſt Dei Mercurius nomen, ſed ſermonis recipro-
cantis, & uocis: atque ita hoc acto aboletur, & extinguitur caduceator
ille Cyllenius in algido fuſus monte: uerborum excogitator, & nomi
num, nundinarum, mercium, commerciorúm q; mutator. Terram
quidam è uobis (quod cunctis ſufficiat animantibus uictum) matrem
eſſe dixerũt magnam: eandem hanc alii (quod ſalutarium ſeminum
frugem gerat) Cererem eſſe pronunciant: nonnulli autẽ Veſtam (quod
in mundo ſtet ſola cæteris eius partibus mobilitate in perpetua conſti
tutis) quod ſi ratione profertur, & aſſeueratur certa, trina pariter numi
na uobis interpretibus nulla ſunt: non Ceres, non Veſta deorum eſſe
computabuntur in faſtis: nõ ipſa denique mater Deum, quam Nigi-
dius

dius autumat matrimonium tenuiſſe Saturni, dea recte poterit nun=cupari: ſiquidem unius terræ hæc ſunt omnia nomina, & his ſola præ=dicationibus indicatur. Prætermittimus hoc loco ſacietatis fuga Vul=canum: quem eſſe omnes ignem pari uocum pronunciatis aſſenſu: quòd ad cunctos ueniat, Venerem: & quòd ſata in lucem proſerpant, cognominatam eſſe proſerpinam: qua rurſus in parte trium capita nu minum tollitis: Siquidem primum elementi eſt nomē, non ſentiens uocabulum poteſtatis. Libidinis alterū per cuncta animantia diffuſæ: Tertium uero ſignificat attollentia ſe germina, frugum ſubcreſcentium motiones. Quid cum Liberum, Apollinem, Solem, unum eſſe cōten ditis numen uocabulis amplificatum tribus? nón ne ſententiis ueſtris deorum imminuitur cenſus, & opinio prædicata dilabitur? Nam ſi ue rum eſt ſolem eundem liberum eſſe, eundém qꝫ Apollinem, ſequitur ut in rerum natura neqꝫ Apollo ſit aliquis, neqꝫ Liber: atque ita per uos ipſos aboletur, eraditur Semeleius Pythius: alter fœculentæ hila=ritatis dator, ſminthiorum alter pernicies murum. Nom indocti apud uos uiri, neqꝫ, quod induxerit libido, garrientes Dianam, Cererem, Lunam, caput eſſe unius Dei triuiali germanitate pronunciāt: neqꝫ, ut ſint trinæ diſſimilitudines nominum, perſonarum differentias tres eſ=ſe: Lunam in his omnibus uocari, atqꝫ in eius uocamen reliquorum ſeriem coaceruatam eſſe cognominum. Quod ſi exploratum, ſi fixum eſt, atqꝫ ita ſe eſſe rei ueritas monſtrat, caſſum iterum nomen eſt Cere ris, caſſum Dianæ: atqꝫ ita perducitur res eo, ut & illa frugū (ſicut per=hibetis) inuentrix, uobis ducibus, atqꝫ auctoribus nulla ſit, & expolie=tur Apollo germana, quàm quondam puris in fontibus abluentem membrorum ſordes corniger ille uenator inſpexit, & pœnam curioſi=tatis inuenit. In Philoſophiæ memorabili ſtudio, atqꝫ ad iſtius nomi=nis columē uobis laudatoribus eleuati, uniuerſam iſtam molē mundi, cuius omnes amplexibus ambimur, tegimur, ac ſuſtinemur, animal eſſe unum, ſapiēs, rationabile, conſultum probabili aſſeueratione de=finiunt: quorum, ſi eſt uera, & fixa certa ſentētia, etiam illi continuò deſinent dii eſſe: quos in eius portionibus paulo ante immutatis no=minibus conſtituebatis. Vt enim homo unus nequit permanēte ſui corporis integritate in homines multos ſcindi: neque homines rurſus multitudinis iunctionis differentia conſeruata in unius ſenſus ſimpli=citatém qꝫ conflari: ita ſi mundus unum eſt animal, & unius mentis agitatione motatur: nec in plura poteſt numina diſſipari, nec (ſi eius particulæ dii ſunt) in unius animantis conſciētiam cogi, atque uerti. Luna, ſol, tellus, æther, aſtra, membra ſunt, & mundi partes: quod ſi partes, & membra ſunt, animalia utique ſui nominis non ſunt: neqꝫ

enim partes hoc ipſum eſſe, quod totum eſt, aliqua in re poſſunt: aut ſibi ſapere, ſibi ſentire, quod ſine totius animantis aſſenſu nullis propriis afficiatur è motibus: quo conſtituto, ac poſito, ſumma omnis illuc redit: ut neq; Sol Deus ſit, neq; Luna, neque Aether, Tellus &c. Sunt enim partes mundi, non ſpecialia numinum nomina: atque ita perficitur, omnia uobis turbantibus, miſcentibúsque diuina, ut in rerum natura unus Deus conſtituatur mundus exploſis omnibus cæteris: quinimmo inaniter uacue, & ſine ulla ſubſtantia conſtitutis. Si totidem uos modis, totidém q; ſententiis deorum ueſtrorum ſubrueremus fidem, nulli eſſet dubium, quin ira, & rabie concitati, ignes, feras, & gladios, atq; alia poſtularetis ſuppliciorum in nos genera, quibus ſitim ſoletis ueſtram noſtri ſanguinis appetitione proluere. Cum uero per uos ipſos prope omnis gens numinum ſub oſtentatione tollatur ingeniorum, atq; doctrinæ, audetis intendere noſtri nominis cauſa res humanas ab diis premi: cum quidam (ſi uerum eſt eſſe illos uſpiam, atq; incaleſcere irarum flammis) nihil habeant iuſtius, propter quod in uos ſæuiant, quàm quod eos negatis ſubſiſtere, neq; una eſſe in parte naturæ: muſas, Mnaſſeas eſt auctor, filias eſſe telluris, & cœli: Iouis cæteri prædicant ex Memoria uxore, uel mente: has quidam uirgines, alii matres fuiſſe conſcribunt. Libet enim iam paucis etiam illas partes attingere, quibus alius aliud eadem de re, dicere opinionum diuerſitate monſtramini. Iſorus has igitur numero eſſe tris effert: Mnaſeas quem diximus, quatuor: Murtylis inducit ſeptē: octo aſſeuerat Crates: ad extremum Heſiodus nouem cum nominibus prodit, diis cœlum, & ſydera lucupletans. Niſi fallimur, iſta diſſenſio nihil ſcientium uerū eſt, non ab rei ueritate deſcendens. Nam ſiliquido ſciretur, quid ſit unanimis uòx omnium, & in eiuſdem ſententiæ finem cunctorum pergeret, & cõueniret aſſenſio. Quonam modo igitur Religionis poteſtis integrare uim plenã, cum circa ipſos erretis deos? aut ad uenerabiles inuitare nos cultus, cum nihil nos certi de ipſorum numinum compræhenſione doceatis? Vt enim de mediis conticeſcamus auctoribus, aut ille primus eradit, atq; interficit: ſex diuas muſas (ſi eſſe illas cõſtat nouem) ut iſte ultimus, & extremus ſex apponit, quæ nullæ ſunt, tribus ſolis in ueritate conſtantibus, ut neq; ſciri poſſit, aut compræhẽdi, quænam debeant addi, quæ demi, & in periculũ deducatur Religiõis ipſius ſuſceptio: aut id quod non eſt colens, aut quod ſit fortaſſe præteriens. Nouẽſileis: Piſo deos eſſe credit nouem in Sabinis apud Trebiam conſtitutos. Hos Granius muſas putat, conſenſum accommodans Aelio: nouenarium numerũ tradit Varro, quod in mouendis rebus potẽtiſſimus ſemper habeatur, & maximus: nouitatum Cornificius præſides,

quòd

quod curantibus his omnia nouitate integrentur, & conſtet, deos nouem Manilius, quibus ſolis Iuppiter poteſtatem iaciendi ſui permiſerit fulminis. Cincius numina peregrina nouitate ex ipſa appellata pronunciat: nam ſolere Romanos deos omnes urbium ſuperatarum partim priuatim per familias ſpargere, partim publice cōſecrare. Ac ne aliquid deorū multitudine, aut ignorantia præteriretur breuitatis, & compendii cauſa, uno pariter nomine cunctos Nouenſiles inuocari. Sunt præterea nonnulli, qui ex hominibus diuos factos hac prædicant appellatione ſignari, ut eſt Hercules, Romulus, Aeſculapius, Liber, Aeneas. Sententiæ (ut apparet) diuerſæ ſunt hæ omnes: neque fieri per rerum naturam poteſt, ut qui opinionibus differunt, ueritatis unius habeantur auctores. Si enim Piſonis ſententia uera eſt, Aelius, & Granius mentiuntur: ſi, quod dicitur ab his certum eſt, peritiſſimus errat Varro, qui rebus in ſubſtantia conſtitutis inaniſſimas ſubdit & res caſſas. Si nouenarius numerus cognomen Nouenſilium ducit, Cornificius balare conuincitur, qui nouitati præſidentibus diuis alienæ potentiæ uim donat. Quod ſi opinio Cornificii uera eſt, imprudens Cincius inuenitur, qui urbium uictarum deos poteſtate afficit Nouenſilium numinū. Quod ſi hi ſunt, quos Cincius prædicat, Manilius dicere reperietur falſum, qui alieni fulminis iaculatores ſub iſtius uocaminis appellatione concludit. Quod ſi exploratum, & uerum eſt id, quod Manilius autumat, in errore ſunt hi maximo, qui honoribus diuinis auctos, conſecratós qꝫ mortales ob nouitatem honoris exiſtimant nuncupari. Quod ſi Nouēſiles hi ſunt, qui meruerunt ad ſydera ſubleuari, poſtquam ſunt uitæ mortalitate defuncti, nulli prorſus Nouenſiles Dii ſunt. Vt enim ſerui, milites, magiſtri non ſunt perſonarum ſubiacentium nomina, ſed officiorum, conditionum, & munerū: ita cum Nouenſiles dicimus, ſi omnes nomen eorum, qui ex hominibus meruerunt dii eſſe, manifeſtum, & promptum eſt nō perſonas ſpecialiter definitas, ſed nouitatem ipſam cognomine Nouenſilium nuncupari. Nigidius Penates Deos Neptunum eſſe, atque Apollinem prodidit, qui quondam muris Vrbem Ilium conditione adiuncta cinxerunt. Idem rurſus in libro ſexto exponit, & decimo diſciplinas ethruſcas ſequens, genera eſſe Penatium quatuor; & eſſe Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominum quartos, inexplicabile neſcio quid dicens. Cæſius & ipſe aſſequens Fortunam arbitratur, & Cererem, Genium Iouialem, ac Palem, ſed non illam fœminam, quam uulgaritas accipit, ſed maſculini neſcio quem generis miniſtrum Iouis, ac uillicum. Varro, qui ſunt introrſus, atque in intimis penetralibus cœli deos eſſe cenſet, quos loquimur, nec eorum nu

merum, nec nomina ſciri: hos cōſentes, & complices Ethruſci aiunt, & nominant, quod unâ oriantur, & occidant unâ: ſex mares, & totidem fœminas nominibus ignotis, & miſerationis parciſſimæ: ſed eos ſummi Iouis cōſiliarios, ac principes exiſtimari: nec defuerūt qui ſcriberēt Iouem, Iunonē, ac Mineruā, deos penates exiſtere: ſine quibus uiuere, ac ſapere nequeamus: ſed qui penitus nos regant ratione, calore, ac ſpiritu ut uidetis: & hic quoqꝫ nihil continens dicitur, nihil una pronūciatione finitur: nec eſt aliquid fidum, quo inſiſtere mens poſſit ueritati ſuæ proxima ſuſpitione coniiciens. Ita enim labant ſentētiæ, alterá que opinione ab altera conuellitur: ut aut nihil ex omnibus uerum ſit: aut ſi ab aliquo dicitur, tot rerū diuerſitatibus neſciatur. Poſſumus ſi uidetur, ſummatim aliquid & de Laribus dicere, quos arbitratur uulgus uicorum, atqꝫ itinerum deos eſſe, ex eo quod græci uicos, cognomināt Lauras. In diuerſis Nigidius ſcriptis modo tectorum, domuúm qꝫ cuſtodes, modo curetas illos qui occultaſſe ſe perhibētur Iouis æribus aliquādo uagitum, indigetes Samotracios, quos quinqꝫ indicant græci ideos dactilos nuncupari. Varro ſimiliter hæſitans, nunc eſſe illos Manes, & ideo Maniā matrē eſſe cognominatam Larū: nunc aerios rurſus deos, & hæroas pronunciat appellari: nunc antiquorum ſentētias ſequēs laruas eſſe dicit Lares, quaſi quoſdam genios defuncto rum animas mortuorum. Infinitum eſt, & immēſum ſpecies ire per ſingulas, atqꝫ ipſis facere promptū libris nullum eſſe à uobis Deum, neqꝫ exiſtimatum, neqꝫ creditum: de quo ambiguas, diſcrepantés qꝫ ſententias opinionum mille uarietatibus prompſeritis. Sed breuitatis, & faſtidii cauſa ſatis hæc eſt dixiſſe, quæ dicta ſunt: & eſt operoſum nimis coaceruare in unum multa, cum ex uno, & ex altero manifeſtum fiat, & pateat labare, nec quicquam uos certe de his rebus, quas aſſeritis dicere: niſi forte dicetis, etiā ſi perſonaliter ignoramus, qui ſunt Lares, qui Nouenſiles, qui' penates, eſſe illos tamen conſenſio ipſa uindicat auctorum, & in numeris cœlitum formā ſui generis obtinere. Et quēadmodum poterit an ſit Deus aliquis ſciri, ſi ignorabitur, & neſcietur quid ſit? aut poſtulatio ipſa beneficiorum ualere, ſi exploratum non erit; non certum, quis ad quanque debeat conſultationem uocari? Omnis enim, qui quærit alicuius numinis impetrare reſpōſum, debet neceſſario ſcire cui ſupplicet, quem imploret, à quo rebus auxilia, & neceſſitatibus expoſcat humanis: maxime cum uos ipſi, & nō omnes, omnia deos poſſe præſtare, diſſimillibus ritibus ſingulorum animos re ſertis, offenſionés qꝫ placari. Etenim ſi hic atram, ille albam deſyderat pellem, huic capite uelato, illi ſacrificandum eſt nudo, de matrimoniis ille conſulitur, hic medelas incommoditatibus præſtat: intereſſe non

poteſt

poteſt nihil, an ſit ille nouēſilis, an ille, cum ignoratio rerum, & perſonarum confuſio deos offendat, cogat, & neceſſario piaculum contrahi? Finge enim me ipſum incommoditatis alicuius, & declinandi periculi cauſa horũ cuipiam numinum ſupplicare, dicentem adeſte, adeſtote dii Penates, tu Apollo, tú qꝫ Neptune, omniá qꝫ hæc mala, quibus uror, terreor, uexor, ueſtri numinis aueruncate clementia: erít ne ſpes aliqua referendæ ab his opis, ſi Ceres, Pales, Fortuna, Iouialis aut Genius, nõ Neptunus, & Apollo Penates dii erunt? aut ſi curetas pro laribus inuocaro, quos indigetes ſamothracios pars ueſtrorum aſſeuerat auctorum, quemadmodum his potero auxiliatoribus, & propitiis uti, cum neqꝫ his ſua, & aliena illis impoſuero cognomina? Vſqueadeo res exigit propriatim deos ſcire, nec ãbigere, nec dubitare de uniuscuiuſque ui, nomine, ſi alienis ritibus, & appellationibus fuerint inuocati: & aures habeant ſtructas, & piaculis nos teneant inexpiabilibus obligatos? Quare ſi uobis liquet in ſublimibus palatiis cœli habitare, conſiſtere multitudinem iſtam, quam enumeratis deorum, in unius proloquii finibus conuenit uos ſtare: nec per uarias diſtractos, repugnantésque ſententias fidem ipſis rebus, quas ſtruitis, derogare. Si Ianus eſt, Ianus ſit, ſi Liber eſt, Liber ſit: ſi Summanus, Summanus ſit: hoc eſt enim confidere, hoc tenere exploratæ in rei cognitione defigi, non more cæcorum, atque errantium dicere, Nouenſiles Muſæ ſunt Trebiani, quinimmo dii ſunt, immo nouenarius numerus ſubuerſarum potius uel urbium præſides, & in id periculum ducere res tantas, ut dum alios tollitis, & reponitis alios, poſſit iure decunctis, an ſint ulla in parte dubitari.

Libri Tertii Finis.

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES LIBER QVARTVS.

INTERROGARE uos libet, ipſós qꝫ ante omnia romanos dominos rerum, ac principes, utrúm ne exiſtimetis pietatē, concordiam, ſalutem, honorē, uirtutem, felicitatem, cæterá qꝫ huiuſmodi nomina, quibus aras uidemus à uobis cum magnificis exædificatas delubris uim habere diuinam, cœlí qꝫ in regionibus degere? an ita (ut aſſolet) dicis cauſa, ex eo, quod optamus, & uolumus bona iſta nobis cōtingere, ſuperorum retuleritis in cenſum? Nam ſi uerba exiſtimantes hæc caſſa, & nullius ſubſtātiæ nomina, diuinis tamen in regionibus conſecratis: erit uobis uidendum utrúm ne iſtud puerile ſit ludicrum, an ueſtrorum ad numinum deluſionem ſpectans, quibus coæquatis, & adiungitis inanium figmēta uerborum? Sin autem ex animi certiore ſententia deos eſſe, & hæc rati, templis, & puluinaribus honoraſtis, inſcitiam noſtram ut doceatis oramus, uictoria, pax, æquitas, & cætera, quæ in ſuperioribus dicta ſunt, quanam ratiōe, qua uia intelligi poſſunt dii eſſe, atqꝫ ad ſuperorū concilium pertinere? Nos enim (niſi forte communem tollitis nobis, atque eripitis ſenſum) nihil horum ſentimus, & cernimus habere uim numinis: neque in aliqua contineri ſui generis forma: ſed eſſe uirtutem uiri, ſalutem ſalui, honorem honorati, uictoris uictoriam, concordis concordiam, pietatem pii, memoriam memoris: feliciter uero uiuentis, ac ſine ullis offenſiōibus felicitatem. Quod à nobis ueriſſime dici ex contrariis promptum eſt oppoſitionibus noſcitare, infelicitate, diſcordia, obliuione, iniquitate, impietate, ignauia pectoris, & ualetudine corporis minus fauſta. Vt enim hæc accidunt, hominum quæ ſunt poſita in actionibus affectibus fortuitis, ita quod illis aduerſum eſt, ex qualitatibus benignioribus nominatur, in aliis neceſſe eſt hæreat, ex quibus ita formatis figuratio iſta cōcepta eſt nominum. Nam quòd nobis cateruas ſignatorum alias inducitis deorū, exiſtimare non poſſumus, utrúm ne iſtud ſerio, atqꝫ ex rei cōpertæ faciatis fide: an fictionibus ludentes caſſis ingeniorum laſciuiatis luxu. Quod abiectis infantibus pepercit lupa non mitis, Luperca (inquit) dea eſt auctore appellata Varrone. Ex rerum ergo prouentu, non ex ui naturæ dea iſta eſt prodita? & poſtqꝫ feros morſus immanis prohibuit bellua, & ipſa eſſe hoc cœpit, & ipſius nominis ſignificantiam traxit? aut ſi fuit iandudum dea prius, quàm Romulus naſceretur, & frater: cuius fuerit nominis, atqꝫ appellationis expromite.

mite. Præſtana eſt(ut perhibetis)dicta, quòd Quirinus in iaculi miſſione cũctorum præſtiterit uiribus: & quòd Tito Tatio capitolinum ut capiat collem, uiam pandere, atqꝫ aperire permiſſum eſt: dea Pãda eſt appellata, uel Pantica. Patefacta & hæc ergo nunquam fuerant numina: & niſi Romulus tenuiſſet teli traiectione palatium, neqꝫ Tarpeiam rupem rex ſabinus potuiſſet accipere, nulla eſſet Pãtica, nulla Præſtana? Et ſi & has dicitis ante ſui cauſam fuiſſe cognominis, quod in priore quæſitum eſt capite, cuius & hæ fuerint uocamimis indicate. Pellendorum hoſtium dea potens Pellonia eſt: quorúm ne(niſi moleſtum eſt)edite: confligunt partes, atqꝫ inter ſe comminus armorum collatione decernunt: & hæc illi eſt pars hoſtis, & illa huic hoſtilis: quos ergo Pellonia cum hinc, & inde pugnabitur, pellet, aut in gratiam conceſſura eſt quorum? cum utrique debeat parti ſui nominis uires, officiúmqꝫ præſtare. Quod ſi utrinqꝫ fecerit(id eſt partibus ſi utriſqꝫ fauorem, ac ſuffragium commodarit)nominis ſui uim perdet, quod partis unius impulſione formatum eſt. Niſi forte dicetis Romanorum tantum eſt dea hæc, & cum ſolis Quiritibus faciens gratioſis ſemper opitulationibus præſto eſt: eſſe quidẽ hoc ita, quod nomini fauemus, optamus: at quæſtionem nõ exiguam res habet. Quid enim Romani deos poſſident peculiares, qui aliarum gentium non ſint? & quemadmodum potuerunt dii eſſe, ſi non omnibus, quæ ubiqꝫ ſunt gentes, æquabilitatem ſui nominis exhibebũt? & ubi quæſo iandudum Pellonia hæc fuit, cum apud furculas caudinas decus publicũ ſubiugatum eſt? cum apud Thraſimenum lacum ſanguinei currere torrẽtes? cum Diomedis campi romanis cadaueribus aggerati ſunt? cum mille alia uulnera præliorũ innumeris accepta ſunt cladidus? dormiebat, ſtertebat, aut quod uilia facere conſueta ſunt capita, in hoſtilia caſtra defugerat? Dii læui, & læua ſiniſtrarum tantum regionum ſunt præſides, & inimici partium dexterarum. Quod quanam iſtud ratione dicatur, quó ue animi ſenſu, neqꝫ ipſi nos aſſequimur, nec à uobis confidimus poſſe in aliquam lucem cõmunis intelligẽtiæ perduci. Iam primũ enim mũdus ipſe per ſe ſibi neqꝫ dexteras, neqꝫ læuas, neqꝫ ſuperas regiones, neqꝫ imas, neqꝫ anticas habet, neque poſticas. Quicquid enim teres eſt, atqꝫ ex omni parte rotũditatis ſolidæ conuexione concluſum: nullũ habet initium, nullum finẽ: ubi finis, & initium nullum eſt, eſſe aliqua portio ſui nominis, & initium non poteſt. Itaque cum dicimus dextera hæc regio eſt, & illa læua, non ad mundi habitum dicemus qui ſui ſimillimus totus eſt, ſed ad poſitionem noſtram, ſitúmqꝫ reuocamus: qui informati ſic ſumus, ut alia dextera, alia in nos dicantur eſſe læua: quæ tamen hæc ipſa quæ læua appellamus, & dextera alia in nobis ni-

hil habent perpetuum, nihil fixum : ſed prout nos caſus, atque euentus collocauerit temporis, ita noſtris ſumunt ab lateribus figurationes. Si orientem ſolem reſpexero, cardo mihi frigoris, & Septentrio fit læuus: in quem ſi ora traduxero, erit mihi ſiniſter Occaſus, qui ab ſole poſterganeus habebitur. Rurſus uero ſi iecero plagam in occiduam lumina, uocabulum ſiniſtri Auſter, & meridies trahet: in quam ſi me partē neceſſaria temporis circumegerit ratio, fit ut oriens læuus immutata corporis conuerſione dicatur: qua ex re poterit facillime recognoſci, neque læua natura eſſe ulla, ſed poſitionis & temporis, & prout noſtri corporis habuerit ſe ſitus rerum ad circunſtantiam collocatus. Quod cum ita ſe habeat, quanam ratione, quo pacto ſiniſtrarum partium dii erunt, cum eaſdem conſtiterit religiones modo dexteras fieri, modo læuas? Aut quid dexteræ meruerunt de immortalibus diis partes, ut ſine ullis præſidibus degerent, quas eſſe fauſtas, & proſperis ſemper cum ominibus ediderunt? Lateranus (ut dicitis) deus eſt focorum, & Genius, adauctús que hoc nomine, quòd ex laterculis crudis ab hominibus caminorum iſtud exædificetur genus. Quid ergo ſi iſta, aut materia fuerint quacunque alia fabricati foci? Genios non habebunt? & ab officio tutelæ (quiſquis iſte eſt Lateranus) abſcedet, quòd regni ſui poſſeſſio non luteis conſtructa eſt formis? Et quod quæſo, ut faciat præſidatum, focorum deus iſte ſortitus eſt? per humani generis coquinas currit inſpiciens, & explorans, quibús nam lignorum generibus ſuis ardor in foculis excitetur? habitudinem fictilibus contribuit uaſculis, ne flammarum diſſiliant ui uicta? curat ut ad ſenſum palati ſuis cum iucunditatibus ueniant rerum incorruptarum ſapores? & an rite pulmenta condita ſint, prægustatoris fungitur, atque experitur officio? Itá ne iſtud fœdum, quinimmo (ut uerius dixerim) non contumelioſum, non impium ad hoc tantum inducere deorum neſcio quas fictiones? non quas dignis honoribus proſequare, ſed quas rebus turpibus, & infami præficias actioni? Etiám ne militaris Venus caſtrēſibus flagitiis præſidet, & puerorum ſtupris? Etiám ne Perfica una eſt è populo numinum, quæ obſcœnas illas, & luteas uoluptates ad exitum perficit dulcedine inoffenſa procedere? Etiám ne Pertunda, quæ in cubiculis præſto eſt, uirginalem ſcrobem effodientibus maritis? Etiám ne Mutunus, cuius immanibus pudendis, horrentí que faſcino, ueſtras inequitare matronas, & auſpicabile ducitis, & optatis? Quod ſi minime uos admouent ad intellectum ueritatis res ipſæ: nec ex ipſis ſaltem poteſtis nominibus noſcere inaniſſimæ ſuperſtitionis figmenta hæc eſſe: & falſorum imaginationes deorum, Putationibus arborum Puta (inquitis) præſto eſt, rebus petendis

Peta:

Peta: Deus nemorum Nemeſtrinus eſt: Patellana numen eſt, & Patella, ex quibus una eſt patefactis, patefaciendis rebus altera præſtituta: Nodutis dicitur deus, quia ad nodos perducit res ſatas: & quæ præeſt frugibus ferendis, Noduterenſis: ab erroribus uiarum dea Vpibilia liberat: in tutela ſunt Orbonæ orbati liberis parentes, in nænia, qui bus extrema tempora. Nam quæ durat, & ſolidat infantibus paruis oſſa, Oſſilago ipſa memoratur: Mellonia dea eſt pollēs, potēns que in apibus mellis curans, cuſtodiēns que dulcedinem. Dicite (ò quæſo ut ita uobis propitiæ faueant, Peta, Puta, Patella) ſi omnino non eſſent apes ullæ in terris, aut ſi exos humanum, uel ut quidam uermiculi naſceremur, dea Mellonia non eſſet: aut Oſſilago ſolidatrix oſſium, nomen proprium non haberet? Etenim quæro, & rogito, utrúm ne uobis uideantur antiquiores dii eſſe natura, tempore, uetuſtate, an homines, an apes, fruges, uirgulta, & cætera? Dubitabit hominum nemo, quin innumeris dicatis deos ætatibus, ſæculis cuncta quæcunque ſunt anteire? Quod ſi habet ſe ita, qui fieri per rerum naturam poteſt, ut ex rebus poſtea procreatis acciperent nomina ea, quæ ſunt priora temporibus? aut tutelas ſortirentur earum Dii rerum, quæ nondum eſſent genitæ, & in uſum mortalibus attributæ? An nunquid iandudum ſine nominibus dii erant, & poſtquam res naſci, terrís que ineſſe cœperunt: his à uobis dignati ſunt ſignis, atque appellationibns nuncupari? Et unde ſcire potuiſtis quæ nomina ſingulis inderetis, cum eſſe illos ignoraretis omnino, aut ineſſe potentias his certas, cum eſſet uobis ſimiliter neſcium, quís nam eorum quod poſſet, & cui rei deberet pro ſui numinis poteſtate præponi. Quid ergo (inquitis) hos deos nuſquam eſſe gentium iudicatis, & falſis opinationibus conſtitutos? Non iſtud nos ſoli, ſed ueritas ipſa dicit, & ratio: & ille communis, qui eſt cunctis in mortalibus ſenſus. Qui eſt enim, qui credat eſſe deos Lucrios, & lucrorum conſecutionibus præſidere, cum ex turpibus cauſis frequentiſſime ueniant, & aliorum ſemper ex diſpendiis conſtent? Quis Libentinam, quis Burnum libidinum ſupereſſe tutelis, quas iubet ſapientia fugere, & quas mille per ſpecies propudioſa expeditur, & exercet obſcœnitas? Quis Limentinum, quis Lunam cuſtodiam luminum gerere, & ianitorum officia ſuſtinere: cum fanorum quotidie uideamus, & priuatarum domorum conuelli, & ſubrui: nec ſine his eſſe flagitioſos ad lupanaria commeatus? Qui curatores obliquitatum Limos? qui Saturnum præſidem Latinis? quis Montinum montium? Quis ſegnium Murciam? Quis ad extremum deam Pecuniam eſſe credat, quam uelut

maximum numen ueſtræ indicant literæ? donare annulos aureos, loca in ludis, atque in ſpectaculis priora, honorum ſuggeſtus ſummos, amplitudinem magiſtratus, & quod maxime pigri amēt, ſecurum per opulētias ocium. Quid ſi haberent in ſedibus ſuos proprios præſides, oſſa, mella, & limina, cæterá qꝫ alia, quæ uel curſim perſtrinximus, uel nimietatis nō attingimus tædio? licet conſimili ratione mille alios deos inducere, qui rebus innumeris debeant ſuam curam, cuſtodiám que præbere. Cur enim Deus præſit melli uni tantummodo, non præſit curcubitis, rapis, non cunilæ, naſturtio, non ficis, betis, caulibus? Cur ſola meruerint oſſa tutelam, nō meruerint ungues, pili, cæterá qꝫ alia locis poſita in obſcuris, & uerecundioribus partibus? & ſunt caſibus obnoxia plurimis, & curam magis deorum, diligentiám que deſyderant. Aut ſi & has dicitis partes ſuis agere ſub tutelatoribus diuis, incipient totidem dii eſſe, quot res ſunt: nec explicabitur ratio, cur nō rebus omnibus diuinæ præſideāt curæ. Si certas res eſſe, quibus præſint numina, & prouideant dixeritis: quid dicitis ò patres nouarum religionum, qui poteſtatum obſcœne à nobis deos uiolari, & negligi ſacrilege clamitatis, queritaminí que contemni Larem Genium ſocorum, Limentinum præſidem liminum, Pertundam, Perficam, Noduterenſem? & quia non ſupplices hoc eſt humi procumbimus, atque Tutuno, ad interitum res lapſas, atqꝫ ipſum dicitis mundū leges ſuas, & conſtituta mutaſſe? Atquin uidete, perſpicite, ne dum talia cōfingitis monſtra, talia atque molimini, deos offenderitis certiſſimos (ſi modo ſunt ulli, qui iſtius nominis mereātur ſuſtinere, atqꝫ habere faſtigium) nec propter aliam cauſam mala iſta, quæ dicitis, ferueant, & quotidianis acceſſionibus inoleſcant. Cur ergo, è uobis fortaſſe aliquis dixerit, eſſe falſos iſtos deos, ſi inuocati ab haruſpicibus parent, & ſuis acciti nominibus ueniunt, & fidelia reddunt reſponſa quærētibus? poſſumus obtinere falſum eſſe quod dicitur, uel quòd ſuſpitionibus pleniſſima res tota eſt: uel quòd multas quotidie prædictionum uidemus, aut aliter cadere, aut in cōtrarios exitus fruſtrata expectatione torqueri. Sed ſint (ut aſſeritis) uera: eandem tamen facietis fidem Melloniam (uerbi cauſa) uel Limentinum inſerere ſe fibris, & ad rerum, quas quæritis, ſignificantias aptare? Nunquid illorum aliquando uidiſtis os, habitum, faciem? aut eadem hæc poſſunt in pulmonibus, aut iecuſculis conſpici? Nón ne accidere, fieri (licet actu diſſimuletis) poteſt, ut alter pro altero ſubeat, fallens, ludens, decipiens, atque inuocati ſpeciem præſtans? Si magi haruſpicum fratres ſuis in actionibus memorāt antitheos ſæpius obrepere pro actis, eſſe autem hos quoſdā materiis ex craſſioribus ſpiritus, qui deos ſe fingant, neſciós qꝫ mendaciis, & ſimulationibus ludant.

dant. Cur ratione non diſpari credamus hic quoque ſubiicere ſe alios pro eis, qui non ſunt, ut & ueſtras opinationes firment, & ſibi hoſtias cædi alienis ſub nominibus gaudeãt? aut ſi ſic accipere rei nouitate renuitis, unde uobis eſt ſcire, an ſit unus aliquis, qui ſuccedat pro omnibus, quos inuocatis, partibúsque ſe cunctis locorum, diuiſionúm que ſupponens multorum uobis ſpeciem diuorũ præbeat, & poteſtatum? Quiſnam iſte eſt unus? interrogabit. Forte poſſumus iſtũ ueris auctoribus dicere: ſed ne nobis fidem habere nolitis, Aegyptios, Perſas, Indos, Chaldæos, Armenios interroget, omnés q; illos alios, qui in interioribus uiderunt, & cognouerunt hæc artibus: iam profecto diſcetis, quiſnam ſit Deus unus, uel ſub eo qui plurimi, qui deos ſe fingant, & humani generis imprudẽtiam ludant. Iandudum nos pudet ad eum locum uenire, in quo riſum tenere non poſſunt non tantum puerculi, & procaces, uerum etiam ſerii, atq; in mores tetricia aſperitate durati. Nam cum à doctoribus omnes noſtris inſinuatum acceperimus, & traditum in declinationibus deorum pluratiuos numeros non eſſe (quod eſſent dii ſinguli) nec cõmuniter ire per plurimos uniuſcuiuſq; nominis proprietas quiret: immemores uos facti, & puerilium diſciplinarum recordatione compoſita, & cõplures ſubditis uocabulis iſdem deos, & cum ſitis aliâs in eorum numero reſtrictiores, multiplices eos rurſus cognominum ſocietate feciſtis: quam quidem olim partem iudicii acres uiri, atque ingenio perſpicaci, tam ſermone italo explicuere, quàm græco. Et dare nobis compendium potuiſſet res iſta, ſi non & aliquos uideremus literarum eſſe iſtarum expertes: & inſtitutus à nobis ſermo nos quoq; compelleret non nihil de his rebus (quamuis ab illis ſumptum, commemoratúm q;) depromere. Aiunt igitur Theologi ueſtri, & uetuſtatis abſconditæ conditores, tres in rerum natura Ioues eſſe: ex quibus unus æthere ſit patre progenitus, alter cœlo: tertius uero Saturno, apud Inſulã Cretam & ſepulturæ traditus, & procreatus. Quinq; Soles, & Mercurios quinq;: ex quibus (ut res ferunt) Sol primus Iouis filius dicitur, & ætheris habetur nepos: ſecundus Regina, & Hyperione proditus genitore: tertius Vulcano, nõ Lemnio, ſed Nili qui fuerit filius: quartus Ialyſi pater, quem Rhodi peperit hæroicis temporibus Achanto: quintus Scythici Regis, & uerſipellis habetur Circes: nã Mercurius primus, qui in Proſerpinam dicitur genitalibus adhinniuiſſe ſubrectis ſupremi progenies cœli eſt. Sub terra eſt alter, Troſonius qui eſſe iactatur: Maia tertius matre, & Ioue procreatus ſed tertio: quartus ſoboles Nili eſt, cuius nomen ægyptia gens horret, & reueretur expromere. Quintus Argi eſt interemptor, fugitiuus, atque exul, & proditor apud Aegyptũ literarum. Sed & Mineruæ (inquiunt)

ſicut Soles, & Mercurii quinqꝫ ſunt, ex quibus prima non uirgo, ſed ex Vulcano Apollinis procreatrix: Nili altera proles, & quæ eſſe perhibetur Aegyptiæ Sais. Saturni tertia eſt, & quæ uſum excogitauit armorum: Iouis quarta progenies, quam Meſſenii Coryſaſiam nuncupant: & quæ Corypalãtem occidit patrem inceſtorum appetitorem, eſt quinta. Ac ne longum uideatur, & nimium minutum uelle capita ire per ſingula, aiunt iidẽ Theologi quatuor eſſe Vulcanos, & tres Dianas, Aeſculapios totidem, & Dioniſios quinqꝫ, ter binos Hercules, & quatuor Veneres, tria genera Caſtorum, totidẽm qꝫ muſarum, pinnatorum cupidinum trigas, & quadrigas apollinarium nominum: quorum ſimiliter genitores, ſimiliter matres, loca quibus nati ſunt, indicant, & originem ſingulorum ſuis cum proſapiis monſtrant. Quod ſi uerum, & certum eſt, & ex rei cognitæ aſſeueratione monſtratur, aut omnes dii non ſunt) quoniam plures ſub eodem nomine quemadmodum accepimus eſſe non poſſunt) Aut ſi aliquis ex his eſt, ignorabitur, & neſcietur: quia ſit conſimilium nominum confuſione cæcatus, atque ita per uos ipſos(quamuis fieri nolitis) efficitur : ut hæc ſit & Religio conturbata: neque habeat finem certum, in quem dirigere ſe poſſit, nullis eluſa ambiguitatis erroribus. Fingite nos enim uel auctoritate ideo notos, uel uiolentia terroris ueſtri induxiſſe in animum Mineruam (uerbi cauſa) ſacris uobis ſolennibus & ritu uelle adrare uulgato: res ſi cum diuinas apparamus, aggrediamúr qꝫ aris flammantibus ſua reddere conſtituta Mineruæ omnes aduolent, ac de iſtius nominis poſſeſſione certãtes poſcant ſibi ſingulæ apparatum illum ſacrorum reddi. Quid in medio faciemus nos animal tenue, uel in partes quas potius pii muneris officia transferemus? Dicet enim forſitan prima illa, quam diximus, meum nomen eſt Mineruæ, tum numen, quæ Apollinem genui, quæ Dianã, & ex mei uteri fœtu cœlum numinibus auxi, & deorum numerum multiplicaui: immo inquiet quarta: Minerua tu tu ſis, quæ marita, & puerpera toties caſtitatis puræ imminuta es ſanctitate. Nón ne uides in Capitoliis omnibus uirginaleis eſſe ſpecies Mineruarũ, nec nuptarum his formas ab artificibus cũctis dari? Deſiſte igitur nomen iuris tibi aſciſcere non tui. Nam Mineruam me eſſe genitore ex Pallante procreatã, teſtis omnis eſt poetarum chorus, qui Palladẽ me nuncupat, deriuato à patre cognomine. Quid dicis(inquiet ſecunda hæc audiens)ergó ne mineruium nomẽ tu fers parricida petulans, & ex amoris inceſti contaminatione polluta? quæ dum te fucis, atqꝫ artibus excolis meretriciis, etiam patris in te mẽtem furialibus plenã cupiditatibus excitaſti? Perge igitur, aliud tibi quære ſignum, nam mea res iſta eſt, quam Nilus maximus fluminum aquis

generauit

generauit ex liquidis, & in uirgineos habitus roris cōcretione cōduxit. Quod ſi fidē inquiris facti, Aegyptios & ego teſtes dabo, quorum Nili lingua Platonis teſtificante Timæo. Quid deinde arbitramur fore? deſiſtét ne & illa Mineruam ſe dicere, cui Coryſaſiæ nomē eſt, uel ex Coryſæ matris ſigno, uel quòd ex uertice ſummo Iouis parmam ferens emicuit, atqꝫ armorū accincta terroribus? Aut illam quæ tertia eſt, cenſuram patiētiæ nomen, & non dictis talibus habituram rationem ſui, & primarum arrogantiam refutaturam? Itá ne tu audes maieſtatē tibi mei nominis uſurpare? Si uerum ex cœno, & ex gurgitibus prodita coagulatá que è limo ſis, aut tibi tu aliam dignitatem aſſumis, atque de uertice procreatam mentiris te Iouis, &rationem te eſſe mortalibus ineptiſſimis ſuades. Ex capite cōceptos filios procreat? aut ſi arma quæ geſtas prōcudi poſſunt, & fabricari: in uerticis ipſius cauo officina fabrilis fuit, ĩcudes, mallei, fornaces, folles, carbones, & forfices. aut ſi uerum eſt, quod aſſeueras rationem te eſſe, deſiſte tibi nomen id, quod meum eſt, uindicare. Nam quam dicis, ratio non eſt ſpecies numinis certa, ſed obſcurarum intelligentia cauſarum. Si ergo (ut diximus) officia nobis adeūtibus religioſa Mineruæ adſint quinqꝫ, ac de huius nomine proprietate rixantes, ſibi quæqꝫ deſyderet aut thuris ſuffimenta libari, aut ex pateris aureis in ſeriā uina defundi, quo diſceptatore, quo iudice controuerſias tollemus tantas? aut quis quæſitor, quis arbiter ceruicibus tātis erit, qui inter perſonas huiuſmodi, aut uindicias iuſtas dare, aut ſacramenta conetur pronunciare non iuſta? nón ne potius ibit domum, ſeſé que abſtinens ab negociis talibus tutius eſſe arbitrabitur nihil horum contingere, ne aut uni dando, quod omnium eſt, inimicas efficiat cæteras, aut ſtultitiæ crimen incurrat, ſi id attribuat cunctis, quod eſſe oportebat unius? Poſſumus hæc eadem de Mercuriis Solibus, immo de aliis omnibus, quorum numeros tenditis, & multiplicatis expromere. Sed ſatis eſt ex uno rationem in cæteris eandē eſſe ſcire: & ne forte prolixitas faſtidium audientiæ pariat, ceſſabimus ire per ſingula: ne dum uos arguimus nimietatis, loquacitatís immodicæ ſuſcipiamus & nos culpam. Quid dicitis ò iſti, qui ad deorum nos cultum membrorum laniatibus inuitatis, & ſuſcipere nos cultum ueſtrorum compellitis numinum? Poſſumus difficiles nō eſſe, ſi modo aliquid nobis dignum tanti nominis opinione mōſtretur. Oſtendite nobis Mercuriū, ſed unum: date Liberum, ſed unum: unam Venerem, atque unam ſimiliter Dianam. Nam eſſe Apollines quatuor, aut tres Ioues, nunquam nobis facietis fidem: nec ſi teſtem ipſum citetis Iouem, aut Pythium conſtituatis auctorem. Sed ex diuerſo neſcio quis unde inquit ſcimus, an explorata, & cognita theologi ſcriptitarint, an

ut uiſum eſt, atq; ſedit, libidinoſam extulerint fictionẽ? nihil iſtud ad cauſam: nec ſermonis iſtius in eo eſt ratio conſtituta, utrúm ne res ita ſint, theologorum ut indicant ſcripta, an aliter ſe habeant, & multo diſſociata diſcrimine? nobis enim ſatis eſt rebus de publicatis loqui: neque quærere quid ſit in uero, ſed refutare, conuincere id, quod in medio poſitum eſt, atq; opinatio concepit humana. Sed ſi mendaces illi, uos, ueritas quæ ſit, exponite, & irrefutabile aperite ſecretũ: & qui fieri pote eſt remotis magiſteriis literarum? Quid eſt enim quod dici de immortalibus diis poſſit, quod non ex hominum deſcriptis ad humanas peruenerit notiones? Aut quicquam uos ipſi de illorum ritibus poteſtis, cærimoniis q; narrare, quod relatum in literas non ſit, & ſcriptorum commentariis publicatum? aut ſi põderis exiſtimatis nullius hæc eſſe, aboleantur omnes libri, quos de diis habetis compoſitos theologorum, pontificum, nonnullorum etiã philoſophiæ deditorum: quinimmo potius fingamus ab exordio mundi nullum aliquando mortalium, nullum eſſe de diis quicquam, experiri uolumus, & cupimus ſcire, an mutire, an hiſcere deorum in mentione poſſitis, an concipere eos mente, quos in animis ueſtris nullius ſcripti informauerit notio. Cum uero nomina, & potentias illorum ſuggererentibus uobis libris addidiciſſe uos cõſtet, iniquum eſt detrahere literis his fidem, quarum ea quæ dicitis teſtimonio, atq; auctoritate firmatis. Niſi forte hæc falſa & ea, quæ à uobis dicuntur, erunt uera: quo argumento, quo ſigno? Cum enim homines utrinq; & qui hæc, & illa cõmẽtati ſunt, fuerint, & de rebus incertis ab utraq; ſit diſputatum parte: arrogantis eſt dicere id quod tibi placeat eſſe uerum: quod uero animum lædit id libidinis, & falſitatis arguere. Per humani generis iura, atque ipſius mortalitatis conſortia cum auditis, & legitis ex illo, atque ex illa matre deus ille eſt proditus: nónne animi ueſtri ſenſus tangit humanum neſcio quid dici, & ex terreni generis humilitate proficiſcẽs? Aut cum eſſe arbitramini uos ita, ſolicitudinem cõcipitis nullam, ne offenſionis aliquid apud ipſos (quicunq; ſunt) contrahatis deos: quod ex turpi concubitu creditis, atq; ex ſeminis iactu ignoratam ſibi ad lucẽ benificiis obſcœnitatis exiſſe? Nos enim (ne quis forte exiſtimet ignorare, neſcire, quid iſtius nominis conueniat dignitati) ſane natiuitatis expertes deos eſſe oportere cenſemus. Aut ſi aliquos ortus habent à domino rerum, ac principe, rationibus quas ipſe nouit, ipſos ducimus, atq; exiſtimamus eſſe miſſos immaculatos, caſtiſſimos, puros, neſcientes quæ ſit fœditas iſta coeundi: & uſq; ad illos ipſos principali procreatiõe finita. At uero uos contra maieſtatis immemores, & ſublimitatis tantæ eas illis adiungitis natiuitates, ortús q; eos aſcribitis, quos ingeniis lautioribus homines

& exe=

& execrationi habeant, & horrori. Ex Ope (inquitis) matre, & ex ge- nitore Saturno, cũ ſuis eſt natus Dieſpiter fratribus. Vxores enim dii habent, atq; in coniugalia fœdera conditionibus ueniunt ante quæſi- tis? uſu farreo, coemptione, genialis lectuli ſacramenta conducunt? ha bent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſpon- ſas? Et quid de ipſis coniunctionibus loquimur? quando & quoſdam nuptias celebraſſe, & feſtas habuiſſe frequentias dicitis, & luſiſſe in his deas: & quòd participes feſceninoorum non eſſent, perturbaſſe diſcor- diis omnia: & in humanum, in poſterum genus exitiorum ſæuiſſe diſcrimina? Sed in cæteris forſitã minus huius eluceat turpitudinis fœ ditas. Ergó ne ille rector poli, pater deorum, & hominum ſupercilio, & nutu, totum motans, & tremefaciens cœlum, ex uiro concretus, & fœmina eſt? Et niſi ambo ſexus in obſcœnas diſſoluerẽt copulatis cor poribus uoluptates, Iuppiter ille maximus non eſſet, & uſque ad hos dies, & regem numina non haberent, & cœlum ſine domino ſtaret? Et quid Iouẽ miramur ex fœminæ effuſum dictitare uos aluo, quan- do auctores ueſtri & nutricem habuiſſe conſcribunt: & ex alieni ube- ris alimonia mox traditam retinuiſſe uitam? Quid dicitis ò uiri? Ergó ne iterum dicam tonans, fulgẽs, & fulminans, & nubila terribilia con ducens ſuxit fluenta mammarum, uagitum edidit, repſit? atq;, ut fle tum exponeret ineptiſſime tractum, crepitaculis obticuit auditis: & ad ſomnos inductus eſt in molliſſimis cunis iacens, & uocibus delinitus infractis? O deorum aſſertio religioſa: ò amplitudinis metuendæ uene rabilem monſtrans, atq; inſinuans dignitatem. Siccine apud uos quæ ſo ſupernarum naſcitur eminentia poteſtatum? his in lucẽ prodeunt generationibus dii ueſtri, quibus aſini, porci, canes, quibus immunda hæc omnis conceptatur, & gignitur terrenarum proluuies beſtiarum? Nec contenti hos cœtus grauitati attribuiſſe ſaturniæ, etiam ipſum re- gem mundi flagitioſius liberos procreaſſe natum, atq; editũ prædicatis. Ex Hyperiona (inquitis) matre, & ex Ioue iaculatore fulminis ſol aure us, & fragratiſſimus natus eſt: ex Latonã, & eodem Arquitenens De- lius, & ſyluarum agitatrix Diana: ex Leda, & eodem græce Dioſcoris nomen eſt: ex Alcmena, & eodem Hercules ille Thebanus, quem claua, pellis q; tutatæ ſunt: ex Semela, atq; ipſo, Liber, qui Bro mius dicitur, ex ipſo rurſus, & Maia, Mercurius ore facundus, & geſta- tor affabilium colubrarum. Poteſt ulla grauior cõtumelia Ioui ueſtro infligi, aut quicquam eſt aliud, quod labefactet, aut deſtruat deorum principis auctoritatẽ, quàm quod eum creditis uoluptatibus aliquan- do libidinoſis uictum, & in fœmineos appetitus inflammati pectoris incaluiſſe feruore? Et quid regi Saturnio matrimoniis fuerat cum alie-

nis rei? Non ne illi fuerat ſatis Iuno , nec ſedare impetum cupiditatum in regina poterat numinum , cum nobilitas eam commendaret tanta facies, oris dignitas, & ulnarum niuei, marmorei qꝫ candores? An uxore contentus haud una, concubinis, pellicibus, atqꝫ amiculis delectatus impatientiam ſuam ſpargebat paſſim (ut bacchari adoleſcentes ſolent) ſalax deus, & canus ex infinitis corporibus flaceſcentium uoluptatum reſtituebat ardorem? Quid dicitis ò impii, uel quas de ueſtro Ioue opinionum confingitis fœditates? Ita nõ animaduertitis, non uidetis cuius eum notetis probri? cuius criminis conſtituatis auctorem? uel quas in eum labes flagitiorum , quantas coaceruetis infamias? Ad libidinem homines proni, atqꝫ ad uoluptatum blanditias naturæ infirmitate procliues, adulteria tamen legibus uindicant, & capitalibus afficiunt eos pœnis, quos in aliena compræhẽderint fœdera genialis ſe lectuli expugnatione ieciſſe. Subſeſſoris, & adulteri perſona cuius eſſet turpitudinis, notæ cuius, regum maximus neſciebat, & ſpeculator ille (ut fama eſt) bene meritorum, ac peſſime, quidnam deceret ſe uelle rationibus pectoris non perſpiciebat amiſſi: & tolerari forſitan male tractatio hæc poſſet, ſi eam ſaltem perſonis coniungeretis comparibus, & adultera uobis immortalium conſtitueretur dearum. In humanis uero corporibus quidnam quæſo inerat pulchritudinis, quid decoris, quod irritare, quod flectere oculos poſſet inde Iouis? cutes, uiſcera, pituita, atque omnis illa proluuies inteſtinorum ſub inuolucris conſtituta: quam non modo Lynceus ille penetrabili acie poſſit horreſcere, uerum etiam quiuis alter ſola uel cogitatione uitare. O egregia merces culpæ, ò digna, & precioſa dulcedo, propter quam Iuppiter maximus cygnus fieret, & taurus, & candidorum procreator ouorum. Si aperire oculos mentis, & ueritatem propriam intueri ſine ulla uultis gratificatione priuata, miſeriarum omnium cauſas, quibus genus (ut dicitis) iandudum afflictatur humanum, ex huiuſmodi reperietis opinationibus fluere, quas habebatis antiquitus de diis ueſtris: & quas in melius reformare ante oculos poſita ueritate renuiſtis. Nam nos quidem quidnam de illis aliquando, aut inconueniens ſenſimus, aut conſcriptionibus edidimus indecoris, ut in inuidiam iaciãtur noſtram labores generis humani, & commoditates, quibus uiuitur, imminutæ? Nunquid à nobis dicitur, ut ciconias, ut palumbes, ex Ioue eſſe progenitos quoſdam deos? Nunquid ex pelagi ſpuma, & ex cœli genitalibus amputatis cythereiæ Veneris concretum coaluiſſe candorem? Nunquid parricidii cauſa uinctum eſſe Saturnũ, & ab his diebus tantis uinculorum ponderibus eleuari? Nunquid beneficio curetum ab interitu ſeruatum Iouem? Nunquid expuliſſe regno patrem,

trem, & alieni iuris imperium uiolentia, & fraude tenuiſſe? Nunquid pulſum à nobis ſenem Italorum delituiſſe in finibus, & quòd tutus fuiſſet à filio, nomen latio impoſuiſſe pro munere? Nunquid inceſtas nuptias cum ſorore Iouem ipſum dicimus feciſſe nos? aut inuitatum ad eius mẽſam pro ſuillis uiſceribus prolem neſcium lycaoniam pranſitaſſe? Nunquid altero claudum pede apud inſulam Lemnum fabrilia opera exercuiſſe Vulcanum? Nunquid cupidinis, atque auaritiæ cauſa (ſicut canit Bœotius Pindarus) Aeſculapium fulminis trãſfixum eſſe telo? Nunquid Apollinem ditem factum, eos ipſos reges, quorum gazis fuerat locupletatus, & donis, ambiguitate feſelliſſe reſpõſi? Nunquid furẽ Mercurium publicauimus? num nos eſſe Lauernã, atq; cum hoc ſimul fraudibus præſidere furtiuis? Nũquid ex nobis Myrtilus eſt auctor, qui Macari filias Meglacõis ancillulas profitemur fuiſſe muſas? Nunquid rege à cyprio, cuius nomẽ Cyniras, eſt dictatum, meretriculam Venerẽ diuorum in numero conſecratã? Quis ex reliquiis Pelopis compactum eſſe palladium prodidit? nõ uos? Quis ſpartanũ fuiſſe Martem? nón ne Epicharmus auctor ueſter? Quis in Thraciæ finibus procreatum, non Sophocles Atticus cunctis cõſentientibus theatris? Quis menſibus in Archadia tribus, & decem uinctum nõ mille fluminis filio? quis ei canes ab Caribus? quis ab Scytis aſinos ĩmolari? nõ principaliter cum cæteris Apollodorus? Quis dum genitalibus inſultat alienis hæſiſſe in laqueis inuolutum? non commentarii ueſtri, nõ ſcœnæ? Nunquid aliquando à nobis conſcriptum eſt mercenariam deos ſeruitutem ſeruiſſe, ut Herculem ſordidi amoris, & petulantiæ cauſa, ut Admeto Apollinem Delium, ut Laomedonti troico Iouis fratrem, ut eidem ſed cum patruo Pythium, ut coniugalia ſecreta miſcẽtibus Mineruam luminis miniſtram, & lucernarum modulatricem? Nón ne ille ueſter eſt uates, qui Martẽ fecit, & Venerẽ mortalium manibus uulneratos? Non ex uobis Panyaſſis unus eſt, qui ab Hercule ditem patrem, & reginam memorat ſauciatam eſſe Iunonem? Non uiraginem ab Ornyto cæſam, cruentatam, uexatã, Polemonis ueſtri indicant ſcripta? Nõ ab Hippocoontis liberis ipſum Soſibius Herculẽ cruciatum retuliſſe pronũciat, & illati uulneris, & doloris? Apud inſulam Cretam ſepulturæ eſſe mãdatum Iouem nobis editum traditur? In ſpartanis, & lacedæmoniis finibus nos dicimus cõditos, in cunis coalitos fratres? Noſter ille eſt auctor, qui Patrocles Hurius ſcriptorum in titulis indicatur, qui tumulos memorat, reliquiáſq; ſaturnias tellure in ſicula contineri? Chæroneus, Plutarchus noſtrarum eſſe partium comprobatur, qui in œteis uerticibus Herculem poſt morborum comitialium ruinas diſſolutum in cinerem prodidit? Nam quid de illis amoribus dicam,

quibus in fœminas ſanctos incaluiſſe cœleſtes, ueſtris proditum literis,
atq; auctoribus cõtinetur? Nunquid enim à nobis arguitur rex maris
Amphitritas, Hippocoas, Amimonas, Menalippas, Alcyonas, per furio
ſæ cupiditatis ardorem caſtimoniæ uirginitate priuaſſe? Nũquid Apollo
latonius immaculatus ille, caſtiſſimus, atq; purus, Arſynoas, Chryſas,
Hypſipylas, Marpeſſas, Zeuſippas, & Prothoas, Daphnas, & Steropas,
incõſulti pectoris appetiſſe feruoribus? Nunquid ſenex Saturnus ian-
dudum obſitus canis, atq; annorum uetuſtate iam frigidus, noſtris car
minibus indicatur ab uxore in adulterio compræhenſus induiſſe for-
mam feri, & ſub pecoris ſpecie hinnitibus euolauiſſe iactatis? Iuppiter
ipſe rex mundi, nónne à uobis infamis eſt iſſe per innumeras ſpecies,
& petulantis amoris flammam ſeruilibus obumbrauiſſe fallaciis? Nun
quid à nobis aliquando conſcriptus eſt libidinoſa ut perficeret *furta,
modo eſſe in aurum uerſus, modo in ſatyrum ludicrũ, in draconem,
in alitem, taurum, & quod omnia genera cõtumeliarum tranſiliat, in
formiculam paruulam ut Clitoris uidelicet filiam mirdonis edere apud
Theſſalos matrem? Quis illum in Alcmena nouẽ noctibus fecit per-
uigilaſſe continuis? non uos? Quis in amoribus deſidem derelicta cœ
li ſtatione iacuiſſe? non uos? Et ſane adiungitis beneficia non parua:
ſiquidem uobis deus Hercules natus eſt: qui in rebus huiuſmodi pa-
tris ſui trãſiret, exuperarét q; uirtutes: ille noctibus uix nouem unam
potuit prolem extũdere, cõcinnare, compingere. At Hercules ſanctus
deus natas quinquaginta de Theſio nocte una perdocuit, & nomẽ uir
ginitatis exponere, & genitricum pondera ſuſtinere. Quid quod non
contenti fœminei generis attribuiſſe diis curas, etiam ſexus adiungitis
adamatos ab his mares? Hylam neſcio quis diligit, Hyacintho eſt ali-
us occupatus, ille Pelopis deſyderiis flagrat, hic in Cryſippum ſuſpirat
ardentius, catamitus rapitur deliciarum futurus, & poculorum cuſtos.
Et ut Iouis dicatur pullus in partibus Fabius aduritur mollibus, ob ſi
gnatúr q; poſticis. Sed ſoli amant apud uos mares, & fœmineo ſexui
ſua cõſeruata eſt ſanctitas. Nón ne ueſtris cautum eſt literis adamatum
eſſe ab aurora Tithonum, arſiſſe in Endymionem Lunam, Nereidem
in Eacum, in Achillis genitorẽ Thetim, Proſerpinam in Adonem, ma
trem eius Cererem in Iaſionem neſcio quem ruſticanum, & poſt Vul
canum, Phætontem, Martẽ, in Anchiſæ nuptias ipſam illam Venerem
æneadum matrem, & Romanæ dominationis auctorem? Cum talia
igitur uos probra, & flagitioſa prodigia non in unum aliquem nomi-
natim, ſed in omnem pariter ſuperorum gentem, quam eſſe uos re-
mini, ſine ullius exceptione iaciatis, audetis (ſalua uerecundia) dicere
aut eſſe nos impios, aut uos pios? cũ multo maiores ferant à uobis of-
ſenſas

ſenſas ex omnibus probris, quæ in illorũ maledicta conducitis, q̃ amplitudinis, & honoris ex ritu, atq; officio cultionis? Aut enim falſa illa ſunt cuncta, quæ ſunt prõpta de ſingulis exiſtimationẽ illorum, maieſtatem q; lædẽtia: & res digna omnino eſt, propter quã dii funditus genus omne debeant abolere mortalium: aut ſi explorata, & uera ſunt, & ſine ullis dubitationibus compræhenſa, ad eam perducitur res ſummam, ut inuitiſſimis uobis nõ generis ſuperi, ſed humani eos fuiſſe credamus: ubi enim nuptiæ, matrimonia, puerperia, nutrices, artificia, debilitates, ubi ſtatus capitis, & cõditio ſeruitutis, ubi uulnera, cædes, cruor, ubi amores, deſyderia, uoluptates, ubi omnis animorũ affectio ab inquietis perturbationibus ueniẽs, neceſſe eſt diuinum nihil iſtic eſſe: nec quod propriũ caduci eſt generis, & terrenæ fragilitatis, præſtantiori poſſe adhærere naturæ. Quis eſt enim qui credat, ſi modo agnoſcit, ac percipit uis iſtius potentiæ quæ ſit, aut genitales habuiſſe partes deum, & abſciſſione fœdiſſima priuatum his eſſe: aut ex ſe proditas aliquãdo intercepiſſe proles, & uinculorũ coercitum pœnis, aut cum patre quodammodo conſeruiſſe bella ciuilia, aut cum iure abſtinuiſſe reguli, aut exterritũ minoris metu uertiſſe exuperatum terga: & tanq̃ fugitiuũ, & exulem in ſubmotis delituiſſe ſecretis? Quis eſt inquã, qui credat ad humanas accubuiſſe deum menſas interẽptum, auaritiæ cauſa feſelliſſe ſupplices ambiguitate reſponſi? præcellere in furtorũ donis, adulteraſſe, ſeruiſſe, uulneratũ eſſe, & adamaſſe: & per omnes libidinum formas inceſtarum cupiditatum circumegiſſe pellaciam? Atquin omnia uos iſta & fuiſſe, & ineſſe in diis aſſeueratis ueſtris: neq; ullã prætermittitis ſpeciem uitioſitatis, maleficii, lapſus, quam nõ in conuitiũ numinum opinionum petulantia conferatis. Aut igitur uobis quærendi ſunt dii alii, in quos omnia iſta non cadãt: in quos enim hæc cadũt humani, ſunt generis, atq; terreni: aut ſi hi ſunt tantummodo, quorum nomina publicaſtis, & mores, opiniõibus tollitis ueſtris. Mortalia ſunt enim quæcũn que narratis: & poſſumus quidem hoc in loco omnes iſtos nobis quos inducitis, atque appellatis deos homines fuiſſe monſtrare, uel agragantino Euhemero replicato, cuius libellos Ennius, clarum ut fieret cunctis, ſermonem in italum tranſtulit: uel Nicagora cyprio, uel pelleo Leonte, uel Cyrenenſi Theodoro, uel Hippone, ac Diagora meliis, uel auctoribus aliis mille, qui ſcrupuloſæ diligentiæ cura in lucem res abditas libertate ingenua protulerunt. Poſſumus inquam, ſi placet, & Iouis res geſtas, & Mineruæ expromere bella, uirginis & Dianæ, quibus dolis Liber Indorum affectauerit regnum, cuius fuerit conditionis Venus, cuius operæ, cuius quæſtus: matrimonium magna cuius tenuerit mater: quidnam ſpei, quid uoluptatis ſpecioſo ab Atyde

conceperit. Vnde Serapis ægyptius, unde Iſis, uel ex quibus cauſis ap pellatio ipſa concinnata ſit nominum. Sed nõ iſtam ſuſcepimus in eo ſermone, quem facimus, uel operulam, uel uoluntatẽ, ut oſtendamus, & publicemus, quinam fuerint hi omnes. Illud nobis propoſitũ eſt, ut quoniã nos impios, & irreligioſos uocatis, uos contra & deorũ contenditis eſſe cultores, demõſtrare, atq; in medio ponere ab hominibus magis nullis ignominioſius eos tractari, q̃s à uobis. Quod ſi habere ſe ita ex ipſis maledictionibus promptum eſt, ſequitur ut intelligi debeat uos ſuperis ſtimulos indignation furialium cõmouere: qui tam fœdas de illis uel auditis, uel creditis & ignominioſas ipſi cõpingitis fabulas. Nõ enim qui ſolicite relegit, & immaculatas hoſtias cædit, qui aceruos thuris dat cõcremãdos igni, numina conſentiẽdus eſt colere: aut officia ſolus religionis implere. Cultus uerus in pectore eſt, atq; opinatio de diis digna: nec quicq̃ prodeſt illatio ſanguinis, & cruoris, ſi credis de his ea quæ nõ modo ſint longe ab eorum diuina, præſtantiq; natura, uerum etiã labis, & turpitudinis aliquid, & maieſtati eorum conciliet, & decori. Interrogare enim uos libet, & ad ſermonis exigui reſponſio nẽ uocare, utrúm ne grauius exiſtimetis nullas cædere his hoſtias, quia putes naturam tantã neq; uelle, neq; appetere iſtas: an talia de his probra opinionũ fœditate concipere, quæ cuiuſuis animũ in ultionis poſſint rabiem concitare? Si rerum momẽta pendantur, nullum reperias tam inuidum iudicẽ, qui nõ criminoſius exiſtimet maledictis inſignibus cuiuſpiam famã carpi, quàm à quoq̃ ſilentio præteriri. Hoc enim forſitan rationis exiſtimari poſſit, & credi. Illud ſacrilegæ mentis eſt, & deſperatæ in fictionibus cæcitatis, ſi in cærimoniis ueſtris, rebús q; diuinis poſtulationibus locus eſt, & piaculis dicitur contracta eſſe cõmiſſio. Si per imprudentiæ lapſum, aut in uerbo quiſpiam, aut ſympinio deerrarit, aut ſi rurſus in ſolẽnibus ludis, curriculís q; diuinis, cõmiſſum omnes ſtatim in religiones clamatis ſacras. Si ludius cõſtitit, aut tibicẽ repente conticuit: aut ſi patrimus ille, qui uocitatur puer, omiſerit per ignorãtiam lorum, aut terrã tenere nõ potuit: audetis abnuere in delictis tam grauibus uiolari ſemper à uobis deos, cũ in leuioribus cauſis iraſci eos ipſi cum pernicie ſæpius cõfiteamini ciuitatis? Sed poetarum inquiunt figmẽta ſunt hæc omnia, & ad uoluntatẽ cõpoſitæ luſiones. Non eſt quidẽ credibile homines minus brutos, & uetuſtatis remotiſſimæ ueſtigatores, aut nõ eas inſeruiſſe ſuis carminibus fabulas, quæ ĩno tionibus hominũ ſupereſſent, atq; in auribus collocatæ: aut ipſos ſibi tantũ licẽtioſi uoluiſſe iuris aſciſcere, ut confingerent per ſtultitiam res eas, quæ nec ab inſania procul eſſent remotæ, & quæ illis à diis metũ, & periculum poſſent ab hominibus cõparare. Sed cõcedamus, ut di

citis,

citis,deformitatum tantarũ cõcinnatores eſſe,atqꝫ inuẽtores poetas:immunes tamẽ à deorũ male tractatione nec ſic eſtis,qui talia ceſſatis maleficia uindicare:aut non legibus latis,& ſæueritate pœnarũ tantæ iiſtis obuiã temeritati,conſtitutúm qꝫ à uobis eſt,ne quis poſthac hominũ id quod eſſet turpitudini proximũ,aut eorũ indignũ maieſtatibus loqueretur.Quiſquis enim patitur peccare peccantẽ,is uires ſubminiſtrat audaciæ:& maioris cõtumeliæ res eſt,falſis quẽqꝫ notare,atqꝫ inſignire criminibus,q̃ꝫ uera ingerere,atqꝫ obiectare delicta.Quod enim ſis dici,& quod eſſe te ſentias,morſum habet minorẽ teſtimonio tacitæ recognitionis infractũ. Illud uero acerbiſſime uulnerat,quod inurit innoxios,& quod decus nominis,atqꝫ exiſtimatiõis infamat.Aſcribũtur dii ueſtri in tricliniis cœleſtibus,atqꝫ in chalchidicis aureis cœnitare,potare,& ad ultimũ fidibus,& uocũ modulatione mulceri. Vos aures patiẽtiſſimas cõmodatis:nec iudicatis ĩdignũ uoluptates attribui diis eas, quibus corpora terrena fulciũtur,& quas aures expetũt eneruati pectoris diſſolutione mollitæ.Inducũtur ex his alii amatores,adulteri caſtitatis,nec cum fœminis tantũ,ſed cum uiris,etiam propudioſos flagitioſós qꝫ miſcere cõcubitus.Vobis nulla eſt cura quid ſuper rebus dicatur tantis,neqꝫ ullo ſaltẽ caſtigationis metu luxuriantiũ literarum coercetis audaciam.Per inſanias,per furores orbare alii ſe,& tanq̃ꝫ hoſtili de ſanguine,ita ſe proprio parricidio cruentare. Sacrilegia uos illa miramini elata ſublimiter,& quod pœnis omnibus conueniebat plecti, ut animoſius conſurgat audacia incentiua extollitis laude. Illa uulnera orbitatis ingemere,& cum eiulatibus indecoris facta incuſare crudelia uos ſtupetis eloquentiæ uiribus,& quod penitus oportebat ex humani generis coalitu tolli,percenſetis: ac ne ulla intercidat obliuione curatis. Vulnerari,uexari,bella inter ſe gerere furialium memorãtur ardore diſcriminum:uobis illa eſt deſcriptio uoluptati,atqꝫ ut ſcriptorũ tantam defendatis audaciam,allegorias res illas,& naturalis ſcientiæ mentimini eſſe doctrinas. Sed quid ego neglectas aliorum conqueror cõtumelias numinum? Ipſe ille Iuppiter,cuius uos numẽ effari nõ ſine metu decuit,& totius corporis cõcuſſione amaſius captus ab uxore deſcribitur, confiteri culpas ſuas,& uel demens,ac neſcius quas amiculas coniugi, quas uxori antepoſuerit pellices,obduratus inuerecũdia publicare: uos talia,qui extulere prodigia,poetarũ eſſe principes,atqꝫ reges diuinis ingeniis proditos,capita eẽ memoratis ſanctiſſima.tantũqꝫ ab officio religionũ,quas ĩducitis euolaſtis,ut grauioris põderis ſint apud uos uerba quibus cœlitũ uiolata ſublimitas.Ita ergo nõ decuit(ſi mõ ullus deorũ eſſet apud uos metus,aut ſi eſſe illos uſpiã p̃ſumptionis certæ cõfidẽtia crederetis)rogationibus,plebiſcitis,cõſultorũ ſenatus metu intercede=

re,prohibere,ſancire,ne quis uellet de diis paſſim,niſi quod eſſet ple num religionis,effari,ac à uobis ſaltem iſtum mererent honorem,ut quibus expellitis à uobis,eiſdem ab his legibus propulſaretis iniurias. Maieſtatis ſunt apud uos rei,qui de ueſtris ſecus obmurmurauerint ali quid regibus,Magiſtratum in ordinem redigere, Senatorem aut con uitio proſequi,ſuis eſſe decreſtis periculoſiſſimum pœnis. Carmen ma lum conſcribere,quo fama alterius coinquinetur,& uita, de uiralibus ſcitis euadere noluiſtis impune:ac ne ueſtras aures conuitio aliquis pe tulantiore pulſaret, de atrocibus formulas conſtituiſtis iniuriis. Soli ſunt apud uos ſuperi inhonorati,contemptibiles,uiles: in quoſuis eſt à uobis datum,quæ quiſq; uoluerit dicere: turpitudinum iacere,quas libido confixerit,atq; excogitauerit formas. Et incuriam nobis inten dere tam infamium non erubeſcitis numinum,cum ſit rectius multo deos eſſe non credere,quàm eſſe illos tales,talí que exiſtimatione ſen tire. Sed poetis tantummodo licere uoluiſtis indignas de diis fabulas, & flagitioſa ludibria comminiſci. Quid pantomimi ueſtri,quid hiſtrio nes,quid illa mimorum,atq; exoleti generis multitudo? Nón ne ad uſum quæſtus ſui abutuntur diis ueſtris, & lenocinia uoluptatum ex iniuriis attrahit,contumeliís q; diuinis? Sedēt & in ſpectaculis publicis ſacerdotum omnium, magiſtratuúm q; collegia, pontifices maximi, & maximi curiones: ſedent quindecim uiri laureati,& diales cum api cibus flamines: ſedent augures interpretes diuinæ mentis,& uolun tatis: necnon & caſtæ uirgines perpetui nutrices, & cōſeruatrices ignis: ſed & cunctus populus,& ſenatus: conſulatibus functi patres,diis pro ximi,atq; auguſtiſſimi reges: & quod neſarium eſſet auditu,gentis illa genitrix martiæ,regnatoris, & populi procreatrix amans ſaltatur Ve nus,& per affectus omnes meretriciæ uilitatis impudica exprimitur imi tatione bacchari. Saltatur & magna ſacris compta cum inſulis mater: & contra decus ætatis illa Peſſinuntia Dyndimene, in bubulci unius amplexu flagitioſa fingitur appetitione geſtire: necnon & illa proles Iouis à Sophocle in trachinis Hercules peſtiferi tegminis circunpetitus indagine miſerabiles edere inducitur eiulatus,uiolentia doloris frangi, atq; in ultimam tabem diffluentium uiſcerum maceratione conſumi. Quin & ille in fabulis maximus ipſe regnator poli ſine ulla nominis, maieſtatis que formidine adulterorum agere introducitur partes,atque ut fallere caſtitatem alienarum poſſit familias matrum, ora immu tare fallacia, & in ſpecies coniugum ſubdititii corporis ſimulatione ſuccedere. Nec ſatis hæc culpa eſt, etiam mimis, & ſcurrilibus ludi cris ſanctiſſimorum perſonæ interponuntur deorum. Et ut ſpectato ribus uacuis riſus poſſit, atque hylaritas excitari,iocularibus feriuntur

cauilla

cauillationibus numina, conclamāt, & aſſurgunt theatra, caueæ omnes concrepant fragoribus, atque plauſis. Et quod nullis poſſit ſatisfactio-nibus expiari, exoletis, atque irriſoribus numinum dona inſtituun-tur, & munera, ab officiis ocium publicis, immunitas, & uacatio cum coronis. Et audetis poſt iſta mirari, unde oriātur hæc mala, quibus in-undatur, & premitur ſine ulla intermiſſione mortalitas: cum omnis res eas, quibus ſunt inuoluta probra numinum, & maledictionis elo-gia, & quotidie referatis, & ediſcatis quotidie: & ſiquando animum de-ſidem ocioſis uultis hallucinationibus occupari, dies uobis poſcatis da-ri, & ſine ullis intermiſſionibus exhiberi. Quod ſi haberet uos aliqua ueſtris pro religionibus indignatio, has potius literas, hos exurere de-buiſtis olim libros iſtos, demoliri, diſſoluere theatra hæc potius, in qui bus infamiæ numinum propudioſis quotidie publicantur in fabulis. Nam noſtra quidem ſcripta cur ignibus meruerint dari? cur immani-ter conuenticula dirui? In quibus ſummus orator Deus, pax cunctis, & uenia poſtulatur magiſtratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, inimicis adhuc uitam degentibus, & reſolutis corporum uinctione: in quibus aliud auditur nihil, niſi quod humanos faciat, niſi quod mi-tes, uerecūdos, pudicos, caſtos, familiares, communicatores rei, & cum omnibus, quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio. Verum ita ſe res habet, ut quoniam plurimum gladiis, & poteſtate ualetis fer-ri, anteire uos etiam ueritatis ſcientia iudicetis: & eſſe pro diis pios, quo rum potentias primi opinionum obſcœnitate fœtaſtis. Hoc in loco, ſi ferocitas ueſtra permittit, & rabies patitur, illud nobis ut reſpondeatis, oramus: utrúm ne iras cadere in naturam exiſtimetis deorum, an ab affectibus his longe diuinam eſſe beatitudinem diſiugatam? Nam ſi concipiunt has faces, & motibus exaſperantur irarum (ſicut ueſtræ opi nationes ferunt, nam ſæpe illos dicitis & propter ludos minus ſolicite factos, & propter præſules non probatos, & propter quædam ſpatiola deſanata, & propter cærimonias non rite perfectas, tremoribus infre-muiſſe terrarum: & contagione peſtilentiæ corruiſſe auras temporum luctuoſa cum populi uaſtitate) ſequitur ut intelligi debeat iracundias non paruas ex opinionibus eos continere prædictis. Quod ſi datur, & illud neceſſario conſequens, miſerias has omnes, quibus olim genus accumulatur humanum ab huiuſmodi fluere fictionibus: quòd ſi ab his cauſis indignatio proficiſcitur numinum, miſeriarum tantarum uos eſtis auctores, qui animos cœlitum non ceſſatis offendere, & ul-tionis in rabiem concitare. Sin autem ab huiuſmodi nefariis deorum eſt genus immune, neque quid ſit iraſci dii omnino nouerunt: & no bis ergo iraſci ſine ulla ratione dicuntur, qui ira quid ſit, ignorant, &

Digitized by Google

ab eius contenta, & permixtione ſunt abſoluti. Neque enim fieri per rerum naturam poteſt, ut quod unum eſt, ſiat duo, & in diuerſas res eat unitas ingenita ſimplicitate diuiſa.

Libri Quarti Finis.

Digitized by Google

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES LIBER QVINTVS.

ESTO ab ludentibus poetis cũcta illa ſint prodita, & immortalibus diis probra. Quid illa, quæ hiſtoriæ cõtinẽt graues, feriæ, curioſæ, quæ qꝫ in arcanis myſteriis traditis poetarum ſunt excogitata laſciuia? Quæ ſi uobis uiderentur ineptiarum talium fabulæ, neqꝫ in uſu retineretis quædam ſuo, neque per curſus annuos lætitias exerceretis ut feſtas, neqꝫ ut rerum ſimulacra geſtarum ſacrorũ conſeruaretis in ritibus: ex quibus tam multis unum interim ponam moderaminis temperamentum ſecutus: in quo ſtolidus, & imprudens ipſe ille inducitur Iuppiter uerborũ ambiguitatibus luſus. In ſecundo Antiatis libro (nequis forte nos exiſtimet concinnare per calũnias crimina) talis perſcripta eſt fabula: Numam illum regem, cum procurãdi fulminis ſcientiam non haberet, eſſẽt que illi cupido noſcendi, Egeriæ monitu caſtos duodecim iuuenes apud aquam cœlaſſe cum uinculis: ut cum Faunus, & martius Picus ad id locorũ ueniſſent hauſtũ (nam illis aquandi ſolenne iter huc fuit) inuaderent, conſtringerent, colligarent. Sed quo res fieri expeditius poſſet, regem pocula nõ parui numeri uino, mulſó que compleſſe, circá que acceſſus fontis inſidioſam uenturis oppoſuiſſe fallaciam, illos more de ſolito bibendi appetitione correptos ad hoſpitia nota ueniſſe. Sed cum liquoribus odoratis offendiſſent fragrantia pocula, uetuſtioribus antepoſuiſſe res nouas, inuaſiſſe auiditer, dulcedine potionis captos hauſiſſe plus nimio, obdormiuiſſe factos graues, tum bis ſenos incubuiſſe ſopitis, inieciſſe madidatis uincla, expergitós qꝫ illos ſtatim perdocuiſſe regẽ, quibus ad terras modis Iuppiter poſſet ſacrificiis elici, & accepta regem ſcientia rem in auentino feciſſe diuinam, elexiſſe ad terras Iouẽ, ab eó qꝫ quæſiſſe ritum procurationis, Iouem diu cunctatum expiabis dixiſſe capite fulgurita: regem reſpondiſſe cæpitio? Iouem rurſus humano: retuliſſe regem ſed capillo, deum contra animali ſubieciſſe pompilium. Tunc ambiguis Iouem propoſitiõibus captum extuliſſe hãc uocem, decepiſti me Numa: nam ego humanis capitibus procurari conſtituerã fulgurita: nuna capillo cæpitio: quoniam me tamen tua circunuenit aſtutia, quem uoluiſti, habeto morem, & his rebus, quas pactus es, procurationẽ ſemper ſuſcipies fulguritorum. Quid primum, quid ultimum, uel exequatur animus, uel conticeſcat, nec facile dictu eſt: neqꝫ ullis conſyderationibus expeditum. Ita enim ſunt omnia & excogitata, & compa-

Digitized by Google

uox eſt, neqꝫ plena proloquii, circunſcriptá que ſententia. Scire enim neceſſario conuenit, utrúm ne capite ueruecino, an ſuillo, an quolibet alio, expiationem iſtam ſciſcat Dieſpiter perpetrari: quod cum nõdum ſpecialiter ſtatuiſſet, eſſet qꝫ adhuc pendens, & nondum ſententia terminata, qui potuit Numa ſcire hominis Iouem dicturũ caput, ut anteuerteret, anteiret, & in caput cæpitii ambiguitatis illius incerta traduceret? Niſi forte dicetis regẽ fuiſſe diuinum: nunquid ipſo poterat eſſe Ioue diuinior? Niſi homo præſumeret, quid dicturus eſſet Iuppiter: circunſcripſit: Deus ſcire non poterat quibus modis pararet circunſcribere ſe homo? ita non in promptu eſt, & apparet puerilium eſſe ingeniola fictionum: quibus cùm acquiritur cordis Numæ uiuacitas, impudentia maxima importatur Iouis. Quid enim tam imprudens, quàm confiteri te captum argutia cordis humani? & cum deceptum te doleas in uictoris concedere uoluntatem: & medicinam, quam obtuleras ponere? Nam ſi fuit ratio, & quædam conuenientia naturalis, cur humano capite procuratio debuerit ſuſcipi fulguriti, non uideo cur ab rege relatio ſit facta cæpitii: ſin autem poterat & cæpitio tranſigi, libidinoſe hominis inhiatum eſt cruori. Atqꝫ ita in contrarium pars utraqꝫ traducitur, ut nec Numam monſtretur uoluiſſe ſcire, quod uoluit, & crudelis Iuppiter fuiſſe doceatur, qui quod Numa potuiſſe cæpitio ſuſcipi, uoluiſſe dixerit humanis capitibus expiari. Apud Timotheum non ignobilem theologorum uirum, necnon apud alios æque doctos ſuper magna deorum matre, ſupér qꝫ ſacris eius, origo hæc ſita eſt; ex recõditis antiquitatum libris, & ex intimis eruta (quemadmodum ipſe ſcribit, inſinuát qꝫ) myſteriis. In Phrigiæ finibus inauditæ per omnia uaſtitatis petra (inquit) eſt quædam: cui nomen eſt Agdus, regionis eius ab indigenis ſic uocatæ, ex ea lapides ſumptos (ſicut Themis mandauerat præcinens) in orbem mortalibus uacuum Deucalion iactauit, & Pyrra: ex quibus cum cæteris & hæc, magna quæ dicitur, informata eſt mater, atque animata diuinitus. Hanc in uertice ipſo petræ datam quieti, & ſomno, quam inceſtis Iuppiter cupiditatibus appetiuit. Sed cum obluctatus diu id, quod ſibi promiſerat, obtinere nequiſſet, uoluptatem in lapidem fudit uictus. Hanc petra cõcepit, & mugitibus editis multis prius menſe naſcitur decimo materno ab nomine cognominatus Acdeſtis. Huic robur inuictum, & ferocitas animi fuerat intractabilis, inſana, & furialis libido, & ex utraque ſexus ui rapta diuaſtare, diſperdere immanitas quo animi duxerat: non deos curare, non homines, nec præter ſe quicquam potentius credere: terras, cœlum, & ſydera contemnere. Cuius cum audacia quibuſnam modis poſſet uel debilitari, uel comprimi, ſæpenumero eſſet deorum in deliberatione

quæſitum. Hæſitantibus cæteris huius muneris curam Liber in ſe ſuſcipit: familiarem illi fontem, quo ardorem fuerat ſuetus, & ſitiendi lenire flagrantiam, ludo, & uenationibus excitatam, ualidiſſima ſuccendit ui meri: neceſſitatis in tempore hauſtum accurrit Acdeſtis, immoderatius potionem hiantibus uenis rapit: fit ut inſolita re uictus ſoporem in altiſſimum deprimatur. Adeſt ad inſidias Liber, ex ſetis ſcientiſſime complicatis unum plantæ iniicit laqueum: parte altera proles cum ipſis genitalibus occupat: exaltatus ille ui meri corripit ſe impetu, & adducente nexus planta, ſuis ipſe ſe uiribus, eo, quo fuerat, priuat ſexu: cum diſſidio partium ſanguis fluit immenſus: rapiuntur, & combibuntur hæc terra: malum repente cum pomis ex his punicum naſcitur: cuius nana ſpeciem contemplata regis Sangarii fluminis filia carpit mirans, atque in ſinu reponit: fit ex eo prægnans: tanquam uitiatam claudit pater, & curat: ut inedia moriatur: pomis, atque aliis bacculis deum ſuſtentatur à matre: enititur paruulũ. Sed exponi Sangarius præcipit: repertum neſcio quis ſumit formas, lacte alit hirquino: & quoniam Lydia ſcitulos ſic uocat, uel quia hircos Phryges ſuis Atagos elocutionibus nucupant, inde: Atys nomen ut ſortiretur, effluxit: hunc unice mater deum, ore fuerat quod excellentiſſimo, diligebat, & Acdeſtis blandus adulto comes, & qua ſolum poterat minus rectis aſſentationibus uinctus ſaltuoſa ducens per nemora, & ferarum multis muneribus donans, quæ puer Atys primo ſui eſſe dicebat laboris, atqꝫ operis glorians: per uinum deinde confitetur, & ab Acdeſti ſe diligi, & ab eo donis ſylueſtribus honorari: unde uino, quod ſilentium prodidit, in eius nefas eſt ſanctum ſe eſſe inferre pollutis. Tunc peſſinũtius rex mudas alienare cupiẽs tam infami puerum con iunctione, matrimonio eius ſuam filiam deſtinat: ac ne ſcæuus aliquis nuptialia interrumperet gaudia, fecit oppidum claudi: uerum deum mater aduleſcentuli ſatum ſciẽs, intér qꝫ homines illum tam diu futurum ſaluum, quandiu eſſet ſolutus à matrimonii fœdere, ne quid acciderет mœſti, ciuitatem ingreditur clauſam, muris eius capite ſubleuatis: quod eſſe turritum ratione ab hac cœpit. Acdeſtis ſcatens ira conuulſi à ſe pueri, & uxoris ad ſtudium deriuati, conuiuantibus cunctis furorem & inſaniam ſuggerit: conclamant exterriti adorãdorum Phryges: mammas ſibi demetit galli filia pellicis, rapit Atys teſtulam, quam inſtigator ipſe geſtitabat inſaniæ: furiarum & ipſe iam plenus, perbacchatus: iactatus proicit ſe tandem, & ſub pini arbore genitalia ſibi deſecat, dicens: tibi Acdeſti hæc habe, propter quæ motus tantos furialium diſcriminum concitaſti: euolat cum profluuio ſanguinis uita: ſed abſciſa, quæ fuerant, magna legit mater deum, & iniicit his terram, ue

ſte prius

ſte prius tectis, atq; inuolutis defuncti. Fluore de ſanguinis uiola flos naſcitur, & redimitur ex hac arbos: inde natum & ortum eſt: nũc etiã ſacras uelarier, & coronarier pinos: uirgo ſpõſa quæ fuerat, quam Valerius Põtifex. Iam nomine fuiſſe cõſcribit, exanimati pectus lanis mollioribus uelat, dat lachrymas cum Acdeſti, interficit q; ſe ipſam, purpurantes in uiolas cruor uertitur interemptæ: mater ſuffodit & ſe deum, unde amygdalus naſcitur amaritudinem ſignificans funeris: tunc arborem pinum, ſub qua Atys nomine ſpoliauerat ſe uiri, in antrũ ſuum deſert, & ſociatis planctibus cum Acdeſti tundit, & ſauciat pectus pauſatæ circũ arboris robur. Iuppiter rogatus ab Acdeſti, ut Atys reuiuiſceret, non ſinit: quod tamen fieri per fatum poſſet, ſine ulla difficultate condonat, ne corpus eius putreſcat, creſcant ut comæ ſemper, digitorũ ut minimiſſimus uiuat, & perpetuo ſolus agitetur & motu, quibus contentum beneficiis Acdeſtim conſecraſſe corpus in peſſinunte: cærimoniis annuis, & ſacerdotum antiſtitibus honoraſſe. Si cõtemptor aliquis numinum, & ſacrilegi pectoris immanitate furioſus, intendiſſet animum maledicere diis ueſtris: auderet in eos quicquam grauius dicere, quàm iſta prodit hiſtoria, quam uelut quiddã mirabile comentarii cõtuliſtis in formulam? ac ne illam uis temporis, & uetuſtatis ob ſoleſaceret longitudo, perpetuitatis honore mactaſtis. Quid eſt enim de diis in ea poſitum, quid ue conſcriptum, quod nõ ſi in hominẽ dixeris pudibundis moribus & diſciplinis horridioribus educatum, & contumeliæ reus ſis, & iniuriæ, & offenſionis odium ſimultatibus ſubeas in expiabilibus comparatum? ex lapidibus inquitis, quos Deucalion iactauit, & Pyrra deum procreata eſt mater. Quid ò theologi dicitis, quid ſupernarum antiſtites poteſtatum? Ergó ne deum mater diluuii cauſa nulla fuit in parte naturæ? & niſi omne mortalium genus interemiſſet ius imbrium, procreationis illius cauſa, atque origo ceſſaret? Humanũ eſt ergo munus, quod eſſe ſe ſentit, & beneficiis debet Pyrræ quod orari ſe conſpicit in alicuius ſubſtantiæ qualitate: quod quidẽ (ſi uerum eſt) & illud erit neceſſario non falſum, hominem illam fuiſſe non diuam. Nam ſi certum eſt homines ex illo lapidum iactu, natiuitatis ſuæ originem ducere, & hanc neceſſe eſt credi unam fuiſſe de nobis, conſimilium cauſarum rationibus procreatam. Neque enim fieri rerum per repugnantiam quit, ut ex uno lapidum genere, & ex eadẽ ratione faciendi, immortalium quidam ſortis, conditionis alii ſubſtiſtuerentur humanæ. Varro ille romanus multiformibus eminẽs diſciplinis, & in uetuſtatis indagatione rimator, in librorum quatuor primo, quos de gente conſcriptos romani populi dereliquit, curioſis computationibus edocet, ab diluuii tempore (cuius ſupra fecimus mentio-

Digitized by Google

nem, ad uſq; Hircii conſulatum, & Panſæ, annorum eſſe millia nondum duo, cum quo conſtat fides: mater quoq; dicenda eſt magna intra huius numeri fines æuitatem ſuam habere concluſam: atq; ita perducitur res eo, ut quæ omnium numinum genitrix eſſe narratur, non ſit mater, ſed filia: quinimmo infans, & paruula. Siquidem deos concedimus neq; initia, neq; fines ſæculorum perpetua in cognitione ſortitos. Sed quid terrenis obſoluiſſe nos ſordibus deam loquimur matrem, cum ab Iouis ipſius maledictis nullam pauſam facere uel exigui temporis intercapedine quiueritis? Cum in ſummo Agdi uertice deum dormiret tum genitrix, obrepere conquieſcentis pudori filius (inquitis) inſidiator enixus eſt. Poſt innumeras uirgines, & ſpoliatas caſtitate matronas: etiám ne in matrem cupiditatis infandæ ſpem Iuppiter cœpit, nec ab illius appetionis ardore horror eum quiuit auertere, quē non hominibus ſolis, ſed animalibus quoq; nonnullis natura ipſa ſubiecit? & ingeneratus ille communitur ſenſus? An reſpectus pietatis, & honeſti capitoliorum deſpuit præſidii, ne quid ſceleris cuperet cõturbatis per inſaniam mentibus, aut retractare poterat, aut peruidere? Sed ut res eſt, ponderis, & maieſtatis oblitus, ad furta illa flagitioſa correpēs ibat, pauens, ac tepidus anhelitu oris preſſo, ſuſpenſis per formidinem greſſibus, & inter media conſtitutus ſolicitudinis, ſpei q; confinia palpabat res intimas, altitudinem dormientis & matris patientiam tentans. O rerum imaginatio indecora: ò habitus fœdi Iouis ad obſcœni certaminis expeditionem parati: ergó ne ille rex mundi cum incautus, & properus obiectionis eſſet reiectus à furto, in impetum ſe uertit, & quam rapere uoluptatem inſidioſa fraude nõ quiuit, ui matrem aggreſſus eſt, & apertiſſime cœpit uenerabilem ſubruere caſtitatem? Colluctatus ergo diutiſſime cum inuita eſt, uictus, fractus, ſuperatúſq; defecit: & quem pietas diiugare ab infando matris non ualuit appetitu, effuſa libido deuinxit? Niſi forte dicetis conuentionis huiuſmodi cœptum genus uitat, atq; execratur humanũ: apud deos inceſta ſunt nulla: & cur mater acerrime repugnabat inferenti uim filio? cur ab illius amplexibus tanquam illicitos uitans refugiebat attactus? Nam ſi nihil eſſet in re mali, tam gerere illa morem ſine ulla retractione debuerat, quam uolebat hic cupidæ appetitionis ſuæ irritamenta complere. Et ſane hoc loco frugalitatis magnæ uiri, & circa res etiam flagitioſi operis parciores, ne ſancta illa femina fruſtra uideantur effuſa, ſilex (inquit) ebibit iouialis incontinentiæ fœditatem. Quid deinde quæſo conſecutũ eſt? dicite. In ſinu medio lapidis, atq; in illa cotis duritie informatus, atq; animatus eſt infans, Iouis magni futura progenies? Non eſt facile contradicere tam prodigioſis conceptionibus, tám q; miris.

Cum

Cum enim genus humanum ex lapidibus apud uos ortum, procreatúm qꝫ dicatur, neceſſe eſt credere, & receptacula lapides habuiſſe genitalia, & iaculatam combibiſſe ſementem, & completis temporibus ſuſtuliſſe aluos graues, & ad poſtremum peperiſſe fœminei moris difficultate cõnixos. Illud noſtram ſubigit curioſitatẽ requirere, cum poſt decem menſes redditum eſſe dicatis partum: illo tempore quo in utero lapidis fuit clauſus, quibus alimoniis irrigatus eſt, quibus ſuccis: uel ex rigore quæ ſaxeo nutricia potuit ducere, ut eſt fœtibus ſolenne de matribus. Nõdum inquit contingerat lucem, & tonitrus patrios iam mugiens, imitatús qꝫ referebat. Et poſtqꝫ illi datum eſt cœlum, diẽm qꝫ conſpicere, obuia quæqꝫ uaſtabat incurſans, atque ipſos ſibi ſpondebat deos cœli poſſe à regione detrudere. O cauta, & prouida deum mater, quæ ne nati inuidiam tam inſolentis ſubiret, aut mugiens fœtus ſomnis ſuis officeret, aut interpellaret quietem, ſubtraxit ſe ipſam, & ſeminis illud nocentiſſimum uirus transmiſit ab ſe longe: & ſaxorum aſperitatibus propinauit. Aeſtuatum eſt in conciliis deorũ, quibuſnam modis eſſet intractabilis illa feritas edomari: & cum uia nulla ſupereſſet, ad opem concurſum eſt unicam, ut mero madidaretur, & uirilibus ſpoliaretur abſciſſis: quaſi uero affecti corporalibus his damnis, fiant languidioris audaciæ, & non quotidie uideamus eos, qui ſibi demeſſuerint has partes maioris petulantiæ fieri, atque omnibus poſtpoſitis pudoris, & uerecundiæ frenis, in obſcœnam proiumpere uilitatẽ, flagitiorũ confeſſione uulgata. Vellem tamen uidere, ſi eſſet mihi his naſci temporibus datum, patrem illum Liberum debellatorem ferocitatis acdeſtiæ, poſt deorum auguſtiſſimas curias cœli ab culminibus lapſum, peniculantẽ, decuramẽta, cantherios innectẽtem laqueos mobiles, aquarũ innoxias puritates multa ſauciantem ui meri: & poſtquam ebrietas potu emerſit, inſeruiſſe caute manus, contrectauiſſe uirilia dormientis, atqꝫ ut omnia cingerent circumpoſiti laqueorum morſus, artificii curas, tum rebus adhibuiſſe perituris. Hocine de diis quiſquam uel exigua dixerit eorũ opinione pollutus? aut ſi talibus occupati ſunt negociis, cogitationibus, curis quiſquam eos ſapiẽs aut deos eſſe crediderit, aut mortalium ſaltem in numero computauerit? Acdeſtis iſte (oro) cuius obſcœnitas amputata ſecuritatem fuerat illatura cæleſtibus, ex terrenis animantibus unus fuit? an deorum aliquis, & immortalitatis præditus honore? Si enim noſtræ ſortis, & conditionis habebatur humanæ, cur terrorẽ tantum numinibus inferebat? Deus autem ſi fuerat, qui potuit decipi, aut dedi uino aliquid ex corpore deſecari? Sed quæſtionem mouemus parte in hac nullam, fuerit licet de diuino genere, uel ex nobis aliquis, ſi hoc rectius exiſtimabitis dici: etiám ne

fluore de ſanguinis, & ex genitalibus amputatis arbor mali enata eſt punici: an tum quum uis illa telluris cooperta eſt gremio ſolum radice complexa eſt, in ſtipitis exiliuit robur, oneratos fudit balauſtiis ramos, & in punctis ratio poma extulit mitia perfectionis propriæ maturitate completa: & quia de rubro exorta ſunt hæc ſanguine, icciro illis color eſt purpurei luminis ſuffectione ſubluteus: addite huc etiam icciro eſſe uuida, icciro uinoſa, quod ex ſanguine ſaburratio genus ducant, & fabulā conuenienter impletis. O Abdera, Abdera quantas uias mortalibus irridēdi? talis ſi apud te eſſet fabula ita conflata? dicunt eam cuncti patres, & ſuperciliosæ perlegunt ciuitates, & eſſe tu fatua, & ſtoliditatis frigidiſſimæ iudicaris: per ſinum inquit nana filium concepit ex pomo: ſequitur ſe ratio: ubi enim cautes, & ſaxa pariunt dura, poma ibi neceſſe eſt ſurgant. Glādibus, atq; ficis alebat Berecyntia religatam: cōuenienter & recte: pomis enim debuerat uiuere, quæ mater fuerat facta de pomo. Poſtquam fœtus emiſſus eſt, longe iuſſus eſt ab Sangario proici: quem conceptum diuinitus credidit eſſe iādudum, & ſi gnatus eſſet ſobolem ſui pignoris nuncupari. Lacte infans educatus hirquino eſt, ò fabulam ſexui inimicam ſemper, atq; infeſtiſſimam maſculino: in qua ſexus uiriles non ſolum homines ponunt, ſed pecudes etiam fiunt ex maribus mares. Pulchritudine inclita, & prædicabili fuit inſignitus decore: admirabilis res ſatis, quod nō illū fœtor uitabilē reddidit, fugiendúm q; caprinus. Mater eū dilexit magna: ſi nepotem ut auia, res ſimplex: ſin theatra ut percrepant, infamis, & flagitioſa dilectio eſt. Diligebat & Acdeſtis uenatoriis eum muneribus locupletās: à ſemiuiro quidem nullum eſſe poterat periculum caſtitatis. Sed quid Midas horruerit, nō eſt facile ſuſpicantibus exiſtimare. Ipſis mater eſt ingreſſa tum mœnibus: admirabamur quidem in hac parte uires, & fortitudinem numinis: ſed culpamus negligentiam rurſus, quod cum legis meminiſſet, & fati Atys fecerit hoſtibus minus prouidam ciuitatem. Nuptialia celebrātibus uota furias Acdeſtis, inſaniám q; ſubicit: ſi Midas rex offenderat, qui uxore adoleſcētulum uinciebat: quid admiſerat gallus, quid pellicis filia, ut ille ſe uiro, hæc mammarum honeſtate priuaret? tibi habe hæc inquit, propter quæ res tantas animorum ſubuerſionibus concitaſti: neſciremus adhuc omnes quid in adulti corpore furor deſyderaſſet Acdeſtius: niſi puer abſciſſa ſatietatis obieciſſet offenſi. Quid dicitis ó gentes: quid huiuſmodi deditæ opinionibus nationes? nónne cum iſta promuntur, arripit uos pudor, & tantarum uerecundia fœditatum? Nos auemus à uobis quid de diis dignum uel audire, uel diſcere: at uero uos nobis mammarū expromitis exectiones, amputationes uirilium ueretrorum, iras, ſangninem,

furias,

furias, interitus uirginum uoluntarios, & ex ſanguine mortuorum flo res, atq; arbores procreatas. Dicite ò iterum, ergó ne deum mater geni talia illa diſiecta, cum floribus ipſa per ſe mœrēs officioſa ſedulitate col legit, ipſa ſanctis manibus, ipſa diuinis cōtrectauit, ac ſuſtulit flagitio= ſi operis inſtrumenta fœdí qz, abſcondenda etiam mandauit terræ ? ac ne nuda in gremio diffluerent ſic ſoli, priuſquam ueſte uelaret, ac tege ret, lauit utiq; balſamis, atq; unxit? Vnde enim uiolæ naſci potuiſsēt, odore niſi putorem membri unguentorum illa ſuffectio temperaret? Cum hiſtorias quæſo perlegitis tales, nón ne uobis uidemini aut textri culas puellas audire tædioſi operis circunſcribentis moras: aut infanti= bus credulis auocamenta quæritātes anus longæuas, & uarias fictiones ſub imagine ueritatis expromere ? Cum Ioue locutus eſt Acdeſtis, ut amato reſtitueret uitam, annuere Iuppiter recuſauit: quia fatis potētio ribus prohibebatur: ac ne eſſet omnino duriſſimus, unam largitus eſt gratiā, ne putore corpus diſſolueretur ullo, ſuccreſcerēt comæ ſemper, minimiſſimus digitorum ſolus ut in corpore uiueret, ſolus motus per petuos exhiberet. Hoccine quiſq; admiſerit, aut credulitatis aſſenſione firmarit, pilum in mortuo creſcere, partem interiſſe, & ſeiunctum à le= ge putredinis immortale corpus adhuc uſq; durare? Vrgere uos iandu dum ad iſtius rei comparationem poſſemus, niſi ſtultitiæ pars eſſet, & talia diſcere, & huiuſmodi rerum indicia poſtulare. Sed hiſtoria hæc fal ſa eſt, neq; ullam continet ueritatis in ſe partem: noſtra quidē nihil in= tereſt, quorum cauſa contēditis exterminatos eſſe à terris deos: utrúm ne ſit conſtans, & fidei firmitate cōnixa: an contra mendaciter, & falſi tatis alicuius fictione cōpoſita. Nobis enim ſatis eſt, quibus hodie ma niſeſtare propoſitū eſt, numina iſta, quæ promitis, ſi ſunt uſpiam gen tium, atq; irarū ſeruoribus incaleſcunt, non magis à nobis, q; à uobis accipere offenſionum furialium cauſas: & eſſe illam in rebus, & á uobis in commētarios relatam, & à uolētibus quotidie perlegi, & futuri tēpo ris per ſtructionem, per ordinem ſuccedētium tradi. Quæ ſi utiq; uera eſt, nullam uidemus ſubeſſe rationem, cur nobis iraſci perhibeātur dii cœlites, cū turpitudines illorū tantas neq; prodiderimus, neq; in literas cōtulerimus ullas, neq; in publicā teſtificationē ſacrorum celebritatibus miſerimus. Sin autē (ut remini) falſa eſt, & mēdaciis interpollata fallaci bus, ambigere hominū nullus pōt, quin cauſa uos ſitis offenſæ, qui uel talia quoſdā conſcribere ſiueritis, aut conſcripta durare ſæculorū in me moria ſitis paſſi. Et tamē qui poteſtis falſitatis arguere conſcriptionem iſtā, cū ipſa ſacra ſint teſtimonio, quæ per curſus annuos factitatis, & cre di à uobis eſſe uera, & explicatæ fidei iudicari? Quid enim ſibi uult illa pinus, quā ſemper ſtatis diebus in deū matris intermittitis ſanctuario?

Nón ne illius ſimilitudo eſt arboris, ſub qua ſibi furens manus & in-
felix adoleſcentulus intulit, & genitrix diuum in ſolatium ſui uulne-
ris conſecrauit? Quid lanarum uellera, quibus arboris colligatis, & cir-
cumuoluitis ſtipitem? Nón ne illarum repetitio lanarum eſt, quibus
iam deficientem contexit, & teporis aliquid rata eſt ſe poſſe mem-
bris conciliare frigentibus? Quid compti uiolaceis coronis, & redimiti
arboris ramuli? Nón ne illud indicant, uti mater primigeniis floribus
adornauerit pinum miſerabilis indicem, teſtimoniúm que fortunæ?
Quid pectoribus applodentes palmas paſſis cum crinibus galli? Nón
ne illos referunt in memoriã luctus, quibus mater turrita cum Acdeſti
lachrymabili puerum proſecuta eſt eiulatu? Quid temperatus ab alimo
nio panis, cui rei dediſtis nomen caſtus: nón ne illius temporis imita-
tio eſt, quo ſe numen ab Cereris fruge uiolentia mœroris abſtinuit?
Aut ſi ea, quæ dicimus, non ſunt ita, uos ediſſertate, uos dicite: euirati
iſti, mollés qꝫ, quos intereſſe uobiſcum in iſtius numinis uidemus ſa-
cris, quidnam iſtic habeant negocii, ſolicitudinis, curæ: & cur more lu
gentium cædant cum pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in la
mentabili conſtitutorum ſorte? Quid coronæ? quid uiolæ? quid uo-
lucra mollium uelamenta lanarum? Cur ad ultimum pinus ipſa pau-
lo ante in dumis inertiſſimum nutans lignum, mox ut aliquod præ-
ſens, atqꝫ auguſtiſſimum numen, deum matris cõſtituatur in ſedibus?
Aut enim hæc cauſa eſt, quam in ueſtris ſcriptis, & commentariis in-
uenimus: & manifeſtum uos eſt non diuinas conficere querimonias,
ſed imaginẽ triſtium redintegrare geſtorum: aut ſi alia ratio eſt, quam
myſterii nobis abnegauit obſcuritas, & ipſa quoqꝫ neceſſe eſt turpitu-
dinis alicuius participetur infamia. Quis eſt enim, qui credat honeſta-
tis aliquid in ea re eſſe, quam inhiant uiles galli, effœminati conficiant
exoleti? Poſtulat quidem magnitudo materiæ, atqꝫ ipſius defenſionis
officium, ut ſimiliter cæteras turpitudinum ſpecies perſequamur: uel
quas produnt antiquitatis hiſtoriæ, uel myſteria illa continent ſancta,
quibus initiis nomen eſt: & quæ omnibus non uulgo, ſed paucorum
taciturnitatibus tradidiſſe ſacrorum innumeri ritus, atqꝫ affixa deformi
tas ſingulis, corporaliter prohibet uniuerſa nos exequi. Quinimmo, ut
uerum exprimamus, à quibus nos ipſi cõſilio, & ratione deflectimus:
ne dum explicare contendimus cuncta, expoſitionis ipſius contami-
nationibus polluamur. Fœtam igitur Fatuam, bona quæ dicitur dea,
tranſeamus: quam myrteis cæſam uirgis, quòd marito neſciẽte, ſeriam
meri ebiberit plenam, Sextus Clodius indicat ſexto de diis græco, ſi-
gnúm qꝫ monſtrari: quòd cum ei diuinam rem mulieres faciunt, uini
amphora conſtituatur obtecta: nec myrteas fas ſit inferre, uerbenas:

ſicut

Digitized by Google

ſicut ſuis ſcribit in cauſalibus putas. Sed & deos conſerentis pari more, ac diſſimulatione taceamus, quos cum cæteris ſcribit Flaccus in humani penis ſimilitudinem uerſos obruiſſe cineri, qui ſub ollula fuerat factus extorum, quem cum Tanaquil dimoueret, & Ethruriæ diſciplinarum perita ſurrexiſſe ſe deos, & neruis obduruiſſe diuinis: corniculæ inde impetrauiſſe captiuæ, ut intelligeret, & agnoſceret, quid ſibi res uellent: Ocriſiam prudentiſſimã fœminam diuos inſeruiſſe genitali: explicuiſſe motus certos. Tunc ſancta, & ſeruẽtia numina uim uomuiſſe Lucilii, ac regem Seruium natum eſſe romanum. Bacchanalia etiam prætermittemus inania, quibus nomẽ omophagiis græcum eſt: in quibus furore mentito, & ſequeſtrata pectoris ſanitate, circumplicatis uos anguibus, atq; ut uos plenos dei numine, ac maieſtate doceatis, caprorum reclamantium uiſcera cruentatis, oribus diſſipatis. Necnõ & cypriæ Veneris abſtruſa illa initia præterimus: quorum conditor indicatur Cyniras rex fuiſſe: in quibus ſumentes ea certas ſtipes inferunt ut meretrici, & referunt phalos propitii numinis ſigna donatos. Obliuioni etiam Corybantia ſacra donentur, in quibus ſanctum illud myſterium traditur, frater trucidatur à fratribus, interempti ex ſanguine apium natum, prohibitum mẽſis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis contraheretur offenſio. Sed & illa deſiſtimus bacchanalia altera prædicare: in quibus arcana, & tacenda res proditur, inſinuatúr q; ſacratis, ut occupatus puerilibus ludicris, diſtractus ab Titanibus liber ſit: ut ab iiſdem membratim ſectus, atq; in ollulas coniectus ut coqueretur, quemadmodum Iuppiter ſuauitate odoris illectus, inuocatus aduolarit ad prandium: compertá q; re graui graſſatores obruerit fulmine, atq; in imas tartari præcipitauerit ſedes. Cuius rei teſtimonium, argumentúm q; fortunæ ſuis prodidit in carminibus Thracius. Talos, ſpeculũ, turbines, uolubiles rotulas, & teretes pilas, & uirginibus aurea ſumpta ab heſperidibus mala erat nobis conſilium præterire: prætervehi illa etiam myſteria, quibus Phrygiæ initiatur, atque omnis gens illa, niſi nomẽ interpoſitum his Iouis prohiberet nos ſtrictim iniurias eius, ignominiás q; tranſire: nõ quo nobis dulce ſit tam fœdis inequitare myſteriis, ſed ut ipſis uobis promptum etiam, atque etiam fiat: quid in eos congeratis iniuriæ, quorum profitemini uos eſſe cuſtodes, uindices, ueneratores. Quondam Dieſpiter (inquiunt) cum in Cererem matrem libidinibus improbis, atq; inconceſſis cupiditatibus æſtuaret (nam genitrix hæc Iouis regionis eius ab accolis traditur) neq; tamen auderet id, quod procaci appetitione conceperat, apertiſſima ui petere, & ingenioſas comminiſcitur captiones: quibus nihil tale metuentem caſtitate imminueret genitricem: fit ex deo taurus, & ſub pe=

coris ſpecie ſubſeſſoris animum, atqꝫ audaciam cœlans, in ſecuram, & neſciam repentina immittitur ui furens, agit inceſtus res ſuas, & prodita per libidinem fraude, intellectus & cognitus euolat, ardeſcit furiis, atqꝫ indignationibus mater ſpumat, anhelat, exæſtuat, nec fremitum continere, tempeſtatém que irarum ualens, ex continua paſſione primo: deinceps ut appellatur, aſſumpſit: neque alia cordi eſt res ei, quia audaciam filii pœnis, quibus potis eſt perſequatur. Iuppiter ſatagit fractus metu: nec quibus remediis leniat uiolatæ animos, reperit: fundit preces, & ſupplicat, obſtructæ ſunt dolentis aures: allegatur deorũ uniuerſus ordo nullius auctoritas tanta eſt, ut audiatur: ad poſtremum filius uias ſatisfactionis inquirens, comminiſcitur remedium tale, arietem nobilem bene grandibus cum teſticulis deligit, execat hos ipſe, & lanato exuit ex folliculi tegmine. Accedens mœrens, & ſummiſſus ad matrem, & tanquam ipſe ſententia condemnaſſet ſe ſua, in gremium proiicit, & iacit hos eius: uirilitate pignoris uiſa ſumit animum mitiorem, & concipit fœtus, reuocatur ad curam, parit menſem poſt decimum luculenti filiam corporis, quam ætas mortalium conſequẽs modo Liberam, modo Proſerpinam nuncupauit: quam cum uerueceus Iuppiter bene ualidam, floridam, & ſucci eſſe conſpiceret plenioris, oblitus paulo ante quid malorum, & ſceleris eſſet aggreſſus, & temeritatis quantum, redit ad priores actus: & quia nefarium uidebatur ſatis, patrem cum filia comminus uxoria coniugatione miſceri: in draconis terribilem formam migrat: ingentibus ſpiris pauefactam colligat uirginem: & ſub obtentu ſero molliſſimis ludit, atqꝫ adulatur amplexibus: fit ut & ipſa de ſemine fortiſſimi compleatur Iouis. Sed non eadem conditione qua mater: nam illa filiam reddidit liniamentis deſcriptam ſuis: at ex partu uirginis tauri ſpecie fuſa iouialis monumenta pellaciæ. Auctorem aliquis deſyderabit rei, tum illum citabimus tarentinum, notúm qꝫ ſenarium, quem antiquitas canit dicens: Taurus draconem genuit, & taurum draco, ipſa nouiſſime ſacra, & ritus initiationis ipſius, quibus ſebadiis nomen eſt, teſtimonio eſſe poterũt ueritati: in quibus aureus coluber in ſinum dimittitur cõſecratis, & eximitur rurſus ab inferioribus partibus, atqꝫ imis. Non eſſe arbitror neceſſarium ſermone quoqꝫ hic multo membra ire per ſingula, quantá qꝫ inſint in partibus prauis turpitudinum ſcatebræ, flagitiorúm que monſtrare. Quis eſt enim mortalium uel exiguæ humanitatis ſenſum ſerens, qui non ipſe peruideat qualia ſunt hæc omnia, quàm ſcelerata, quam fœda, quantás qꝫ ignominias differant ex ipſis myſteriorum ſacris, & ex ſacrorum originibus indecoris? Iuppiter (inquit) exarſit in Cererem: quid tantum quæſo de uobis Iuppiter iſte (quicunque eſt) meruit?

meruit? quod genus eſt nullum probri, infame, adulterium nullum, quod in eius non caput uelut in aliquam congeratis uilem, luteám qꝫ perſonam? Matrimonii prodidit ius Læda: Iuppiter eſſe dicitur au-ctor culpæ, uirginitatem Danae cuſtodire nequiuit: furtum eſſe nar-ratur Iouis, ad mulieris nomen properauit Europa, expugnator pudi-citiæ idẽ eſſe iactatur. Alcmena, Electra, Latona, Laodonia, mille aliæ uirgines, ac mille matres, cúm qꝫ illis catamitus puer pudoris ſpoliatus eſt honeſtate: eadem ubiqꝫ eſt Iuppiter fabula, neqꝫ ullum turpitudi-nis genus eſt, in quo eius non nomen conſociatis libidinibus conſe-ratis. Vt uideatur miſerabilis prorſus nullam non eſſe cauſam ob ali-am natus: niſi ut eſſet criminum ſedes, maledictorum materia, locus quidam expoſitus, in quem ſpurcitiæ ſe omnes ſcœnarum colluuioni bus deriuarent: quem tamen ſi diceretis cum extraneis habuiſſe com-mertium fœminis, impia res quidem, ſed tolerabilis eſſet malectionis iniuria. Etiám ne in matrem, etiám ne in filiam efferati pectoris appe titionibus adhinniuit? neqꝫ illum ſanctitas, aut reuerentia genitricis, horror etiam pignoris ex ſe ſati, ab imagine potuit tam fœdæ cogita-tionis abducere? Vellem itaque uidere patrem illum deorum Iouem, æternam rerum, atque hominum poteſtatem, bubulis eſſe cohoneſta-tum cornibus: hirſutas agitãtem aures, contractis in ungulas greſſibus ruminantem pallentes herbas, & ex parte poſtica caudam, ſuffragine, talo molliſſimo perlitum, atqꝫ inteſtina proluuie delibutum. Vellem inquam uidere (dicendum eſt enim ſæpius) torquentem illum ſydera, & qui pallidas nationes fragore perterret, & proſternit: conſectantem ueruecum greges, inſpicientem teſticulos arietinos, arripiẽtem hos ma-nu cenſoria illa, atqꝫ diuina: qua uibrare coruſcos ignes, & ſæuire ful-minibus ſuetus eſt: tum deinde ſecreta rimantem feruenti nullas ſum motís que arbitris circumiectas prolibus, diripientem membranulas, feruentí qꝫ adhuc matri uelut quaſdam inſulas eliciendæ miſerationis offerentem: deductum, pallidum, ſaucium, ſimulantem doloris cru-ces, & ad fidem facto faciendam, arietino ſanguine coinquinatum, & mẽdacia uulneris laneis faſceis, linteolís qꝫ cõtectum. Hoccine audiri, & perlegi ſub mundi hoc axe? & eos qui hæc tractant exiſtimari ſe uel le pios, ſanctos, religionúm qꝫ cuſtodes? eſt ne aliquod ſacrilegium hoc maius: aut ulla gens inueniri tam irreligioſis poteſt opiniõibus prædi-ta qꝫ quæ talia credit, aut accipit, aut ſacrorũ intimis in myſteriis pro-dit? Iuppiter ille (quicunqꝫ eſt) ſi ſentiret ſe eſſe, aut ſi ullo ſenſu affi-ceretur iniuriæ: nón ne digna res eſſet propter quam iratus, & percitus terram noſtris ſubduceret greſſibus: ſolis lumina extingueret, atqꝫ lu-næ, quinimmo res omnes in antiquæ ſpeciem confunderet unitatis?

Sed non ſunt(inquit)reipublicæ noſtræ hæc ſacra. Quiſnam iſtud di-
cit, aut quis reponit romanus, gallus, hyſpanus, afer, germanus, aut ſi-
culus? Et quid adiuuat cauſam, ſi ueſtra hæc non ſunt, cum qui ea
conficiunt ſint ueſtrarum partium? aut quid refert utrúm ne ea pro
betis, necne: cum quæ ueſtra ſint propria, aut ſimili fœditate, aut tur-
pitudinis genere reperiantur eſſe maiore? Vultis enim conſyderemus
myſteria & illa diuina, quæ theſmophoria nominantur à græcis: qui-
bus gente ab attica ſancta illa peruigilia conſecrata ſunt: & Phanni-
ciis migraue? Vultis inquam uideamus quas origines habeant, quás
ue cauſas, ut Athenas etiam probemus ipſas humanitatis artibus, ſtu-
diis q; pollentes, tam in deos dicere contumelioſa, quàm dictent alii:
nec minora ab his probra, quàm cæteris obiiciantur à uobis, religio-
nis ſub ſpecie publicari? Quodam(inquiunt)tempore cum in Siciliæ
pratulis purpureos legeret nondum mulier flores, & adhuc uirgo Pro
ſerpina: cúm q; illam per floream meſſem huc, atq; illuc paſſim lectio
nis cupiditas auocaret, per profundæ altitudinis ſpeluncam rex proſi-
liens manium raptam uirginem ſecum uehit, & terrarum obſcōditur
ſucceſſibus rurſus. Quod cum factū neſciret Ceres, nec filia eſſet ubi-
nam gentium, ſuſpicaretur, intendit animum perditam toto in orbe
conquirere: ſumit faces geminas flammis onere preſſas & etneis, qui-
bus ſibi prælucens, pergit ire quæſitum terrarum in regionibus cun-
ctis. In iſtius cōquiſitionis errore eleuſinos etiam peruehitur fines(pa-
gi iſtud eſt nomen regione in attica conſtituti) qui illud temporis has
partes incolebant terrigenæ, quibus nomina hæc fuerant: Baubo, Tri-
ptolemus, capellarum Dyſaules cuſtos, Eubuleus porcorum, gregis la-
nitii Eumolpus: à quo gens & fluit Eumolpidarū, & ducitur clarum
illud apud Cecropios nomen. Et qui poſtea floruerunt Caduceatores,
Hierophantæ, atq; præcōes. Igitur Baubo illa, quā incolam diximus,
Eleuſini fuiſſe Pagi, malis multiformibus fatigatam accipit hoſpitio Ce
rerem: adulatur obſequiis mitibus: reficiendi corporis rogat curam ut
habeat: ſitienti ardori oggerit potionem: cynum cyceonem, quā nun
cupat Græcia: auerſatur, & reſpuit humanitatis officia mœrens dea, nec
eam fortunam perpetitur ualetudinis meminiſſe communis. Rogat il
la, atque hortatur contra(ſicut mos eſt in huiuſmodi caſibus)ne faſti-
dium ſuæ humanitatis aſſumat: obſtinatiſſime durat Ceres, & rigoris
indomiti pertinaciam retinet. Quod cum ſæpius fieret, neq; ullis qui-
ret obſequiis ineluctabile propoſitum fatigari, uertit Baubo artes, &
quam ſerio non quibat allicere, ludibriorum ſtatuit exhilarare miracu
lis: partem illam corporis, per quam ſexus fœmineam & ſobolem pro
dere, & nomē ſolet acquirere generi: eum longiore ab incuria liberat:
facit

ſacit ſumere habitum puriorem, & in ſpeciem leuigari nondum duri, atque ſtriculi puſionis: redit ad deam triſtem: & inter illa communia, quibus moris eſt ſrangere, ac temperare mœrores, retegit ſe ipſam: atqꝫ omnia illa pudoris loca reuelatis monſtrat inguinibus: atqꝫ pubi affigit oculos diua, & inauditi ſpecie ſolaminis paſcitur: tum diffuſior facta per riſum aſpernatam ſumit, atqꝫ ebibit potionem: & quod diu nequiuit uerecundia Baubonis exprimere, propudioſi facinoris extorſit obſcœnitas. Calumniari nos improbe ſiquis forte hominum ſuſpicatur, libros ſumat threicii uatis, quos antiquitatis memoratis eſſe diuinæ: & inueniet nos nihil, neqꝫ callidæ fingere, neqꝫ quo ſint riſui, deum quærere, atqꝫ efficere ſanctitates: ipſos nanque in medio ponemus uerſus, quos Calliopes filius ore edidit græco, & cantando per ſæcula iuri publicauit humano.

Sic effata, ſimul ueſtem contraxit ab imo,
Obiecít que oculis formatas inguinibus res,
Quas caua ſuccutiens Baubo manu, nam puerilis
Olli uultus erat, plaudit conſtata micæ,
Tum dea defigens auguſti luminis orbes,
Triſtitias animi paulum mollita reponit:
Inde manu poclum ſumit, riſú que ſequenti
Perducit totum cyceonis læta liquorem.

Quid Erichtheo ſati? quid ciues Mineruii dicitis? Auet animus ſcire quibus ſitis eloquiis tam periculoſa negocia defenſuri, uel artibus habeatis quibus tam conſoſſis ſalutem dare perſonis, uulneribus, atque cauſis. Non eſt ita falſa ſuſceptio, nec delatione appetimini calumnioſa: Eleuſiniorum ueſtrorum notas & origines producunt turpes, & antiquarum elogia literarum: ipſa deniqꝫ ſymbola, quæ rogati ſacrorum in acceptionibus reſpõdetis, ieiunaui, atqꝫ ebibi cyceonem, excita ſumpſi, & in calathum miſi: accepi rurſus, in ciſtulam tranſtuli. Ergó ne(ut promunt ſancta illa, atqꝫ arcana myſteria) rapiuntur, & rapiunt dii ueſtri? matrimonia copulant fraudibus appetita furtiuis? à repugnantibus, & inuitis decus uirginitatis eripitur? imminentes neſciũtur iniuriæ? quidnam raptis acciderit, ignoratur? amiſſa quæruntur ut homines: & ſub ſole clariſſimo cum lucernis, & facibus orbis peragrant uaſtitatem? afficiuntur, ægreſcunt, lugentium ſumunt ſordes, & miſeriarum inſignia, atque, ut animum commodare alimoniis poſſint, uictuí que ſumendo, non ratio, non tempus, non ſermo aliquis adhibetur grauis, aut affabilitas ſeria, ſed propudioſa corporũ monſtratur obſcœnitas, obiectãtúr qꝫ partes illæ, quas pudor cõmunis abſcondere, quas naturalis uerecũdiæ lex iubet: quas inter aures caſtas ſine ue

nia nefas eſt, ac ſine honoribus appellare p̄ſatis: quidnā quæſo in ſpecu tali? quid in pudēdis fuit, reuerēdisqꝫ Baubonis, quod fœminei ſexus deam, & conſimili formatam membro in admirationem conuerteret, atque riſum, quod obiectum lumini conſpectuí qꝫ diuino, & obliuionem miſeriarum daret, & habitum in lætiorem repentina hilaritate traduceret? O qualia, ò quanta irridentes potuimus, cauillantés qꝫ deprómere, ſi non religio nos gentis, & literarum prohiberet auctoritas? Iandudum me fateor hæſitare, circumhiſcere, tergiuerſari tricas (quemadmodum dicitur) conduplicare tellenas, dum pudor me habet alimoniæ illa proferre myſteria, quibus in Liberi honorē patris ithyphallos ſubrigit græcia, & ſimulachris uiriliū faſcinorum territoria cuncta floreſcūt. Quid ſit iſtud, obſcurum eſt forſitan, & qua fiat ratione diſquiritur: quiſquis iſtud ignoras, diſce: atqꝫ admiratus res tantas puris ſemper in ſenſibus meticuloſa obſeruatione cuſtodi. Cum inter homines (inquiunt) eſſet adhuc Nyſius, & ſemeleius Liber, noſſe inferos expetiuit, & ſub tartari ſedibus quidnam rerum ageretur, inquirere: ſed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatibus impediebatur: quod qua iret, ac peregeret inſcitia itineris neſciebat. Proſumnus quidam exoritur ignominioſus amator dei, atque in nefarias libidines ſatis pronus, qui ſe ianuam ditis, atqꝫ acheruſios aditus pollicetur indicaturum, ſi ſibi gereret & morem deus, atqꝫ uxorias uoluptates pateretur ex ſe carpi. Deus facilis iurat poteſtatis futurum, ac uoluntatis ſe eius: ſed cum primum ab inferis compos uoti, atqꝫ expetitionis rediſſet, uiam comiter Proſumnus ediſſerit, atqꝫ in limine ipſo proſtituit inferorum: interea dum Liber Stygem, cerberum, furias, atqꝫ alias res omni curioſa inquiſitione colluſtrat, ex uiuentium numero index inde decidit: atque ex more ſepelitur humano: emergit ab inferis euhiius, & recognoſcit extinctum ducem. Qui ut fidem compleret pacti, & iurandis ſolueret religionis, & iuris, locum pergit ad funeris, & ficorum ex arbore ramum ualidiſſimum præſecans, dolat, runcinat, leuigat, & humani ſpeciem fabricatur in penis: figit ſuper aggerem tumuli, & poſtica ex parte nudatus, accedit: ſubdit, inſidit. Laſciuia deinde luxuriātis aſſumpta, huc, atqꝫ illuc clunes torquet, & meditatur ab ligno pati, quod iandudum in ueritate promiſerat. Ac ne quis forte à nobis tam impias arbitretur confictas res eſſe, Heraclito ut teſti nō poſtulamus ut credat, nec myſteriis uolumus quid ſuper talibus ſenſerit ex ipſius accipiat lectione, totam interroget græciam, quid ſibi uelint ityphalli, quos per rura, per oppida mos ſubrigit, & ueneratur antiquus? inueniet cauſas eas, eas eſſe quas dicimus: aut ſi fuerit puditū ueritatē ſimpliciter explicare, quid obſcurare, quid tegere cauſam ritus, atque originem proderit? criminatio

ipſa

ipſa religionis in re ſit. Quid dicitis ò gentes, quid occupatæ, quid de-
ditæ templorum uenerationibus nationes? Ad hæc ne nos ſacra, flam
mis, exiliis, cædibus, atq; aliquo genere ſuppliciorũ compellitis, & cru-
delitatis metu, hoſcine nobis deos importatis, inſinuatis, infligitis: quo
rum ſimiles nec uos eſſe, neq; alium uelitis quenquam ſanguinis uo-
bis gradu, & iure familiaritatis adiunctum? Poteſtis ne impubibus, &
prætextatis ueſtris, quas Liber induxerit pactiões ſuis cum amatoribus
indicare? Poteſtis ueſtras nurus, quinimmo uobis matrimonio coniu-
gatas ad uerecundiam Baubonis impellere, atq; ad pudicas Cereris uo
luptates? Vultis ueſtri iuuenes ſciant, audiãt, diſcant Iuppiter ipſe qua-
lis in unam extiterit, atq; alteram matrem? Vultis adultæ uirgines, ro-
buſtí que adhuc patres idem iſte in filiam qua luſerit arte cognoſcant?
Vultis germani iam feruidi, atq; ex iiſdem ſeminibus fratres, eundem
rurſus accipiant concubitus lectulos non eſſe aſpernatũ ſororis? Ita er
go non protinus ab huiuſmodi fugiendum diis longe, ac ne irrepat
in animum tam impuræ religionis obſcœnitas, audientia tota clauden
da eſt? Quis eſt enim mortalium tam pudicis moribus inſtitutus, quẽ
non ad huiuſmodi furias deorum documenta proritent? Aut quis ſu-
as comprimere cupiditates à cognatis ualeat, reuerẽdís q; perſonis, cum
apud ſuperos ſanctum nihil in libidinum uideat cõfuſione ſeruatum?
Vbi enim primam perfectám q; naturam inter fines conſtiterit iuſtos
cupidinem ſuam non ualuiſſe frenare, cur non in promiſcuos appeti-
tus effundat ſe homo, & ingenita fragilitate præceps datus, & magiſte-
rio ſanctæ diuinitatis adiutus? Iandudum me fateor reputantem me-
cum in animo rerum huiuſcemodi monſtra, ſolitum eſſe mirari au-
dere uos dicere quẽquam ex his atheum, irreligioſum, ſacrilegum, qui
deos eſſe omnino aut negent, aut dubitent: aut qui eos homines fuiſ-
ſe contendant, & poteſtatis alicuius, & meriti cauſa deorum in nume-
rum relatos. Cum ſi uerum fiat, atq; habeatur examen, nullius quàm
uos magis huiuſmodi par ſit appellationibus nuncupari. Quis ſub ſpe
cie cultionis plus in eos ingeratis maledictionum, & criminum, quàm
ſi aperte hoc facere cõfeſſis maledictiõibus combibiſſetis? Deos eſſe qui
dubitat, aut eſſe omnino qui negat, quãuis ſequi ſententias immanes
opinionũ uideatur audacia, ſine ullius tamen inſectatione perſonæ fidẽ
rebus nõ accõmodat inuolutis: & qui generis aſſeuerat eos fuiſſe terre-
ni, quãuis eos priuet ſublimitate cœlitũ, ſub ſiciuis tamen accumulat
laudibus: ſiquidem illos diuinitatis ad meritum beneficiis autumant,
& uirtutũ admirationibus ſubleuatos. Vos uero qui uindices, & eorũ
contẽditis immortalitatis eſſe propagatores, unũ ex his quẽpiam præte
riſtis, tranſiſtis ueſtris maledictionibus in uulneratũ? aut genus ullũ eſt

probri tam communi exiſtimatione damnabile, quod in eos conferre metueritis, uel nominis ſaltem auctoritate tardati: quis caduca, & mortalia corpora deos edidit amaſſe? non uos? Quis illa furta dulciſſima in alienis genialibus perpetraſſe? non uos? Quis cum matribus liberos, quis cum ſuis uirginibus rurſus patres infauſtos miſcuiſſe concubitus? non uos? Quis ſcitulos, puſiones, atq; adultos uenuſtiſſimis lineis appetitos eſſe iniuſte? nõ uos? Quis abſciſſos, quis exoletos, quis uerſipelles, quis fures, quis in uinculis habitos, quis in catenis, quis deniq; fulminibus appetitos, quis uulneratos, quis obiiſſe ſupremos dies, ſepulturas etiam meruiſſe terrenas? non uos? Cum igitur à uobis tot, & tanta conflata ſint deorum in contumelias crimina, audetis obiicere noſtri nominis cauſa numinum eſſe offenſas mentes, cum iandudum uos liqueat irarum eſſe tantarum reos, & diuinæ indignationis auctores. Sed erras (inquit) & laberis, ſatis q; te eſſe imperitum, indoctum, ac ruſticum ipſa rerum in ſectatione demonſtras. Nam iſtæ omnes hiſtoriæ, quæ tibi turpes uidentur, atq; ad labem pertinere diuinam, myſteria in ſe continent ſancta, rationes miras, atq; altas: nec quas facile quiuis poſſit ĩgenii uiuacitate pernoſcere. Neq; enim quod ſcriptum eſt, atq; in prima eſt poſitum uerborum fronte, id ſignificatur, & dicitur, ſed allegoricis ſenſibus, & ſubditiuis intelliguntur omnia illa ſecretis. Itaq;, qui dicet cum ſua concubuit Iuppiter matre, non inceſtas ſignificat, aut propudioſas Veneris complexiones, ſed Iouem pro pluuia, pro tellure Cererem nominat: Et qui rurſus perhibet laſciuias eum exercuiſſe cum filia, nihil de fœdis uoluptatibus loquitur, ſed pro imbris nomine ponit Iouẽ, in filiæ ſignificatione ſementem. Sic & ille, qui raptam Dite à patre Proſerpinam dicit: nõ ut Cereris in turpiſſimos appetitus uiraginem dicit raptam, ſed quia glebis occulimus ſemina iſſe ſub terras deam: & cum Orco ſignificat fœdera genitalis cõciliare fœturæ. Conſimili ratione & in hiſtoriis cæteris aliud quidem dicitur, ſed intelligitur aliud, & ſub uulgari ſimplicitate ſermonis latet ratio ſecreta, & altitudo inuoluta myſterii. Argutiæ ſunt, ut apparet, atq; acumina hæc omnia, quibus fulcire ſolenne eſt malas in iudiciis cauſas. Quinimmò (ut uerius dicam) ſophiſticarum diſputationum colores: non quibus uerum, ſed imago, & ſpecies ueri ſemper, atq; umbra conquiritur. Nam quoniam rectas accipere lectiones pudet, dedecet, indecorum eſt in has partes ut alia ſubiicerentur res alii, & in ſpeciem decoris, turpitudinis interpretatio cogeretur. Sed quid ad nos iſtud, an alii ſenſus, aliæ que ſententiæ conſcriptionibus uanis ſubſint? Nobis enim ſatis eſt, qui deos à uobis ſcelerate contẽdimus, impié q; tractari, quod ſcriptum eſt, quod auditur accipere, nec curare

in abdito

in abdito quid ſit:cum contumelia numinū non in obſcura ſenſuum mente, ſed in uerborum eminentium ſignificatione teneatur. Ac ne tamen uideamur inſpicere quale ſit iſtud, quod dicitur nolle: primum illud à uobis(ſi modo commodare patientiam uultis)exquirimus primum allegorico genere uel ſcripta hæc eſſe, uel eodem modo intelligi oportere: unde eſt uobis cognitum, uel unde intimatum in cōſilium ſcriptores aduocare? uos ſcilicet tum in eorū pectoribus latitabatis: cum pro aliis res alias inter ueritate capta ſubdebant? Deinde ſi illi rationis alicuius, & religionis metu myſteria illa conuoluere tenebroſa obſcuritate uoluerunt, quantum uobis audaciæ eſt, ut quid illi noluerunt, uos uellitis inteligere: uos ſcire & cunctorū ſubſternere notioni, quod illi fruſtra uerbis minus uerum ſignificantibus occulerunt? Sed, ut uobis aſſentiamur in fabulis his omnibus, ceruos pro Iphigeniis dici, unde tamen uobis liquet, cum allegorias iſtas uel explanatis, uel panditis, eadem uos interpretari, eadem qꝫ ſentiri, quæ ſub tacitis cogitationibus ipſis ab hiſtoricis ſenſa ſunt, nec per uoces proprias ſignificationibus, ſed aliis explicata? Vos Iouis, & Cereris coitum, imbrem dicitis dictum telluris in gremium lapſum: poteſt alius aliud, & argutius fingere, & ueri cum ſimilitudine ſuſpicari: poteſt aliud tertius, poteſt aliud quartus, atqꝫ ut ſe tulerint ingeniorum opinantium qualitates, ita ſingulæ res poſſunt infinitis interpretationibus explicari. Cum enim rebus occluſis omnis iſta quæ dicitur allegoria ſumatur, nec habeat finē certum, in quo rei quæ dicitur, ſit fixa atqꝫ immota ſententia, unicuique liberum eſt in id, quod uelit attrahere lectionem, & affirmare id poſitum, in quod eum ſua ſuſpitio, & coniectura opinabilis duxerit. Quod cum ita ſe habeat, qui poteſtis res certas rebus à dubiis ſumere, atqꝫ unam adiungere ſignificationem dicto, quod per modos uideatis innumeros expoſitionum uarietate deduci? Deniqꝫ ſi ad commodum ducitis, etiam illud à uobis repetita interrogatione conquirimus, omnes de his fabulas exiſtimetis, id eſt ſingulas totas ambifarias ac bilingues, & uerſipellibus eſſe ſcriptas modis? an alias earum partes nihil ambiguum dicere, alias uero multifidas, atqꝫ allegorici tegminis ſuper iectione uelatas? Si enim ad finem à capite textus omnis expoſitionis & ſeries obtentionibus allegoricis clauſa ſunt, ediſſertate: mōſtrate quid pro rebus ſingulis, quas unaquæqꝫ eloquitur fabūla, ſupponere debeamus, & promere, quás qꝫ in res alias atqꝫ intelligētias uocare. Vt enim Iouem pro pluuia, Cererem(uerbi cauſa)pro terra uultis audire, & pro Libero, ac patre Dite ſubmerſionē ſeminis, atqꝫ iactum, ita dicere uos conuenit, quid pro tauro debeamus accipere, quid pro indignatione Cereris, atqꝫ ira: quid ſibi uelit primo uerbum, quid Iouis ſoliciti ſup-

Digitized by Google

plicatio? Quid allegati cœlites nec auditi? quid exectus aries? quid ex=
ecti arietis proles? quid ſatisfactio his facta? quid quæ rurſus geſta ſunt
libidine obſcœniore cum filia? cõſimiliter & in altera fabula ennæa ne
mus, & flores? quid ſint? quid ſumptus ignis ex aetna, cõpræhenſæ qꝫ
iſtæ faces? quid peragratio cum his orbis? quid attica regio? quid Eleuſi
nius pagus? quid Baubonis tuguriũ, atqꝫ hoſpitiũ ruſticanũ? quid cy=
ceonis ſignificet potio? quid aſpernatio potionis? quid nouatio, & reue
latio pudẽdorum? quid ſpectaculi flagitioſa dulcedo, & ex remediis ta=
libus orbitatis obliuio cõparata? Quòd ſi pro his omnibus quod opor
teat ſubici rerum immutatione monſtratis, erit ut uobis aſſenſum ſu=
per tali aſſeueratione tribuamus: ſin autem ſingula in ſingulis neqꝫ po
teſtis opponere, nec alterum rerum uocare contextum: quid allegoriis
obſcuratis honeſtis id, quod ſimpliciter ſcriptum eſt, & communem
ad intelligẽtiam publicatum? Niſi forte dicetis nõ toto in hiſtoriæ cor
pore allegorias has eſſe: cæterum partes alias eſſe communiter ſcriptas,
alias uero dupliciter, & ambiſaria obtẽtione uelatas: urbana eſt iſta ſub
tilitas, & quibuslibet brutis patẽs. Nam quia cuncta, quæ ſcripta ſunt,
inexpeditiſſimum uobis eſt traducere, inuertere, deriuare. Eligitis quæ
dam ueſtræ conuenientiæ uoluntati, & ex ipſis obtinere cõtenditis no
thas, atqꝫ adulteras lectiones interioris eſſe ſuperpoſitas ueritati. Quod
tamen ut uobis ita ſeſe habere (quemadmodum dicitis) annuamus, qui
ſcitis, aut unde cognocitis, utra pars ſit ſententiis hiſtoriæ ſcripta ſim=
plicibus, utra uero ſit diſſonis, atqꝫ alienis ſignificatiõibus tecta? Poteſt
enim fieri, ut quod uos exiſtimatis ſic eſſe, aliter ſe habeat: aut quod ali
ter creditis, conceptionibus aliis contrariís qꝫ prolatũ ſit. Vbi enim di
citur in unius materiæ corpore pars eſſe allegorice ſcripta, indubitabili
altera ſermone, rectó qꝫ: nec ineſt in re ſignũ, quo differentia iudicari
ambiguorũ poſſit ſimplicitér qꝫ dictorũ, tam poteſt quod ſimplex eſt,
ambiſormiter dictum exiſtimari, quàm quod ambigue ſcriptum eſt,
recluſis eſſe obtẽtionibus credi. Quod quidem quo genere aut fiat, aut
fieri poſſe credatur, intelligere confitemur minime poſſe. Inſpiciamus
enim quod dicitur hoc modo. In nemore (inquit) Ennenſi quondam
flores Proſerpina lectitabat: integrum adhuc iſtud eſt, & recta pronun
tiatione prolatum: nam & nemus, & flores quid ſint, quid proſerpina,
quid uirago, cunctis indubitabiliter notum eſt. Emicuit Summanus
è terris curru quadriiugo uectitatus: ſimplex, & hoc æque eſt: nam
quadrigæ, currus, atqꝫ Summanus interpretationẽ deſyderãt nullam.
Improuiſus Proſerpinam rapuit, & ſub terras ſecum auexit: ſeminis
(inquit) abſtruſio raptione in proſerpinæ uũcupatur: quid acciditquæ=
ſo, ut in aliud ſubito cõuerteretur hiſtoria? ſemẽ Proſerpina diceretur?

ut quæ uirago iandudum florum in lectionibus habebatur, poſtquam ſublata, & rapta eſt, ſignificationem cœperit habere ſementis? Iuppiter (inquit) in taurum uerſus, concubitum matris ſuæ Cereris appetiuit, ut expoſitum ſupra eſt, nominibus his tellus & labens pluuia nuncupatur. Legem allegoricam uideo tenebroſis ambiguitatibus explicatam. Irata Ceres eſt, & exarſit, & arietis proles pro pœna, atque ultione ſuſcepit. Hoc iterum uideo communibus in proloquiis promptum: nam & ira, & teſtes, ſatisfactio, ſuis hic moribus, & conditionibus dicta ſunt. Quid ergo hic accidit, ut ab Ioue qui pluuia, & ab Cerere, quæ appellata eſt terra, res tranſiret ad uerum Iouem, atque ad rerum ſimpliciſſimam dictionem? Aut igitur debent allegorico genere omnia eſſe ſcripta, & poſita, demonſtrandá que uniuerſa nobis: aut genere iſto conſcriptum eſt nihil: quoniam eſſe quod creditur, quaſi parte ex hiſtoriæ non uidetur: allegorico genere ſcripta ſunt hæc omnia, minime iſtud uidetur certum. Quæritis qua ratione, qua cauſa? quia omne quod geſtum eſt, & in alicuius operis euidẽtia conſtitutum eſt, conuerſionem non poteſt in allegoricam duci: neq; enim poteſt infectum eſſe, quod factum eſt: aut rei geſtæ natura in alienam poteſt degenerare naturam. Nunquid bellum iliacum in ſocraticam uerti condemnationem poteſt? aut pugna illa cannenſis proſcriptio fieri, crudelitás q; ſyllana? Poteſt quidem proſcriptio (quemadmodum Tullius ludit) pugna dici, appellarí que cannenſis. Sed quæ geſta eſt dudum pugna eſſe non poteſt, eadém q; proſcriptio: neque enim quod geſtum eſt, poteſt aliud (ut dixi) quàm id eſſe quod geſtum eſt, aut in alienam migrare ſubſtantiam id, quod in ui propria, atque in ſui generis qualitate defixum eſt. Vnde igitur probamus hiſtorias has omnes rerum eſſe geſtarum conſcriptiones? ex ſolennibus ſcilicet ſacris, atque initiorum myſteriis: uel quæ ſtatis fiunt temporibus, ac diebus, uel quæ in abdito tradunt genitis, moris proprii perpetuitate ſeruata. Neq; enim credendum eſt ſine ſuis originibus hæc eſſe fruſtra, atque inania fieri: nec habere coniunctas primis inſtitutionibus cauſas. Pinus illa ſolenniter, quæ in matris infertur ſanctum deæ, nón ne illius imago eſt arboris, ſub qua ſibi Atys uirum demeſſis genitalibus abſtulit? & quam memorant diuam in ſolatium ſui conſecrauiſſe mœroris? ithyphallorũ illa, faſcinorúm q; ſubrectio, quos ritibus annuis adorat, & cõcelebrat græcia: nón ne illius facinoris ſimilitudinẽ refert, quo ſe à debito Liber liberauit? Eleuſinia illa myſteria, & ſacrorum recõditi ritus, cuius memoriã continent? nón ne illius erroris, quo in filiæ cõquiſitione Ceres feſſa, oras ut uenit ad atticas triticeas, attulit fruges? nebridarũ familiã pellicula cohoneſtauit hinnulæ: & illud ſpectaculum maximum Bau

bonis in inguinibus riſit? aut ſi alia cauſa eſt, nihil ad nos iſtud, dum modo cauſa cuncta iſta conſiant. Neqꝫ enim credibile eſt, nullis antecedentibus cauſis ſuſcepta hæc eſſe: aut inſanire iudicandum eſt atticos, qui ſibi ritum religionis affixerint conſlatum rationibus nullis. Quod ſi liquet, & conſtat (id eſt ſi rebus actis myſteriorum cauſæ, atqꝫ origines effluunt) in allegoricas ſpecies nulla poſſunt conuerſione traduci. Quod enim factum, geſtum eſt, infectum nõ poteſt fieri rerum prohibẽte natura: & tamẽ ut uobis ita ſe habere aſſentiamur res iſtas, id eſt ut hiſtoriæ aliud uerbis ſonent neſcio quid, aliud more hariolantium dicant, ita non animaduertitis, non uidetis quanta iſtud dicatur & cum ignominia fieri, contumeliá que diuorum? an iniuria grauior ulla potis eſt reperiri, quàm terram, & pluuiam, uel quodlibet aliud (nihil enim refert quæ fiat interpretatione cõuerſio) Iouis, & Cereris dicere, atque appellare concubitum? & cum deorum criminibus labem imbris è cœlo, & telluris ſignificare madorem? Poteſt irreligioſius quippiam uel exiſtimari, uel credi, quàm ſemina terris merſa, uel quodlibit aliud (nihil enim ſimiliter refert) raptum Proſerpinæ dicere, & cum nota Ditis patris rei ruſticæ dei proloqui? Nón ne millies optatius fuit elinguem fieri, atque mutum, atque ſcaturiginem iſtam uocis, & ſtrepitum fœdæ loquacitatis amittere, quàm deorũ nominibus res appellare turpiſſimas? quinimmo turpibus deorum factis negocia ſignificare uulgaria? Antea mos fuerat allegoricas dictiones honeſtiſſimis ſenſibus obumbrare, res turpes, & fœdas prolatu honeſtorũ conueſtirier dignitate. At uero uobis auctoribus per turpitudinem dicuntur res graues, & caſtitate pollentia obſcœnis commorantur in uocibus: ut quod olim grauitas fœdæ rei uerecundia contegebatur, nunc ſcurriliter, turpitér que dicatur digna res elocutione mutata. Quod in adulterio dicimus Martem (inquit) & Venerem Vulcani eſſe circunretitos arte, cupiditatem dicimus, atqꝫ iram ui preſſas, conſilió qꝫ rationis. Quid enim prohibebat, quid obſtabat ſuis unanquamqꝫ rem uerbis, & ſuis ſignificationibus promere? immo quid urgebat eum neſcio quid indicare per commentarios, & ſcripta uoluiſſe, nolle illud intelligi, quod indicaret: ſed contrarias res ſimul una expoſitione ſuſcipere, ſtudium docere cupientis, & nolẽtis oſtendere malignitatem? an deos adulteros dicere periculum habuit nullum? Prolatio cupidinis, atque iræ, linguam, & os fuerant obſcœno coinquinatura contactu? Quod ſi utiqꝫ fieret, & allegoricæ cæcitatis obumbratio tolleretur, & facilis ad diſcendum res eſſet, & deorum dignitas conſeruaretur illæſa. Nunc uero cum dicitur in Martis, & in Veneris uinctione uitiorũ eſſe ſignificata compreſſio: peruerſiſſimæ res duæ ſimul iiſdem temporibus fiunt, ut &

fœdæ

fœdæ rei ſpecies intellectum ſubiiciat honeſtatis, & prius animum tur-pitudo, quàm religionis alicuius perſtringat auctoritas. Niſi forte dice-tis (hoc enim ſolum reſtat, quod à uobis poſſe uideatur opponi) deos ſua myſteria nolle ab hominibus ſciri: & icirco hiſtorias ambagibus eſſe allegoricis ſcriptas. Et unde uobis eſt liquidum, quòd hominibus ſuperi nolint ſua myſteria publicari? Vnde illa uos ſcitis, aut cur ea diſ ſoluere in allegoriarum explanationem curatis? Ad extremum, & ulti mum quid ſibi dii uolunt, ut honeſta cum nolint, turpiſſima de ſe di ci, atqȝ indecora patiantur? Atydem cum nominamus, ſolem (inquit) ſignificamus, & dicimus: ſed ſi Atys ſol eſt (quemadmodum connume ratis, & dicitis) quis erit Atys ille, quem in Phrigia genitum ueſtræ pro dunt, atqȝ indicant literæ? quem paſſum eſſe res certas, feciſſe item res certas: quem in ſpectaculis ludicris theatra uniuerſa nouerunt, cui in-ter ſacros cultus res uidemus fieri ſpecialiter annuas, nominatím qȝ di uinas? utrúm ne ab ſole ad hominem, an ab homine ad ſolem uoca-buli huius facta tranſlatio eſt? Si enim nomen iſtud principaliter ha-bet originē ſolis, quid tandem de uobis ſol aureus meruit, ut ei cum ſemiuiro faceretis uocabulum iſtud eſſe commune? ſin hirquinum, & phrigium eſt, quid Phaetõtis genitor, pater huius luminis, & claritatis admiſit, ut abſciſſo ab homine dignus uideretur uocari, & auguſtior fieret euirati corporis nuncupatione ſignatus? Sed quid ſit iſtud, iam promptum eſt omnibus: nam quia talium ſcriptorum, hiſtoriarúm qȝ uos pudet, nec aboleri uidetis poſſe ea, quæ ſunt fœde ſemel in com-mentarios relata. Nitimini cohoneſtare res turpes, atqȝ omnibus argu tiarum modis pro rebus ſubditis uerborum inuertitis, corrumpitís qȝ naturas: atqȝ ut olim accidere male ſanis aſſolet, quorum turbida uis, morbi ſenſum, atqȝ intelligentiam depulit, confuſa, atqȝ incerta iacta-tis, & inanium per rerum figmenta bacchamini. Eſto in Iouis, & Ce reris coitu irrigatio ſit ſignificata telluris: occupatio ſeminis patris in Ditis raptu, uina per terras ſparſa diſtractis in uiſceribus Liberi: cupidi tatis, & temeritatis compreſſio, colligatio dicta ſit adulteriorum Vene-ris, atqȝ Martis. Sed ſi fabulas has uultis more eſſe allegorico ſcriptas, quid cæteris fiet quas non uidemus poſſe uerſuras in huiuſmodi cogi? Quid enim ſubiiciemus pro illis ſuſtibus, quos ſuper aggerem tumuli ſemeleiæ ſobolis origo contorſit? Et quid pro illis Ganymedibus par tis, atqȝ in libidinum magiſteria ſubſtitutis? Quid pro illa conuerſio-ne formiculæ, in quam Iuppiter maximus uaſtitatis ſuæ liniamenta contraxit? Quid pro cycnis, & ſatyris? quid pro aureis imbribus, in quos idem ſe pellax fraude induit perfida formarum uarietatibus lu-dens? Ac ne de Ioue ſolo loqui uideamur uoluiſſe, in amoribus nu-

minum reliquorũ eſſe allegoriæ quæ poſſunt? quæ in mercenariis cõdi tionibus, ac ſeruitutis? quæ in uinculis, orbitatibus, planctibus? quæ in cruciatibus, uulneribus, ſepulchris? in quo cũ unam contrahere poſſetis culpam, conſcriptione de ſuperis tali addidiſtis (ut dicitur) gangrenam, cum deorũ nominibus appellauiſtis res turpes, & uocabulis rurſus deos rerum cõquinauiſtis infamium. Quod ſi adeſſe hic eos, aut eſſe illos uſ piam cognitione indubitabili crederetis: in mentione illorum facienda præſtringeret uos metus: & tanquam uos audirẽt, ueſtrás qs acciperent uoces ita credi oportuit, & haberi in cogitatione defixum. Apud enim homines officioſis religionibus deditos nõ ipſi dii tantum, uerum etiã nomina debent eſſe deorum reuerenda: quantúm que eſt in ipſis, qui cenſentur his nominibus, tantum eſſe par eſt in eorum appellationi bus dignitatis. Ad ueram iudicii formam, & in illa eſtis repræhenſio nis parte, quod in uſu ſermonis ueſtri martem pro pugna appellatis, pro aquis Neptunum, Liberum patrem pro uino, Cererem pro pane, Mineruam pro ſtamine, pro obſcœnis libidinis Venerem. Quæ eſt enim ratio, ut cum ſuis cenſeri appellationibus res poſ ſint, nominibus cognominẽtur deorum? & ea fiat numinibus contumelia, quam nec homines ſuſtinemus, ſi noſtra quis nomina res ducat, atque inuertat in friuolas? ſed oratio ſordida eſt, uer bis fuerit polluta ſi ta libus. Verecun dia, ac laude condigna eru beſcitis panẽ, & uinum nominare: & pro coi tu Venerem non metuitis di cere.

Libri Quinti Finis.

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES

LIBER SEXTVS.

NVNC quoniam ſummatim oſtendimus, quàm impias de diis ueſtris opinionum conſtitueritis infamias, ſequitur ut de tẽplis, deſimulachris etiam, ſacrificiis que dicamus: dé que alia ſerie, quæ his rebus annexa eſt, & uicina copulatione coniuncta: in hac enim conſueſtis parte crimen nobis maximum impietatis affigere: quod neqꝫ ædes ſacras uenerati͠o͠is ad officia conſtruamus, non deorum alicuius ſimulachrum conſtituamus, aut formã: non altaria fabricemus, non aras, non cæſorum ſanguinem animantium demus, non thura, neqꝫ fruges ſalſas, non denique uinum liquens paterarum effuſionibus inferamus: quæ quidem nos ceſſamus non ideo uel exædificare, uel facere tanquam impias geramus, & ſceleroſas mentes, aut aliquem ſumpſerimus temeraria in deos deſperatione cõtemptum: ſed quod deos arbitramur, & credimus (ſi modo dii certi ſunt, & nominis huius eminentia præditi) honorum hæc genera aut riſui habere, ſi rideant, aut indigne perpeti, ſi motibus exaſperentur irarũ. Vt enim noſcatis quid de iſto nomine ſentiamus, iudiciíqꝫ ſimus cuius, exiſtimamus nos eos (ſi modo dii certi ſunt, ut eadem rurſus ſociatéqꝫ dicantur) cunctarum eſſe debere perfectarumqꝫ uirtutum ſapientes, iuſtos, graues (ſi modo nulla eſt culpa quod eos laudibus accumulamus humanis) inteſtinis pollentes bonis, nec extraneis adminiculis addicere: quod illis integritas inoffenſæ beatitudinis compleatur: ab affectibus cunctis, & cunctis perturbationibus liberos: non ita efferuere, non ullis cupiditatibus excitari, calamitatem irrogare nullis, non ex malis hominum crudelem accipere uoluptatem, non terrere portentis, non prodigioſas oſtentare formidines, non uotorum debitis habere obnoxios, & obligatos, nec piaculares hoſtias ſignis minacibus poſtulare, nõ peſtilentias, non morbos, corruptione aeris inducere, non adurere ſiccitatibus fruges, non cædibus intereſſe bellorum, non urbium ſtragibus, non aduerſa his uelle, non illorum commoditatibus ſuffragari: ſed quod magnarum eſt mentium pari pendere cunctos lance, & indiuiduas cunctis beneuolentias exhibere. Caduci enim generis, & infirmitatis humanæ eſt contrariis egere, eóſqꝫ quos tangat affectio, pati dolorem, diminui, ſapientium ſcita, & pronũciata definiunt: nec poſſe aliter fieri, quin legibus mortalitatis aſtricti ſint, qui ſint ullis perturbationibus mãcipati. Quod cum ita ſe habeat, qui poſſumus iudi-

cari deos habere contemptui? quos niſi ſunt recti, & magnarum men=
tium admiratione laudabiles, deos negamus exiſtere, nec poteſtatibus
poſſe cœlitus applicari? Sed tẽpla illis extruimus nulla, nec eorum ef=
figies adoramus, non mactamus hoſtias, nõ thura, ac uina libamus: &
quid amplius poſſumus uel honoris eis atribuere, uel dignitatis, quàm
quod eos in ea ponimus parte, qua rerum caput, ac dominum, ſum=
mũm qꝫ ipſum regem, cui debent diuina nobiſcum quod eſſe ſe ſen=
tiunt, & uitali in ſubſtãtia cõtineri? Nunquid enim delubris aut tem=
plorum eum conſtructionibus honoramus? Nunquid & hoſtias cæ=
dimus? nunquid alias res damus, quas libare, profondere nõ eſt ratio=
nis expenſæ, ſed tracti per cõſuetudinem moris? Etenim plena demen
tia eſt, neceſſitatibus tuis potentiora metiri, & quæ tibi ſint uſui datori
bus diis dare, & honorem iſtum, non cõtumeliam ducere. Templa igi
tur quærimus in deorum quos uſus? aut in rei cuius neceſſitatem, aut
dicitis eſſe conſtructa, aut eſſe rurſus ædificanda cenſetis? Hyemalia ſen
tiunt frigora, aut ſolibus torrentur æſtius, pluuialibus nimbis perflu=
unt, uentorum eos aut turbines uexant, incurſionem pati periclitan=
tur hoſtilem, ferarum aut rabidos appetitus? ut merito illos conueniat
tectorũ munitionibus claudere, ſaxorum aut obiectione tutari? Tem=
pla enim hæc quid ſunt? ſi humanam infirmitatem roges, neſcio quid
immane, atqꝫ amplum, ſi deorum potẽtiam metiaris, ſucceſſus quidã
parui, atqꝫ (ut uerius eloquar) genus anguſtiſſimũ cauernarum pauper
tini cordis excogitatione ſuſpẽſum. Quorũ ſi quæris audire quis prior
fuerit fabricator, aut Phoroneus ægyptius, aut Merobs tibi fuiſſe mon
ſtrabitur: ut tradit in admirãdis Varro Iouis progenies Aeacus. Sint er
go hæc licet aut ex molibus marmoreis ſtructa, la quearibus aut reni=
deãt aureis, ſplendeãt hic gẽmæ, & ſydereos euomãt uariata interſtitiõe
fulgores: terra ſunt hæc omnia, & ex fæce ultimaui lioris materiæ cõcre
ta. Neqꝫ enim, ſi uos ea pretiis carioribus penditis, delectari credẽdum
eſt his deos: nec recuſare, nec ſpernere quo minus ſe ſepiant, & eorum
obiectionibus coerceãtur incluſi. Tẽplum (inquit) hoc Martis eſt, hoc
Iunonis, & Veneris: Apollo hic habitat, in hoc manet Hercules, illo
Summanus: iſta non prima, & maxima cõtumelia eſt habitationibus
deos habere diſtrictos? tuguriola his dare, cõclauia, & cœllulas fabricari,
& eis exiſtimari neceſſarias res eſſe, quæ hominibus, felibus, quæ ſunt
formiculis, & lacertis, quæ fugacibus, pauidis, atque exiguis muribus?
Sed non (inquit) iccirco attribuimus diis templa, tanquam humidos
ab his imbreſ, uentos, pluuias arceamus, aut ſoles: ſed ut eos poſſimus
coram, & comminus contueri, affari de proximo, & cum præſentibus
quodammodo uenerationum colloquia miſcere. Sub axe enim nu=

do, &

do, & ſub ætherio tegmine inuocati ſi fuerint, nihil audiunt: & niſi de proximo admoueantur his preces, tanquam nihil dicatur, obſtructi, atq; immobiles ſtabunt. Atquin nos àrbitramur omnẽ deum omnino (ſi modo nominis huius ui pollet) ex quacũq; mundi parte, quod quiſque fuerit locutus, tanquam ſi ſit præſens, audire debere: immo quod quiſq; conceperit ſub obſcuris, & tacitis ſenſibus cognitione anticipata præſumere: atque ut aſtra, ſol, luna, cum ſupra terras meant, omnibus omnino cernentibus ſtatim ſunt, & ubique præſentes. Ita quoq; conuenit audientiam numinum nulli eſſe clauſam linguæ, ſempér q; eſſe præſentem: quamuis ad eam uoces regionibus ex diſtantibus confluant. Hoc eſt enim proprium deorum complere omnia ui ſua, non partiliter uſpiam, ſed ubiq; eſſe totos: non adeſſe, nõ abeſſe, non cœnatum ad æthiopas pergere, & poſt dies biſſenos priuatum ad domicilium redire. Quod ſi ita non erit, tollitur omnis ſpes opis, & erit in dubio audiamur ab diis, néc ne: ſiquãdo res ſacras cæremoniarum conficitis debitis. Conſtituamus enim noſcendæ rei cauſa, templum numinis alicuius eſſe apud Canarias inſulas, eiuſdem apud ultimam Thylẽ: eiuſdem apud Seras eſſe, apud Furuos, Garamantas, & ſi qui ſunt alii, quos ab ſui notitia maria, montes, ſyluæ, & quadrini diſterminant cardines. Si omnes uno in tempore rebus diuinis factis, quod ſua quoſque neceſſitas cogitare compellit, poſcant de numine referendi beneficii, quænam omnibus ſpes erit, ſi non undique ad ſe miſſam uocem deus exaudiet? Et erit ulla longinquitas, quo penetrare non poſſit auxilium poſcentis oratio? aut enim nullis erit in partibus præſens, ſi uſpiam poterit aliquando non eſſe, aut aderit unis tantum, quoniam præbere communiter ſuum non poteſt, atq; indiſcretus auditum. At ita perficitur, ut aut nullis Deus opituletur omnino, ſi occupatus re aliqua ad audiendas uoces non quiuerit aduolare: aut exauditi tantũmodo uni abeant ſoli, nihil egerint cæteri. Quid quod multa ex his templa, quæ tholis ſunt aureis, & ſublimibus elata faſtigiis, auctorum conſcriptionibus comprobatur contegere cineres, atq; oſſa, & functorum eſſe, corporum ſepulturas eſſe? Nón ne patet, & prõptum eſt, aut pro diis immortalibus mortuos uos colere, aut inexpiabilem fieri numinibus contumeliam, quorũ delubra, & templa mortuorum ſuperlata ſunt buſtis? In hiſtoriarum Anthiocus nono, Athenis in mineruio memorat Cecropem eſſe mandatum terræ: in tẽplo rurſus eiuſdem, quòd in arce Lariſæ eſſe conditus ſcribitur, atq; indicatur Acriſius, Ericthonius, Poliadis in fano Dairas, & Immarnachus fratres, Ineleus in conſepto, quod ciuitati ſubiectum eſt. Quid Elei uirgines? nõ in Cereris Eleuſinæ humationibus perhibentur officio? non in Dianæ

delubro, quod in Apollinis conſtitutum eſt Delii? Hyperocha, Elau=
dicé que, quas aduectas illuc eſſe finibus ex hyperboreis indicatur,
in Didymeo, Mileſio, Cleochum, dicit habuiſſe ſuprema Leandrius fu
neris, Leucophryne monumẽtum in fano apud Magneſiã Dianæ eſſe
Myndius profitetur, ac memorat. Zeno ſub Apollinis arula, quæ Tel=
meſſi apud oppidum uiſitur Telmeſſum eſſe conditum uatem. Non
ſcriptis conſtantibus indicatur Ageſarchi Ptolomæo de Philopatore,
quem edidit primo Cinyram regem Paphi cum familia omni ſua, im
mo cum omni proſapia in Veneris templo ſitum eſſe literarum aucto
ritate declarat. Infinitum eſt, & immenſum, quibus quí qꝫ in fanis to
to ſint in orbe deſcribere: nec exactam deſyderat curam: quamuis pœ
nam conſtituerit Aegiptius in eum qui publicaſſet, quibus Apis iace=
ret abſcõditus. Polyandria illa Varronis, quibus templis contegântur,
quás qꝫ in ſe habeant ſuperlati ponderis moles. Sed quid ego hæc par
ua regnatoris in populi capitolium, qui eſt hominum qui ignoret To
li eſſe ſepulchrum Vulcentani? Quis eſt inquam, qui non ſciat ex fun
daminum ſedibus caput hominis euolutum non ante plurimum tem
poris, aut ſolum ſine partibus cæteris (hoc enim quidam ferunt) aut
cum mẽbris omnibus humationis officia ſortitum? Quod ſi planum
fieri teſtimoniis poſtulatis auctorum, Sammonicus, Granius, Valeria=
nus uobis, & Fabius indicabũt: cuius Tobus fuerit filius gentis, & na=
tionis cuius Germani Seruuli uita fuerit ſpoliatus, & lumine: quid de
ſuis commeruerit ciuibus, ut ei ſit abnegata telluris patiẽtiæ ſepultura.
Condiſcetis etiam (quamuis nolle iſtud publicare ſe fingant) quid ſit ca
pite refecto factum, uel in parte qua rei curioſa fuerit obſcuritate con=
cluſum: ut immobilis uidelicet, atqꝫ fixa obſignati hominis perpetui=
tas ſtaret. Quod cum opprimi par eſſet, & uetuſtatis obliteratione cœ=
lari, compoſitio nominis iecit in medium, & cum ſuis cauſis per data
ſibi tempora inextinguibili fecit teſtificatione procedere: nec erubuit
ciuitas maxima, & numinum cunctorum cultrix, cum uocabulum
templo daret, ex Toli capite capitolium quàm ex nomine iouio nun
cupare. Satis igitur (ut opinor) oſtendimus templa diis immortalibus
aut inaniter his eſſe conſtructa, aut contra decus, & potẽtiam creditam
contumelioſis opinationibus fabricata. Sequitur ut de ſignis aliquid,
ſimulachrís qꝫ dicamus: quæ multa arte componitis, & religioſa obſer=
uatione curatis: qua in parte ſi fides eſt ulla, conſtituere apud nos ipſos
nullis conſyderationibus poſſumus, utrúm ne iſtud ſerio, & cum pro=
poſito faciatis graui, an ridendo res ipſas puerili hallucinatione ludatis.
Si enim certum eſt apud uos deos eſſe, quos remini, atque in ſummis
cœli regionibus degere, quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut ſimulachra iſta fin=
gantur

gantur à uobis, cum habeatis res certas, quibus preces poſſitis effundere, & auxilium rebus in exigentibus poſtulare? Sin autem non creditis aut(ut mediocriter dicatur)ambigitis:etiam ſic, ratio quænam eſt dubiorum fingere, atq; inſtituere ſimulachra? & quod eſſe non credas uentoſa imitatione formare? An nunquid dicitis forte præſentiam uobis quandam his numinum ſubexhibere ſimulachris, & quia deos uidere non datum eſt, eos inſolidi, & munia officioſa præſtari? Hoc qui dicit, & aſſerit, deos eſſe nõ credit: nec habere conuincitur ſuis religionibus fidem, cui opus eſt uidere, quod teneat: ne inane forte ſit, quod obſcurum nõ uidetur. Deos(inquitis)per ſimulachra ueneramur: quid ergo, ſi hæc non ſint, coli ſe dii neſciunt, nec impertiri à uobis ullum ſibi exiſtimabunt honorem? Per tramites ergo quoſdam, & per quædam fidei commiſſa (ut dicitur)ueſtras ſumunt, atque accipiunt cultiones: & antequam hi ſentiant, quibus illud debetur obſequium, ſimulachris litatis prius, & uelut reliquias quaſdam aliena ad illos ex auctoritate tranſmittitis. Et quid fieri poteſt iniurioſius, contumelioſius, durius, quàm deum alterum ſcire, & rei alteri ſupplicare? opem ſperare de numine, & nullius ſenſus ad effigiẽ deprecari? Nõn ne illud eſt quæſo, quod in uulgaribus prouerbiis dicitur, fabrum cadere cum ferias fullonem? & cum hominis conſilium quæras, ab aſellis, & porculis agendarum rerum ſententias poſtulare? Et unde nouiſſime ſcitis an ſimulachra hæc omnia, quæ diis immortalibus uicaria ſubſtitutione formatis, ſimilitudinem referant, habeántq; diuinam? Poteſt enim fieri, ut barbatus in cœlo ſit, qui eſſe à uobis effingitur leuis. Poteſt ut ſenectute prouectior, cui puerilem commodatis ætatem. Poteſt ut hic flauus ſit, qui in ueritate habeat oculos cæſios, diſploſas ut geſtitet nares, quẽ eſſe uos facitis, figuratís q; naſicã. Neq; enim rectum eſt dicere, aut appellare ſimulachrũ, quod nõ pariles lineas principali ab ore traducat: quod eſſe planũ, & certũ manifeſtis poterit à rebus agnoſci: Nam cum omnes homines teretem eſſe ſolẽ indubitabili luminum contemplatione uideamus: os illi uos hominis, & mortaliũ corporum liniamenta donatis. Luna ſemper in motu eſt, & ter denas facies in reſtitutione accipit menſtrua: uobis ducibus, & figuratoribus fœmina eſt, uultũ q; eſt uno, quæ per habitus mille quotidiana ĩſtabilitate mutatur. Intelligimus omnes uẽtos aeris eſſe fluorẽ, pulſos, & mundanis rationibus concitatos: per uos hominum formæ ſunt buccinarum animãtes tortus inteſtinis, & domeſticis flatibus. Inter deos uidemus leones toruiſſima facie, mero oblita minio, & nomine frugi ſerio nuncupari. Si ſimulachra hæc omnia ſuperiorũ ſunt imagines numinum, ergo & in cœlo habitare dicendus eſt deus talis, ad cuius formam, &

M

ſpeciem ſimulachri huius ſimilitudo directa eſt: & uidelicet ut hic, iſte: ita, illic, ille, ſine reliquo corpore perſona eſt, & facies ſola, fremibundus hiatibus toruidis, dirus, ſanguineo decotoro malum dentibus ſuis comprimens, atq; ut olim feſſi canes linguam ore de patulo pituitate proiciens: quod ſic utiq; non eſt, ita ut omnes exiſtimamus non eſſe. Quænam tanta audacia eſt formam tibi. quam uolueris fingere, ac credere eſſe ſimulachrum dei: quem probare non poſſis ulla eſſe in parte naturæ? Ridetis temporibus priſcis Perſas fluuios coluiſſe, memoralia ut indicāt ſcripta, informem arabas lapide acinacem: ſcythiæ nationis ramum: Procinexi athæſpios, lignum carios prodiana indolatum: peſſi nuntios ſilicē pro deum matre: pro Marte romanos haſtā, Varronis ut indicāt muſæ: atq; (ut Ethedius memorat) ante uſum, diſciplinā q; fictorum puteū Samios pro Iunone: & abſtinetis à riſu cū pro dijs immortalibus ſigilliolis hominum, & formis ſupplicatis humanis? Quinimmo deos eſſe ſigillaria ipſa cēſetis: nec præter hæc quicquam uim credítis habere diuinam. Quid dicitis ò iſti, ergó ne dii cœlites habent aures, & tempora, ceruices, occipitium, ſpinam, lumbos, latera, poplites, nates, ſuffraginem, talos, membráq; alia cætera, quibus conſtructi nos ſumus, & quæ prima in parte paulo plenius dicta ſunt, & ſcripto uberiore prolata? Vtinā liceret introſpicere ſenſus ueſtros, receſſús q; ipſos mentis, quibus uarias uoluitis, atque initis obſcuriſſimas cogitationes: reperiremus & uos ipſos eadem ſentire, quæ nos: neque alias gerere ſuper numinum figuratione ſententias. Sed ſtudiis facere quid peruicacibus poſſumus, quod intentantibus gladios, nouás q; excogitantibus pœnas, animantis aſſeritis malam ſcientiſſimi cauſam, & quod ſemel ſine ratione feciſtis, ne uideamini aliquando neſciſſe, defenditis: meliús q; putatis non uinci, quàm confeſſæ cedere, atq; annuere ueritati? Ex huiuſmodi cauſis illud etiam uobis conniuētibus conſecutum eſt: ut in deorum corporibus laſciuiæ artificum luderent, darent q; his formas, quæ cuilibet triſti poſſent eſſe deriſui. Itaque Hammon cum cornibus iam formatur, & fingitur arietinis: Saturnus cum obūca falce, cuſtos ruris ut aliquis ramorum luxuriantium tonſor: cum Petaſo gnatus Maiæ, tanq̄ uias aggredi præparet, & ſolem, puluerém que declinet: Liber membris cum mollibus, & liquoris fœminei diſſolutiſſimus laxitate: Venus nuda, & aperta, tanq̄ ſi illam dicas publicare, diuendere meritorii corporis formam: cum pileo Vulcanus, & malleo, manu liber ſed dextera, & fabrili expeditione ſuccinctus: cum plectro, & fidibus Delius citharistæ geſtus ſeruans, cantaturi & næniās hiſtrionis: cum fuſcina rex maris, tanquam illi pugna ſit gladiatorii obeunda certaminis, neq; ullum eſt reperire figmentum alicuius numinis,

quod

quod non habitus certos ferat fabrorum liberalitate donatos. Ecce ſi aliquis uobis neſcientibus, & ignaris rex urbanus, & callidus, ex foribus ſuis ſolem tollat, & in Mercurii transferat ſedem: Mercurium rurſus arripiat, atque in ſolis faciat commigrare delubrum (uterque enim à uobis glaber, atqꝫ ore cōpingitur leui) dét qꝫ huic radios, ſolis capiti petaſunculum ſuperponat: quibus modis internoſcere poteritis utrúm ne ſol iſte ſit, an ille Mercurius, cum habitus uobis deos, non oris ſoleat proprietas indicare? Conſimili rurſus tranſlatione ſi nudo Ioui cornua detrahat, & Martis temporibus affigat, Martem armis ſpoliet, & his rurſus circūcludat Hammonem: interſtitio fieri quæ poterit ſingulorum, cum qui Iuppiter fuerat, idem poſſit exiſtimari Mars eſſe, & qui Mauors fuerat, ſubintroire ſpeciem Iouis poſſit Hammonis? Vſqꝫ adeo ludus eſt ſimulachra iſta cōfingere, nomina illis tanquam propria dedicare, quibus ſi habitū detrahas, tollatur cognitio ſingulorum: deus pro deo credi, alter uideri pro altero: immo pro utroqꝫ uterqꝫ poſſit exiſtimari. Sed quid ego diis datas falces, & fuſcinas rideo? quid cornua, malleos, & galeros, cum ſimulachra quædā ſciam certorū eſſe hominum formas, & infamium liniamenta meretricum? Quis eſt enim qui ignoret atheniēſes illos hermas Alcibiadis ad corporis ſimilitudinē fabricatos? Quis Praxitelē neſcit, Poſidippi ſi religat ad formā Gratinæ meretricis, quā infelix perdite diligebat, os Veneris gnidiæ ſollertiarum coegiſſe certamine? Sed ſola eſt hæc Venus, cui de ſcorti uultu translaticium decus auctum eſt? Phyrne illa Theſpiaca (ſicut illi referunt, qui negocia theſpiaca ſcriptitarunt) cum in acumine ipſo eſſet pulchritudinis, uenuſtatis, & floris: exemplariū fuiſſe perhibetur cunctarum, quæ in opinione ſunt Venerum: ſiue per urbes graias, ſiue iſte quo fluxit amor talium cupiditás qꝫ ſignorum. Itaqꝫ artifices omnes ipſis iiſdem qui temporibus extiterunt, quibús qꝫ primas dabat exprimendarum ſimilitudinum ueritas, omni cura, ſtudió qꝫ certabāt, filum capitis pro ſtituti cythereia in ſimulachra traducere: ardebant artificū ſcita: altér qꝫ alterum uincere contentioſa æmulatione quærebant, non Venus ut auguſtior fieret, ſed ut Phyrne pro Venere ſtaret. Atqꝫ ita perducta eſt res eo, ut pro diis immortalibus ſacra meretricibus fierent, & infelix religio ſignorum fabricationibus falleretur. Inter ſignifices ille memoratus Phidias eſt primus: cū olympii formam Iouis molimine operis extuliſſet immenſi, ſuper dei digito Pantarches inſcripſit pulcher. Nomen autem fuerat amati ab ſe pueri, atqꝫ obſcœna cupiditate dilecti: neqꝫ ullo metu eſt, aut religiōe commotus, deum nomine proſtibuli nuncupare: quinimmo exoleto Iouis numē, ſimulacrúm qꝫ ſacrare. Vſqueadeo ludus eſt, & puerilis affectio, ſigillaria iſta formare, adorare

pro diis ea ſancti talibus accumulare diuinis: cum ipſos uideamus arti-
fices in effingẽdis his ludere, & libidinum propriarum monumẽta ſan-
cire. Quid eſt enim, ſi quæras, cur Phidias ludere, ac laſciuire dubita-
ret, cum ante paululum temporis Iouem ipſum, quem fecerat, ſciret
aurum fuiſſe, lapides, atq; oſſa informia diis parata confuſa, ſe que ho-
rum omnium congregatorem, atq; uinctorem, habitus eis per ſe datos
in membrorum ſimilitudine fabricata? et, quod inter omnia primum
eſt, ſui eſſe beneficium muneris, quod natus per ſe eſſet, atq; in rebus
adoraretur humanis? Libet in hoc loco, tanquam ſi omnes adſint ter-
rarum ex orbe nationes, unam facere concionem, atque in aures hæc
omnium communiter audienda depromere. Quidnam eſt iſtud ho-
mines, quod ipſi uos ultro in tam promptis, ac perſpicuis rebus uo-
luntaria fallitis, & circunſcribitis cæcitate? Diſcutite aliquando caligi-
nem, regreſsí que ad lumẽ mentis, intuemini propius, & uidete iſtud,
quod agitur, quale ſit: ſi modo retinetis ius ueſtrũ, atq; in finibus his
datæ rationis, conſiliíq; uerſamini. Simulachra iſta, quæ uos terrent,
quæq; templis in omnibus proſtrati, atq; humiles adoratis, oſſa, lapi-
des, æra ſunt, argentum, aurum, teſta, lignũ ſumptum ex arbore, aut
commixtum glutinum gypſo ex ornatibus fortaſſe meretriciis, aut ex
muliebri mundo, camelinis ex oſſibus, aut ex indici animalis dente,
ex cacabulis, ollulis, ex candelabris, & lucernis, aut ex aliis obſcœnio-
ribus uaſculis congeſta, conflata in has ſpecies ducta ſunt, atq; in for-
mas, quas cernitis, exierũt: fornacibus incocta figulinis, ex incudibus,
& malleis nata groſſis, raſa diſcobinata de limis, ſerris, furfuribus, acu-
leis aſceis ſecta, dolata, effoſſa, terebrarum excauata uertigine, runcina-
rum leuigata de planis. Ita iſte non error eſt? nõ (ut proprie dicatur)
amentia? deum credere, quẽ tute ipſe formaris, ſupplicare tremebun-
dum fabricatæ abs te rei? & cum ſcias, & certus ſis tui eſſe operis, & di-
gitorum partem pronum in faciem ruere, opem rogare ſuppliciter, ad
uerſis q; in rebus, atq; in temporibus aſperis propitii numinis fauore
ſuccurrere. Ecce ſi aliquis ponat in medio æs rude, atq; in opera nulla
coniectum, argenti maſſas indomiti, infectum aurum, lignum, lapi-
des, atq; oſſa, rés q; alias cæteras, quibus ſigna conſueta ſunt, & numi-
num ſimulachra conſtare: immo ſi aliquis ponat in medio colliſorũ
deorum uultus, conflata, atq; imminuta ſimulachra: iubeát q; uos idẽ
fruſtris hoſtias, & fragminibus cædere, informibus maſſis ſacra, & munia
impertire diuina: audire à uobis expoſcimus, facturí ne iſtud ſitis, an
contra quã imperabitur recuſaturi? fortaſſe dicetis qua cauſa? quia ne-
mo eſt in rebus humanis tam ſtolide cæcus, qui argẽtum, æs, aurum,
gypſum, ebur, argillã deorum in numerum referat, ipſá q; per ſe dicat
uim

uim habere, atqȝ obtinere diuinã. Quænam eſt ergo ratio, ut ſi oĩa hæc
corpora intacta, atqȝ inſecta permãſerint, careãt ui numinis, atqȝ aucto
ritate cœleſti? ea formas ſi accipiãt hominũ, ſi auriculas, naſos, buccas, la
bra, oculos, cilia, cõtinuo dii fiant, & in ordinẽ cœlitũ referãtur, & cen
ſum? Nouitatis aliquid fictio corporibus his addit, ut adiectiõe ipſa co=
gamini aliquid eis credere diuinitatis, maieſtatís qȝ collatũ? in aurũ æs
mutata ut teſtula uilitatẽ in argenteã cogat degenerare materiã? quæ in
ſenſilia fuerũt paulo ante, facit ut ſint uiua, & ſpiritali agitatiõe moue=
antur? Si quas foris habuere naturas, eas oẽs retineãt ſimulachrorũ in
corporibus cõſtituta? ſtupiditas quæ tãta eſt? (detrecto enim dicere cæci
tatẽ) rerũ exiſtimare naturas formarũ qualitate mutari, & accipere nu=
mẽ ex habitu, quod in primigenio corpore iners fuerit, & brutum, &
ſenſus mobilitate priuatũ? Itaqȝ ĩmemores, & obliti ſimulachrorũ ſub=
ſtãtiæ, atqȝ originis, quæ ſit rationale hoĩes animal; & ſapiẽtiæ munere
conſilií qȝ donatũ coctilibus teſtis ſuccũbitis, æris laminas adoratis, ele=
phantorũ à dentibus ſecũdas poſcitis ualetudines, magiſtratus, imperia,
poteſtates, uictorias, acquiſitionis lucra, meſſes optimas, feraciſſimás qȝ
uindemias? & cũ pateat, luceat rebus fieri uerba cũ brutis, exaudiri uos
remini, ipſi qȝ uos ultro credulitatis uacuæ circũſcriptione traducitis. O
utinã liceret in ſimulachri alicuius medias introire pẽdigines: immo uti
nã liceret olympiacos illos, & capitolinos Ioues deducere in mẽbra re=
ſolutos, omnésqȝ illas partes, quibus ſumma cõcluditur corporũ, diſcre
tas ac ſingulas cõtueri. Iãdudũ iſtos uideretis deos, quos exterior leuitas
lenocinio fulgoris anguſtat, laminarũ flatiliũ eſſe crates, particularũ coa
gmẽta deformiũ, á ruinarũ caſibus, & diſſolutiõis metu ſubſcudibus, &
catenis, uncis, atqȝ anſulis retẽtari. Inter que oẽs ſinus, cõmiſſurarũ qȝ
iũcturas plũbũ ire ſuffuſum, & ſalutares moras ſignorũ diuturnitatibus
cõmodare. Videretis inqȝ iãdudũ ſolas ſine occipitiis facies, manus ſine
brachiis ſemiplenas, uẽtres cũ lateribus dimidiatos, plantarũ imperfecta
ueſtigia: & quod maxime riſum ferat, parte ligneos ex una, at ex alte
ra ſaxeos inæquabili corporũ conſtructiõe cõtractos: quæ ſi utiqȝ perſpi
ci obſcuritatis arte nõ quirẽt, uel ipſa uos ſaltẽ quæ in medio ſita ſunt,
docere, atqȝ monere debuerũt, agere uos nihil, & circa res caſſas officio
rũ impẽdere uanitates. Ita enim nõ uidetis ſpirantia hæc ſigna, quorũ
plantas, & genua cõtingitis, & cõtrectatis orantes: mõ caſibus ſtillicidio
rũ labi, putredinis modo carie relaxari, ut nidoribus, atqȝ fumo ſuffita
ac decolorata nigreſcãt, quẽadmodũ ſæcli lõgioris incuria perdant ſitus,
ſpecie, & rubigine conuulnerentur exeſa? Ita inquam non uidetis ſub
iſtorũ ſimulachrorum cauſis ſtelliones, ſorices, mures, blattás qȝ, lucifu=
gas nidamenta ponere, atqȝ habitare? ſpurcitias huc oẽs, atqȝ alia uſibus

accommodata conducere, ſemiroſi duritias panis, oſſa in ſpem tracta, pannos, lanuginem, chartulas nidulorum in mollitie ſolicite miſerorum ſomenta pullorum? non in ore aliquando ſimulachri ab araneis ordiri retia, atq; inſidioſos caſſes, quibus uolatus innectere ſtridularum poſſint, impudentiúm q; muſcarum? Non hirundines denique intra ipſos ædium circumuolantes tholos, iacularier ſtercoris plenas, & modo ipſos uultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculos, naſos, aliás q; omnes partes, in quaſcũq; ſe detulerit deonerati proluuies podicis? Erubeſcite ergo uel ſero, atq; ab animantibus mutis uias rationis accipite: doceántq; uos eadem nihil numinis ineſſe ſimulachris: in quæ obſcœna dicere neq; metuunt, neq; uitant leges ſuas ſequentia, & diſtincta ueritate naturæ. Sed erras (inquit) & laberis, nam neq; nos æra, neq; auri, argentí q; materias, neque alias, quibus ſigna conſiunt, eas eſſe per ſe deas, & religioſa decernimus numina: ſed eos in his colimus, eós q; ueneramur, quos dedicatio infert ſacra, & ſabnlibus efficit inhabitare ſimulachris. Non improba, neq; aſpernabilis ratio, qua poſſit quiuis tardus, necnon & prudentiſſimus credere, deos relictis ſedibus propriis (id eſt cœlo) non recuſare, nec fugere habitacula inire terrena: quinimmo iure dedicationis impulſos ſimulachrorum coaleſcere iunctioni. In gypſo ergo manſitant, atq; in teſtulis dii ueſtri? quinimmo teſtularum & gypſi, mentes, ſpiritus, atque animæ dii ſunt? atq; (ut fieri auguſtiores uiliſſimæ res poſſint) concludi ſe patiuntur: & in ſedis obſcuræ coercitione latitare? Ergo illud à uobis parte in hac primum deſyderamus, & poſtulamus audire, inuití ne hoc faciũt, id eſt iure dedicationis attracti ſimulachrorum ineunt manſiones? an proni, & faciles, neq; ullis neceſſitatibus irrogati? ſi inuiti hoc faciunt, & qui fieri pote eſt, ut in aliquam neceſſitatem imminuta maieſtate cogantur uoluntariæ obſecutionis aſſenſu? Et quid in teſtulis dii petunt, ut eas ſedibus ſydereis anteponant? uincti omnes, & propemodum colligati, nobilitatis teſtulas, & cætera, quibus ſigna conſiunt? Quid ergo in materiis talibus ſempér ne dii manſitant, neq; abeunt uſpiam, etiam ſi res poſtulauerit maxima? An habẽt itus liberos, cum libuerit abire quocunq;, & ab ſuis ſedibus, ſimulacrís q; diſcedere? Si permanendi neceſſitatem patiuntur, quid miſerius his eſſe, aut quid in ſelicius poterit, quàm ſi eos in baſibus ita unci retinent, & plumbeæ uinctiones? ſed concedamus ut cœlo, & ſydereis ſedibus anteponant, diuinitatis ſuæ perdiderint poteſtatem. Sin autem cum uoluerint, euolant, & abſolutum ius habent, inania relinquere ſimulachra: ergo aliquo tempore deſinent eſſe dii ſigna, & in dubio ſtabit, quando ſacra debeant reddi: quando his conueniat, atq; oporteat abſtinere. Sæpe

numero

numero uidemus ab artificibus hæc ſigna modo paruula fieri, & palmarem in minutiem contrahi, modo in immenſum tolli, & admirabilem in amplitudinem ſubleuari. Ratione hac ergo ſequitur, ut intelligere debeamus in ſigilliolis paruulis contrahere ſe deos, & alieni ad corporis ſimilitudinē coarctari: aut uero in uaſtis porrigere ſe longius, atq; in maximitate producere. Ergo ſi hoc ita eſt, & in ſedentibus ſignis deum ſedere dicendum eſt, & in inſtantibus ſtare, in procurrentibus currere, iacularier in iacentibus tela, ad illorum formare, atque aptare ſe uultus: & ad reliquos habitus figurati corporis ſimilitudinem commodare. In ſimulachris dii habitant, ſingulí ne in ſingulis? toti, an partiliter, atq; in membra diuiſi? Nam neq; unus deus in compluribus potis eſt uno tempore ineſſe ſimulachris, neq; rurſus in partes ſectionę interueniente diuiſus. Conſtituamus enim decem millia ſimulachrorum toto eſſe in orbe Vulcani: nunquid eſſe (ut dixi) decem omnibus in millibus potis eſt unus uno in tempore? non opinor qua cauſa? quia quæ ſunt priuata, ſingulariá que natura, multa fieri nequeunt ſimplicitatis ſuæ integritate ſeruata: & hoc amplius nequeũt, ſi hominum formas dii habent, opinatio (ut ueſtra declarat) neq; enim manus à capite ſeparata, aut pes diuiſus à corpore, ſummam poſſunt præſtare totius: aut dicendum eſt portiones idem poſſe quod totum, cum conſiſtere nequeat niſi fuerit partium cõgregatione conflatum. Si autem in cunctis idem eſſe dicetur, perit omnis ratio, atq; integritas ueritati: ſi hoc fuerit ſumptum, poſſe unum in omnibus uno tempore permanere, aut deorum eſt unuſquiſq; dicendus. Ita ipſum ſemet ab ipſo ſe ipſe diuidere, ut & ipſe ſit, & alter, non aliquo diſcrimine ſeparatus, ſed ipſe idem, & alius. Quod quoniam recuſat, & reſpuit, aſpernatúr q; natura: aut innumeros dicendum eſt, confitendúm q; eſſe Vulnos, ſi in cunctis uolumus eum degere, atque ineſſe ſimulachris: aut erit in nullo, quia eſſe diuiſus natura prohibetur in plurimis. Et tamē ò iſti, ſi apertum uobis, & liquidum eſt, in ſignorum uiſceribus deos uiuere, atq; habitare cœlites, cur eos ſub ualidiſſimis clauibus, ingentibús q; ſub clauſtris, ſub repagulis, peſſulis, aliís que huiuſmodi rebus cuſtoditis, cõſeruatis, atq; habetis iucluſos? Ac ne forte fur aliquis, aut nocturnus irrepat latro, æditiuis mille protegitis, atque excubitoribus mille? Cur canes in capitoliis paſcitis? cur anſeribus uictum, alimoniám q; præbetis? Quinimmo ſi fiditis deos iſtic eſſe, nec ab ſignis uſpiam, ſimulachrís que diſcedere: permittite illis curam ſui, reſerata ſint ſemper, atq; aperta delubra: ac ſiquid à quopiam temeraria fuerit fraude ſubreptum, uim numinis monſtrent, & ſub ipſo furti, atq; operis nomine ſacrilegos pœnis conuenientibus figant. Indigna enim res

eſt, & potentiam deſtrues, auctoritatém q; ſummorum, cuſtodiam nu minum canum ſolicitudinibus credere: & cum aliquam quæras prohi bendis formidinem furibus non ab ipſis petere, ſed in anſerum pone= re, & collocare gingritibus. Anthiocum Cyzicgenum ferunt decem cu bitorum Iouem ex delubro aureum ſuſtuliſſe: & ex ære bracteolis ſub ſtituiſſe fucatum. Si in ſimulachris præſto ſunt, atq; habitant dii ſuis, quibus negociis Iuppiter, quibus curis fuerat illigatus, quominus pri= uatas perſequeretur iniurias, & ſuppoſitum ſe ſibi uiliore in materia uindicaret? Dyoniſius ille (ſed iunior) cum uelamine aureo ſpoliaret Io uem, & pro illo laneum ſubderet: iocularibus etiam facetiis ludẽs, cum eſſe illum in rigoribus algidum, hoc uaporeũ, onerofum illud in æſta= tibus diceret, hoc rurſus ſub ardoribus flabile: ubinã fuerat rex poli, ut præſentẽ ſe eſſe formidine aliqua cõprobaret, & urbanũ ſcurrulã crucia tibus reuocaret ad ſeria? Nam quid Aeſculapii grauitatẽ ab eo eſſe com memorẽ riſam? quem cum barba ſpoliaret ampliſſima, boni ponderis, & phyloſophicæ denſitatis, facinus eſſe dicebat indignum, ex Apolline procreatũ patre leui, & glabro, ſimillimó que impuberi, ita barbatum filium fingi, ut in ancipiti relinquatur uter eorum pater ſit, uter filius, immo an ſint generis, & cognationis unius? Quæ cum omnia fierẽt, & cum ſacrilegis prædo irriſionibus loqueretur, ſi ſuberat numen in ſtatua nomini eius maieſtati q; ſacrata: cur oris contumeliam leuigati, & dehoneſtati uultus non iuſta, & merita perſecutus eſt ultione, de= monſtrauít q; hoc facto & ſe eſſe præſentem, & cuſtodia pertinaci ſuas ſedes, ſimulachrá q; tutari? Niſi forte negligere deos dicetis hæc dãna, nec putare eſſe idoneam cauſam, propter quam ſe exerant, & nocen= tibus pœnam uiolatæ religionis infligant. Ergo ſi hæc ita ſunt, nec ſi= mulachra ipſa habere deſyderãt, quæ cõuelli, & diripi perpetiuntur im= pune: immo, & contrario perdocent aſpernari ſe illa, in quibus ſpretos ultione in aliqua ſignificare nõ curant. Philoſtephanus in cypriacis au ctor eſt, Pygmalionem regem Cypri ſimulachrum Veneris, quod ſan ctitatis apud Cyprios, & religionis habebatur antiquæ, adamaſſe ut fœ minam mente, anima, lumine rationis, iudicii q; cæcatis: ſolitúm q; dementem, tanquam ſi uxoria res eſſet, ſubleuato in lectulum numi= ne copularier amplexibus, atque ore, rés q; alias agere libidinis uacuæ imaginatione fruſtabiles. Cõſimili ratiõe Poſſidippus in eo libro, quẽ ſcriptum ſuper Gnido indicat: ſupér q; re à ſe eius, adoleſcentem haud ignobilem memorat, ſed uocabulum eius obſcurat, correptum amori bus Veneris, propter quã gnidus in nomine eſt, amatorias, & ipſum miſcuiſſe laſciuias, cum eiuſdem numinis ſigno genialibus fuſum to= ris, & uoluptatum conſequentium finibus: ut ſimiliter rurſum interro

gem,

Digitized by Google

gem, ſi in ære, atq; in materiis cæteris, quibus ſigna formata ſunt, ſupe rorum potentiæ deliteſcunt: ubi nam gentium fuerant una, atq; altera Veneres: ut impudicam petulantiã iuuenum propulſarent ab ſe longe, & contactus impios cruciabili coercitione punirent? Aut, quoniam mites, & ingeniis tranquillioribus deæ ſunt, quantum fuerat miſeris furialia ut reſtinguerẽt gaudia, mentém q; inſanam recreatis reducerent ſenſibus? Niſi forte (ut uos ſertis) libidinis, & uoluptatum deæ contumelias iſtas habuere gratiſſimas: nec ultione facinus exiſtimauere condignum, quod ſuas quóq; mulceret mentes, & quod ab ſe ſubdi humanis cupiditatibus ſcirent. Sed ſi deæ Veneres ingeniis placidioribus præditæ, gerendum eſſe morem infortuniis iudicauere cæcorum, cum capitolium toties edax ignis abſumeret, Iouém q; ipſum capitolinum cum uxore corripuiſſet ac filiam, ubinam fulminator tempore illo fuit, ut ſceleratum illud arceret incendium, & à peſtifero caſu res ſuas ac ſemet, & cunctam familiam uindicaret? Vbi Iuno regina cum inclytum eius fanum, ſacerdotém q; Chryſidem, eadem uis flammæ argiua in ciuitate deleret? Vbi Serapis ægyptius, cum cõſimili caſu iacuit ſolutus ĩ cinerem? cũ myſteriis omnibus, atq; Iſide? Vbi Liber Eleutherius cum athenis? ubi Diana cum epheſi? ubi dodonæus Iuppiter cum dodonæ? ubi deníq; Apollo diuinus cum à piratis, maritimíſq; prædonibus, & ſpoliatus ita eſt, & incenſus, ut ex tot auri ponderibus quæ infinita cõgeſſerant ſæcula, ne unum quidem habuerit ſcrypulum quo hirundinibus hoſpitiis (Varro ut dicit) ſe Thenipeus oſtenderet? Infiniti operis res eſſet in toto orbe deſcribere, quæ ſint fana conuulſa terræ motibus, & tempeſtatibus: quæ in cenſa ab hoſtibus, quæ ab regibus, & tyrannis, quæ antiſtites, & ſacerdotes, & ipſi ſuſpitiõe auerſa nudauerint: quæ ad ultimũ fures, & obſerata pandẽtes remedorũ obſcuritate canacheni, quæ tuta utiq; permanerẽt, & nullis obnoxia fortuitis, ſi adeſſent dii præſides, aut haberẽt aliquas tẽplorũ (queãdmodum dicitur) curas. Nũc uero, quia caſſa ſunt, & nullis habitatoribus tecta, habet in illis fortuna ius ſuũ, & perinde cũctis obiecta ſunt caſibus, quã ſunt omnia cætera motu interiore priuata. In parte hac eadem illud etiam dicere ſimulachrorum aſſertores ſolẽt, non ignoraſſe antiquos nihil habere numinis ſigna: neq; ullum omnino ineſſe his ſenſum, ſed propter indomitum, atq; imperitum uulgus: quæ pars in populis, atq; in ciuitatibus maxima eſt, ſalutariter ea conſilió q; formaſſe. Vt uelut quadam ſpecie obiecta his numinum abiicerent aſperitatem metu: arbitratí q; præſentibus ſeſe ſub diis agere, facta impia deponerent: & ad humana officia morum immutatione tranſirent. Nec propter aliam cauſam uenerabiles formas auro eis argentó q; quæſitas, niſi ut adeſſe uis

quædam ipſis in fulgoribus crederetur, quæ non oculorum tantum perſtringeret ſenſum, uerum etiam mentes ipſas auguſtiſſimæ lucis radiationibus territaret. Quod ratione cum aliqua uideretur forſitan dici, ſi poſt condita deorum templa, atq; inſtituta ſimulachra nullus eſſet in mundo malus, nulla omnino nequitia, iuſtitia, pax, fides, mortalium pectora poſſideret: neq; quiſquam in terris nocens, neq; innocens diceretur ſceleroſa opera neſcientibus cunctis. Nunc uero cum contra malis omnia plena ſint, innocentiæ pene interierit nomen, per momēta, per puncta, examina maleficiorum noua noxiorū improbitate pariantur: dicere qui conuenit ad incutiendas formidines uulgo deorum inſtituta ſimulachra: cum præter innumeras criminum, & facinorum formas, ipſa etiam uideamus templa ſacrilegis uiolationibus appeti ab tyrannis, ab regibus, ab latronibus, & nocturnis à furibus: ipſós q; illos deos, quos ad metus faciendos uetus finxit, & conſecrauit antiquitas, uadere in antra prædonum, cum ipſis ſuis aureis, metuēdís q; fulgoribus? Quid enim, ſi uerum, & ſine ulla gratificatione perſpicias, ſigna iſta quæ dicunt, habent in ſe magnum, ut merito ſperarit, atq; exiſtimarit antiquitas, conſpectu illorum poſſe frangi hominum uitia, & mores, & maleficia temperari? Falx meſſoria ſcilicet, quæ eſt at tributa Saturno, metum fuerat iniectura mortalibus, uitam uellent ut pacificam degere, ac malitioſas abiicere uoluntates: fronte Ianus ancipiti, aut dentata illa, qua inſignitus eſt clauis: riciniatus Iuppiter, atq; barbatus dextra fomitem ſuſtinens perdolatum in fulminis morem: iunius ille cæſtus, aut militari ſub galea puellula deliteſcens: deum mater tympano, cum tibiis, & cum pſalteriis muſæ. Mercurius pinnatus, argiphontes: Aeſculapius baculo, Ceres mammis cum grandibus, aut in Liberi dextera pendēs potorius Cantharus: Mulciber fabrili cum habitu: aut fortuna cum cornu, pomis, ficis, aut frugibus autumnalibus pleno: ſemitectis ſemoribus Diana: aut ad libidinem concitans Venus nuda: Anubis canina cum facie: aut genitalibus propriis inferior Priapus. O ſpecies formidinum diræ, metuendí q; terrores, propter quos genus hominum torpedine in perpetua affigeretur, nihil moliretur at tonitum, ab omní q; ſe actu ſceleroſo, flagitioſó q; frenaret. Falciculæ, claues, caliandria, fomites, talaria, baculi, tympaniola, tybiæ, pſalteria, mammæ promptæ, atq; ingentes cantharuli, forcipes, cornuá que pomiſera, nuda corpora fœminarum, & ueretrorum magnitudines publicatæ. Nón ne fatius fuerat ſaltitare, cantare, quàm ſub titulo grauitatis, & ſeueritatis obtentu, tam frigida, tanquam inepta narrare ſimulachra, ab antiquis ad peccata cohibenda, & ad nocētium formata impiorúm q; formidines? Vſqueadeó ne mortales ſæculi illius, ac tempo

ris corde

Digitized by Google

ris corde fuerant uacui, rationis, ſenſús que nullius, ut ab actionibus improbis tanquam paruuli puſiones perſonarum mõſtruoſiſſimas torſuitates annis etiam conſtringerẽtur & manus? Et unde eſt in contrarium res uerſa, ut cum tam multa in ciuitatibus templa ſint plena omnium ſimulachris deorũ, tot legibus, & generibus ſuppliciorum tantis iri obuiam nequeat multitudini noxiorum: neq; ullis remediis audacia poſſit abſcidi: tantó q; ſe magis maleficia congeminata multiplicent: quanto legibus, iudiciis que contenditur imminuere facta crudelia, & pœnarum coercitione ſedare? Quod ſi metus aliquos infligerent ſimulachra mortalibus, legum latio ceſſaret, nec tam diuerſæ cruces facinoroſorum conſtituerẽtur audaciæ. Nunc uero quia conſtitit, comprobatúm q; eſt re ipſa inanem eſſe opinionem timoris, qui ab ſignis dicatur effluere, ad legum decurſum eſt ſanctiones: à quibus eſſet formido certiſſima etiam affixa, conſtitutá q; damnatio: quibus debent & ipſa ſimulachra, quod incolumia adhuc perſtant, & honoris alicuius conceſſione munita. Sed quoniam ſatis (ut res tulit) quàm innaniter fiant ſimulachra mõſtratum eſt: de ſacrificiis deinceps, de cædibus, atq; immolationibus hoſtiarum, de mero, de thure, dé que aliis omnibus, quæ in parte iſta conſiunt, poſcit ordo quàm paucis, & ſine ullis circunlocutionibus dicere. In hac enim conſueſtis parte inuidias nobis tumultuoſiſſimas concitare, appellare nos atheos: & quod minime attribuamus diis, pœnas etiam capitis beluarũ crudelitatibus irrogare. Quod quidem nos fatemur non contemptu facere, atque aſpernatione diuina, ſed quod exiſtimemus huius potẽtias nominis nihil tale depoſcere, neq; rerum huiuſmodi cupiditatibus attineri.

Libri Sexti Finis.

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES LIBER SEPTIMVS.

QVID ergo (dixerit quiſpiam) ſacrificia cenſetis nulla eſſe omnino facienda? ut uobis non noſtra, ſed Varronis ueſtri ſententia reſpõdeamus, nulla. Quid ita? quia(inquit)dii ueri neqꝫ deſyderant ea, neqꝫ depoſcunt: ex ære autem facti, teſta, gypſo, uel marmore multo minus hæc curant. Carent enim ſenſu, neqꝫ ulla contrahitur, ſi ea non feceris, culpa: neque ulla, ſi feceris, gratia. Sententia reperiri nulla poteſt integrior, & quam quiuis poſſit, quamuis ille ſit ſæuus, & difficillimus, occupare. Quis eſt enim pectoris tam obtuſi, quĩ aut rebus nullum habentibus ſenſum hoſtias cædat, & uictimas, aut eis exiſtimet dandas, qui ſunt ab his longe natura, & beatitudine diſiugati? Qui ſunt (inquitis)dii ueri? Vt communi uobis, & ſimplici reſpondeamus uerbo, nõ ſcimus. Quos enim uidimus nunquam, qui ſint, ſcire quemadmodum poſſumus? Ex uobis audire conſueuimus deos eſſe quàm plurimos, & numinum in ſerie computari: qui ſi ſunt(ut dicitis) uſpiam, uerí qꝫ(ut Terentius credit)eos eſſe conſequitur ſui conſimiles nominis: id eſt tales, quales eos uniuerſi debere eſſe cõſpicimus, & nominis huius appellatione dicendos. Quinimmo (ut breuiter finiam)qualis Dominus rerum eſt, atqꝫ omnipotens ipſe, quem dicere nos omnes Deum ſcimus, atqꝫ intelligimus uerum, cum ad eius nominis acceſſimus mentionem. Deus enim ab altero, in eo quod deus eſt, nulla in re differt: nec quod unum eſt genere, ſuis eſſe in partibus minus, aut plus poteſt qualitatis propriæ uniformitate ſeruata. Quod cum dubium non ſit, ſequitur ut geniti nunquam, perpetuí qꝫ ut debeant eſſe, extrinſecus appetẽtes nihil, nec carpẽtes aliquas terrenas ex materiæ opibus uoluptates. Ergo ſi hæc ita ſunt, primum illud à uobis expetimus noſcere, quæ ſit cauſa, quæ ratio ſacrificii ut iſta faciatis: quid deinde ex hoc lucri ad deos ipſos perueniat, atqꝫ in eorum commoditate ſubſideat. Quicquid enim geritur, debet habere cauſam ſui: neqꝫ ita eſſe ab ratione ſeiunctum, ut in operibus feratur caſſis, & in uacuis ludat inanitatis erroribus. Nũquid forte dii cœleſtes aluntur his ſacris, & ad eorum compaginem retinendam nonnullius opus eſt ſuſfectiõe materiæ? Et quis ita eſt hominum, Deus prorſus qui ſit, ignorans, ut eos exiſtimet cõtineri alicuius alimonii genere, & cibi eſſe munus, quod eos faciat uiuere, & immenſa in perpetuitate durare? Quicquid enim cauſis, & rebus fulcitur extraneis, neceſſe eſt eſſe mortale:

& habere

& habere ad periculum uiam pronam, ubi aliquid cœperit deeſſe quo uiuitur. Tum quod ex his rebus, quæ admouentur altaribus nihil uidemus accedere, atq; ad numinum ſubſtantias peruenire. Aut enim thus datur, & liquefactum carbonibus diſperit: aut animalis eſt hoſtia, & ab canibus abliguritur ſanguis: aut ſi aliquod uiſcus aris fuerit traditum, ratione ardeſcit pari, & diſſolutum in cinerem labitur (niſi forte hoſtiarũ Deus animas deuorat: aut ex aris ardẽtibus nidorem cõſectatur) & fumos, paſcitúr q; dec niſis, quas euomũt ardẽtia uiſcera, adhuc ſuda de ſanguine, & prioribus humecta de ſuccis. Sed ſi Deus (ut dicitur) nullius eſt corporis, omní q; eſt incõtiguus tactu, qui fieri poteſt, ut corporalibus rebus nutriatur incorporeũ, quod mortale eſt, ut immortale ſuſtineat, ſubdát que ſalutem rei, quam contingere nequeat, & motus ſubminiſtrare uitales? Ceſſat ergo (ut apparet) ſacrorum hæc ratio, neque dici à quopiam pote eſt ea cauſa ſacrificia celebrari, quod alantur his numina, & eorum ſuſtineantur paſtu. Nunquid (ſi forte hoc nõ eſt) uoluptatis alicuius, animí q; (ut dicitur) cauſa caduntur diis hoſtiæ, & ſuccẽſis adiciũtur altaribus? Et quiſq; eſt hominum, qui deos ſibi perſuadeat uoluptatũ diffuſione molleſcere, geſtire in libidinis gaudium, & uelut animal uile blandis ſenſibus affici, & dulcedinis labilis uolucri titillatione mulceri? Quod enim uoluptate diſſoluitur, id contraria neceſſe eſt triſtitia contrahatur: nec immune exiſtere ab anxietate mœroris, quod lætitia trepidat, & leuitatibus extollitur gaudio rum. Vtroq; autem effectu debẽt eſſe dii liberi, ſi eos eſſe perpetuos, & mortaliũ uolumus fragilitate priuatos. Quid quod omnis uoluptas quaſi quædam eſt adulatio corporis, notís que illis ſenſibus aſſumitur quinq; quã ſi ſuperi ſentiunt, & eorum neceſſe eſt eſſe participes cor porũ: per quæ uia eſt ſenſibus, & accipiẽdis uoluptatibus ianua. Poſtremo quod gaudium eſt, innoxiorũ animantiũ mactatione lætari: miſerabiles ſæpe exaudire mugitus: riuos ſanguinis cernere: animas cũ cruore fugientes, patefactís que ſecretis prouolui, & inteſtina cum ſtercore, & ex reſiduo ſpiritu exultantia adhuc corda, tremebundás q; palpitãtes in uiſceribus uenas? Semiferi nos homines, quinimmo (apertius ut pronũciemus quod eſt uerius, atq; apertius dictu) feri, quos infelix neceſſitas, & malus uſus edocuit cibos ex his carpere: miſeratiõe interdũ cõmouemur illorũ: arguimus nos ipſi, penitús q; re uiſa, atq; inſpecta damnamus: quod humanitatis iure depoſito naturalis initii cõſortia re perimus. Deos aliquis credit pios, beneficos, mites, cæde pecorum delectari, diffindí q; lætitia, ſiquando ſub his concidunt, & ſpiritum miſerabiliter ponunt, & uoluptatis. Ergo (ut cernimus) nulla eſt in ſacrificiis cauſa, nec cur fiant, ratio eſt: quoniã nec eſt ulla, ac ſi forte eſt ali-

qua: in deos eam cadere nulla poſſe ratione monſtratum eſt. Sequitur ut illam quoque inſpiciamus partem, quam iactari audimus uulgo, & populari in perſuaſiōe uerſari: ſacrificia ſuperis ea fieri diis, cauſa ut iras atq; animos ponant, reddantúr q; mites, & placidi: feruidorum pecto-rum indignatione ſedata. Et ſi diffinitionem teneamus illam, quam pertinaciter meminiſſe conuenit nos ſemper, uniuerſos animorum af-fectus ignotos diis eſſe, conſentaneum eſt credere nunquam deos iraſ-ſci: quinimmo nullum affectum magis eſſe ab his longe, quàm qui fe-ris, & beluis proximus turbat tempeſtatibus patiētes, & ad periculum interitionis inducit. Quicquid enim uexatur rei alicuius è motu, paſſi-bile eſſe conſtat, & fragile: quod paſſioni, fragilitatí q; ſubjectum eſt, id neceſſe eſt eſſe mortale: ira autem uexat, & patientes ſe ſoluit, ergo eſſe mortale dicēdum eſt, quòd paſſionibus ſubiectum eſt iræ. Atquin deos ſcimus eſſe oportere perpetuos, & naturā immortalitatis tenere: quod ſi conſtat, & liquidum eſt, ira ab his longe, & ab eorum condi-tione diſiuncta eſt. Nullis ergo rationibus conuenit id in ſuperis uelle placare, quod poſſe non uideas in eorum beatitudinem cōuenire. Sed cōcedamus (ut uultis) perturbationem huiuſmodi familiarem diis eſſe, placandí q; eius cauſa res diuinas fieri, & ſacrorum ſolennia celebrari: quando ergo conueniat adhiberi hæc munia, uel in tempore quo da-ri, antequam ſunt irati, & perciti? an cum fuerint moti, ipsís q; indi-gnationibus conſtituti? Si ne ſumant animos occurrendum eſt, his ante, feras nobis proponitis nō deos, quibus ne ſæuiant concitatæ, & cauearum diſcutiant clauſtra, obiectari moris eſt eſcas, in quas rabidæ ſæuiant, & cupidinem uexationis inclinent. Sin autem iam feruidis, atq; indignatione flagrantibus ſatisfactio iſta ſacrificiorum oggeritur: non inquiro, non exigo, an illa læta, & ſublimis magnanimitas nu-minum, homunculorum offenſione moueatur: habeát q; pro uulnere ſiquid animal cæcum, atq; in nubibus ſemper ignorationis incedens deſignauerit, dixerit, quo illorum minueretur auctoritas. Sed neq; il-lud dici, aut audire depoſco (quaſi parum in homines habeant dii cau-ſas) ut ſacrificiis debeant contracta offenſione mulceri: nunquid aliquas leges ſanxere alíquādo mortalibus, conſtitutúm q; eſt ab his unquam quid eos agere conueniret, uel quid non, quid conſectari, quid fuge-re, uel coli ſe ſaltem quibus rationibus cuperent, ut aliter, quàm impe-rauerant geſta ultionibus perſequerentur irarum, contemptí q; ſe uel-lent de audacibus, & trāſgreſſoribus uindicare? Vt opinor ab his nun-quam neq; conſtitutum eſt aliquid, neq; ſanctum: quoniam nec uiſi alíquādo, neq; ſi ſunt uiſi, apertiſſima potuit cognitiōe dignoſci. Quæ-nam eſt ergo iuſtitia, ut eis ob aliquas cauſas iraſcantur dii cœlites? qui-

bus

Digitized by Google

bus neq; ſeſe monſtrare aliquando dignati ſunt, neq; ullas dederint, aut impoſuerint leges, quas coli ab his uellēt, & inuiolabili obſecutiōe ſeruari? Sed hoc (ut dixi) prætereo, & ſilentio patior obire donatū: unū illud præ omnibus quæro, quæ cauſa eſt, ut ſi ego porcum occidero, Deus mutet affectum, animós q;, & rabiem ponat: ſi gallinulam, uitulum, ſub illius oculis, atq; altaribus cōcremaro, obliuionem inducat iniuriæ, & ab ſenſu penitus offenſionis abſcedat? Quid ad eius dolorem ex opere hoc migrat, aut remedii cuius eſt anſer, caper, aut pauus ut ex eius cruore medicina adhibeatur irato? Ergó ne iniurias ſuas dii uendunt, atq;, ut paruuli puſiones, animis parcant, abſtineánt q; ploratibus, paſſerculos, pupulos, eculeos, panes accipiunt, quibus auocare ſe poſſint? Ita dii mortales placamenta iſta ſumunt, quibus iras, atq; animòs ponant, & in gratiam ſuis cum offenſoribus redeant? Atquin ego rebar deos (ſi modo rectum eſt credere, quod motibus exagitentur irarum) ſine ullis præmiis, nullís que mercedibus iras, atque animos ponere, & peccatoribus delicta donare. Hoc eſt enim proprium numinum, liberales uenias, & conceſſiones habere gratuitas. Quod ſi fieri non poteſt, ſapientius multo eſt, pertinaciter eos in offenſione durare, quàm munerum corruptione miteſcere. Creſcit enim multitudo peccantium, cum redimendi peccati ſpes datur: & facile itur ad culpas, ubi eſt uenalis ignoſcentium gratia. Ecce ſi uos aliquis, aut quodlibet ex his animal quod ad placandas cæditur, mitigandás que ad numinum furias uocem hominis ſumat, eloquatúr q; his uerbis. Ergó ne ò Iuppiter, aut quis alius deus es, humanum eſt iſtud, & rectum, aut æquitatis alicuius in æſtimatione ponendum, ut cum alius peccauerit, ego occidar, & de meo ſanguine fieri tibi patiaris ſatis? quod nunquam te læſerim, nunquam ſciens, aut neſciens tuum numen, maieſtatém que uiolarim? Animal (ut ſcis) mutum, naturæ meæ ſimplicitatem ſequens, nec multiformium morum uarietatibus lubricum. Nunquid aliquando tuos ludos minus ſancte, diligentér que perfeci? nunquid aliquem præſulem, tuum nomen qui offenderet, ante traduxi? nunquid iuraui per te falſo? nunquid ſacrilegis ſurtis tua rapui, ſpoliauí que donaria? nunquid erui ſacratiſſimos lucos, aut religioſa quædam loca ſubſtructionibus pollui, profanauí que priuatis? Quænam eſt ergo cauſa, ut alienum crimen meo luatur è ſanguine, & in nefas extraneum mea uita, & innocentia perducatur? an quòd animal uile ſum, nec rationis, nec conſilii particeps? quemadmodum pronunciant iſti, qui ſe homines nominant, & ferocitate tranſiliunt belluas? Nón ne primordiis iiſdem eadem & me genuit,

informauít que natura ? nón ne ſpiritus unus eſt, qui & illos, & me regit ? Non conſimili ratione reſpiro, & uideo, & cæteris afficior ſenſibus ? habent iecora, pulmones, corda, inteſtina, uentriculos: & mihi membrorum non idem eſt numerus attributus? Amant ſuos fœtus, & gignendis conueniunt liberis ; non & mihi prolis, & ſubrogandæ eſt cura, & dulcedo cum fuerit procreata ? Sed rationales illi ſunt, & articulatas exprimunt uoces : & unde illis notum eſt, an & ego quod facio meis rationibus faciam, & uox iſta, quam promo, mei generis uerba ſint, & ſolis intelligantur à nobis ? Interroga pietatem, utrúm ne ſit æquius me occidi, me confici, an hominem uenia, & commiſſorum impunitate donari ? Quis in gladium formauit ferrum ? non homo ? quis cladem gentibus, quis nationibus impoſuit ſeruitutem? non homo ? quis parentibus, fratribus, quis uxoribus, quis amicis mortiferas ſubdidit, commiſcuít que potiones? non homo? quis maleficia reperit, aut commentatus eſt tanta, quanta uix explicari decem millibus nequeant uel annalium, uel dierum ? non homo ? Ita iſtud non ferum, non immane, non ſæuum eſt ? non tibi ò Iuppiter iniuſtum uidetur, & barbarum me occidi, me cædi, ut fias tu placidus, & ut ſceleroſis contingat impunitas ? Ergo ob hanc cauſam (id eſt numina ut placentur irata) inaniter fieri ſacrificia conſtitit, cum docuerit nos ratio neque deos iraſci aliquando, neque alterum uelle pro altero confici, cædi, nec innoxii ſanguine abolitionem deſignationibus comparari. Sed fortaſſe aliquis dicet: iccirco diis hoſtias, & cætera impendimus munera, ut familiares quodammodo noſtris ſupplicationibus facti, res tribuant proſperas, auertánt que à nobis mala, cum gaudiis faciant agere nos ſemper, triſtitias uero propellãt, & ex caſibus imminentia fortuitis : non exiguam curam locus iſte deſyderat, nec quod dicitur facile tam conſuetum eſt uel audiri, uel credi. Aduolabit enim continuo uniuerſus ille doctiſſimorum chorus, qui aſſeuerans, & comprobans fato fieri quæcunque fiunt, eripiat nobis è manibus opinionem iſtam: & inanibus nos arguat perſuaſionibus fidere. Quicquid in mundo (inquiet) geſtum eſt, geritur, & geretur, olim definitum, & fixum eſt : habét que immobiles cauſas, per quas ſibi res nexæ, & inexpugnabilem conſerant præteritorum cum imminentibus neceſſitatem. Si definitum, & fixum eſt, quid obtingere ſingulis mali debeat, boní ue, iam certum eſt. Quod ſi certum eſt, & fixũ, uacant omnia deorum auxilia, uacant odia, uacant benignitates. Tam enim præſtare non poſſunt id, quod non poteſt fieri, quàm prohibere ne fiat id, quod neceſſe eſt euenire : niſi quod ualidius premere

opinionem

Digitized by Google

opinionem iſtam ſi noluerint, quibunt: ut etiam ipſos deos fruſtra dicant à uobis coli, & ſuperuacaneis ſupplicationibus adorari. Cũ enim ordinem uertere, & fatalia nequeant conſtituta mutare, quid rei, quid cauſæ eſt fatigare, & obtundere eorum aures uelle: quorum auxiliis nequeas ſupremis in neceſſitatibus fidere? Poſtremo ſi triſtia, atque importuna dii pellunt: ſi ea quæ ſunt læta, atque amica largiuntur, unde ſunt mundo tanti, tám que innumerabiles miſeri? Vnde tot infelices lachrymabilem uitam in extrema ſorte ducentes? cur immunes à calamitatibus non ſunt, qui momenta per ſingula, qui per puncta ſacrificiis onerant, atque accumulant aras? Nón ne alios (inquiunt) uidemus ex illis domicilia eſſe morborum: extinctis luminibus, atque auribus obſeratis, pedum carere proceſſu, truncos ſine manibus, degere, incendiis, naufragiis, & ruinis mergi, obrui, confici: patrimoniis ab ingentibus euolutos mercennario ſeſe labore fulcire: ſtipes emendicare ſupremas, exterminari, proſcribi, ſemper eſſe in luctibus liberorum orbitatibus fractos: uexari per infortunia cætera, quorum ſpecies, & formas nulla poteſt enumeratio definire? Quod utique non fieret, ſi propulſare, ſi flectere mala iſta dii poſſent ſacrorum meritis obligati. Nunc uero quia caſibus nullus eſt in his locus, ſed ineluctabili omnia neceſſitate conficiunt, agit ſeſe ordo perſcriptus, & quod ſemel decretum eſt, perficit. Aut ingrati eſſe dicendi ſunt cœlites, ſi cum habeant iura prohibendi, patiuntur infelix genus tot pœnis, & calamitatibus implicari. Et fortaſſe aliquid dicant magnum, nec quod auribus debeat fruſtratoriis, leuibus, & contemnentibus ſumi. Quas tamen nos partes, quia res nimium longi eſt, multí que ſermonis inexplicatas tranſcurrimus, atque intactas. Solum illud poſuiſſe contenti, inhoneſtas uos famas adiungere diis ueſtris, ſi eos aliter negatis præſtare quæ bona ſunt, atque inimica tranſuertere: niſi prius empti capellarum fuerint, atque ouium ſanguine, & cæteris quæ admouentur altaribus. Indignum enim primum eſt, ut illa uis numinum, ſublimitás que cœleſtium beneficia credatur ſua habere uenalia, prius ſumere, atque ita præſtare. Tum quod fœdius multo eſt, niſi acceperint, prodeſſe nulli, perpetí que miſerrimos diſcriminum ſubire fortunas, cum prohibere poſſint, ac ſubuenire. Si ex duobus facientibus res ſacras honeſtus unus, & locuples, alter anguſto lare, ſed innocentia fuerit, & probitate laudabilis: centum ille cædat boues, totidém que cum agniculis ſuis matres, thus pauper exiguum, & odoris alicuius unam concremet glebulam: nón ne erit conſequens, ut debeat credi (ſi modo nihil numina, niſi præmiis antecedentibus præſtant) ut fauorem ſuum, & auxilium commodent

lucupleti, auertant à pauperculo lumina, quem reſtrictum non animus, ſed familiaris rei neceſſitas fecit? Vbi enim uenalis, & mercennarius dator eſt, ibi neceſſe eſt gratiam pro magnitudine muneris tribui, & eo inclinare ſuffragium, unde ad eũ, qui præſtat, mercedis plus multo, & indecore corruptionis affluxerit. Quid ſi populi rurſus duo hoſtilibus diſſidentes armis, ſacrificiis paribus ſuperorum lucupletauerint aras, altér q; in alterum poſtulent uires ſibi, atq; auxilium cõmodari, nón ne iterum neceſſe eſt credi, ſi præmiis ſolicitãtur, ut proſint, eos partes inter utráſque debère hæſitare, defigi, nec reperire quid faciant, cum ſuas intelligant gratias ſacrorum acceptionibus obligatas? Aut enim auxilia hinc, & inde præſtabunt, id quod fieri non poteſt. Pugnabunt enim contra ipſos ſe ipſi, cõtra ſuas gratias, uoluntatés q; nitẽtur: aut ambobus populis opem ſubminiſtrare ceſſabunt, id quod ſceleris magni eſt poſt impenſam, acceptám q; mercedem. Itaq; ergo ab diis longe infamia eſt iſta tota pellenda: neque eſt omnino dicendum, præmiis eos, ac mercedibus allici, bonas ut res conſerant, dimoueánt q; contrarias. Si modo dii ueri ſunt, atq; in nominis huius exceptione ponendi. Aut enim fato fiunt quæcunq; fiunt, & ambitionis & gratiæ nullus locus in diis eſt: aut ſi excluditur, & eiicitur fatum, nõ eſt ſuperæ dignitatis boni operis fauorem, & collatas munificẽtias uenditare. Satis (ut opinor) oſtendimus fruſtra diis immortalibus hoſtias rebus cum conſequentibus admoueri: quòd neque alantur his, neque ullam percipiant uoluptatem, neq; iras, aut animos ponant, neque ut res tribuant fauſtas, neq; ut abigant, auerruncént q; contrarias. Sequitur ut illam quoque inſpiciamus partem, quæ ab nonnullis conſueta eſt aſſeri, & cauſis cærimonialibus applicari. Aiunt enim ſacra hæc honorandis eſſe inſtituta cœleſtibus, & ea quod faciant honoris ergô facere, & his numinum potentias auctitare. Quid ſi ſimiliter dicant euigilare ſeſe, atque dormire, deambulare, ſubſiſtere, conſcribere aliquid, & lectitare, ut honorem diis habeant, & dignitatibus eos faciant ampliores? Quid enim cruore de pecorum? quid ſacrorum confectione de cætera ſuperadditur his rei? quid apponitur, atque adiicitur poteſtatis? Etenim honos omnis, qui haberi ab aliquo dicitur, & reuerentiæ potioris attribui, relatiui eſt ad alterum generis, & conſtans partibus duabus, ex conceſſione tribuentis, & amplificatione ſumentis. Vt ſi quiſpiam uiſo potentiſſimi nominis, atque auctoritatis uiro, uia decedat, aſſurgat, caput reuelet, uehiculó que deſiliat: tum dein de ſalutet accliuis ancillarum ſeruuli pauibũdas trepidationes imitatus: uideo quid agatur in huiuſmodi honorationis officio: ſummiſſione alterius datur alteri plurimum: efficitúr q;, ut uideatur magnus, quẽ ſu-

ſceptio

Digitized by Google

ſceptio minoris extulerit, & ſuis ante poſuerit rebus. Sed cõceſſio hæc omnis, & honoris, de qua loquimur, attributio ſolis habet in hominibus ſedem: quos naturalis infirmitas, & amor in altioribus ſtandi docet gaudere de faſtibus, & aliorum comparationibus anteponi. At quæro in ſuperis ubi eſt honoris locus? uel quas eis eminentias addere ſacrorum ex collationibus inuenitur? Auguſtiores, potentiores mactatis pecudibus fiunt, additur illis ex hoc quicquam, aut eſſe dii magis diuinitate concipiunt ampliata? Atqui ego contumeliæ proximum, quinimmo eſſe plenam cõtumeliam iudico, cum honorari ab homine deus dicitur, & muneris alicuius oblatione mactari. Etenim ſi honos auget, eiús qꝫ accumulat dignitatem, cui fuerit attributus, ſequitur ut auctioꝝ deus fiat ab homine, à quo fuerit munere, & honoris collatione donatus. Atqꝫ ita perducitur res eo, ut inferior deus ſit, qui honoribus mactatur humanis. Quid ergo (inquiet aliquis) honorem diis dandum nullũ eſſe omnino cenſetis? Si deos nobis proponitis tales, quales (ſi ſunt) debẽt eſſe: quós qꝫ dicere nos omnes in iſtius nominis prædicatione ſentimus, quemadmodum poſſumus honorẽ his nõ habere uel maximum? cum etiam homines colere potentioribus accepe rimus imperiis, cuiuſcunqꝫ ordinis fuerint, cuiuſcunqꝫ fortunæ? quiſnam iſte eſt maximus officioſior multo, quàm habetur à uobis, & potentiore in genere conſtitutus? Dicite (inquitis) quæ ſit opinio de his deformitate culpabilis, ut neqꝫ illos credas quicquam hominis habere conſimile: nec quicquam expectare quod ſit ab ſe foris, atqꝫ extrinſecus ueniens: tunc quod ſæpius dictum eſt, non ardeſcere irarum flammis, non geſtire corporea uoluptate, non exambiri ut proſint, nõ præmiis ut noceant proritari, benignitatem, & gratiam non habere uenalem, non gaudere honore collato, non indignari, & affici non dato: ſed quod rei diuinæ eſt proprium, ſua ſe ui noſſe, nec ſe alienis adulationibus æſtimare. Et tamen ut uideamus iſtud, quod dicitur quale ſit: quod eſt iſtud honoris genus ueruecem, arietem, taurum, dei ſub ore connectere, conſpectũ qꝫ in eius occidere? Quod eſt honoris genus deum inuitare ad ſanguinem, quem cum canibus uideas eum ſumere, atque habere communem? Quod eſt honoris genus lignorum ſtruibus incenſis, cœlum fumo ſubtexere, & effigies numinum nigrore offuſcare ferali? Quod ſi ea quæ fiunt, propria ui pendere, non ante ſumptis placet opinionibus æſtimare, aræ iſtæ, quas dicitis, altariá que hæc pulchra, infeliciſſimi animalium generis uſtrinæ, rogi ſunt, & buſticeta in opus ſtructa fœdiſſimum, atqꝫ in ſedẽ fabricata fœtorum. Quid dicitis ò iſti, ergó ne ille putor, qui ex coriis tollitur, atqꝫ expirat ardentibus, qui ex oſſibus, qui ex ſetis, ex agnorum lanitiis, gallina-

Digitized by Google

rúm qꝫ dę plumis, dei munus, & honor eſt? mactatúr qꝫ hoc illis, quorum templa cum adire diſponitis, ab omni uos labe puros, lautos caſtiſſimós qꝫ præſtatis? Et quid eſſe his poteſt coinquinatius, infelicius, ſpurcius, quàm ſi ita facti ſunt ſenſus ſui natura, ut in amoribus habeant tam ſæua, ſint qꝫ illis in uoluptate putores: quos neqꝫ ipſi ſacrificantes ferre, nec ingenuæ ſuſtinere tractos ualeant per ſpiritum nares? Quod ſi animantium cruore honorari, & affici ſuperorum animos exiſtimatis, cur non eis & mulos, & elephantos mactatis, & aſinos? cur non & canes, urſos, & uulpes, & camelos, & beluas, & leones? & quoniam uolucres hoſtiarum quoque in numeris ponitis, cur non uulturios, aquilas, ciconias, immuſſulos, buteones, coruos, accipitres, noctuas? cúm qꝫ illis ſalamandras, natrices, uiperas, ſoliſugas? Nempę ſubeſt & his ſanguis, & conſimili ratione uitali agitantur ſpiritu. Quid in illis maioris eſt operis, aut ſollertiæ in his minus, ut iſta non augeant, ſuperorũ illa amplificent dignitatem? Quia rebus ex his (inquit) deos par eſt honorare cœleſtes: quibus ipſi alimur, ſuſtentamur, & uiuimus, & quas nobis ad uictum ſui numinis tribuere benignitate dignati ſunt. Sed & cuminum, naſturtium, rapa, bulbos, apium, carduos, radices, cucurbitas, rutam, mẽtam, ocimum, puleium, porrúm qꝫ ſectiuum, idem tribuêre dii uobis, eſſe qꝫ in uſibus ueſtris alimoniarum in parte iuſſerũt. Quid ergo ceſſatis altaribus & hæc dare, rebús qꝫ his omnibus coli? nam ſuperſpergere bubulam, & acrimonias intermiſcere ceparũ. Ecce ſi uos canes (neceſſe eſt enim quædam fingi, perſpici ut liquidius res poſſint) ſi inquam canes, & aſini, ſi motacillæ cum his ſimul, ſi hirundines garrulæ, paritér que cum his porci ſenſu aliquo humanitatis accepto deos putarent, atqꝫ exiſtimarent uos eſſe: ſacrá qꝫ uobis intenderent: honores ergo facerent non ex materiis aliis, aliís qꝫ de rebus, ſed quibus ali moris eſt illis, & naturali appoſitiõe fulciri. Audire à uobis expoſcimus, utrúm ne hunc honorem, an cõtumeliam potius eſſe iudicaretis ampliſſimam: cum hirũdines uobis muſcas, motacillæ cæderent, conſecrarént qꝫ formiculas: cum altaribus ueſtris darẽt aſini fœnum, paleás qꝫ libarent: cum imponerent canes oſſa, & humani ſtercoris proluuiem concremarẽt: cum ad ultimum porculi cænum uobis profunderent ex uolutabris horrentibus, lutoſis, & uoraginibus ſumptum? Ita ergo non deſpui ueſtras inflammaremini dignitates, ſtercoribús qꝫ uos accipi inter atroces cõputaretis iniurias? Sed taurorum corporibus honoratis uos deos, & aliorum animantium cædibus, & quid hoc ab illo differt, cum & ipſa ſi nõdum, mox tamen futura ſint ſtercora, & exigui temporis contracta interiectione puteſcant? Deniqꝫ definite ſupponere aris ignem, iam profecto cernitis uiſcera illa taurorum

rum

rum ſacra, quibus honor à uobis auctificatur deorum, ſerueſcere uer-
mibus, & fluctuare, uitiare, & corrumpere ſtatum cœli, & ex odoribus
morbidis regiones conſauciare uicinas: quã ſi uobis præcipiant dii cu-
ram, ueſtram in ualetudinẽ uertere: prandia inde, uel cœnas ſollẽni ex
more conficere, longe fugiatis, execratí qꝫ odoris genus ueniam poſca-
tis à ſuperis, facturós qꝫ uos eis nunquã talia ſacra iuretis: ita iſtud non
ludere eſt, nõ confiteri, non pandere, quid ſit Deus neſcire, nec cui po
tẽtiæ debeat nominis huius uis ſubdi, appellatióqꝫ ſupponi? Cibis no
uis auctificatis deos, nidoribus cohoneſtatis, & ſuccis: & quia uobis iu-
cunda, & grata ſunt, eá qꝫ uos alunt: deos etiam creditis in eorum af-
fluere uoluptates: latratorum, & canum ritu offis ſæuitias ponere, atqꝫ
alludere porrigentibus ſæpius? Et quoniam nobis in manibus hoſtia-
rũ ſermo uerſatur: quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut cũ dii immortales (ſint
enim & per nos licet quicunque eſſe creduntur) ſint unius ſententiæ,
uel unius debeant eſſe naturæ, generis, & qualitatis unius, non omni-
bus omnes hoſtiis, ſed quibuſdã quidã ſacrorum mulceantur legibus?
Quæ eſt enim cauſa (requiram ut eadem rurſus) ut ille tauris deus, hæ-
dis alius honoretur, aut ouibus, hic lactentibus porculis, alter inton-
ſis agnis, hic uirginibus bubulis, capris ille cornutis, hic ſterilibus uaccu
lis, at ille ingentibus ſcrofis, hic albentibus, ille atris, alter fœminei ge-
neris, alter uero animantibus maſculinis? Si enim honoris, & reueren
tiæ cauſa mactantur diis hoſtiæ: quid refert, aut intereſt cuius animalis
è capite luatur hoc debitũ, cuius ira, offenſió qꝫ ponatur? An nũquid
alterius alteri minus gratior, & iucundior ſanguis eſt? alteri uero alte-
rius uoluptatem infundit, & gaudium? aut (ut fieri moris eſt) obſerua-
tionis alicuius, & religionis metu, ille caprina abſtinet ſe carne, porci-
num alius execratur attactum, huic ouilla fœtulẽta ſunt uiſcera: ac, ne
ſtomachum fatiget inualidum, hic bubulam duritiem uitat, & lacten-
tium lenitatem, quo digerat expeditius, ſumit? Sed erras (inquit) & la
beris: nam diis fœminis fœminas, mares maribus hoſtias immolare ab
ſtruſa, & interior ratio eſt, uulgí qꝫ à cognitione dimota: non inquiro,
non exigo, quid ſacrorum præcipiant, uel quid contineant leges: ſed ſi
iuſſerit ratio, atqꝫ obtinuerit ueritas, differentiam generum nullam in
diis eſſe: neque ullis ſexibus eos eſſe diſcretos: nón ne ſolui neceſſe eſt?
nón ne rationes has omnes è ſtultiſſimis creditas opinationibus com-
probari, inueniri? Sapientium uirorum non aduocabo ſententias, qui
riſum nequeunt continere, cum diſcrimina ſexuum diis audiunt im-
mortalibus attributa: uno quoque ab hominum quæro: an ipſe apud
ſe credat, ſibí qꝫ ipſe perſuadeat, diſtinctum eſſe deorum genus, mares,
ac fœminas hos eſſe, & ad generandos fœtus conueniẽtium membro-

rum diſpoſitione formatos? Sed ſi ſexibus ſexus pares, id eſt fœminas
fœminis, mares autem hoſtias diis maribus immolari ſacrificiorum iu-
ra perſcribunt, quæ in coloribus ratio eſt, ut merito his albas, illis atras
conueniat, nigerrimáſqꝫ mactari? Quia ſuperis diis (inquit) atqꝫ homi
num dexteritate pollentibus, color lætus acceptus eſt, ac ſclix hilarita-
te candoris. At uero diis læuis, ſedéſqꝫ habitantibus inferas, color fur-
uus eſt gratior, & triſtibus ſuffectus è fucis. Sed ſi rurſus obtinuerit ra-
tio inſerorum penitus caſſum eſſe nomen, & uacuum, neque ulla ſub
terris regna eſſe, domiciliáqꝫ plutonia, opinionem neceſſe eſt id quoqꝫ
ſruſtrari, quam ſuper atris pecudibus habetis, diuíſqꝫ ſubterreis. Quod
ſi inſeri nulli ſunt, deos etiam manium neceſſe eſt eſſe nullos. Fieri
enim qui poteſt, ut cum loca ſint nulla, eorum, quæ nõ ſunt, ulli per
hibeantur eſſe cultores? Sed aſſentiamur (ut uultis) & eſſe inferos, &
eſſe manes, & habitare neſcio quos in his deos hominibus minus fau-
ſtos, & triſtioribus præpoſitos rebus, & quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut atræ
his hoſtiæ, nigerrimíque admoueantur colores? quia nigra nigris con
ueniunt, & triſtia conſimilibus grata ſunt a Quid ergo? non uide-
tis (ut uobiſcum & nos ſtolide, ſimilitérqꝫ ludamus) albas eſſe hoſtia-
rum carnes, oſſa, dentes, pinguitias, omenta cum cerebris, mollésqꝫ in
oſſibus medullas? Sed uellera nigra ſunt, nigræqꝫ animantium ſetæ.
Solas ergo immolate diis lanas, uulſáſque ex hoſtiis ſetulas, relinquite
inſeliciſſimas pecudes ſpoliatas licet, ac tonſas cœli animã ducere, & pa
ſtibus innocentiſſimas incubare. Quod ſi grata numinibus inferis ea,
quæ ſunt nigra, ſuruíqꝫ exiſtimatis coloris: cur nõ omnia cætera, quæ
illorum inferre ſacrificiis moris eſt, ſint nigra, & ſumigata, tetráque, &
colorata curatis? Inficite thura, ſi dantur: ſalſas fruges, atqꝫ uniuerſa liba
mina, lacti, oleo, ſanguini, hic ponat ut purpureum colorẽ, illa ut ſint
lurida, ſuliginem infundite cum fauillis. Quod ſi uobis religio nulla eſt
alba quædam ferre, & ſuos retinentia candores: ipſi ueſtras religiones ra
tionéſqꝫ diſſoluitis, cũ ſacrorum in opere nihil unum, perpetuúmqꝫ
ſeruatis. Sed & illud hoc loco conſentaneum eſt ex uobis addiſcere. Si
caper cædatur Ioui, quẽ patri ſolẽne eſt Libero, Mercurióqꝫ mactari:
aut bos ſi ſterilis Vnxiæ, quam Proſerpinæ tribuitis, quo ritu, atqꝫ ob
ſeruatione præcipitur: quid facinoris in hoc erit, quid malorum, ſcele-
ríſue contractum: cum nihil interſit obſequii, cuius animalis è capite
honorarium iſtud debitum compleatur? Cõſundi hæc (inquit) fas non
eſt, nec piaculi parui eſt officia rituũ, procurationéqꝫ miſcere. Cauſam
oro ediſſere: quia generis certi hoſtias certis ius eſt conſecrare numini-
bus: certáqꝫ & ſupplicamenta præſtari. Et quæ iterũ cauſa eſt, ut gene
ris certi hoſtias certis ius ſit conſecrare numinibus, certáqꝫ, & ſupplica
menta

menta præſtari: & hoc enim ius ipſum debet habere ſuam cauſam, certis qꝫ ab rationibus exoriri, duci, antiquitatem, cõſuetudiném qꝫ dicturus es, hominum mihi ſcita pronuncias, & cæci animalis inuenta. Ego autem cum poſtulo cauſam mihi depromi, audire deſydero, aut cælo aliquid lapſum, aut quod magis res poſcit, quid applicitum Iuppiter ad tauri habeat ſanguinem, ut ei debeat immolari, nõ debeat Mercurio, Libero? Aut natura quæ capri eſt, ut his rurſus accomoda, iouialibus conueniens ſacrificiis non ſit? Animalium facta eſt inter deos diuiſio, tranſactionis alicuius pactió ne conuenit, ut ille contineret ab huius ſe hoſtia? hic ut uſurpare deſyderet alieni ſanguinis iura? an, ut zelotipi puſiones, communicare guſtatum ſuarum pecudum nolunt? aut, ut gentibus fieri moris diuerſiſſimi fama eſt, quæ habentur his eſui, aliarum? eadem reiiciuntur ab uictibus? Ergo ſi hæc caſſa ſunt, nec rationis alicuius habentia firmitatem, ſacrificiorum & ipſa inanis eſt ratio. Etenim qui pote eſt habere idoneam id, quod ſequitur cauſam, cum ipſum illud primum, à quo defluit ſecundum, inaniſſimum eſſe reperiatur, & uacuum, & nulla ſoliditate firmatum? Telluri (inquiunt) matri ſcroſa ingens immolatur fœta, at Mineruæ uirgini uirgo cæditur uitula: nullis unquam ſtimulis nullius operis excitata conatu. Atquin nos arbitramur nec uirginem uirgini oportuiſſe mactari, ne uirginitas uiolaretur in pecude, qua dea plurimum pollet: nec Telluri grauidas, atqꝫ fœtas ob honorem fœcunditatis ipſius, quam cuncti expetimus, & optamus inextinguibili ſemper fœcunditate procedere. Nam ſi, quia uirgo Tritonia eſt, icirco ei conuenit uirgines hoſtias immolari: & quòd Tellus eſt mater conſimiliter grauidis accipienda eſt ſcrofis: Ergo & muſicis Apollo, quòd muſicus: & quòd medicus Aeſculapius, medicis: & quòd faber Vulcanus eſt, fabris: & quòd Mercurius eloquens, eloquentibus debet, diſertiſſimís qꝫ mactari. Quod ſi dicere iſtud inſanum eſt, aut (ut mediocriter pronunciem) brutum: multo illud maioris amentiæ eſt, fœtas iugulare Telluri, quòd ſit fœtibus grauior: Mineruæ caſtas & uirgines, quia ſit pura uirginitatis intactæ? Nã quod dici à uobis accipimus, eſſe quoſdam ex diis bonos, alios autem malos, & ad nocendi libidinem promptiores: illís qꝫ ut proſint, his uero ne noceant ſacrorum ſolennia miniſtrari: quanam iſtud ratione dicatur, intelligere confitemur non poſſe: nam deos benigniſſimos dicere, lenés qꝫ habere naturas, & ſanctum, & religioſum, & uerum eſt: malos autem, & læuos nequaquam ſumendum eſt auribus: ideo quoniam diuina illa uis ab nocendi procul eſt dimota, & diſiuncta natura. Quicquid autem pote eſt cauſam calamitatis inferre: quid ſit primum uidendum eſt, & ab Dei nomine longiſſima debet differitate ſeponi.

Itaqꝫ ut uobis commodemus aſſenſum, dextrarum, ſiniſtrarúm qꝫ re=
rum deos eſſe ſautores: ulla nec ſic ratio eſt: cur alios alliciatis ad proſpe
ra, alios uero, ne noceant, ſacrificiis commulceatis, & præmiis. Pnmum
quod dii boni male non queunt facere, etiam ſi nullo fuerint honore
mactati. Quicquid enim mite eſt, placidúm qꝫ natura, ab nocendi pro
cul eſt uſu, & cogitatiõe diſcretum: malus uero comprimere ſuam fe=
rociam neſcit, quamuis gregibus mille, & mille alliciatur altaribus: ne=
que enim in dulcedinem uertere amaritudo ſe poteſt: aut ariditas in
humorem, calor ignis in frigora: aut quod rei cuicunque contrarium
eſt, id quod ſibi contrarium eſt, in ſuam ſumere, atqꝫ immutare natu=
ram: ut ſi manu uiperam mulceas, uenenato blandiaris aut ſcorpio: pe
tat illa te morſu: hic contractus aculeum figat: nihil qꝫ illa proſit allu=
ſio, cum ad nocendum res ambæ nõ ſtimulis exagitantur irarum, ſed
quadã proprietate naturæ. Ita nihil prodeſt promereri uelle per hoſtias
deos læuos, cum ſiue illud feceris, ſiue contra non feceris, agant ſuam
naturam, & ad ea quæ facti ſunt ingenitis legibus, & quadam neceſſi=
tate ducantur. Quid quod iſto modo utriqꝫ dii deſinunt eſſe ſuis in ui
ribus, & ſuis in qualitatibus permanere. Nam ſi bonis ut proſint, res
diuina conficitur, aliis autem ne noceant, iiſdem rationibus ſupplica=
tur, ſequitur ut intelligi debeat, nihil dexteros profuturos, nulla ſi acce
perint munera, fierí qꝫ ex hoc malos: malos autem ſi acceperint, no=
cendi poſituros mentem, fierí qꝫ ex hoc bonos: atqꝫ ita perducitur res
eo, ut neque hi dexteri, neqꝫ illi ſint læui: aut (quod fieri non poteſt)
utriqꝫ ipſi ſint dexteri, & utriqꝫ iterum læui. Eſto: concedatur infeli=
ciſſimas pecudes non ſine aliquo religionis officio diuorum apud tem
pla mactari, & quod ex uſu conſuetudinis factum eſt, rationis alicuius
cauſam aliquam continere: ſed ſi magnificum uidetur, atqꝫ amplum,
iugulare diis tauros, ſi illibata, ſi ſolida concremari animantium uiſce=
ra, quid ſibi reliqua hæc uolunt magorum cohærentia diſciplinis, quæ
in ſacrorum reconditis legibus pontificalia reſtituere myſteria, & rebus
inſeruere diuinis? Quid inquam ſibi hæc uolunt apexabo, iſſicia, ſili=
cernia, longauo, quæ ſunt nomina, & farciminum genera, hirquino
alia ſanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus? Quid tædæ?
quid næniæ? quid offæ? non uulgi, ſed quibus eſt nomen, appella=
tió qꝫ penitæ: ex quibus quod primum eſt, in exiguas à ruina eſt, mi
culas, at illa minutim infecta de more: quod in ſecundo ſitum eſt inte
ſtini eſt porrectio, per quam proluuies editur, ſuccis perexiccata uita=
libus? Offa autem penita eſt, cum particula uiſceris cauda pecoris am=
putata: quid polimina? quid omenta? quid palaſea? ſiue (ut quidam
cognominant) plaſſea? ex quibus eſt nomen omenti pars quædam,

quo

Digitized by Google

quo receptacula uentrium circunretita finiuntur. Vobis cauda eſt plaſea ſiligine, & ſanguine delibuta. Polimina porro ſunt ea, quæ nos proles uerecundius dicimus: à uulgaribus autem aſſolent cognomine teſtium nuncupari. Quid fitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla, catumeum, cõſpolium, cubula? ex quibus duo, quæ prima ſunt, pultium nomina, ſed genere, & qualitate diuerſa. Series uero, quæ ſequitur, liborum ſignificantias continet: & ipſis enim non eſt una, eadém qꝫ formatio: non enim placet carnem ſtrebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur, pulpamenta non aſſa, quæ in ueribus exta ſunt animata prius, & torrefacta carbonibus: non ſalſamina denique ſunt una commixtio quadrinis copulata de frugibus. Non ſimiliter ſendicas (quæ & ipſæ ſunt diræ) quas plebis oratio illa ſolet, cum eloquitur, nuncupare: non ratione eadem erumnas, quæ ſunt prima in gurgulionibus capita, quæ deiicere cibos, & referre naturæ ſtruminatoribus ſæculis. Non magmenta, non augmina, nõ mille ſpecies, uelamen ſanguinum, uel fitillarum, quibus nomina indidiſtis obſcura, uulgó qꝫ ut eſſent auguſtiora feciſtis. Si enim quæcunqꝫ ab hominibus fiunt, maximé que in re ſacra, debent habere ſuas cauſas, nec ſine ratione eſt quicquam in negociis omnibus, atqꝫ in omni adminiſtratione faciendum, ediſſertate nobis, & dicite, quæ ſit cauſa, quæ ratio, ut hæc etiam diis dentur, ſacrís qꝫ adoleantur altaribus? In hoc enim diutius loco huic cauſæ uel maxime neceſſario immoramur, inſiſtimus, inhæremus, cupientes addiſcere quid cum pultibus Deo ſit, quid cum libis, quid diuerſis cum fratibus confectionis iure, & multiplici, atqꝫ impenſarum uarietate conditis? Opiparis numina cœnis afficiuntur, aut prandiis, ut innumeras cõueniat excogitare his dapes? auerſionibus ſtomachorum laborant? & ad expellẽda faſtidia ſaporum uarietas quæritur, ut modo his aſſa, modo cruda ponantur, ſemicocta & modo ſemicruda? Quod ſi omnes has partes, quas præſicias dicitis, accipere dii amãt, ſúntqꝫ illis gratiæ, uel uoluptatis alicuius, uel dulcedinis ſenſu, quid intercedit, quid prohibet, ut nõ ſemel hæc oĩa totis cũ animãtibus inferatis? Quæ cauſa, quæ rõ eſt, ut caro ſtrebula ſeparatim ruma, cauda, & plaſea ſeparatim, iræ ſolæ nomẽ qꝫ ſolũ augmẽtorũ adiiciatur in cauſam? Pulmẽtorũ uarietatibus afficiũtur dii cœlites, ut fieri mos eſt poſt cœnarũ ditium, & locupletiũ ſaginas, fruſtilla hæc parſuula pro ſuauibus mateolis ſumunt, nõ quibus famẽ ſedent, ſed ut palatis admoueãt ocium, ſé qꝫ ipſos plenæ appetitu uoracitatis inſtigẽt? O deorum magnitudo mirabilis: ò nullis hominum compræhẽſa, nullis intellecta naturis: ſiquidẽ ut proſint, teſticulis pecudum redimuntur, & rumis, neqꝫ prius iras, atqꝫ animos ponũt, niſi ſibi adoleri paratas con

ſpexerint nænias, offás qꝫ redemptas. Sequitur ut de thure, dé que me ro aliquid ſine ulla nimietate dicamus. Copulata enim, & mixta fiunt cærimoniarũ & hæc genera, cultúm qꝫ adhibẽtur in plurimum: ac pri mum illud à uobis iſto ipſo quærimus, percontamúr qꝫ de thure: un= de, aut quo tempore noſſe illud, aut ſcire poteritis, ut merito exiſtime tis aut eſſe diis dandum, aut eorum acceptiſſimum uoluntati. Nouel= la enim propemodum res eſt, neqꝫ annorum inexplicabilis ſeries, ex quo eius notitia profluxit in has partes, & delubris meruit intereſſe di uinis. Nam neqꝫ temporibus, quemadmodum creditur, & perhibetur heroicis: quidnam eſſet thus ſcitum eſt, ſcriptoribus ut comprobatur à priſcis, quorum in libris poſita nulla eius mentio reperitur? Neque genitrix, & mater ſuperſtitionis Hetruria opinionem eius nouit, aut fa mam (ſacellorum ut indicant ritus) neqꝫ quadringentis annis, quibus albana res uiguit, in uſum cuiquam uenit, ſacra cum res fieret, neque ipſe Romulus, aut religionibus artifex in comminiſcendis Numa, aut eſſe ſciuit aut naſci: ut pium far monſtrat quo peragi mos fuit ſacrificio rum ſolennium munia. Vnde igitur cœpta eſt uſurpatio eius aſſumi: aut in antiquam, & ueterem conſuetudinem quænam irruit nouitas, ut quod tempeſtatibus tantis neceſſarium non fuit, locum ſumeret in cærimoniis primum? Nam ſi ſine thure religionis officium claudicat, neceſſariá qꝫ uis eius eſt, quæ propitios faciat, mités qꝫ hominibus cœ lites: peccatum eſt ab antiquis, quinimmo piaculis plena uita omnis il lorum fuit: qui quod maxime cõueniens deorum fuerat uoluptati per incuriam neglexere libare. Sin autem temporibus priſcis, neqꝫ homi nes, neqꝫ dii huius thuris expediuere materiam, comprobatur & ho= die fruſtra illud, inanitér qꝫ præſtari: quod neqꝫ antiquitas neceſſarium credidit, & ſine ullis nouitas rationibus appetiuit. Deniqꝫ ut illã ſem= per regulam definitionem qꝫ teneamus, qua demonſtratum, & fixum eſt, quicquid fiat ab homine habere oportere ſuas cauſas, & in iſta quo que retinebimus parte, ut requiramus ex uobis quæ ſit cauſa, quæ ra= tio, ut ante ipſa numinum ſigna thura iniiciantur altaribus, & ex eo= rum incendio familiaria fieri exiſtimentur, & mitia: quid ex huiuſmo di facto acquiritur his rei, aut eorum ad animos quid accidit, ut merito iudicemus recte iſta dependi, & non fruſtra, atqꝫ inaniter concremari? Vt enim uos debetis oſtẽdere cur thura diis detis, ſic & deos ſequitur, ut debeatis expromere habere aliquam cauſam, cur ea non reſpuant, quinimmo cur ea tam familiariter cõcupiſcant: honoramus (inquiet ali quis fortaſſe) his deos, ſed nos non ueſtrum, ſed numinum requirimus ſenſum: nec quid fiat à uobis, ſed pendatur ab his quãti, quod in præ= mium datur fauoris interrogamus. Sed tamen ò pietas quãtus iſte eſt

honor,

Digitized by Google

honor, aut qualis: qui ex ignis odore cõficitur, & reſina ex arboris com paratur? Nam ne forte ignoretis quid, aut unde ſit thus iſtud: uiſcum eſt ex corticibus proflués, ita ut ex amygdalo, ceraſo, lachrymabili deſtillatione coaleſcẽs. Hoccine ergo ſuperas honorat, & auctificat dignitates, aut offenſa, ſi aliquando contracta eſt, thuris uapore diſſoluitur, & tẽperata indignatione ſopitur? Quid ergo ceſſatis cuiuſlibet arboris uiſcum, ſine ulla paſſim differitate comburere? Nam ſi honorantur hoc numina, nec indigne ſuſtinet panchaicas ſibi ardere reſinulas, quid intereſt, unde fumus altaribus cõficiatur in ſanctis: uel ex uiſci quo genere nubes ſuffitionis exæſtuent? An nunquid aliquis dicet, icirco ſuperis thus dari, quod odoratus habeat ſuaues, & narium commulceat ſenſum? reliqua uero ſint aſpera, & ob cauſam offenſionis excluſa? Habent enim dii nares, quibus ducant aerios ſpiritus, accipiunt auras, & remittunt: ut penetrare illos poſſint nidorum differentium qualitates? Quod ſi damus ut fiat, mortalitatis eos adiungimus legi, & excludimus diuinitatis à finibus. Quicquid enim ſpirat, & reciprocos halitus auris commeabilibus ducit, id neceſſe eſt eſſe mortale, quia cœli ſuſtineatur è paſtu. Quicquid autem cœli ſuſtinetur è paſtu, ſi recurſus abſtuleris, quibus alternatio redditur, abſtrahitúr qꝫ uitalis, oblidi eius neceſſe eſt animam, & ratiõe ſubrui, atqꝫ interire uiuendi. Ergo ſi & dii ſpirant, odorém qꝫ ad ſe attrahunt auris comitantibus inuolutum, non eſt ab re dicere & alienis eos ſuffitiõibus uiuere, & interclusis poſſe ſpiraminibus interire. Et unde nouiſſime ſcitis, an ſi odorum ſuauitate capiuntur: eadem ſint eis iucunda, quæ uobis: & parili ſenſu ueſtras mulceant, afficiánt qꝫ naturas? Nón ne fieri pote eſt, ut quæ uobis afferunt uoluptatem, contra illis aſpera uideantur, & triſtia? Cum enim deorum ſint ſententiæ diſpares, ſubſtantiæ qꝫ non unæ, quibus effici rationibus poteſt, ut quod qualitate diuerſum eſt, unum ſentiat, accipiát qꝫ contactum? An non quotidie cernimus & inter animantia terris orta eſſe aliis eadem, uel amara, uel dulcia: mortifera his eſſe, quæ illis nata in perniciem non ſunt? Vt quæ illos mulceant odoribus lætis, eadem peſtiferos halitus aliorum corporibus ſpirent? Sed hoc ut fiat, & accidat, non in rebus eſt cauſa, quæ ſimul eſſe mortiferæ, ſimul ſalutares, ſimul dulces nequeunt, ſimúl que amaræ conſiſteræ: ſed, ut quiſqꝫ eſt factus, ab extrinſecus rei uenientis attactum ita efficit: qualitatem non accipit ex rerum impulſionibus natam, ſed ex ſui ſenſus, contagiſ qꝫ natura. Verum omnis hæc ratio longe eſt ab diis ſita, nec exigui limitis interiectione diſcreta. Nam ſi uerum eſt (ut ab ſapientibus creditur) incorporales hos eſſe, nec ualiditatis alicuius eminentia ſubleuari, inanis apud hos odor eſt, nec ſenſibiliter cõmouere

aura eos potis eſt nidoris alicuius: nõ ſi mille tu põdera maſculi thuris incendas, cœlúm qꝫ hoc totum redundantium uaporum nebuloſitate cludatur. Quod enim non habet robur, & ſubſtantiam corporalem, contrectari à ſubſtantia non poteſt corporali: odor autem corpus eſt, tactis ſicut naribus indicatur, à Deo ergo ſentiri ratione nõ poteſt ulla, qui caret re corporis, atqꝫ omni ſenſu, & cogitatione priuatus eſt. Merum thuris eſt ſocium, quod explanari conſimiliter poſcimus, cur ei ſuperfundatur incẽſioni. Si enim ratio cur fiat nõ oſtẽdetur, nec habebit expoſitam ſui cauſam, non iam iſtud errori obiiciendum eſt ludicro, ſed (ut dicatur expreſſius) inſaniæ, dementiæ, cæcitati. Vt enim iam ſæpius dictum eſt, debet omne quod geritur, cauſam ſui habere perſpicuam, nec caliginis alicuius obſcuritate cõtectam. Si ergo fiditis facto, aperite, monſtrate, liquor iſte cur detur, id eſt uinum ſuperfundatur altaribus. Nunquid enim numinum corpora ſitim ſentiunt aridam, & eorum neceſſe eſt ſiccitates humore aliquo temperari? Nunquid nobis ut mortalibus mos eſt, cœnis intermiſcere potiones, pari etiã more poſt ſolitos uictus liborum, & pultium, hoſtiarúm que cæſarum, quo putreſiat facilius, & percoquatur cibus, frequẽtiſſimó qꝫ irrigant, accipiúnt qꝫ ſe uino? Date quæſo immortalibus diis bibant ſcyphos, brias, pateras, ſympiniá qꝫ depromite: & quoniã tauris, pinguibús qꝫ ſe dapibus, atque opimis inſerciunt eſcis: nequod in ſtomachi tramite male tranſuoratum ſubſtiterit uiſcus: ſuccurrite, properate Ioui optimo maximo merum, ne præfocetur, date: cupit eructare, nec potis eſt: ac ni illa labatur, & diſſoluatur obſtructio, periculũ maximum eſt, ne obliſus interrumpatur ſpiritus, & uiduatum remaneat ſine ſuis adminiſtratoribus cœlum. Sed fruſtra (inquit) inæquitas nobis: nõ enim nos ſuperis ob eas profundimus merum cauſas, tanquam illos exiſtimemus aut ſitire, aut bibere, aut ſuauitatis eius affectione lætari. Honoris eis ergô datur, quo fiat illorum elatior, amplior, auguſtiór qꝫ ſublimitas, altaria ſuper ipſa libamus, & uenerabiles miſcus carbonibus excitamus extinctis. Et quæ grauior infligi contumelia diis poteſt, q̃ ſi eos credas accepto mero propitios fieri: aut honorem exiſtimes habitum his magnum, ſi modo uini exigui rore ſuper uiuidam ieceris, atqꝫ inſtillaueris prunam? Non nobis eſt ſermo cũ hominibus rationis expertibus, neqꝫ quibus non ſit cõmunis intelligẽtiæ ueritas: ineſt & uobis ſapientia, ineſt ſenſus, uerũ qꝫ nos dicere apud uos ipſi interiore iudicio ſcitis. Sed quid facere poſſumus conſyderare nolẽtibus penitus res ipſas, ſecũ qꝫ ipſos loqui? Facitis enim quod fieri cernitis, nõ quod fieri oportere confiditis: primum quia apud uos plus ualet nullam habens conſuetudo rationẽ, quàm rerum inſpecta natura ueritatis examinatione ponderata.

ponderata. Quid eſt enim Deo cum uino, aut in eius materia uis qua lis, aut quãta eſt, quod cum effuſum fuerit, ſublimitas eius augeſcat, & honorata exiſtimetur auctoritas? Quid inquam Deo cum uino eſt, ue nereis re proxima, neruos omnium debilitante uirtutum, uerecũdiæ, pudoris, & caſtitatis inimica? Quod in inſanias, & furores mẽtes ſæpius præcipitauit excitas, ipſós qꝫ illos deos maledictis compulit exauctorare dementibus. Itá ne iſtud non nefas, & plenum ſacrilegii crimen eſt, honori hoc dare? Quod ſi tu id auidius ſumpſeris, quid facias, neſcias: quid loquaris ignores: ad extremũ temulẽti, luxurioſi, & perditi, conuitium, infamiám qꝫ merearis. Operæprecium eſt etiam uerba ipſa de promere, quibus, cum uinum datur, uti, ac ſupplicare conſuetudo eſt. Mactus hoc uino inferio eſto, inferio (inquit) Trebatius uerbũ ea cauſa eſt additum, eá qꝫ ratiõe profertur: ne uinum omne omnino, quod in cællis, atqꝫ apothecis eſt conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum eſt, eſſe ſacrum incipiat, & ex uſibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc uerbo, ſolum erit, quod inferetur, ſacrũ, nec religione obligabitur. Cæterũ qualis ergo hic honor eſt, in quo imponitur quaſi lex deo, ne plus quæ erat qꝫ datũ eſt? aut cuius ipſe eſt auiditatis deus, qui niſi uerbi fuerit præſcriptione ſubmotus, cupiditatẽ ſuam protendat ulterius, & apothecis ſuis ſupplicẽ priuet. Mactus hoc uino inferio eſto: iniuria eſt iſta, nõ honor: quid enim ſi diuus amplius hoc uolet, neqꝫ erit contẽtus illato? nón ne inſigniter dicendũ eſt lædi, qui hono rem accipere cum conditione cogetur? Nam ſi exceptione nõ addita, ſacrum neceſſe eſt fieri omne omnino, quod in cællis eſt uinum, mani feſtum eſt & deo contumeliã fieri, cui modus conſtituatur inuito: & uos ipſos in re ſacra cærimoniarũ officia uiolare, qui non tantum tribuitis uini, quantum deum uidetis ſibi uelle præſtari. Mactus hoc ui no inferio eſto: quid eſt aliud qꝫ dicere, tantum eſto mactus, quãtum uolo: tantum amplificatus, quantũ iubeo: tantum honoris aſſumito, quantũ te habere decerno, & uerborũ circunſcriptione definio. O deo rum ſublimitas præpotẽs, quam uenerari, quã colere officiis omnibus cærimonialibus debeas: cui legem uenerator imponit, quam cum pactionibus adorat, & formulis: quæ per unius formidinem uerbi ab im modicis uini cupiditatibus arcetur. Sed ſit, ut uultis, honor in uino, ſit in thure, immolatione, & cædibus hoſtiarum iræ numinum, offen ſionés qꝫ placentur? Etiam dii ſertis, coronis afficiuntur, & floribus? Etiám ne æris tinnitibus, & quaſſationibus cymbalorum? Etiám ne tympanis? etiám ne ſymphoniis? quid efficiunt crepitus ſcabillorũ? ut cum eos audierint numina, honorifice ſecum exiſtiment actum, & feruentes animos irarum obliuione deponant? An nunquid ut par uuli puſiones ab ineptis uagitibus crepitaculis exterẽtur auditis: eadem

ratione,& omnipotentia numina tibiarum ſtridore mulcentur, & ad
numerum cymbalorum mollita indignatione flacceſcunt? Quid ſibi
uolunt excitationes illæ,quas canitis matutini, collatis ad tibiam uoci
bus? Obdormiſcunt enim ſuperi,remeare ut ad uigilias debeant?quid
dormitiones illæ,quibus bene ut ualeant, auſpicabili ſalutatione man
datis? Somni enim quiete ſoluũtur, occuparí que ut hoc poſſint lenes
audiendæ ſunt næniæ? Lauatio(inquit)deum matris eſt hodie. Sorde=
ſcunt enim diui,& ad ſordes eluendas lauentibus aquis opus,atq; ad=
iuncta antiqua cineris frictione. Iouis epulum cras eſt: Iuppiter enim
cœnat,magníſ q; implendus eſt dapibus, iandudum media geſtiens,
& anniuerſaria interiectione ieiunus. Aeſculapii geritur,celebratúr q;
uindemia: colunt enim dii uineas,& ab ſuaſionibus contracti expri=
munt uindemiatoribus uinum. Lectiſternium Cereris erit idibus pro
ximis: habent enim dii lectos,atq;,ut ſtratis poſſint mollioribus incu
bare,puluinorum tollitur, atque excitatur impreſſio. Telluris natalis
eſt:dii enim ex uteris prodeunt,& habent dies lætos,quibus eis aſcri=
ptum eſt auram uſurpare uitalem. Ludi uero,quos facitis,quibus flo=
ralibus,& megalenſibus nomen eſt,cæterí q; omnes alii,quos eſſe ſa=
cros uoluiſtis,& religionum inter officia deputari: quam rationem ha=
bent, quam cauſam,ut inſtitui,condí q; debuerint,& ex numinum
appellatione ſignari? Honorantur(inquit)his dii,& ſiquas ab homini=
bus continēt offenſionum memorias illatas,abiiciunt,excludunt,red=
dúnt q; ſe nobis redintegrata familiaritate fautores. Et quæ cauſa eſt
rurſus,ut tranquilli,placidi efficiantur,& mites: ineptæ ſi res fiant, &
ab hominibus ocioſis multitudine ſpectante ludatur? Ponit animos
Iuppiter,ſi Amphytrio fuerit actus,pronunciatús que Plautinus? aut
ſi Europa,ſi Læda,Ganymedes fuerit ſaltatus,aut Danae,motũ com=
peſcit irarum? Tranquillior,lenior, mater magna efficitur,ſi Atydis
conſpexerit priſcam refricari ab hiſtrionibus fabulam? Obliterabit of=
fenſam Venus,ſi Adonis in habitu geſtum agere uiderit ſaltatoriis in
motibus pantomimũ? indignatio relangueſcet Alcidæ,ſi tragœdia So
phoclis,cui trachine nomen eſt,Euripidis aut Hercules actitatur? Exi
ſtimatur tractari ſe honorifice Flora,ſi ſuis in ludis flagitioſas conſpexe
rit res agi,& migratum ab lupanaribus in theatra? Itá ne iſtud nõ eſt
deorum imminuere dignitatem, dicare, & conſecrare turpiſſimas res
eis,quas cenſor animus reſpuat,& quarum actores inhoneſtos eſſe ius
ueſtrum,& inter capita computari iudicauit infamia? Mimis nimirum
dii gaudent,& illa uis præſtans,neq; ullis hominum compræhenſa na
turis,libentiſſime commodat audiēdis his aures: quorum ſymplegma=
tibus plurimis intermixtos ſe eſſe,deriſionis in materiam norunt:de=

lectantur

Digitized by Google

lectãtur ut res eſt, ſtupidorum capitibus raſis ſalpictanum ſonitu, atq; plauſu, factis, & dictis turpibus, ſaſcinorum ingentium rubore : Iam uero ſi uiderint in fœmineas mollitudines eneruantes ſe uiros, uociferari hos fruſtra, ſine culpa alios curſitare, amicitiarum fide ſalua cõtundere ſe alios, & crudis mutilare de ceſtibus, certare hos ſpiritu, buccas uento diſtendere, uotís que inanibus concrepare, manus ad cœlum tollunt, rebus admirabilibus moti proſiliunt, exclamant, in gratiam cum hominibus redeunt. Hæc ſi diis immortalibus obliuionem afferunt ſimultatum, ſi ex comœdiis, atellanis, mimis, ducunt lætiſſimas uoluptates, quid moramini, quid ceſſatis? quin & ipſos dicatis deos ludere, laſciuire, ſaltare, obſcœnas compingere cantiones, & clunibus fluctuare criſpatis? Quid enim differt, aut intereſt, faciánt ne hæc ipſi, an ab aliis fieri in amoribus, atque in delitiis ducant? Vnde igitur fluxit, uel ex quibus enata eſt cauſis opinionum hæc prauitas? Ex eo ſcilicet maxime, quod nequeuntes homines, quidnam ſit deus ſcire, quidnam ſit uis eius, natura, ſubſtãtia, qualitas, utrúm ne habeat formam, an nulla ſit corporis circũſcriptione finitus: agat aliquid, an non agat, uigilét ue perpetuo, an aliquãdo ſoluatur in ſomnos: currat, ſedeat, ambulet, an ab huiuſmodi motibus, & ceſſiõe ſit liber. Hæc omnia (ut dixi) nequeuntes ſcire, neq; ratiõe aliqua peruidere, in eas ſunt opinationes lapſi, ut deos ex ſe fingerent, & qualis ſibi natura eſt, & illis talem darent actionum rerum uoluntatúm q; naturam. Quod ſi animal cernerent nullius eſſe ſe pretii, nec inter formiculam plurimum ſe ſé q; eſſe diſcriminis, profecto deſinerent arbitrari quicquam ſe habere commune cum ſuperis: & intra ſuos fines humilitatis ſuæ modeſtiam continerent. Nunc uero quia cernunt ora, oculos, capita, buccas, auriculas, naſos, cæterás q; ſe alias membrorũ gerere, ac uiſcerum portiones, & deos exiſtimant eadem ratione formatos, habitúm q; illos ſuum compagine in corporea continere: & quia gaudere, lætari, mœſtós q; ſe fieri triſtioribus conſpiciunt cauſis, arbitrantur & numina ex rebus hilarioribus gaudere, & ex minus lætis animorum cõtractione con duci: affici ſe ludis putant, & cœlitũ mentes ludorum delectatione mul ceri. Et quia illis ſe uoluptas eſt lauacrorum refouere caldoribus, & ſuperis ducunt lauationum eſſe munditias gratas. Vindemiamus nos homines, & deos rentur, & credunt ſuas ducere, atq; agitare uindemias: dies nobis natalitii ſunt: & potentias cœlites dies autumant habere natales. Quod ſi poſſent aſcribere ualetudines, ægritudines, & corporales diis morbos, non dubitarent eos lienoſos, lippulos, atq; enterocælicos dicere, eo quòd ipſi, & lienoſi, & lippi ſunt ſæpe, & ingentium herniarum magnitudine ponderoſi. Age nunc ſummatim, quoniam ſermo

prolatus eſt, & perductus in hæc loca, ſingulorum partium oppoſitio= nibus cõparemus, utrúm ne uos melius rebus de ſuperis ſentiatis, an potius nos multo, & honoratius opinemur, & rectius: quodq; rei diui næ ſuam præſtet, atq; attribuat dignitatem. Ac primũ uos deos, quos in rerum natura uel arbitramini eſſe, uel creditis, quorúm que in tem plis omnibus ſimulachra cõſtituiſtis, & formas, profitemini eſſe natos, & ex maſculorum fœminarúm q; ſeminibus conuentionum progeni tos lege. At uero nos cõtra, ſi modo dii certi ſunt, habéntq; huius no minis auctoritatem, potentiam, dignitatem, aut ingenitos eſſe cenſe= mus (hoc enim religioſum eſt credere) aut ſi habent natiuitatis exordi= um, Dei ſummi eſt ſcire, quibus eos rationibus fecerit, aut ſæcula quã= ta ſint, ex quo eis attribuit perpetuitatem ſui numinis inchoare. Vos habere ſexus deos, aliós q; ex his mares, fœminini generis alios eſſe cen ſetis, nos potentias cœlites diſcretas eſſe ſexibus abnegamus: quoniam diſcrimen huiuſmodi terrenis animãtibus datum eſt: quas coire, quas generare auctor uoluit rerum, ſubſtituendis per libidinem prolibus. Vos hominum ſimilitudinem gerere, & mortalium uultibus exiſtima tis eſſe formatos: nos effigies remur ſubmotas eſſe ab his longe, quoni am forma mortalis eſt corporis: & ſi forte eſt ulla, compræhendere ne= minem poſſe indubitabili aſſeueratione iuramus. A uobis artificia ſin guli opificum more habere perhibentur: ridemus cum audimus nos iſta: quoniam diis artes neceſſarias ducimus, arbitramúr q; non eſſe, & eas conſtat, & liquidum eſt paupertatis ad ſubſidium comparatas. Di= ſcordiarum alios ex his uos, alios dicitis qui peſtilentias irrogent, alios qui amores, qui furias, alios uero qui præſint bellis, & ſanguinis effu= ſione lætentur: at uero nos contra ab ingeniis numinum iudicamus eſſe diſiunctas, aut ſi ſunt qui hæc mala miſerrimis inferant, ſubiciánt q; mortalibus, ab deorum contendimus procul eſſe natura, nec ſub hu ius nominis prædicatione ponendos. Iraſci, & perturbari uos numina cæterís q; animorum affectibus mãcipata eſſe, atq; obnoxia iudicatis. Nos huiuſmodi motus alienos exiſtimamus ab his eſſe: ſunt enim fe= rocium generum, & mortalitatis obeuntibus functiones. Vos peco= rum ſanguine, uos cædibus, & mactationibus hoſtiarum gaudere, læ= tari, & in gratiam cum hominibus remini offenſionibus redire ſopi= tis. Nos amorem ſanguinis nullum eſſe in cœlitibus ducimus: nec eſ= ſe tam duros, ut miſerorum animantium cæde ſaturatas abiiciant iras. Vos mero, uos thure, honorem arbitramini diis addi, & eorum auge= ſcere dignitates. Nos monſtrum, & prodigium iudicamus: quod quiſ= quam hominum credit aut auguſtiorem fieri deum fumo, aut ex ro= ribus exiguis uini, ipſum ſibi ab hominibus ducere ſatis ſancte, atque

honorifice ſupplicatum. Vos æris tinnitibus, & tibiarũ ſonis, uos equorum curriculis, & theatralibus ludis perſuaſum habetis deos, & delectari, & affici, irás qꝫ aliquando conceptas eorum ſatisfactiõe molliri. Nos inconueniens ducimus, quinimmo incredibile iudicamus eos, qui gradibus mille genus omne uirtutum perfectionis tranſierint ſummitate, in uoluptatibus habere, atqꝫ in delitiis eſſe res eas, quas homo ſapiens rideat, & quæ non aliis uideantur continere aliquid gratiæ, quam infantibus paruulis, & triuialiter, & populariter inſtitutis. Hæc cum ita ſe habeant, cúm qꝫ ſit opinionum tanta noſtrarum, ueſtrarúm qꝫ diuerſitas, ubi aut nos impii, aut uos pii: cum ex partiũ ſenſibus pietatis debeat, atqꝫ impietatis ratio ponderari? Non enim ſimulachrũ qui ſibi aliquod cõficit, quod pro deo ueneretur: aut qui pecus trucidat innoxium, ſacrís qꝫ incendit altaribus, is habendus eſt rebus deditus eſſe diuinis. Opinio Religionem facit, & recta de diis mẽs: ut nihil eos exiſtimes contra decus promptæ ſublimitatis appetere. Cum enim cuncta, quæ his dantur, ſub oculis hic noſtris uideamus abſumi, quid ad eos aliud ab nobis dicẽdum eſt peruenire, niſi opiniones diis dignas, & eorum conuenientiſſimas nomini? Hæc ſunt dona certiſſima, ſacrificia hæc uera: nam pulticulæ, thura cum carnibus, rapacium alimenta ſunt ignium, & parentalibus coniunctiſſima mortuorum. Sed dii immortales nequeunt (inquit) iraſci: neque ullis animorum affectibus eorum quatitur, concutitúr qꝫ natura. Quid hiſtoriæ ſibi uolunt, quid annales, quorum in conſcriptionibus legimus nõnullis offenſionibus deos motos, peſtilentias, ſterilitates, ac frugum inopias, aliá qꝫ intuliſſe ciuitatibus, nationibús qꝫ diſcrimina: eós que rurſus ſacrorum ſatisfactione placatos, indignationum poſuiſſe feruores, & in habitum lætiorem ſtatum cœli, tempeſtatúm qꝫ mutaſſe? Quid terrarum fremitus, quid motus, quos eſſe accepimus factos, quod eſſent acti per indiligentiam ludi, nec ad ſuam formam, cõditionẽm qꝫ curati? inſtauratis his tamen, & curioſa obſeruatione repetitis, ſuperorum conquieuiſſe terrores, & ad hominum curam, familiaritatẽm que reuocatos, quoties uaſtum iuſſis, haruſpicúm qꝫ reſponſis, poſtquam diuina res facta eſt, & ex gentibus tranſmarinis acciti dii quidam delubrá qꝫ his facta, & in altioribus colũnis ſigna quædam, & ſimulachra ſunt conſtituta: & imminentium auerſi ſunt periculorum metus, & grauiſſimi hoſtes pulſi, & amplificata res publica eſt, & uictoriarũ frequẽtibus gaudiis, & prouinciarum poſſeſſione complurium. Quod utiqꝫ non fieret, ſi ſacrificia, ſi ludos, cæterós qꝫ aſpernarẽtur dii cultus: neqꝫ ſe honorari eorum procurationibus ducerent. Si ergo his datis calor omnis numinum, indignatió qꝫ frigeſcunt, uertuntúr qꝫ in proſpera ea, quæ uidebantur

afferre terrores, manifeſtum eſt hæc omnia non ſine cœlitum fieri uo=luntate, & quod ea tribuantur à nobis inaniter, & cum tota imperitia repræhendi. Ventum eſt ergo dum loquimur ad ipſum articulum cauſæ, uentum rei ad cardinem, uentum ueram, atq; adiūctiſſimam quæ=ſtionem: in quam conuenit, ut debeamus inſpicere, formidine ſuper=ſtitionis amota, & gratificatione depoſita, utrúm ne hi dii ſint, quos ſæuire aſſeueratis offenſos, reddí q; ſacrificiis mites: an ſint lōge aliud, & ab huius ui debeant, & nominis, & potentiæ ſegregari. Non enim imus inficias in annalium ſcriptis contineri hæc omnia, quæ ſunt à uobis in oppoſitione prolata: nam & ipſi pro modulo, ingenií que pro captu, & legimus, & eſſe poſitum ſcimus, ludis quondam ipſis circen=ſibus, qui Ioui maximo fierent, patremfamilias quendam, antequam inciperent res agi, ſeruum peſſime meritum per circi aream mediam trāſduxiſſe cæſum uirgis, & ex more multaſſe poſt patibuli pœnā. Lu=dis deinde iam terminatis, profligatís q; curriculis, nō multi poſt tēporis ſpacium ciuitatem occepiſſe peſtilentia uaſtari. Cúm q; dies adderet malum malo grauius, cateruatim & populus interiret: ruſticulo cui=dam ſorte humilitatis obſcuro Iouem per inſomnium dixiſſe, uti ad conſules ſuaderet præſulem ſibi diſplicuiſſe, monſtraret poſſe melius fieri ciuitati, ſi ludis ſua religio redderetur, & ex integro rurſus curioſa obſeruatione procederēt. Quod cum ille facere minime curaſſet, uel quòd eſſe uanum ſuſpicaretur inſomnium, nullám q; habiturum apud auditur os fidem: uel quod ingenitæ humilitatis memor poteſtatis tantæ fu=geret, & formidaret acceſſum: contatori redditum inimicum Iouem, filiorum obitus irrogauiſſe pro pœna. Mox cum & ipſi proprium minaretur interitum, ni præſulis pergeret nuncius improbati: obeūdi formidine territatum, cum iam & ipſe contactus peſtilentiæ flagraret in=cendio, de ſententia propinquorum perlatum ad curiam patrum, in=ſomnií q; expoſita uiſione, flammas euolauiſſe contagii. Ludorum deinde inſtauratione decreta, & ſpectaculis adhibitam grauem curam, & priorem populo redditam ſanitatem. Sed neq; illud æque nos negabimus ſcire, temporibus quondam ciuitatis, & reipublicæ duris, uel quæ lues infeſta faciebat continua populum contage conficiens: uel quæ hoſtes ualidi, & ad periculum libertatis auferendæ præliorum proſperi=tate iam proximi: iuſſis, & monitis uatum, tranſmarinis ex gentibus quoſdam deos accitos, magnificis q; honoratos templis, & luis ſedaſſe flagrantiam, & uiribus hoſtium fractis frequentiſſime triumphatum, & auctos Imperii fines, innumerás que prouincias ſub leges ueſtri cecidiſſe dominatus. Sed neque hoc noſtram conſcientiam fugit, le=ctum & poſitum, ictum cum eſſet Capitolium fulmine, multá que

in hoc

in hoc alia : Iouis etiam ſimulachrum ſublimi quod in culmine ſta-
bat, ſuis eſſe ab ſedibus prouolutum . Reſponſum deinde ab haru-
ſpicibus editum, res ſæuas, triſtiſſimás que portendi : ab incendiis, cæ-
dibus, ab legum interitu, & ab iuris occaſu, maxime tamen ab dome-
ſticis hoſtibus, atque ab impia coniuratorum manu . Sed flecti hæc
poſſe, immo aliter publicari ſcelerata non poſſe conſilia, niſi Iuppiter
rurſus altiore in culmine figeretur, oriẽtalem conuerſus ad cardinem,
radiiś qꝫ oppoſitus ſolis. Affuiſſe dicto fidem: nam ſubrepto culmine
conuerſó qꝫ ad ſolem ſigno, patuiſſe res abditas, & reſerata in maleficia
uindicatum. Habẽt quidem miraculi ſpeciem, quinimmo habere cre-
duntur cuncta iſta, quæ dicta ſunt: ſi ita, ut ſunt prompta, humanum
ueniant ad auditum: nec diffitemur ineſſe his quiddam, quod in pri-
ma poſitum (quemadmodum dicitur) fronte, perſtringere aures poſſit,
& ueritatis ſimilitudine circumuenire. Cæterum ſi penitus intueri res
factas, perſonas, & perſonarum uolucris uoluntates, nihil eſſe reperies
diis dignum, & quod ſæpe iam dictũ eſt, quod ad huius nominis ſpe-
ciem, dignitatém que referatur. Quis eſt enim primum, qui deum il-
lum fuiſſe credat, qui currentibus fruſtra delectaretur equuleis, euocarí
qꝫ ſe genere hoc ludicri iucundiſſimum duceret? Immo illum fuiſſe
quis eſt, qui aſſentiatur Iouem, quem deum principẽ dicis, & rerum,
quæcunqꝫ ſunt, conditorem: qui ſpectatum proficiſceretur è cœlo, can
therios de uelocitate certantes: replicantes gyros ſeptem, & quos diſſi-
miles ipſe corporum eſſe in mobilitate uoluiſſe? Sed eos tamen gaude
re, tranſire, tranſiri, pronos, & cernuos ruere, cum curribus reſupinos
uerti, trahi, alios cruribus & claudicare præfractis, & ineptias nugis, &
crudelitatibus mixtas ſummis in uoluptatibus habuiſſe, quas homo
quiuis lætus, nec ad ſtudium plenæ grauitatis, ac põderis eruditus, pue
rilia duceret, atqꝫ aſpernaretur ut ludicra? Quis eſt inquam, qui credat
(repetamus ut aſſidue hanc uocem) generis eum fuiſſe diuini, qui quo
niam ludis actus per circi eſt ſpacium meritorum pœnas, & ſupplicia
redditurus, ira exaceruatus ardeſceret, ſeſê qꝫ ad uires accingeret ultiõis?
Si enim nocens ſeruus, atqꝫ illa fuerat animaduerſione puniẽdus, qui
debuit Iuppiter indignatione aliqua commoueri, cum ageretur iniu-
ſte nihil, immo cum nocens caput pœnis conueniẽtibus plecteretur?
Sin autem immunis ab ſcelere, neque ulli obnoxius crimini, uitioſi
præſulis ipſe fuit in cauſa, cui cum ſubuenire potuiſſet, non fecit, im-
mo ipſe quæſiuit, & pati quod improbabat, & ab aliis pœnas ſuæ per-
miſſionis exigere: & cur læſum deinde illo ſe queſtus eſt, & prænun-
ciauit in præſule, quia crucis ad pœnas per circi actus eſt medium uir-
gis dilaceratus & flagris? Et quid ex hoc facto labis potuit, & fœditatis

eſfluere: quod aut circum faceret minus purum, aut Iouem contami-
natum, cum per exigua momenta, per puncta, tot in orbe conſpice-
ret millia mortis in generibus uariis, & cruciatibus interire diuerſis?
Ante (inquit) eſt actus, ludi quàm inciperent confici, ſi ſacrilego pecto
re, religionís qꝫ contemptu, eſt ut ignoſcere debeamus Ioui indignāti
ſe ſpretum, nec circēſibus propriis ſolicitiorem adhibitam curam. Sin
autem errore, uel caſu latens illud nō eſt animaduerſum, & cognitum
uitium, nón ne fuerat rectum, Iouí qꝫ conueniens, ut humanis igno
ſceret lapſibus, & imprudentiæ cæcitatem ueniali conceſſione donaret?
Sed uindicanda res fuit: & poſt hæc aliquis fuiſſe illum deum credet,
qui puerilis incuriam lidicri, ciuitatis ultus eſt, & perſecutus interitu?
Grauitatis, ac ponderis aut ullius habuiſſe conſtantiæ firmitatem, qui
ut ſibi ex integro uoluptatis in gaudia curreretur, uenenatam in per-
niciem aeris hauſtus uertit, & peſtilentiam, morbos, ſtragem mortali-
tatis indixit. Si ludorū exhibitor magiſtratus minus curauit ediſcere,
quiſnam eſſet illo die circi actus per medium, contractá qꝫ eſt ex hoc
culpa, quid infelix commeruerat populus, ut aliena delicta capitis ſui
diſſolueret pœnis, peſtilentibús que contagiis crudeliter expelleretur è
uita? Immo quid fœminarum genus, quas ab negociis publicis con-
ditio fragilitatis excepit? Quid adulteræ, uirgines, quid puerculi ſecere
puſiones? Quid denique adhuc parui nutricum ſub alimonia conſti-
tuti, ut in eos immitteretur par, & una ſæuitia, priús que acerbitatem
mortis, quàm dulcedinē aliquam perciperent luminis? Sibi Iuppiter
ludos ſcrupuloſius fieri, reſtituí que quærebat, ſi fideliter redderes ſuam
populo ſanitatem, nec malum, quod fecerat, prorogaret ulterius, & au
geret: nón ne rectius fuerat conſulem ut ad ipſum ueniret, ſacerdo-
tum ad aliquem publicorum, pontificem maximum, aut ad flami-
nem ſuum dialem, eí que per ſomnium, & præſulis uitium, & funeſti
cauſam temporis indicaret? Quæ fuerat ratio, ut ruri hominem ſue-
tum, obſcuritate incognitum nominis, urbanarum inſcium rerum,
quid ſit præſul ſortaſſe neſcientem, uoluntatis ſuæ diligeret nuncium,
& expetitæ ſatisſactionis auctorem? Quem ſi utique ſciebat, diuinus
modo ſi fuerat, tergiuerſatorem in obſequio futurum, nón ne fuerat
pronius, & deo conueniens mentem hominis uertere, & parendi ſubi
gere uoluntatem: quàm uias aggredi ſæuiores, & latrocinii ritu ſine ul
la paſſim ratione ſæuire? Si enim ruſticus, ſenior inexpeditus in rebus
obeundis, conctabatur in re iuſſa cauſis ſuperioribus retardatus, quid
infelices eius commeruerant liberi, ut in eos ira, & indignatio uerte-
retur, offenſás qꝫ alterius luminis ſui ſpoliatione penſarent? Et quiſqꝫ
eſt hominum, qui fuiſſe illū deum credat tam iniuſtum, tam impiū,

nec

nec mortalium ſaltem conſtituta ſeruantem, apud quos neſas habere-tur magnum, alterum pro altero plecti, & aliena delicta aliorum cerui cibus uindicari: ſed & ipſum fecit peſtilitatis ſæuitia compræhēdi. Nón ne ergo præſtantius, quinimmo æquius fuerat, ſi hoc eſſe uidebatur fa ciendum, ut ab ipſo patre terror coercitionis inciperet, apud quē cauſa tanti fuerat motus, & in obeūdo ceſſatio, quam in eius dolorem uim liberis facere, & innoxias urere, atque abolere perſonas? Quænam illa ſæuitia crudelitatis fuit? quæ tanta, ut extincta ſobole inteſtinis pericu lis poſt territaret patrem? Quod iandudum ſi facere, id eſt loco priore uoluiſſet: nec germanitas conficeretur innoxia, & uoluntas numinis cognoſceretur offenſa. At enim completo annunciationis officio, ſta-tim morbus euanuit, & ſanitati homo eſt cōtinuo reſtitutus. Et quid habet admirationis res iſta, ſi malum quod inſpirauerat, retulit: ſeſé qꝫ in alia oſtētatione iactauit? Quod ſi penitus res pendas, magis illa cru-delitas, quàm beneficium ſalutis fuit: ſiquidem hominem miſerum, & interire poſt filios cupientem, non gaudia ſeruauit ad uitæ, ſed ut ſuam ſolitudinem diſceret, & orbitatis cruciamēta ſentiret. Conſimili ratione per alias ire licebit hiſtorias, & oſtendere in his quoque longe aliud, quàm eſſe dii debeant, de his ipſis dici, & earum in expoſitioni-bus indicari: uelut in hac ipſa, quam deinceps ponam, una ei, duabús ue coniunctis, faſtidium ne immoderatione pariatur. Non imus in-ficias in annalium ſcriptis contineri hæc omnia, quæ ſunt à uobis in oppoſitione prolata: nam & ipſi pro modulo, ingeniíqꝫ pro captu, & legimus hæc eadem, & eſſe poſita ſcimus: Sed quæſtionis in hoc ſum-ma eſt, utrúm ne hi dii ſint, quos ſæuire aſſeueratis offenſos, reddí que ludis, & ſacrificiis mites, an ſint longe aliud, & ab huius ui debeant & nominis, & potentiæ ſegregari? Quis eſt enim primum, qui eos deos exiſtimet, aut eſſe qui credat, qui motibus, & ſaltationibus ſcœnicis, qui cantheriis fruſtra currētibus uoluptatum ſoluuntur in gaudia, ine-ptas, & frigidas actiones ſpectatum proficiſcuntur è cœlo? offendí qꝫ ſe doleāt, & ſuis honoribus derogatum, ſi pauliſper conſtiterit lydius, aut tibicen modice interquieuerit feſſus: qui præſulem ſibi diſplicuiſſe pronuncient, ſi per Circi medium pergat nocens aliquis meritorum pœnas, & ſupplicia redditurus. Quæ ſi penitus cuncta & ſine ulla gra tificatione cernantur, non tantum ab diis eſſe reperientur aliena, ue-rum ab homine quouis lauto, nec ad ſummos apices grauitatis, ac ponderis inſtituto. Quis eſt enim primum deos illos, qui exiſtimet fuiſſe, aut eſſe qui credat, qui nocendi habeant, ſæuiendí qꝫ naturam, eás que abiiciant rurſus cyato uno ſanguinis, & thuris ſuffitione mol-liti? Qui motibus ſcœnicis, & ſaltationibus hiſtrionum feſtos dies di-

Digitized by Google

cant? & hilaritatis pleniſſimas uoluptates: qui cantherios fruſtra, & ſine ulla ratione currentes ſpectatum proficiſcantur è cœlo: gaudeant q; ex his alios tranſiri pronos, & cernuos ruere, cum curribus reſupinos uerti, trahi alios debiles, & cruribus claudicare præfractis: qui præſulem ſibi diſplicuiſſe pronuncietur? Si per circi medium pergat neces aliquis meritorum pœnas, & ſupplicia redditurus? qui offendi ſe doleāt, & ſuis honoribus derogatum: ſi pauliſper conſtiterit lidius, interquieuerit tibicen feſſus, puer ille matrimus decidat fortuito alicuius inſtabilitate prolapſus? Quæ ſi penitus cuncta, & ſine ulla partium gratificatione pendantur, non tantum longe, longéque ab diis eſſe reperiuntur aliena, uerum à quouis homine ſentiente communia, nec ad ſtudium ueri rationum cognitionibus erudito. Poſt aduectos (inquitis) tranſmarinis ex gentibus deos quoſdam, póſt q; condita his templa, poſt cumulatas ſacrificiis aras, male habens ſeſe recreatus conualuit populus, & peſtilentes morbi inducta ſynceritate fugerunt. Qui (eſſamini) dii quæſo? Aeſculapius (inquitis) epidauro bonis deus ualetudinibus præſidens, & tiberina in inſula conſtitutus. Si eſſet nobis animus ſcrupuloſius iſta tractare, uobis ipſis obtineremus auctoribus, minime illum fuiſſe diuum: qui conceptus, & natus muliebri aluo eſſet: qui annorum gradibus ad eum finem aſcendiſſet ætatis, in quo illum uis fulminis (ueſtris quemadmodum literis continetur) & uita expuliſſet, & lumine. Sed quæſtione ab iſta diſcedimus: Coronidis filius ſit, ut uultis, ex immortalium numero, & perpetua præditus ſublimitate cœleſti. Ex Epidauro tamē quid eſt aliud allatum, niſi magni agminis coluber? fidem ſi annalium ſequimur, & exploratam eis attribuimus ueritatem, nihil (ut conſcriptum eſt) aliud: quid ergo dicimus? Aeſculapius iſte quem prædicatis, deus præſtans, ſanctus deus, ſalutis dator, ualetudinum peſſimarum propulſator, prohibitor, & extinctor, ſerpentis eſt forma, & circunſcriptione finitus: per terram reptās, cœno natis ut uermiculis mos eſt, ſolum mento radit, & pectore, tortuoſis uoluminibus ſe trahens, atq; ut pergere prorſus poſſit, partem ſui poſtremam conatibus prioris adducit. Et quoniam legitur uſus cibis etiam, quibus uita in corporibus immoratur, habet patulas fauces, quibus cibos tranſuoret oris hiatibus appetitos: habet receptaculum uentris, & ubi manſa, & uorata dequoquat, uiſcera, ſanguis detur ut corpori, & uiribus redintegratio ſubrogetur. Habet & extremos tramites, per quos immunda ſex eat, auerſabili corpora fœditate deonerans. Siquando mutat loca; & ab aliis tranſgredi in alias regiones parat: non ut deus obſcure per cœli euolat ſydera, punctó q; in temporis ubi cauſa poſtulauerit, ſiſtitur: ſed uelut animal brutum, uehiculum quo ſuſtineatur, petit: undas pelagi

uitat:

uitatıatq; ut tutus poſſit, incolumís q; præſtari, cùm hominibus na=uem aſcẽdit, & ille publicæ ſanitatis deus, fragili ſe ligno, & tabularum compagibus credit, non arbitramur euincere, atq; obtinere uos poſſe, Aeſculapium illum fuiſſe ſerpentem: niſi hunc colorem uolueritis in=ducere, ut in anguem dicatis conuertiſſe ſe deum, quo mentiri ſe poſ=ſet, quisnam eſſet, aut quales homines intueri. Quod ſi fuerit à uobis dictum, quàm infirmiter, inualidé q; dicantur, ipſa rerum inæqualitas indicabit. Si enim ſe deus uideri ab hominibus euitabat, nec in for=ma ſerpentis uelle debuit conſpici: cum in qualibet forma nõ ab ipſo ſe alius, ſed ipſe eſſet futurus. Sin autem intenderat cernendum ſe da=re non debuit oculorum negare conſpectui, cur non talẽ uideri ſe præ buit, qualem ſciebat ſe eſſe, qualém q; ſe nouerat ſui numinis in po=tentia contineri? Erat enim hoc potius, multó q; præſtantius, auguſtæ que conueniens dignitati, quam fieri belluam, horrẽtís q; animalis in ſimilitudinem uerti: & dare ambiguis contradictionibus locum: eſſét ne uerus deus: an neſcio quid aliud, longé que ab ſupera ſublimitate ſeiunctum. Sed ſi deus (inquit) non erat, cur è naui poſtquam extulit ſeſe, tyberinã ad inſulam repſit: nuſquam ſtatim comparuit, & uiderier ut ante deſiit? Poſſumus enim ſcire, utrúm ne aliquod obſtaculum fuerit, cuius ſeſe obiectu, atq; oppoſitione protexerit, an hiatus aliquis? Vos pronunciate, uos dicite, quidnam illud fuerit, aut cuinam rerum generi debuerit applicari, ſi perſonarum officia ſunt certa certarum ue ſtra. Cum res ita ſit, dé q; ueſtro numine, ueſtrá que & religione tra=ctetur, ueſtrum eſt potius edocere, ueſtrúm q; monſtrare, quid illa res fuerit, noſtras uelle quàm exaudire ſententias, noſtrá q; expectare de=creta. Nam nos quidem quid aliud poſſumus dicere, niſi quod fuit, & uiſum eſt: quod hiſtoriæ prodidere omnes, & oculorum ſenſibus eſt compræhenſum? Hanc tamen ſcilicet colubram ualidiſſimi corporis, & prolixitatis immenſæ: aut ſi nomen hoc ſordidum eſt, anguem di=cimus, ſerpẽtem nominitamus: aut ſi quod aliud nobis uſus uocamen obtulerit, aut ampliatio ſermonis effinxerit: ſi enim repſit ut colu=ber, non pedibus ſe ferens: neq; ſuas ſubexplicans itiones, ſed uentre nixus, ac pectore: ſi ex materia formatus carnis longitudinem porrige batur in lubricam: caput ſi habuit, atq; caudam: ſi oblita ſquamis ter=ga: ſi macularũ ſuffectionibus uaria, ſi os dentibus horridũ, & ad infli=gendos inſtructũ morſus: quid aliud poſſumus, quã generis eum dicere fuiſſe terreni? quamuis fuerit immanis, & nimius, quãuis illũ ab regu lo exercitus ui cæſum longitudine corporis, & roboris anteiret. Sed aliud nos remur, & labefacimus, & deſtruimus ueritatẽ. Ergo ueſtrum eſt explicare quidnam ille fuerit, uel cuius generis, nominis, & quali=

tatis cuius. Nam deus eſſe qui potuit, cum haberet ea, quæ diximus, quæ dii habere non debent, ſi cogitãt dii eſſe, & uocaminis huius emi-
nentiam poſſidere, tyberinam poſtquam ad inſulam repſit, nuſquam continuo apparuit: qua ex re numen fuiſſe monſtratur. Poſſumus enim ſcire utrúm ne iſtic aliquod rei fuerit alicuius obſtaculum, cuius ſeſe obiectu, atqꝫ oppoſitione protexerit, an hiatus aliquis; aut ex mo-
libus inæqualiter aggeratis ſucceſſus quidam, & fornices, in quos intu-
lit ſe raptim circunſcripto tuentium uiſu? Quid enim ſi flumen tranſi-
liuit: quid ſi tranſnatauit? Argumẽtatio flaccida eſt ea re ſuſpicari: quid ſi ſyluarum denſitatibus ſe dedit, deum illum fuiſſe ſerpẽtem, quod ab oculis ſeſe properata omni feſtinatione ſubtraxit, cum deum nõ fuiſſe eadem rurſus poſſit argumentatione mõſtrari? Sed ſi deus præſens an-
guis ille non fuit, cur poſt illius aduentum peſtilentiæ uis fracta eſt, & populo ſalus reddita romano? Referimus & nos contra: ſi ex libris fa-
talibus, uatúm qꝫ reſponſis inuitari ad urbem deus Aeſculapius iuſſus eſt, ut ab luis contagio, morbís qꝫ peſtilentibus tutã eam, incolumém qꝫ præſtaret, & uenit nõ aſpernatus, ut dicitis, colubrarum in formam conuerſus: cur toties Roma ciuitas mali huius afflicta eſt millibus? Cum enim deus accitus in hoc eſſe dicatur, ut omnino omnes cauſas, quibus peſtilentia conflabatur, auerteret: ſequebatur ut ciuitas intacta eſſe deberet, flatú qꝫ à noxio immunis ſemper, innocuá qꝫ præſtari. Atquin uidemus (ut ſuperius dictum eſt) ſæpenumero his morbis cur-
ſus eam uitæ habuiſſe funeſtos: nec diſpendiis leuibus eſſe populi fra-
ctas, debilitatás qꝫ uirtutes. Vbi ergo Aeſculapius fuit, ubi ille promiſ-
ſus oraculis uenerabilibus? Cur templa poſt condita, ſibí que exædifi-
cata delubra, diutius habere perpeſſus eſt bene meritas ciuitates luem, cum in id eſſet accitus, ut & malis mederetur inſtantibus, nec ſineret in futurum tale aliquid quod metueretur irrepere? niſi forte aliquis di-
cet, minoribus & conſequentibus ſæculis icciro dei talis defuiſſe cuſto-
diam, quod impiis iam moribus, & improbabilibus uiueretur: opem autem contuliſſe maioribus, quod innoxii fuerint, & ab omni ſcele-
rum contagione dimoti. Quod ratione cum aliqua & audiri forſitan potuiſſet, & dici, ſi aut temporibus priſcis omnes eſſent uſqꝫ ad unum boni: aut ſequẽtia tempora malos omnes generent, & nulla diuerſitate diſcretos. Cum uero res ita ſit, ut in magnis populis, nationibus, quin immo & in ciuitatis cunctis mixtum ſit humanũ genus naturis, uo-
luntatibus, moribus, tám que potuerint in prioribus ſæculis, quàm in nouellis ætatibus boni ſimul, mali que exiſtere: ſtultum ſatis eſt di-
cere, propter malitias poſteros auxilia numinum non meruiſſe morta-
les. Si enim propter malos ſequentium ſæculorum boni nõ ſunt pro-

tecti,

tecti temporum nouellorum, & propter antiquos malos boni æque maiores non debuerant merere beneuolentiam numinum. Sin propter bonos priſcos mali etiam conſeruati ſunt priſci, & propter bonos minores, ætas debuit ſequēs, quamuis eſſet improbabilis, protegi. Aut ergo iam fracta, atq; imminuta ui morbi, anguis ille perlatus famam conſeruatoris aſſumpſit, cum nihil omnino cōmoditatis attuliſſet: aut fatalia dicenda ſunt carmina multum ueris aberrauiſſe præſagiis, cum remedium ab his datum non deinceps cunctis, ſed auxilio fuiſſe uni tantum reperiatur ætati. Sed & magna (inquit) mater accita ex phrygio Peſſinunte, iuſſis conſimiliter uatum ſalutaris populo, & magnarum cauſa lætitiarum fuit. Nam & diu potens hoſtis ab Italiæ poſſeſſione detruſus eſt, & glorioſis, illuſtribúsq; uictoriis decus urbis reſtitutum eſt priſtinum, & Imperii fines longe, latéq; porrecti, & innumeris gentibus, ciuitatibus populis libertatis ius raptum eſt, & iugum ſeruitutis impoſitum: multæq; res aliæ foris domiq; perfectæ, ineluctabili firmitate gentis nomen, maieſtatémq; fundarunt. Si uerum loquuntur hiſtoriæ, neq; ullas inſerunt rerum conſcriptionibus falſitates, allatum ex phrygia nihil quidem aliud ſcribitur miſſum rege ab Attalo, niſi lapis quidam non magnus, ferri manu hominis ſine ulla impreſſione qui poſſet: coloris furui, atque atri, angulis prominentibus inæqualis: & quem omnes hodie ipſo illo uidemus in ſigno oris loco poſitum, indolatum, & aſperū, & ſimulachro faciem minus expreſſam ſimulatione præbētem. Quid ergo dicemus? Hannibalem illum Pœnum, hoſtem potentem, ac ualidum, ſub quo anceps, & dubia res romana cōtremuit, & magnitudo trepidauit, lapis ex Italia depulit, lapis fregit, lapis fugacem, ac timidum, ſuiq; eſſe diſſimilem fecit? Et quod rurſus exiliuit ad Imperii columen, & regium principatum, nihil cōſiliis actum eſt, nihil hominum uiribus, nec ad reditum ſublimitatis antiquæ tot, tantíſque ab ducibus quicquam eſt ſcientia militari, aut rerum experientia collatum? Lapis aliis uires, aliis roboris infirmitatem dedit: hos ſecundis præcipitauit ab rebus, aliorum extulit ſtratas deſperatione fortunas? Et quis hominum credet terra ſumptum lapidem, ſenſu agitabilē nullo, fuliginei coloris, atq; atri corporis deū fuiſſe matrē? aut qui rurſus accipiat (hoc enim ſolū reſtat) numinis alicuius habitaſſe in ſilicis fragmētis more ſubiectā, uenisq; in eius abſtruſam? Et unde parta uictoria eſt, ſi peſſinūtio lapidi nullū inerat numē? Sedulitate poſſumus dicere, ac uirtute pugnantium, uſu, tēpore, conſilio, ratione, fato etiam poſſumus, & reciproca uarietate fortunæ. Sed ſi auxilio lapidis res facta eſt melior, & felix recuperata uictoria eſt, ubinam mater Phrygia tempore illo fuit, cū tot, tantíſq; exercitibus

cæſis inclinata eſt, res ſumma, & ad ultimæ labis periculum uenit? Cur non minaci fortiter ſe obtulit? Cur impetus tantos belli nõ prius fregit, ac repulit, quàm immanes inciderent plagæ, quibus omnis effunderetur ſanguis, & exhauſtis rueret uita ipſa pene uitalibus? Aducta enim nondum, nec pauorem fuerat, ut commodaret rogata. Sed bonus auxiliator nunquã rogari ſe poſcit, ſpontanea ſemper opitulatione ſubueniens. Hoſtem pellere, ac fugare non potuit, multo adhuc mari, terrís que habitabilibus diſcreta. Sed deo (ſi deus eſt) longum nihil omnino eſt, cui punctum terra eſt, & ſub nutu omnia cõſtituta. Sed fuerit præſens, ut expoſcitis credi, illo ipſo numen in lapide: & mortalium quiſquam eſt, quamuis ille ſit credulus, & facillimas aures, quibuſlibet fictionibus præbeat, qui eam iudicet fuiſſe, aut tempore illo deam, aut hodie dici, appellarí que debere? Quæ modo hæc appetat, modo illa depoſcat, ſuos deſerat, faſtidiát qꝫ cultores: prouinciis ab humilioribus migret, potentioribus populis, ditioribús qꝫ ſe iungat. Verum bellicas res amat, intér qꝫ eſſe deſyderat pugnis, cædibus, mortalitatibus, & cruori. Si deorum eſt propriũ (ſi modo ſunt ueri, & quos deceat nuncupari ui uocis iſtius, & potentia numinis) nihil facere malitioſe, nihil iniuſte, hominibús qꝫ ſe cunctis una, & parili gratia ſine ulla inclinatione præbere: generis ea fuiſſe diuini quiſquám ne hominum, aut habuiſſe æquitatem diis dignam, quæ humanis ſeſe diſcordiis inſerens, aliorum opes fregit, aliis ſe præbuit, exhibuít qꝫ fautricem, libertatem his abſtulit, alios ad columen dominationis erexit: quæ ut una ciuitas emineret in humani generis perniciem nata orbem ſubiugauit innoxium.

Libri Septimi Finis.

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERSVS GENTES

LIBER OCTAVVS.

COGITANTI mihi, & cum animo meo Octauii boni, & fideliſſimi conturbernalis memoriam recenſenti, tanta dulcedo, & affectio hominis inhæſit, ut ipſe quodammodo mihi uiderer in præterita redire, nõ ea quæ iam tranſacta, & decurſa ſunt recordatione reuocare. Ita eius contemplatio, quantum ſubtracta eſt oculis, tantum pectori meo, ac pene intimis ſenſibus implicata eſt. Nec immerito diſcedens uir eximius, & ſanctus, immenſum ſui deſyderium nobis reliquit: utpote cum & ipſe tanto noſtri ſemper amore flagrauerit, ut & in ludicris, & ſeriis, pari mecum uolũtate concineret: eadem uellet, uel nollet: crederes unam mentem in duobus fuiſſe diuiſam. Sic ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus: & cum diſcuſſa caligine de tenebrarum profundo in lucem ſapientiæ, & ueritatis emergerem, non reſpuit comitem, ſed quod eſt glorioſius præcurrit. Itaque cum per uniuerſam conuictus noſtri, & familiaritatis ætatem mea cogitatio uolueretur, in illo præcipue ſermone, eius mentis meæ reſedit intẽtio, quo Cæcilium ſuperſtitioſis uanitatibus etiã nunc inhærentem, diſputatione grauiſſima ad ueram Religionem reformauit. Nam negocii, & uiſendi mei gratia Romam contenderat, relicta domo, coniuge, liberis, & quod eſt in liberis amabilius, adhuc annis innocẽtibus, & adhuc dimidiata uerba tentantibus, loquelam ipſo offenſantis linguæ fragmine dulciorem. Quo in aduentu eius non poſſum exprimere ſermonibus, quanto, quám qꝫ impatienti gaudio exultauerim: cum augeret maxime lætitiam meã amiciſſimi hominis inopinata præſentia. Igitur poſt unum, & alterum diem, cum iam & auiditatem deſyderii frequens aſſiduitatis uſus impleſſet: & quæ per abſentiam mutuam de nobis neſciebamus, relatione alterna cõperiſſemus, placuit Hoſtiã petere amæniſſimam ciuitatem, quod eſſet corpori meo ſiccandis humoribus de marinis lauacris blanda, & appoſita curatio: ſane & ad uindemiam feriæ iudiciariam curam relaxauerant. Nam id temporis poſt æſtiuam diem in temperiem ſemet autumnitas dirigebat. Itaqꝫ cum diluculo ad mare in ambulando litore pergeremus, ut & aura aſpirans leniter membra uegetaret, & cum eximia uoluntate molli ueſtigio cedens arena ſubſideret, Cæcilius ſimulachro Serapidis denotato (ut uulgus ſuperſtitioſus ſolet) manum ori admouens, oſculum labiis preſſit. Tunc Octauius ait: Non boni uiri eſt Marce frater,

hominem domi forís q; lateri tuo inhærētem, ſic in hac imperitiæ uul
garis cæcitate deſerere: ut tam luculento die in lapides eum patiaris im
pingere, effigiatos ſane, & unctos, & coronatos: cum ſcias huius erro=
ris non minorem ad te quàm ad ipſum infamiam redundare. Cum
hoc ſermone eius medium ſpacium ciuitatis emenſi, iam liberum litus
tenebamus. Ibi arenas extimas uelut ſterneret ambulacro perfundens
lenis unda tendebat. Et ut ſemper mare etiam poſitis flatibus inquie=
tum eſt, & ſi non canis ſpumoſis q; fluctibus exibat ad terram: tamen
criſpis, toroſís q; ibidem erroribus delectati perquam ſumus. Cum in
ipſo æquoris limine plantas tingueremus quod uiciſſim nunc ad pul=
ſum noſtris pedibus alluderet fluctus: nunc relabens, ac ueſtigia retra=
hens in ſeſe reſorberet. Senſim itaq;, tranquillé que progreſſi, oram
curui molliter litoris, iter fabulis fallentibus legebamus. Hæ fabulæ
erant Octauii differētis de nauigatione narratio. Sed ubi eūdi ſpacium
ſatis iuſtum cum ſermone conſumpſimus: eandem emenſi uiam rur=
ſus uerſis ueſtigiis terebamus. Et cum ad id loci uentum eſt, ubi ſub=
ductæ nauiculæ ſubſtratis roboribus, à terrena labe ſuſpēſæ quieſcebāt:
pueros uidemus certatim geſtientes, teſtarum in mare iaculationibus
ludere: is luſus eſt teſtam teretem iactatione fluctuum leuigatam lege=
re de litore, eam teſtam plano ſitu digitis compræhenſam, inclinem ip
ſum, atq; humilem, quantum poteſt ſuper undas irrotare: ut illud ia=
culum uel dorſum maris raderet, uel enataret, dum leni impetu labi=
tur: uel ſummis fluctibus tonſis emicaret, emergeret, dum aſſiduo ſal=
tu ſublenatur. Is ſe in pueris uictorem ferebat, cuius teſta & procurre=
ret longius, & frequentius eſiliret. Igitur cum omnes hac ſpectaculi
uoluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neq; de contentione ri
dere, ſed tacēs, anxius, ſegregatus dolore, neſcio quid uultu fatebatur.
Cui ego, quid hoc eſt rei? cur non agnoſco Cæcili alacritatem tuam il=
lam? & illam oculorum etiam in feriis hilaritatem requiro? Tū ille: Ian
dudum me Octauii noſtri acriter angit, & remordet oratio: qua in te
inuectus obiurgauit negligentiæ, ut me diſſimulanter grauius argueret
inſcientiæ. Itaq; progrediar ulterius, de toto, & integro mihi cū octa=
uio res eſt. Si placet ut ipſius ſectæ homo cum eo diſputem iam pro=
fecto intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare quam confere
re ſapientiam, modo in iſtis ad tutelam balnearum iactis, & in altum
procurrentibus petrarum obicibis reſidamus. Vt, & requieſcere de iti=
nere poſſimus: & intentius diſputare: & cum dicto eius aſſedimus: ita
ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent, nec hoc obſe
quii fuit aut ordinis, aut honoris, quippe cū amicitia pares ſemper aut
accipiat aut faciat. Sed ut arbiter, & utrſque proximus aures darem,

& diſce=

& diſceptantes duos medius ſegregrarem: tum ſic Cæcilius exorſus eſt: Quanquam tibi Marce frater, de quo cum maxime quærimus non ſit ambiguum : utpote cum diligenter in utroque uiuendi genere uerſatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: impreſentiarum tamē ita tibi informādus eſt animus: ut libram teneas æquiſſimi iudicis: nec in alteram partem propenſus incumbas: ne non tam ex noſtris diſputationibus nata ſententia, quam ex tuis ſenſibus prolata uideatur: proinde ſi mihi quaſi nouus aliquis, & quaſi ignarus partis utrisq; conſidas, nullum negocium eſt patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, ſuſpenſa, magis que omnia ueriſimilia, quàm uera. Quo magis mirum eſt, nonnullos tædio inueſtigandæ penitus ueritatis cuilibet opinioni temere ſuccumbere: quàm in explorando pertinaci diligentia perſeuerare. Itaq; indignandum omnibus, indoleſcendum eſt, audire quoſdam & horū ſtudiorum rudes, literarum profanos, expertes artium etiam ſordidarum certum aliquid de ſumma rerum, ac maieſtate decernere, de qua tot omnibus ſæculis ſectarum plurimarum uſq; adhuc ipſa philoſophia deliberat: nec immerito, cum tantum abſit ab exploratione diuina humana mediocritas, ut neque, quæ ſupra nos cœlo ſuſpenſa ſublata ſunt: neq; quæ infra terram profunda demerſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcrutari permiſſum, aut ſtruprari religioſum: beati ſatis, ſatis q; prudentes iure uideamur, ſi ſecundum illud uetus ſapiētis oraculum, noſmetipſos familiarius nouerimus. Sed quatenus indulgentes inſano, atq; inepto labori ultra humilitatis noſtræ terminos euagamur: & in terrā proiecti cœlum ipſum, & ipſa ſydera audaci cupiditate tranſcendimus: uel hunc errorem ſaltem non uanis, & formidoloſis opinionibus implicamus. Sint principia omniū ſemina natura inſe coeunte denſata: quis hic auctor deus? Sint fortuitis concurſionibus totius mundi membra coalita, digeſta, formata: quis deus machinator? Sydera licet ignis accenderit, & cœlum licet ſua materia ſuſpenderit: licet terram fundauerit pondere, & mare licet influxerit è liquore, unde hæc religio, unde formido, quæ ſuperſtitio eſt? Homo, & animal omne quod naſcitur, inſpiratur attollitur, elementorum ut uoluntaria concretio eſt: in quæ rurſum homo, & animal omne diuiditur, ſoluitur, diſſipatur, ita in fontē refluunt, & in ſemet omnia reuoluuntur, nullo artifice, nec iudice, nec auctore, ſic congregatis ignium ſeminibus ſoles alios, atq; alios ſemper ſplēdere: ſic exalatis terræ uaporibus nebulas ſemper adoleſcere: quibus denſatis coactis q; nubes altius ſurgere: iiſdem labentibus pluuias fluere: flare uentos: grandines increpare: uel nimbis collidentibus tonitrua mugire: rutilare fulgura: fulmina præmicare: adeo paſſim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt:

ſine delectu tangunt loca ſacra, & profana: homines noxios feriunt, & ſæpe religioſos. Quid tempeſtates loquar uarias, & incertas? quibus nullo ordine, uel examine rerũ omnium impetus uolutatur, in naufragiis bonorum, malorúmq; fata mixta, merita confuſa, in incendiis interitum conuenire inſontium, nocentiúmq;, &, cum tabe peſtifera cœli tractus inficitur, ſine diſcrimine omnes deperire: & cum belli ardore ſæuitur, meliores potius occumbere. In pace etiam non tantum æquatur nequitia melioribus, ſed & colitur: ut in pluribus neſcias, utrum ſit eorum deteſtanda prauitas, an optanda felicitas. Quod ſi mundus diuina prouidẽtia, & alicuius numinis auctoritate regeretur, nunquã mereretur Phalaris, & Dionyſius regnũ: nunquam Rutilius, & Camillus exilium, nunquam Socrates uenenum. Ecce arbuſta frugifera, ecce iam ſeges cana, iam temulenta uindemia, imbri corrumpitur, grandine cæditur: adeo ut incerta nobis ueritas occultatur, & premitur: aut quod magis credendum eſt uariis, & lubricis caſibus, ſoluta legibus fortuna dominatur. Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura ſit, quanto uenerabilius, ac melius antiſtites ueritatis maiorum excipere diſciplinam: religiones traditas colere, deos, quos à parentibus ante imbutus exiſtimere quã cognoſſe, familiarius adorare, nec de numinibus ferre ſententiam, ſed prioribus credere: quia adhuc rudi ſæculo in ipſius mundi natalibus meruerunt deos uel faciles habere, uel reges. Inde adeo per uniuerſa imperia, prouincias, oppida, uidemus ſingulos ſacrorum ritus gentiles habere, & deos colere municipes, ut eleuſinios Cererem, Phrygas Martem, Epidaurios Aeſculapium, Chaldæos Belum, Aſtartem Syros, Dianã Taurios, Gallos Mercurium, uniuerſa Romanos. Sic eorum poteſtas, & auctoritas totius orbis ambitus occupauit: ſic imperiũ ſuum ultra ſolis uias, & ipſius oceani limites propagauit, dum exercent in armis uirtutem religioſam, dum urbem muniunt ſacrorum religionibus, caſtis uirginibus, multis honoribus, ac nominibus ſacerdotum: dum obſeſſi, & citra ſolum capitolium capti, colunt deos, quos alius iam ſpreuiſſet iratos, & per Gallorum acies mirantium ſuperſtitionis audaciam pergunt telis inermes, ſed cultu religionis armati: dum captis in hoſtilibus mœnibus adhuc ferociente uictoria numina uicta uenerantur: dum undiq; hoſpites deos quærunt, & ſuos faciunt: dum aras extruunt, etiam ignotis numinibus, & manibus. Sic dum uniuerſarum gentium ſacra ſuſcipiunt, etiam regna meruerunt. Hic perpetuus uenerationis tenor manſit, qui longa ætate non infringitur, ſed augetur: quippe antiquitas cærimoniis, atq; fanis tantum ſanctitatis tribuere conſueuit, quãtum abſtruxerat uetuſtatis. Nec tamen temere auſim enim interim & ipſe cõcedere, & ſic melius

errare

errare maiores noſtri, ut obſeruandis auguriis, aut extis conſulendis, aut inſtituendis ſacris, aut delubris dedicandis operam nauauerunt. Specta de libris memoriam, iam eos deprehendes initiaſſe ritus omnium religionum, uel ut remuneraretur diuina indulgentia, uel ut auerteretur imminens ira, aut ut iam tumens, & ſæuiens placaretur. Teſtis mater dea, quæ aduētu ſuo & probauit matronæ caſtitatem, & urbem metu hoſtili liberauit. Teſtes equeſtrium fratrum in lacu ſicut oſtenderant ſtatuæ conſecratæ, qui anhelis, ſpumantibus equis, atq; fumātibus de Perſe uictoriam eadem die qua fecerant, nunciauerunt. Teſtis ludorum offenſio Iouis de ſomno plebei hominis iterato: & Deciorum de uotio rata teſtis eſt: teſtis & Curtius, qui equitis ſui uel mole, uel honore hiatum profundæ uoraginis coequauit: frequentius etiam quam uolebamus deorum præſentiam contempta auſpicia conteſtata ſunt. Sic allia nomen infauſtum, ſic claudi, & Iuni, nō prælium in Pœnos, ſed ferale naufragium eſt. Et ut Thraſimenus Romanorum ſanguine & maior eſſet, & decolor, ſpreuit auguria flaminis: & ut Parthos ſigna repetamus, dirarum imprecationes Craſſus & meruit, & irriſit. Omitto uetera quæ multa ſunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus: negligo carmina poetarum: prædicta etiam de oraculis fata tranſilio, ne uobis antiquitas nimium fabuloſa uideatur: intende templis, ac delubris deorum, quibus romana ciuitas & protegitur, & ornatur, magis ſunt auguſta numinibus incolis, præſentibus, inquilinis, quàm cultu inſignia & muneribus opulenta. Inde adeo pleni, & mixti deo uates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelā, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatiū calamitatibus, laboribus leuamētum: etiam per quietē deos uidemus, audimus, agnoſcimus, quos impie per diem negamus, uolumus, peieramus. Itaq; cum omnium gentium de diis immortalibus, quamuis incerta ſit uel ratio, uel origo, maneat tamen firma conſenſio, neminem fero tanta audacia, tám q; irreligioſa neſcio qua prudentia tumeſcentem, qui hanc religionem tam uetuſtam, utilem, tam ſalubrem diſſoluere, aut infirmare nitatur. Sit licet ille Theodorus Cyrenæus, uel qui prior Diagoras Melius, cui Atheō cognomen appoſuit antiquitas, qui uterque nullos deos aſſeuerando, timorem omnem, quo humanitas regitur, uenerationém q; penitus ſuſtulerunt: nunquam tamē in hac impietatis diſciplina ſimulatæ philoſophiæ nomine, atq; auctoritate pollebunt. Cum Abderitem Protagoram Athenienſes uiri, conſulte potius, quàm profane diſputantem & expulerint ſuis finibus, & in concione eius ſcripta deuſſerint. Quid homines (ſuſtinebitis enim me impetum ſuſceptæ actionis liberius exerentem) homines inquam deploratæ inclitæ, ac deſperatæ factionis graſſari in deos

non ingemiſcendum eſt, qui de ultima fæce collectis imperitioribus &
mulieribus credulis ſexus ſui facilitate labentibus plebem profanæ con
iurationis inſtituunt: quæ nocturnis congregationibus, & ieiuniis ſo=
lēnibus, & inhumanis cibis, nō ſacro quodam ſed piaculo fœderantur
latebroſa & lucifugax natio in publico muta, in angulis garrula, tem
pla ut buſta deſpiciunt: deos deſpuunt, rident ſacra, miſerentur miſe
ri, ſi fas eſt, ſacerdotum honores & purpuras deſpiciunt: ipſi ſeminudi
pro mira ſtultitia, & incredibili audacia ſpernūt tormenta præſentia: dū
incerta metuunt & futura, & dum mori poſt mortem timent, interim
mori non timent. ita illis pauor & fallax ſpes ſolatio rediuiuo blandi
tur. Ac iam ut fæcundius nequiora proueniunt, ſerpētibus in dies per
ditis moribus per uniuerſum orbem ſacraria iſta teterrima impiæ coi=
tionis adoleſcunt: eruenda prorſus hæc, & execranda conſenſio. ocul=
tis ſe notis & inſignibus noſcunt, & amant mutuo pene antequā no
uerint: paſſim ēt inter eos uelut quædā libidinum religio miſcetur.
ac ſe promiſcue appellant fratres, & ſorores, ut etiam non inſolens
ſtuprum interceſſione ſacri nominis fiat inceſtum. ita eorum uana
& demēs ſuperſtitio ſceleribus gloriatur. Nec de ipſis, niſi ſubſiſteret
ueritas maxima, & uaria & honore præfanda ſagax fama loqueretur.
Audio eos turpiſſimæ pecudis caput aſini conſecratū inepta neſcio'qua
perſuaſione uenerari: digna & nata religio talibus moribus: alii eos fe
rūt ipſius antiſtitis ac ſacerdotis colere genitalia, & quaſi parētis ſui ado
rare naturā. neſcio an falſa, certe occultis ac nocturnis ſacris appoſita ſu
ſpitio: & hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis
ligna feralia eorū cærimonias fabulatur cōgruentia perditis ſceleratiſq;
tribuit altaria, ut id colant quod merentur. Iam de initiandis tirūcu
lis fabula tā deteſtanda quam nota eſt. infans farre contectus, ut deci=
piat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuatur. is infans à tirūculo farris
ſuperficie quaſi ad innoxios ictus prouocato cæcis occultiſq; uulneribus
occiditur: huius (pro nefas) ſitiēter ſanguinē lābūt: huius certatim mē
bra diſpertiunt. hac fœderātur hoſtia: hac conſcientia ſceleris ad ſilentiū
mutuū pignerantur. hæc ſacra ſacrilegiis oībus tetriora. Et de cōuiuio
notū eſt, paſſim omnes loquntur, id ēt cirtenſis noſtri teſtatur oratio, ad
epulas ſolēni die coeunt, cum omnibus liberis, ſororibus, matribus,
ſexus omnis hominis, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, ubi cō
uiuium caluit & inceſtæ libidinis ebrietatis feruor exarſit carnis, qui cā
delabro nexus eſt, iactu offulæ ultra ſpatiū lineæ qua uinctus eſt ad im=
petum & ſaltum prouocatur: ſic euerſo & extincto conſcio lumine im
pudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis inuoluūnt per incertū
ſortis: & ſi nō omnes opera, conſcientia tamen pariter inceſti. quoniā

uoto uniuerſorum appetitur, quicquid accidere poteſt in actu ſingulo
rum. Multa prætereo conſulto. nam & hæc nimis multa ſunt, quæ
aut omnia, aut pleraq; omniũ uera declarat ipſius prauæ religionis ob=
ſcuritas. cur & enim occultare & abſcondere quicquid illud colunt ma
gnopere nituntur? cum honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſe=
creta ſint? cur nullas aras habẽt, tẽpla nulla, nulla nota ſimulachra, nũq̃
palã loqui, numq̃ libere congregari, niſi illud quod colunt, & inter=
primunt, aut puniendum eſt, aut pudendum? Vnde autem, uel quis
ille, aut ubi deus unicus, ſolitarius, deſtitutus: quem non gens libera,
non regna, non ſaltem romana ſuperſtitio nouerunt? Iudeorum ſo
la & miſera gentilitas unum & ipſi deum, ſed palam, ſed templis, aris,
uictimis, cærimoniiſq; coluerunt. cuius adeo nulla uis, nec poteſtas eſt:
ut ſit romanis hominibus cũ ſua ſibi natione captiuus. At etiã xp̃iani
quæ nam mõſtra, que portenta confingunt? deum illum ſuum quem
nec oſtendere poſſunt, nec oſtendere, nec uidere, in omnium mo
res, actus omnium, uerba deniq;, & occultas cogitationes diligenter in
quirere: diſcurentem ſcilicet, atq; ubiq; præſentem: moleſtum illũ uo=
lunt, inquietum, impudenter etiam curioſum. ſiquidem aſtat factis
omnibus locis omnibus intererrat: cum nec ſingulis inſeruire poſſit
per uniuerſa diſtrictus, nec uniuerſis ſufficere in ſingulis occupatus.
Quid quod toto orbi, & ipſi mũdo cum ſyderibus ſuis minãtur incẽ=
dium, ruinam moliuntur, quaſi aut naturæ diuinis legibus conſtitu=
tus æternus ordo turbetur: aut rupto elementorum omnium fœdere
& cœleſti compage diuiſa, moles iſta, qua continetur, & cingitur ſu=
bruatur. Nec hac furioſa opinione contenti aniles fabulas adſtruunt
& annectunt. renaſci ſe ferunt poſt mortem & cineres, & fauillas: &
neſcio qua fiducia mendaciis ſuis in uicem credunt. putes eos iam reui
xiſſe. anceps malum & gemina dementia: cœlo & aſtris quæ ſic relin=
quimus, ut inuenimus, interitum denũciare ſibi: mortuis extinctis,
qui ſicut naſcimur & interimus, æternitatem repromittere. Inde ui=
delicet & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas. quaſi non
omne corpus, & ſi flammis ſubtrahatur, annis tamen, & ætatibus in
terram reſoluatur. nec interſit, utrum feræ diripiant, an maria conſu=
mant: an humus contegat, an flamma ſubducat: cum cadaueribus
omnis ſepultura, ſi ſentiunt. pœna ſit: ſi non ſentiunt, ipſa conficien
di celeritate medicina. Hoc errore decepti beatam ſibi, & bonis & per
petem uitam mortuis pollicentur, cæteris, ut iniuſtis, pœnã ſempiternã
Multa ad hæc ſuppetunt ni feſtinet oratio, iniuſtos ipſos magis, nec la
boro, iã docui, quamquam & ſi iuſtos darem, culpam tamen, uel in=
nocentiam fato tribui, ſententiis plurimorum & hæc urãm conſenſio

Q

eſt. nam quicquid agimus, ut alii fato, ita uos deo dicitis. ſic ſectæ ue
ſtræ non ſpontaneos cupere, ſed electos. Igitur iniquum iudicem fin
gitis qui ſortē in hominibus puniat, non uoluntatem. Vellem tamē
ſciſcitari, utrúm ne cū corporibus, & corporibus quibus? ipſis ne? ā inno
uatis ſurgatur ſine corpore? ſine corpore hoc quod ſciā, neq; mēs, neq;
aīa, nec uita eſt. ipſo corpore? ſed iā ante dilapſū eſt alio corpore, ergo
homo nouus naſcitur, nō prior ille reparatur, & tamē tāta ætas abiit,
ſæcula innumera fluxerūt, quis unus, ullus ab inferis uel protheſilai ſor
te remeauit horarū ſaltē permiſſo cōmeatu: uel ut exēplo crederemus.
Oīa iſta figmēta male ſanæ opinionis, & inepta ſolatia á poetis fallaci-
bus in dulcedine carminis luſa: a uobis nimirū credulis in deū ueſtrū
turpiter reformata ſunt. nec ſaltem de præſentibus capitis experimen
tum, quam uos irritæ pollicitationis caſſa uota decipiant? quid poſt
mortem impendeat, miſeri dum ad huc uiuitis æſtimate, ecce pars
ueſtrum & maior, melior ut dicitis, egetis, algetis, opere, fame, labo
ratis. & deus patitur: diſſimulat: non uult, aut non poteſt opitulari
ſuis. ita aut inualidus, aut iniquus eſt: tu qui immortalitatem poſthú
mā ſomnias. cum periculo quateris, cum febribus ureris, cum dolo
re laceraris, non tum conditionem tuam ſentis? non tū agnoſcis fragi-
litatem? inuitus miſer infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto cō
munia. ecce uobis minæ, ſupplicia, tormenta, etiam non adorādæ
ſed ſubeundæ cruces: ignes etiam, quos & prædicitis & timetis: ubi de
us ille qui ſubuenire reuiuiſcētibus poteſt, uiuentibus non poteſt?
Non ne Romani ſine ueſtro deo imperant, regnant, fruuntur orbe
toto, ueſtri q; dominātur? uos uero ſuſpenſi interim, atq; ſoliciti ho-
neſtis uoluptatibus abſtinetis: non ſpectacula uiſitis, non pompis in
tereſtis: conuiuia publica abſq; uobis: ſacra certamina, præcerptos
cibos, & delibatos altaribus potus abhorretis. Sic reformidatis deos,
quos negatis. non floribus caput nectitis: non corpus odoribus hone
ſtatis: reſeruatis unguenta funeribus: coronas etiam ſepulchris dénega-
tis. pallidi, trepidi, miſericordia digni, ſed noſtrorū deorum. ita nec re
ſurgitis miſeri, nec interim uiuitis. Proinde ſiquid ſapientiæ uobis,
aut uerecundiæ eſt, deſinite cæli plagas, & mundi fata & ſecreta rimari.
ſatis eſt pro pedibus aſpicere, maxime indoctis, impolitis, rudibus,
agreſtibus: quibus non eſt datum intelligere ciuilia, multo magis de-
negatum eſt diſſerere diuina. Quāq; ſi philoſophandi libido eſt, ſocra-
tem ſapientiæ principem (quiſq; ueſtrum tantus eſt) ſi potuerit imite-
tur, eius uiri, quoties de cæleſtibus rogabatur, nota reſpōſio eſt. quod
ſupra nos, nihil ad nos. merito ergo de oraculo teſtimonium meruit
prudētiæ ſingularis. quod oraculū idē ipſe præſenſit, iccirco uniuerſis
eſſe

eſſe præpoſitum: non quod omnia comperiſſet, ſed quod nihil ſe ſcire didiciſſet: ita confeſſæ imperitiæ ſumma prudentia eſt. Hoc fonte defluxit Arceſilæ, & multo poſt Carneadis & academicorum plurimorum in ſummis quæſtionibus tuta dubitatio, quo genere philoſophari, & caute indocti poſſunt, & doctiglorioſe. Quid Simonidis Melici? nónne admiranda omnibus, & ſectanda cunctatio? qui Simonides cum de eo, quid, & quales arbitraretur deos ab Hierone tyranno quæreretur, primo deliberationi diem petiit: poſtridie biduum prorogauit, mox alterum tantum admonitus adiunxit: poſtremo cum cauſas tantæ moræ tyrannus inquireret, reſpondit ille, quod ſibi quanto inquiſitio tardior pergeret, tanto ueritas fieret obſcurior. Mea quoqꝫ opinione, quæ ſunt dubia, ut ſunt, relinquenda ſunt: nec tot, ac tantis uiris deliberantibus temere, & audaciter in alteram partem ferenda ſententia eſt, ne aut anilis inducatur ſuperſtitio, aut omnis religio deſtruatur. Sic Cæcilius & renidens: nam indignationis eius tumorem effuſæ orationis impetus relaxauerat. Et quid ad hæc(ait)audet Octauius homo plautinæ proſapiæ, ut piſtorum præcipuus, ita poſtremus philoſophorum? Parce (inquam)in eum plaudere: neque enim prius exultare te dignum eſt concinnitate ſermonis, quàm utrinqꝫ plenius fuerit peroratũ, maxime cum nõ laudi, ſed & uarietati diſceptatio ueſtra nitatur. Et quanqꝫ magnum in modum me ſubtili uarietate tua delectarit oratio, tamen altius moueor, non de præſenti actione, ſed de toto genere diſputandi: quod plerunqꝫ pro differentium uiribus, & eloquẽtiæ poteſtate, etiam perſpicuæ ueritatis conditio mutetur. Id accidere pernotum eſt audiſtorum facilitate, qui dum uerborum lenocinio à rerum intẽtionibus auocantur, ſine delectu aſſentiuntur dictis omnibus: nec à rectis falſa ſecernunt, neſcientes ineſſe & incredibili uerum, & in uериſimili mendacium. Itaque quo ſæpius aſſeuerationibus credunt, eo frequentius à peritioribus arguuntur: ſic aſſidue temeritate decepti, culpam iudicis transferunt ad incerti querelam, ut damnatis omnibus malint uniuerſa ſuſpendere, quàm de fallacibus iudicare. Igitur nobis prouidendum eſt, ne odio identidem ſermonum omnium laboremus: ita ut in execrationem, & odium hominum pleriqꝫ ſimpliciores efferantur. Nam incaute creduli circũueniuntur ab his, quos bonos putauerunt: mox errore conſimili iam ſuſpectis omnibus, ut improbos metuunt, etiã quos optimos ſentire potuerũt. Nos proinde ſoliciti, quod utrinqꝫ omni negocio differatur, & ex altera parte plerunque obſcura ſit ueritas, ex altero latere mira ſubtilitas, quæ nonnunquam ubertate dicendi, fidem confeſſæ probationis imitetur: diligenter, quantum poteſt, ſingula ponderemus, ut argutias quidẽ laudare, ea uero quæ recta ſunt

eligere, probare, ſuſcipere poſſimus. Decedis (inquit Cæcilius) officio iudicis religioſi: nam periniuriũ eſt, uires te actionis meæ intergreſſu grauiſſimæ diſputationis infringere, cum Octauius integra, & illibata habeat ſingula. Si poteſt reputari id, quod criminaris (inquam) in commune, niſi fallor, compendiũ protuli, ut examine ſcrupuloſo noſtram ſententiam non eloquẽtiæ tumore, ſed rerum ipſarum ſoliditate libremus: nec auocanda quod quæreris diutius intentio, cum toto ſilentio liceat reſponſionem Ianuari noſtri iam geſtientis audire. & Octauius: Dicam equidem, ut potero, pro uiribus & adnitendum tibi mecum eſt, ut cõuitiorum amariſſimam labem uerborum ueracium in lumine diluamus, nec diſſimulabo principio ita natalis mei errantem, uagam, lubricam mutaſſe ſententiam: ut ſit nobis ambigendum, utrum tua eruditio turbata ſit, an uacillauerit per errorem: nam interim deos credere, interim ſe deliberare uariauit, ut pro poſitionis incerto, certior reſponſionis noſtræ intentio fundaretur. Sed in natali meo uerſutiam nolo, non credo, procul eſt ab eius ſubtilitate, ſimplicitate ſubtilis urbanitas. Quid igitur? ut qui rectam uiam neſcit, ubi ut ſit, in plures una diffunditur, qui uiam neſcit, hæret anxius, nec ſingulas audet eligere, nec uniuerſas probare: ſic cui nõ eſt ueri ſtabile iudicium, prout infida ſuſpitio ſpargitur, ita eius dubia opinio diſſipatur. Nullum itaq; miraculum eſt, ſi Cæcilius identidem in contrariis, ac repugnantibus iactetur æſtu, & fluctuetur, quod ne fiat ulterius, conuincam, & redarguam: quamuis diuerſa, quæ dicta ſunt, una ueritate confirmata, probatá qз ſint: nec dubitandum ei de cætero eſt, nec uagãdum. Et quoniam meus frater erupit ægre ſe ferre, ſtomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœleſtibus diſputare: ſciet omnes homines ſine delectu ætatis, ſexus, dignitatis, rationis, & ſenſus capaces, & habiles procreatos: nec fortuna nactos, ſed natura inſitos eſſe ſapientiam: quin ipſos etiam philoſophos, uel ſiqui alii artium repertores in memorias exierunt, priuſquam ſollertia mentis parerent nominis claritatem, habitos eſſe plebeios, indoctos, ſeminudos, adeo diuites facultatibus ſuis illigatos, magis aurum ſuſcipere conſueſſe, quàm cœlum: noſtrates pauperes, & commentos eſſe prudentiam, & tradidiſſe cæteris diſciplinam. Vnde apparet ingenium non dari facultatibus, nec ſtudio parari, ſed cum ipſa mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum, uel dolendum, ſi quæcunque de diuinis quærat, ſentiat, proferat, cum non diſputantis auctoritas, ſed diſputationis ipſius ueritas requiratur: atque etiam, quo imperitior ſermo, hoc illuſtrior ratio eſt: quoniam non fucatur pompa facundiæ, & gratiæ, ſed, ut eſt, recti regula ſuſtinetur. Nec recuſo, quod Cæcilius aſſerere

inter

inter præcipua connixus eſt : hominem noſſe ſe, & circunſpicere debere. Quid ſit, unde ſit, quare ſit, utrum elementis concretus, an concinnatus athomis, an potius à deo factus, formatus, animatus? Quod ipſum explorare, & eruere ſine uniuerſitatis inquiſitione non poſſumus, cum ita cohærentia, connexa, concatenata ſint, ut niſi diuinitatis rationem diligenter excuſſeris, neſcias humanitatis: nec poſſis pulchre gerere rem ciuilem, niſi cognoueris hanc communem omnium mundi ciuitatem: præcipue cum à feris, belluis, hoc differamus, quod illa prona, in terrám que uergentia, nihil nata ſint proſpicere, niſi pabulum: nos quibus uultus erectus, quibus ſuſpectus in cœlum datus eſt, ſermo, & ratio, per quæ dominum agnoſcimus, ſentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem ſeſe oculis, & ſenſibus noſtris cœleſtem claritatem. Sacrilegii enim uel maximi inſtar eſt, humi quærere, quod in ſublimi debeas inuenire. Quo magis mihi uidentur qui hunc mundi totius ornatum non diuina ratione perfectum uolunt, ſed fruſtis quibuſdam temere cohærentibus conglobatum, mentem, ſenſum, oculos: deniq; ipſos non habere. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tám que perſpicuum, cum oculos in cœlum ſuſtuleris: & quæ ſunt infra, circá que luſtraueris, quàm eſſe aliquod numen præſtãtiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipſum uide quàm late tenditur, quàm rapide uoluitur, uel quod in noctē aſtris diſtinguitur, uel quod in diē ſole luſtratur: iam ſcies quàm ſit in eo ſummi moderatoris mira, & diuina libratio. Vide & annum, ut ſolis ambitus faciat, & menſem uide, ut luna auctu, ſenio, labore circumagat. Quid tenebrarum, & luminis dicam recurſantes uices, ut ſit nobis operis, & quietis alterna reparatio? Relinquenda uero aſtrologis prolixior de ſyderibus oratio, uel quæ regant curſum nauigandi, uel quæ arandi, metēdí q; tempus inducant, quæ ſingula non modo ut crearentur, fierent, diſponerentur, ſummi opificis, & perfectæ rationis eguerũt, uerum etiam ſentiri, perſpici, intelligi, ſine ſumma ſollertia, & ratione non poſſunt. Quid cum ordo temporum hac frugum ſtabili uarietate diſtinguitur? nón ne auctorem ſuũ, parentém q; teſtatur? Ver æque cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autũni maturitas grata, & hiberna oliuitas neceſſaria: qui ordo facile turbaretur, niſi maxima ratione cõſiſteret. Iam prouidētiæ quãtæ, ne hyems ſola glacie ureret, aut ſola æſtas ardore torreret, autũni, & ueris inſerere mediũ temperamētum, ut per ueſtigia ſua anni reuertentis occulti, & innoxii tranſitus laberentur. Mari intende, lege litoris ſtringitur, quicquid arborum eſt uide, quam è terræ uiſceribus animatur. Aſpice oceanum, refluit reciprocis æſtibus:

Digitized by Google

uide fontes, manant uenis perennibus : fluuios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus. Quid loquar apte diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quid ue animantium loquar aduerſus ſeſe tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas ungulis, & ſpicatas aculeis : aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum. Ipſa præcipuæ formæ noſtræ pulchritudo deum fatetur artificem, ſtatus rigidus, uultus erectus, oculi in ſummo uelut in ſpecula conſtituti, & omnes cæteri ſenſus uelut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula : nihil in homine membrorum eſt, quod nõ & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris: & quod magis mirum eſt, eadem figura omnibus, ſed quædam unicuiqꝫ liniamenta deflexa : ſic & ſimiles uniuerſi uidemur, & inter ſe ſinguli diſſimiles inuenimur. Quid naſcendi ratio, quid cupido generandi? Nón ne à deo data eſt, & ut ubera partu matureſcente lacteſcant: & ut tener fœtus ubertate lactei roris adoleſcat? Nec uniuerſitati ſolummodo deus, ſed & partibus conſulit. Britannia ſole deficitur, ſed circunfluentis maris tepore recreatur. Aegypti ſiccitatem temperat Nilus amnis: colit Euphrates Meſopotamiam, pro imbribus penſat: Indus flumen & ſerere orientem dicitur, & rigare. Quod ſi ingreſſus aliquam domum, omnia exculta, diſpoſita, ornata uidiſſes: utique præeſſe ei crederes dominum, & illis bonis rebus multo eſſe meliorem. Ita in hac mundi domo, cum cœlum, terrám qꝫ perſpicias, prouidentiam, ordinem, legem, crede eſſe uniuerſitatis dominum, parentém qꝫ, ipſis ſyderibus, & totius mundi partibus pulchriorem. Ni forte, quoniam de prouidentia nulla dubitatio eſt, inquirendum putas, utrum unius imperio, an arbitrio plurimorum cœleſte regnum gubernetur: quod ipſum non eſt multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla utique de cœlo, quando unquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore diſceſſit? Omitto Perſas de equorum hinnitu augurantes principatum: & Thebanorum permortuam fabulam tranſeo, ob paſtorum, & caſæ regnum: de geminis memoria notiſſima eſt: generi, & ſoceri bella toto orbe diffuſa ſunt, & tam magni imperii duos fortuna non cœpit. Vide cætera, rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus: tu in cœlo ſummam poteſtatem diuidi credas, & ſcindi ueri illius, ac diuini imperii totam poteſtatem, cum palam ſit parentem omnium deum, nec principium habere, nec terminum : qui natiuitatem omnibus præſtet, ſibi perpetuitatem, qui ante mundum fuerit, ſibi ipſe pro mundo, qui uniuerſa quæcunqꝫ ſunt, uerbo iubet, ratione diſpenſat, uirtute conſummat. Hic nec uideri poteſt, uiſu clarior eſt, nec compræhendi poteſt, nec æſtimari, ſenſibus maior eſt, infinitus,

immenſus,

immenſus, & ſoli ſibi tantus, quantus eſt notus. Nobis uero ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eum digne æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſentio magnitudinem dei, qui ſe putat noſſe, minuit: qui non uult minuere, non nouit: nec nomen deo quæras, deus nomen eſt: illic uocabulis opus eſt, cum per ſingulos propriis appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt. Deo, qui ſolus eſt, dei uocabulum totum eſt, quem ſi patrem dixero, terrenum opineris: ſi regem, carnalem ſuſpiceris, ſi dominum, intelliges utiq; mortalem. Aufer additamenta nominum, & per ſpicies eius claritatem. Quid quod omnium de iſto habeo cõſenſum? Audio uulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quàm deum dicunt, & deus magnus eſt, & deus uerus eſt: & ſi deus dederit, uulgi iſte naturalis ſermo eſt, an chriſtiani confitentis oratio? & qui Iouem principem uolũt, falluntur in nomine, ſed de una poteſtate conſentiunt. Audio poetas quoq; unum patrem diuum, atq; hominum prædicantes, & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium deus induxerit. Quid mantuanus Maro? nón ne apertius, proximius, uerius, principio ait: cœlum, & terras, & cætera mundi membra ſpiritus intus alit, & infuſa mens agitat? Inde hominum, pecudúm q; genus, & quicquid aliud animalium: idem alio loco, mentem iſtam, & ſpiritum deum nominat. Hæc enim uera ſunt: deum nanq; ire per omnes terrás q;, tractús q; maris, cœlúm q; profundum. Vnde homines, & pecudes, unde imber, & ignes. Quid aliud à nobis deus, q̃s mens, & ratio, & ſpiritus prædicatur? Recenſeamus, ſi placet, diſciplinã philoſophorum, depræhendes eos, & ſi ſermonibus uariis, ipſis tamen rebus in hanc unam coire, & conſpirare ſententiam. Omitto illos rudes, & ueteres, qui de ſuis dictis ſapiẽtes eſſe meruerunt. Si Thales Mileſius omnium primus, qui primus omnium de cœleſtibus diſputauit, idem Mileſius Thales rerum initium aquam dixit: deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit: & altior, & ſublimior aquæ, & ſpiritus ratio, quám ut ab homine poterit inueniri à deo tradita. Vides philoſophi principalis nobiſcum penitus opinionem conſonare. Anaximenes deinceps & poſt Apolloniates Diogenes aera deum ſtatuunt, infinitum, & immenſum. Horum quoq; ſimilis de diuinitate conſenſio eſt. Anaxagoræ uero deſcriptio, & modus infinitæ mentis deus dicitur: & Pythagoræ deus eſt animus, per uniuerſam rerum naturam commeans, & intẽtus: ex quo etiam animalium omnium uita capiatur. Xenophanem notũ eſt omne infinitum cum mente deum tradere: & Antiſtenem populares deos multos, ſed naturalem unum præcipuum. Speuſippus uim naturalẽ, animalem, qua omnia

regantur deum noſſe. Quid Democritus, quamuis athomorum primus inuentor nónne plerũq; naturam, quæ imagines fundat & intelligentiam deum loquitur? Stratõ quoq; & ipſe naturam. etiam Epicurus ille, qui deos aut ocioſos fingit, aut nullos naturam tamen ſuperponit. Ariſtoteles uariat, & aſſignat tamen unam poteſtatem, nam interim mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo Deum præficit. Ariſtoteles ponticus uariat, aliâs mundo, aliâs menti diuinæ tribuens principatum. Heraclides põticus quoq; de deo diuinam mentẽ (quamuis uarie) aſcribit. Theophraſtus, & Zenõ, & Cryſippus, & Cleanthes ſunt & ipſi multiformes, ſed ad unitatem prouidẽtiæ oẽs reuoluũtur. Cleanthes enim mentem, modo animum, modo æthera, plerunq; rationem Deum diſſeruit: Zenon eiuſdem magiſter naturalem legem atq; diuinã, & æthera interim interdũq; rationẽ uult omnium eſſe principium: idem interpretãdo Iunonem aera, Iouem cœlum, Neptunum mare, ignem eſſe Vulcanum, & cæteros ſimiliter uulgi deos elementa eſſe monſtrando, publicum arguit grauiter, & reuincit errorem. Eadem fere Chryſippus uim diuinam, rationalem naturam, & mundum interim, & fatalem neceſſitatem Deũ credit, Zenonémq; interpretatione phyſiologiæ in Heſiodi, Homeri, Orpheiq; carminibus imitatur. Babylonio etiam Diogeni diſciplina eſt exponendi, & diſſerendi, Iouis partum, & ortũ Mineruæ, & hoc genus cæterarum rerum uocabula eſſe non deorum. Nam Socraticus Xenophon formam Dei ueri negat uideri poſſe, & ideo quæri nõ oportere. Ariſto ſtoicus compræhendi omnino non poſſe. Vterq; maieſtatem dei intelligendi deſperatione ſenſerunt. Platoni apertior de Deo, & rebus ipſis, & nominibus oratio eſt: & quæ tota eſſet cœleſtis, niſi perſuaſionis ciuilis nonnunquam admixtione ſordeſceret. Platoni itaq; in Timæo Deus eſt ipſo ſuo nomine, mũdi parens, artifex animæ, cœleſtiũ terrenorúmq; fabricator: quem & inuenire difficile præ nimia, & incredibili poteſtate, & cum inueneris in publicum dicere impoſſibile præfatur. Eadẽ fere & iſta quæ noſtra ſunt: nã & Deũ nouimus, & parentẽ omnium dicimus, & nunq̃ publice niſi interrogati prædicamus. Expoſui opiniones omnium ferme philoſophorum: quibus illuſtrior gloria eſt deum unum multis licet deſignaſſe nominibus: ut quiuis arbitretur aut nunc xp̃anos philoſophos eſſe, aut philoſophos fuiſſe iã tũc xp̃ianos. Quod ſi prouidentia mundus regitur, & unius dei nutu gubernatur, nõ nos debet antiquitas imperitorum fabellis ſuis delectata, uel capta ad errorem mutui rapere conſenſus: cũ philoſophorũ ſuorũ ſententiis refellatur, quibus & rationis, & uetuſtatis aſſiſtit auctoritas. Maioribus enim noſtris tã facilis in mẽdaciis fides fuit, ut temere crediderint

etiam

Digitized by Google

etiam alia monſtruoſa miracula. Scyllam multiplicem, chymerã multi
formen, & hydrã felicibus uulneribus renaſcentẽ, & centauros equos
ſuis hoībus implexos. & quicquid famæ licet fingere, illis erat libenter
audire. quid illas aniles fabulas de hominibus aues, & feras homines,
& de hominibus arbores atq; flores? que ſi eſſent facta, fierent quæ
fieri non poſſunt, ideo nec facta ſunt. ſimiliter ac uero erga deos quoq;
maiores noſtri improuidi, creduli, rudi ſimplicitate crediderunt: dum
reges ſuos colunt religioſe, dum defunctos eos desyderant in imagini⸗
bus uidere, dum geſtiunt eorum memorias inſtantius detinere, ſacra
facta ſunt quæ fuerant aſſumpta ſolatia. Deniq; & anteq̃ cõmertiis or
bis pateret, & anteq̃ gentes ritus ſuos moréſq; miſcerent, unaquæq;
natio conditorem ſuum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam
ſexu ſuo fortiorem, aut alicuius muneris uel artis repertorem uenera⸗
batur, ut ciuem bonæ memoriæ. ſic & defunctis præmiũ, & futuris
dabatur exemplum. Lege ſtoicorum ſcripta, uel ſcripta ſapientiũ, ea⸗
dem mecum recognoſces, ob merita uirtutis, aut muneris deos habi
tos. eruẽret exequitur, & eorum naturales, patrias, ſepulchra dinu⸗
merat, & per prouincias monſtrat: dictæi Iouis, & Apollinis delphi
ci, & phariæ Iſidis, & Cereris eleuſiniæ prodigiis aſſumptos in deos lo⸗
quitur: qui errando inuentis nouis frugibus utilitati hominum pro⸗
fuere. In eandem ſentẽtiam & Perſeus philoſophatur, & annectit inuẽ
tas fruges, & frugum ipſarũ repertores, iiſdem nominibus (ut comicus
ſermo eſt) Venerẽ ſine Libero, & Cerere frigere. Alexãder ille magnus
macedo inſigni uolumine ad matrẽ ſuam ſcripſit metu ſuæ poteſtatis
proditum ſibi de diis hominibus à ſacerdote ſecretum, ille Vulcanum
facit omnium principem, & poſtea Iouis gentem, & diſpicis Iſidis ad
hirũdinem ſiſtrũ, & aſperſis mẽbris inanẽ: tui Serapidis, ſiue Oſiridis
tumulũ consydera, deniq; ſacra ipſa, & ipſa myſteria, inuenies exi⸗
tus triſtes, fata, & funera, & luctus, atq; planctus miſereorũ deorũ. Iſis
perditum filium cũ Cynocephalo ſuo, & aliis ſacerdotibus luget, plan
git, inquirit: & Iſiaci miſeri cædunt pectora, & dolorem infeliciſſimæ
matris imitantur: mox inuento paruulo gaudet Iſis, exultant ſacerdo
tes, Cynocephalus inuentor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus,
uel perdere quod inueniunt, uel inuenire quod perdũt. Nón ne ri⸗
diculum eſt, uel lugere quod colas, uel colere quod lugeas? Hæc tamẽ
ægyptia quondam, nunc & ſacra romana ſunt. Ceres facibus accenſis,
& ſerpente circũlata, errore ſubreptã, & corruptam liberam anxia & ſo
licita ueſtigat. hæc ſunt eleuſinia. & quæ Iouis ſacra ſunt, nutrix ca
pella eſt, & auido patri ſubtrahitur infans, ne uoretur, & corybantum
cymbalis, ne pater audiat uagitus, initus eliditur. Cybele dyndima

pudet dicere, quæ adulterum ſumi infeliciter placitum, quoniam & ipſa deformis, & uetula, ut moltorum deorum matre, ad ſtuprũ illicere non poterat, execuit ut deum ſcilicet faceret, eunuchum. Propter hãc fabulã galli eã, & ſemiuiri ſui corporis ſupplicio colũt: hæciã nõ ſũt ſacra, tormẽta ſũt. Quid formæ ipſæ, & habitus? nón ne arguũt ludibria & decora deorũ ueſtrorũ? Vulcanus claudus deus, & debilis: Apollo tot ætatibus leuis: Aeſculapius bene barbatus, & ſi ſẽper adoleſcẽtis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerua cæſiis, Bubulis Iuno pedibus: Mercurius alatis, Pã ungulatis: Saturnus cõpeditis: Ianus uero frõtes duas geſtat, quaſi, ut auerſus incedat: Diana interim eſt alte ſuccincta uenatrix: & Epheſia mãmis multis, & uerubus exſtructa: & triuia trinis capitibus, & multis mãibus horrifica. quid ipſe Iuppiter noſter? modo imberbis ſtatuitur, modo barbatus locatur: & cum hamnon dicitur, habet cornua, & cum capitolinus, tunc gerit fulmina, & cum latiaris, cruore per funditur: & cum feretrius, non auditur. Et ne lõgius multos Ioues obeam, tot ſunt Iouis mõſtra, quot nomina: Erigone ſuſpenſa de laqueo eſt. Vt Virgo inter aſtra ignita ſit: Caſtores alternis moriuntur, ut uiuant: Aeſculapius ut in deũ ſurgat, fulminatur: Hercules, ut hominem exuat, æteis ignibus concrematur. Has fabulas & errores & ab imperitis parẽtibus didicimus: & quod eſt grauius, ipſis ſtudiis & diſciplinis elaboramus, carminibus præcipue poetarum: qui, permirum, quãtum ueritati ipſi ſua auctoritate nocuere. & Plato ideo præclare Homerũ illum inclytum laudatum & coronatum de ciuitate quam inſermone inſtituebat, eiecit. Hic enim præcipuus bello troico Deos ueſtros, & ſi ludos facit, tamen in hominũ rebus & actibus miſcuit. hic eorum paria compoſuit, ſauciauit Venerem, Martẽ uinxit, uulnerauit, fugauit: Iouem narrat Briareo liberatum, ne a diis cæteris ligaretur: & Sarpedonem filium, quoniam morti non poterat eripere, cruentis imbribus fleuit, & thoro Veneris illectum flagrantius quàm in adulteras ſoleat, cum Iunone uxore concumbere: alibi Hercules ſtercora egerit, & Apollo Admeto pecus paſcit. Laomedonti uero muros Neptunus inſtituit, nec mercedem operis infelix ſtructor accepit: illic Iouis fulmẽ cum Aeneæ armis in incude fabricatur. cum cœlum & fulmina & fulgura longe antefuerint, quam Iuppiter in Creta naſceretur, & flammas ueri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipſe Iuppiter nõ uereri. Quid loquar Martis & Veneris adulterium depræhenſum? & in Ganimedem Iouis ſtuprum cœlo conſecratum? quæ omnia in hoc prodita, ut uitiis hominum quædam auctoritas pararetur. His atq; huiuſmodi figmentis, & mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorũ: & hiſdẽ fabulis inhærẽtibus,

aliiſ qȝ

aliís qꝫ ſummæ ætatis robur adoleſcunt: & in iiſdem opinionibus miſeri conſeneſcunt: cum ſit ueritas obuia, ſed roquirentibus. Saturnum enim principem huius generis, & examinis omnes ſcriptores uetuſtatis Græci, Romaní qꝫ hominem podiderũt: ſcit hoc Nepos, & Caſſius in hiſtoria, & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque Saturnus Creta profugus, Italiam metu filii ſæuientis acceſſerat, etiam ſuſceptus hoſpitio rudes illos homines, & agreſtes multa docuit, ut græculus, & politus, literas imprimere, nummos ſignare, inſtrumenta conficere. Itaqꝫ latebram ſuam, quod tuto latuiſſet, uocari maluit Latium: & urbem ſaturniam dedit de ſuo nomine: & Ianiculum Ianus ad memoriam uterqꝫ poſteritatis reliquerunt. Homo igitur utiqꝫ qui fugit, homo utique qui latuit, & pater hominis, & natus ex homine: & terræ enim, & cœli filius, quod apud Italos eſſet ignotis parẽtibus proditus: ut in hodiernum inopinato uiſos, cœlo miſſos, ignobiles, & ignotos, terræ filios nominamus: eius filius Iuppiter Cretæ excluſo parente regnauit, illic obiit, illic filios habuit; adhuc antrum Iouis uiſitur, & ſepulchrum eius oſtẽditur, & ipſis ſacris ſuis humanitatis arguitur. Ocioſum eſt ire per ſingulos, & totam ſeriem generis iſtius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas in cæteros ipſo ordine ſucceſſionis influxerit. Niſi forte poſt mortẽ deos fingitis, & perierante Proculo deus Romulus, & Iuba mauris uolentibus deus eſt, & diui cæteri reges, qui conſecrantur non ad fidem numinis, ſed ad honorem emeritæ poteſtatis. Inuitis his deniqꝫ hoc nomen aſcribitur: optant in homine perſeuerare: fieri ſe deos metuunt: & ſi iam ſenes nolunt. Ergo nec de mortuis dii: quoniam deus mori non poſſit, nec de natis, quoniam moritur, omne quod naſcitur: diuinum autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum. Cur enim ſi nati ſunt, non hodié qꝫ naſcuntur: niſi forte iam Iuppiter ſenuit, & partus in Iunone defecit: & Minerua canuit antequam peperit? An ideo ceſſauit iſta generatio, quoniam nulla huiuſmodi fabulis præbetur aſſenſio? Cæterum ſi dii creare poſſint, interire non poſſent: plures totis hominibus deos haberemus, ut iam eos nec cœlum contineret, nec aer caperet, nec terra geſtaret. Vnde manifeſtum eſt homines illos fuiſſe, quos & natos legimus & mortuos ſcimus. Quis ergo dubitat horum imagines conſecratas uulgus orare, & publice colere? dum opinio, & mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore præſtringitur: argenti nitore, & candore eboris hebetatur? Quod ſi in animũ quis inducat tormentis quibus, & quibus machinis ſimulachrum omne formetur, erubeſcet temere ſe materies ab artifice, ut deum faceret illuſum. Deus enim ligneus rogi fortaſſe, uel infelicis ſtipitis portio ſuſpenditur, cæditur, do

latur, runcinatur. Et deus cereus, uel argenteus de immundo uaſculo (ut ſæpius factum) ægyptio regi conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur: & lapideus cæditur, ſcalpitur, & ab imperito homine læuigatur: nec ſentit ſuæ natiuitatis iniuriam: ita ut nec poſtea de ueſtra ueneratione culturam, niſi forte nōdum deus ſaxum eſt, uel lignum, uel argentum. Quando igitur hic naſcitur? ecce funditur, fabricatur, ſcalpitur, nondum deus eſt. Ecce plumbatur, cōſtruitur, erigitur, nec adhuc deus eſt. Ecce ornatur, conſecratur, oratur: tunc poſtremo deus eſt, cum homo ille uoluit, & dedicauit. Quāta uero de diis ueſtris animalia muta naturaliter indicant, mures, hirundines, milui, non ſentire eos ſciunt, norunt, inculcant, inſident: ac niſi abigatis, in ipſo dei ueſtri ore nidificant. Araneæ uero faciem eius intexunt, & de ipſo capite ſua fila ſuſpendunt: uos tergitis, mundatis, eraditis, & illos, quos facitis, protegitis, & timetis. Dum unuſquiſq; ueſtrum nō cogitat, prius ſe debere deum noſſe, quàm colere: dum inconſulte geſtiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris acceſſio, quàm ſibi credere: dum nihil ex his quæ timent, norunt. Sic in auro, & argēto auaritia conſecrata eſt: ſic ſtatuarum inanium conſignata forma: ſic nata romana ſuperſtitio, quorum ritus, ſi percenſeas, ridenda quàm multa, etiam miſeranda ſunt. Nudi cruda hyeme diſcurrunt, alii incedunt pileati, ſcuta uetera circunferunt, pelles cædunt, mendicantes, uicantes deos ducunt. Quædam fana ſemel anno adire permittunt, quædam in totum nefas uiſere eſt, quo uiro non licet, & non nulla abſq; fœminis ſacra ſunt: etiam ſeruo quibuſdam cærimoniis intereſſe piaculare flagitium eſt: alia ſacra coronat uniuira, alia multiuira, & magna religione conquiritur, quæ plura poſſit adulteria numerare. Quid qui ſanguine ſuo libat, & uulneribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet, quàm ſic religioſus? aut cui exta ſunt obſcœna demeſſa, quomodo deum uiolat, qui hoc modo placat? Cum ſi enuchos deus uellet, poſſet procreare, non facere. Quis non intelligat male ſanos, & uanæ, & perditæ mentis in iſta deſipere, & ipſam errantium turbam mutua ſibi patrocinia præſtare? Hic defenſio communis furoris eſt furentium multitudo. At tamen iſta ipſa ſuperſtitio Romanis dedit, auxit, fundauit imperium: cum non tam uirtute, quàm religione, & pietate pollerent: nimirum inſignis, & nobilis iuſtitia romana ab ipſis Imperii naſcentis incunabulis auſpicata eſt. Nón ne in ortu ſuo, & ſcelere collecti, & muniti immanitatis ſuæ terrore creuerunt? Nam aſylo prima plebs congregata eſt: confluxerant perditi, facinoroſi, inceſti, ſicarii, proditores. Et ut ipſe Romulus Imperator, & rector, populum ſuum facinore præcelleret, parricidiū fecit. Hæc prima ſunt auſpicia religioſæ

ciuitatis:

ciuitatis. mox alienas uirgines iam deſponſatas, iam deſtinatas, & non nullas de matrimonio mulierculas ſine more rapuit, uiolauit, illuſit: & cum earum parentibus, id eſt cum ſoceris ſuis, bellum miſcuit, propinquum ſanguinem fudit. Quid irreligioſius, quid audacius, quid ipſa ſceleris cõfidentia tutius? Iam finitimos agro pellere, ciuitates pro ximas euertere cum templis & altaribus: captos cogere damnis alienis, & ſuis ſceleribus adoleſcere. Cum Romulo regibus cæteris & poſtremis ducibus diſciplina communis eſt ita quicquid Romani tenent, colũt, poſſidẽt, audaciæ præda eſt, templa omnia de manubiis, ideſt de ruinis urbium, de ſpoliis deorum, de cædibus ſacerdotum: hoc inſultare & illudere eſt, uictis religionibus ſeruire, captiuas eas poſt uictorias adorare. Nã adorare quæ manu cœperis, ſacrilegium eſt, conſecrare nõ numina. Toties ergo Romanis impiatum eſt, quoties triumphatũ. tot de diis ſpolia, quot de gentibus & trophea. Igitur Romani non ideo tãti quòd religioſi, ſed quòd impune ſacrilegi. Neq; enim potuerunt in ipſis bellis deos adiutores habere, aduerſus quos arma rapuerunt: & quos poſtulauerant detriumphatos colere cœperunt. Quid autẽ iſti dii pro Romanis poſſunt? qui nihil pro ſuis aduerſus eorũ arma ualuerũt? Romanorũ enim uernaculos deos nouimus. Romulus, Picus, Tyberinus, & Conſus, & Pilumnus, ac Picũnus dii. Cloacinã Tatius & inuenit, & coluit: Pauorẽ Hoſtilius atq; Pallorẽ, mox a neſcio quo Febris dedicata: hæc alũna urbis iſtius ſuperſtitio, morbi & malæ ualetudines. Sane & Acca Laurẽtia, & Flora meretrices propudioſæ, inter morbos romanorum, & deos computandæ, iſti ſcilicet aduerſus cæteros qui in gẽtibus colebantur, Romanorũ imperium protulerũt: neq; enim eos aduerſum ſuos homines uel Mars thracius, uel Iuppiter creticus, uel Iuno nunc argiua, nunc ſamia, nunc pœna, nunc Diana taurica, uel mater idæa, uel ægiptia illa non numina, ſed portenta iuuerunt. Niſi forte apud iſtos maior caſtitatis uirginum, aut religio ſanctior ſacerdotum. cum pene in pluribus uirginibus, & quæ inconſultius ſe uiris miſcuiſſent, Veſta ſane neſciente ſit inceſtum uindicatum: in reſiduis impunitatem fecerit, non caſtitas tutior, ſed impudicitia felicior. Vbi autem magis a ſacerdotibus, quam inter aras & delubra conducuntur ſtupra: tractantur lenocinia: adulteria meditantur? frequẽtius deniq; in æditưorũ cellulis, quam in ipſis lupanaribus flagrans libido defungitur? & tamen ante eos deo diſpenſante diu regna tenuerunt Aſſyrii, Medi, Perſæ, Græci etiã, & Aegyptii, cũ põtifices & aruales, & ſalios ueſtales, & augures non haberent, nec pullos cauea reduſos, quorum cibo uel faſtidio reſpublica ſumma regeretur. Iam enim uenio ad illa auſpicia & auguria romana, quæ ſummo labore collecta teſtatus eſt,

Digitized by Google

& pœnitẽter omiſſa, & obſeruata feliciter, Clodius ſcilicet, & Flaminius & Iunius ideo exercitus perdiderunt, quod pullorum ſolẽniſſimum tripudium expectandum non putauerunt. Quid Regulus? non ne au guria ſeruauit & captus eſt? Mancinus religionem tenuit, & ſub iugũ miſſus eſt, & deditus. Pullos edaces habuit & Paulus apud cannas, ta= men cum maiore rei publicæ parte proſtratus eſt. Caius Cæſar ne ante brumam in africam nauigia trãſmitteret, auguriis & auſpiciis reniten= tibus ſpreuit: eo facilius & nauigauit & uicit. Quæ uero & quanta de oraculis proſequar? Poſt mortem Amphiaraus uentura reſpondit, qui proditus eſt ipſe ob monile ab uxore neſcius. Tireſias cæcus futura uide bat, qui præſentia non uidebat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii re ſponſa confinxit cum iam Apollo uerſus facere deſiſſet. cuius tunc cã= tum, illuc & ambiguum defecit oraculum, cum & politiores homines, & minus creduli eſſe cœperunt. Et Demoſthenes, quod ſciret reſponſa ſimulata Philippizin pytiã querebatur: At nõ numquã tamen uerita tem uel auſpicia uel oracula tetigere. Quamquam inter multa menda ciã uideri poſſit induſtriã caſus imitatus, aggrediar tamen fontem ip ſum erroris & prauitatis, unde omnis caligo iſta manauit, & altius erue re, & aperire manifeſtius. Spiritus ſunt insynceri, uagi, à cœleſti uigore terrenis labibus & cupiditatibus digrauati: iſti igitur ſpiritus, poſtea quã ſimplicitatem ſubſtantiæ ſuæ, unuſti, & immerſi uitiis perdiderunt: ad ſolatium calamitatis ſuæ non deſinunt perditi iam perdere: & deprauati errorem prauitatis infundere, & alienati à deo inductis prauis religio nibus a deo ſegregare: eos ſpiritus dæmonas eſſe poetæ ſciunt, philoſo phi diſſerunt, Socrates nouit, qui ad mutum & arbitrium aſſidentis ſibi dæmonis uel declinabat negocia, uel petebat. Magi quoque non tã tum ſciunt dæmonas: ſed etiam quicquid miraculi ludunt, per dæmo= nas faciunt: illis aſpirantibus & infundentibus præſtigias edunt: uel quæ nõ ſunt, uideri, uel quæ ſunt, nõ uideri: eorũ Magorũ & eloquio & negocio primus Soſthenes, & uerũ Deũ merita maieſtate proſequi= tur: & angelos ideſt miniſtros & nuncios Dei, ſed ueri, eiús quos uenera tioni nouit aſſiſtere: ut & nutu ipſo & uultu domini territi contre= miſcant: idẽ etiam dæmonas prodidit terrenos, uagos, humanitatis ini micos. Quid Plato, qui inuenire Deũ negocium credidit, nón ne & angelos ſine negocio narrat & dæmonas? & in Sympoſio etiã ſuo na turam dæmonum exprimere cõnititur: uult enim eſſe ſubſtantiam in ter mortalem immortalém que, ideſt inter corpus & ſpiritum, mediã, terreni ponderis & cœleſtis leuitatis admixtione concretam, exqua manare in nos procupidinem amoris, & dicit informari, & labi pe= ctoribus humanis, & ſenſum mouere, & affectus fingere, & ardorẽ cu

piditatis

piditatis infundere. Iſti igitur impuri ſpiritus dæmones(ut oſtenſum magis à philoſophis,& à Platone)ſub ſtatuis, & imaginibus conſecrati deliteſcunt,& afflatu ſuo auctoritatem quaſi præſentis numinis conſequuntur. Dum inſpirantur interim uatibus,dum fanis immorantur, dum nonnunq̃ extorum fibras animant,auium uolatus gubernant, ſortes regũt,oracula efficiunt falſis pluribus inuoluta: nam & fallũtur, & fallunt,ut & neſcientes ſynceram ueritatem,& quam ſciunt in perditionem ſui non confitentes. Sic à cœlo deorſum grauant,& á Deo uero ad materias aduocant,uitam turbant,omnes inquietant;irrepentes etiam corporibus occulte,ut ſpiritus, tenues morbos fingunt,terrent mentes,membra diſtorquent,ut ad cultum ſui cogant,ut nidore altarium, uel hoſtiis pecudum ſaginati remiſſius quæ conſtrinxerant, curaſſe uideantur. Hi ſunt & furentes,quos in publicum uidetis excurrere: uates & ipſi abſq; templo ſic inſaniunt,ſic bacchantur,ſic rotantur,paret in illis inſtigatio dæmonis,ſed argumentum diſpar furoris. De ipſis etiam illa,quæ paulo ante tibi dicta ſunt,ut Iuppiter ludos repeteret ex ſomnio,ut cum equis Caſtores uiderentur,ut cingulum matronæ nauicula ſequeretur,hæc omnia ſciunt plerique ueſtrum ipſos dæmonas de ſemetipſis confiteri,quoties à nobis temeritas uerborum,& orationis incendiis de corporibus exigũtur. Ipſe Saturnus, & Serapis,& Iuppiter,& quicquid dæmonũ colitis,uicti dolore,quod ſunt,eloquuntur: nec utique in turpitudinem ſui nonnullos præſertim ueſtrum aſſiſtentibus mentiuntur. Ipſis teſtibus eſſe eos dæmonas de ſe uerum confitentibus credite:adiurati enim per Deum uerum,& ſolum inuiti,miſeri corporibus inhorreſcunt:& uel exiliũt ſtatim,uel euaneſcunt gradatim,prout fides patientis adiuuat,aut gratia curantis aſpirat. Sic chriſtianos de proximo fugitant,quos longe in cœtibus per uos laceſſebant. Ideo inſerti mentibus imperitorum,odium noſtri ſerunt occulte per timorem. Naturale eſt enim & odiſſe,quem times, & quem metueris infeſtare ſi poſſis:ſic occupant animos,& obſtruunt pectora,ut ante nos incipiant homines odiſſe,quàm noſſe:ne cognitos aut imitari poſſint,aut damnare nõ poſſint. Quantum autem uitiũ ſit incognitis,& inexploratis iudicare,quod facitis,nobis ipſis pœnitentibus credite,& nos enim idem fuimus,& eadem uobiſcũ quondam adhuc cæci,& hebetes ſentiebamus: quaſi chriſtiani monſtra colerent,infantes uorarent,conuiuia inceſta miſcerent: nec intelligebamus ab his fabulas iſtas ſemper uentilari,& nunquam uel inueſtigari, uel probari,nec tanto tempore aliquem exiſtere,qui proderet,nõ tantum facti ueniam,uerum etiam iudicii gratiam conſecuturum. Malum autem adeo non eſſe,ut chriſtianus reus nec erubeſceret,nec ti

Digitized by Google

meret, & unum ſolummodo quod non ante fuerit, pœniteret. Nos tamen cum ſacrilegos aliquos, & inceſtos parricidas etiam defendendos, & tuendos ſuſcipiebamus, hos nec audiendos in totum putabamus: nonnunquam etiam miſerantes eorum crudelius ſæuiebamus, ut urgeremus confitentes ad negandum uidelicet, ne perirent, exercentes in his peruerſam quæſtionē, non quæ uerum erueret, ſed quæ mendacium cogeret. Et ſiquis infirmior malo preſſus, & uictus chriſtianum ſe negaſſet, fauebamus ei, quaſi eierato nomine iam omnia ſacta ſua illa negatione purgaret. Agnoſcitis ne eadē nos ſenſiſſe, & egiſſe, quæ ſentitis, & geritis? Cum, ſi ratio, non inſtigatio dæmonis iudicaret, arguēdi magis, non ut diffiterentur ſe chriſtianos, ſed ut de inceſtis, ſtupris, de impiatis ſacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim, & huiuſmodi fabulis iidem dæmones ad execrationis horrorem imperitorum aures aduerſus nos referſerunt: nec tamē mirum, cum omnium fama, quæ ſemper in ſparſis mendaciis alitur, oſtenſa ueritate conſumitur. Sic eſt negocium dæmonum: ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur, & fouetur. Inde eſt quòd audire te dicis caput aſini rem nobis eſſe diuinam. Quis tam ſtultus ut hoc colat? quis ſtultior ut hoc coli credat? niſi quòd uos & totos aſinos in ſtabulis, cum ueſtra uel Hippona conſecratis, & eoſdem aſinos cum Iſide religioſe deuoratis? Item boum capita, & capita ueruecum & immolatis, & colitis. De capro etiam, & homine mixtos deos, & leonum, & canum uultus deos dedicatis. Nón ne & Apim bouem cum Aegyptiis adoratis, & paſcitis? nec eorum ſacra damnatis inſtituta ſerpentibus, crocodilis, belluis cæteris, & auibus, & piſcibus, quorum aliquem deum ſiquis occiderit, etiam capite punitur. Iidem Aegyptii cum pleriſq; uobiſcum non magis Iſidem, quàm ceparū acrimonias metuunt: nec Serapidem magis, quàm ſtrepitus per pudēda corporis expreſſos extremiſcunt. Etiam ille, qui de adoratis ſacerdotis uirilibus aduerſum nos fabulatur, tentat in nos conferre, quæ ſua ſunt. Iſta enim impudicitiæ eorum forſitan ſacra ſint, apud quos ſexus omnis membris omnibus præſtat: apud quos tota impudicitia uocatur urbanitas: qui ſcortorum licentiæ inuident, qui medios uiros lambunt: libidinoſo ore inguinibus inhæreſcunt: homines male linguæ etiam ſi tacerent: quos prius tædeſcit impudicitiæ ſuæ, quàm pudeſcit. Proh neſas, id in ſe peſſimi facinoris admittunt, quod nec & ætas poteſt pati mollior, nec cogi ſeruitus durior. Hæc, & huiuſmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere eſt. Ea enim de caſtis fingitis, & pudicis, quæ fieri non crederemus, niſi de uobis probaretis. Nam quòd Religioni noſtræ hominem noxium, & crucem eius aſcribitis, longe de uicinia

ueritatis

ueritatis erratis, qui putatis Deum credi, aut meruiſſe noxium, aut po tuiſſe terrenũ: næ ille miſerabilis, cuius in homine mortali ſpes omnis innititur: totum enim eius auxilium cum extincto homine finitur. Aegyptii ſane hominẽ ſibi quẽ colãt, eligũt, illũ unũ propitiant, illũ de omnibus conſulunt, illi uictimas cædunt, & ille qui cæteris Deus, ſibi certè homo eſt, uelit nolit: nec enim conſcientiam ſuam decipit, ſi fallit alienam. Etiam principibus & regibus, nõ ut magnis & electis uiris (ſicut fas eſt) ſed ut deis turpiter adulatio falſa blanditur, cum & præclaro uiro honor uerius, & optimo amor dulcius præbeatur. Sic eorum numen uocant, ad imagines ſupplicant, genium, ideſt dæmo nem eius, implorant: & eſt eis tutius per Iouis genium peierare, quã regis. Cruces etiam nec colimus, nec optamus. uos plane qui ligneos Deos conſecratis, cruces ligneas, ut deorum ueſtrorum partes, forſitã adoratis. Nam & ſigna ipſa, & cantabra, & uexilla caſtrorum, quid aliud q̃ inauratæ cruces ſunt, & ornatæ? trophæa ueſtra uictricia non tantum ſimplicis crucis faciem, uerum & affixi hominis imitantur. Signum ſane crucis naturaliter uiſimus in naui. cum uelis tumentibus uehitur: cum expanſis palmulis labitur: & cum erigitur iugum, crucis ſignum eſt, & cum homo porrectis manibus Deum pura men te ueneratur: ita ſigno crucis, aut ratio naturalis innititur, aut ueſtra religio formatur. Illum iam uelim conuenire, qui initiari nos dicit, aut credit de cæde infantis, & ſanguine. Putas poſſe fieri, ut tã molle, tam paruulum corpus fata uulnerum capiat: ut quiſquam illum rudẽ ſanguinem nouelli, & uix dum hominis cædat, fundat, ex hauriat? Nemo hoc poteſt credere, niſi qui poſſit audire. Vos enim uideo pro creatos filios nunc feris, & auibus exponere: nunc adſtrangulatos mi ſero mortis genere elidere: ſunt quæ in ipſis uiſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguant, & parricidium faciant antequam pariant. Et hæc utiq; de deorum ueſtrorum diſciplina deſcendunt. Nam Saturnus filios ſuos non expoſuit, ſed uorauit. Me rito & in nonnullis Africæ partibus a parentibus infantes immolabã tur, blanditiis & oſculo comprimente uagitum, ne flebilis hoſtia immoletur. Tauris etiam ponticis, & ægyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare: & Mercurio Gallos humanas uel inhumanas uictimas cedere. Romani græcum, & græcam, gallum, & gallam ſacrifici uiuẽtes obruere: hodie q; ab ipſis latiaris Iuppiter homicidio colitur: & q Saturni filio dignum eſt, mali & noxii hominis ſanguine ſaginatur. Ipſum credo docuiſſe ſanguinis fœdere coniurare Catilinam: & Belloнam ſeruum ſuum hauſtu humani cruoris imbuere: & comitialẽ mor bum hominis ſanguine, id eſt morbo grauiore, ſanare. Non diſſi

miles & qui de arena feras deuorant illitas, & infectas cruore, uel
membris hominis, & uiſcere ſaginatas. Nobis homicidium nec uide=
re fas, nec audire: tãtumq; ab humano ſanguine cauemus, ut nec edu
lium pecorum in cibis ſanguinem nouerimus, & de inceſto conuiuio
ſabulam grandem aduerſum nos dæmonum concio mentita eſt: ut
gloriam pudicitiæ deformis infamiæ auerſione macularet: ut ante ex
ploratam ueritatem homines a nobis terrore infandæ opinionis auer=
teret: Sic de iſto & tuus Fronto, non ut affirmator teſtimonium fecit,
ſed conuitium ut orator aſperſit. Hæc enim potius de ueſtris gẽtibus
nata ſunt. Ius eſt apud Perſas miſceri cũ matribus: Aegyptiis, & Athe
nis cum ſororibus legitima cõnubia. Memoriæ, & tragœdiæ ueſtræ in
ceſtis gloriantur, quas uos libenter, & legitis, & auditis: ſic & deos co
litis inceſtos, cum matre, cum filia, cum ſorore coniunctos. Merito
igitur inceſtum penes uos ſæpe depræhenditur ſemper admittitur: etiã
neſcientes miſeri poteſtis in illicita pro*ruere*: dum Venerem promiſ=
cue ſpargitis: dum paſſim liberos ſeritis: dum etiam domi natos alienæ
miſericordiæ frequenter exponitis: neceſſe eſt in ueſtros recurrere: in fi
lios inerrare. Sic inceſti ſabulam nectitis, etiam cum conſcientiam nõ
habetis. At nos pudorem non facie, ſed mente præſtamus: unius ma
trimonii uinculo libenter inhæremus: cupiditate procreandi aut unam
ſcimus, aut nullam: conuiuia non tantum pudica colimus, ſed & ſo=
bria: nec enim indulgemus epulis, aut conuiuium mero ducimus,
ſed grauitate hilaritatem temperamus, caſto ſermone, corpore caſtio=
re: pleriq; inuiolati corporis uirginitate perpetuã fruuntur potius quã
gloriantur. Tantum deniq; abeſt inceſti cupido, ut nonnullis rubori
ſit etiam pudica coniunctio. Nec de ultima ſtatim plebe conſiſtimus:
ſi honores ueſtros, & purpuras recuſamus: nec faſtidioſi ſumus, ſi om=
nes unũ bonũ ſapimus, eadẽ cõgregati quiete, qua ſinguli, nec in angu
lis garruli, ſi audire nos publice aut erubeſcitis, aut timetis. Et quod in
dies noſtri numerus augetur, non eſt crimen erroris, ſed teſtimonium
laudis. nam in pulchro genere uiuendi & præſtat & perſeuerat ſuus, &
accreſcit alienus. Sic nos deniq; non notaculo corporis, ut putatis, ſed
innocentiæ, ac modeſtiæ ſigno facile dignoſcimus. Sic mutuo, quod, do
letis amore diligimus, quoniam odiſſe non nouimus: ſic nos, quod in
uidetis fratres, uocamus, ut unius dei parentis homines, ut conſortes fi
dei, ut ſpei cohæredes. Vos enim nec in uicem agnoſcitis, & in mutua
odia ſæuitis: nec fratres uos, niſi ſane ad parricidium recognoſcitis. Pu
tatis autem nos ocultare quod colimus: ſi delubra, & aras non habe=
mus? quod enim ſimulachrum Deo fingam, cum ſi recte exiſtimes, ſit
dei homo ipſe ſimulachrũ? templum quod ei extruam, cum totus hic

mundus

mundus eius opere fabricatus eum capere non poſſit?& cum homo latius maneam, intra unam ædiculam uim tantæ maieſtatis includam? non ne melius in noſtra dedicandus eſt mente? in noſtro immo conſecrãdus eſt pectore? hoſtias & uictimas domino offerã, quas in uſum mei protulit?ut reiiciam ei ſuum munus,ingratum eſt cum ſit litabilis hoſtia, bonus animus, & pura mens,& syncera ſententia. Igitur qui innocentiam colit,Domino ſupplicat: qui iuſtitiam, Deo libat, qui fraudibus abſtinet,propitiat Deum: qui hominem periculo ſurripit, optimam uictimam cædit. Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt: ſic apud nos religioſior eſt ille, qui iuſtior. At enim quem colimus Deum,nec oſtendimus,nec uidemus: immo ex hoc Deum credimus, quod eum ſentire poſſumus? uidere non poſſumus. In operibus enim eius, & in mundi omnibus motibus uirtutem eius ſemper præſentẽ aſpicimus: cum tonat,fulgurat, fulminat, cum ſerenat. Nec mireris ſi Deum non uides, uento & flatibus omnia impelluntur, uibrantur, agitantur,& ſub oculis tamen non uenit uentus, & flatus. In ſole adeo,qui uidendi omnibus cauſa eſt,uidere non poſſumus: radiis acies ſubmouetur; obtutus in tuentis hebetatur:& ſi diutius inſpicias,omnis uiſus extinguitur. Quid ipſum ſolis artificem, illum luminis fontem poſſis ſuſtinere? cũ te ab eius fulgoribus auertas a fulminibus abſcondas? Deum oculis carnalibus uis uidere, cũ ipſam animam tuam, qua uiuificaris, & loqueris, nec aſpicere poſſis,nec tenere?Sed enim Deus actum hominis ignorat: & in cœlo cõſtitutus nõ poteſt aut omnes obire, aut ſingulos noſſe. Erras ò homo & falleris: unde enim Deus longe eſt, cum omnia cæleſtia, terrenàq;, & quæ extra iſtam orbis pronuinciam ſunt,Deo cognita plena ſint?ubiq; nõ tantum nobis proximus, ſed infuſus eſt. In ſole adeo rurſus intẽde, cœlo affixus,ſed terris omnibus ſparſus eſt: pariter præſens ubiq; intereſt, & miſcetur omnibus: nuſq; enim claritudo uiolatur:quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omnium, à quo nullum poteſt eſſe ſecretum, tenebris intereſt: intereſt cogitationibus noſtris,qua ſi alteris tenebris?Non tantum ſub illo agimus, ſed cum illo (ut prope dixerim) uiuimus. Nec nobis de noſtra frequentia blandiamur, multi nobis uidemur, ſed Deo admodum pauci ſumus. Nos gẽtes, nationés q; diſtinguimus:Deo una domus eſt mũdus hic totus. Reges tãtum regni ſui per officia miniſtrorum uniuerſa nouere: Deo iudiciis opus nõ eſt. Solũ in oculis eius ſed,& in ſinu uiuimus. Sed Iudæis nihil profuit,quod unũ,& ipſi Deũ aris,atq; tẽplis maxima ſuperſtitione coluerunt. Ignorantia laberis ſi priorum aut oblitus,aut inſcius,poſteriorũ recordaris. Nã, & ipſi Deum noſtrũ (idẽ enim omniũ Deus eſt)

quãdiu enim eũ caſte, innoxie, religioſé qꝫ coluerũt, quãdiu præceptis ſalubribus obtemperauerunt, de paucis innumeri facti: de egentibus diuites, de ſeruientibus reges: modici, multos, inermi armatos dum fugiunt inſequentes Dei iuſſu, & elementis adnitentibus obruerunt. Scripta eorum relege, uel ſi Romanis magis gaudes, ut transeamus ueteres, Flauii, Ioſephi, uel Antonii, Iuliani, de Iudæis require, iam ſcies nequitia ſua hanc eos meruiſſe fortunã: nec quicquam accidiſſe, quod non ſit his, ſi in contumacia perſeuerarent, ante prædictum. Ita prius eos deſeruiſſe compræhendes, quàm eſſe deſertos: nec, ut impie loqueris, cum Deo ſuo eſſe captos, ſed à Deo ut diſciplinæ tranſfugas deditos. Cæterum de incendio mundi, aut improuiſum ignem cadere, aut difficile non credere, uulgaris erroris eſt. Quis enim ſapientium dubitat, quis ignorat omnia, quæ orta ſunt occidere, quæ facta ſunt interire? Cœlum quoqꝫ cum omnibus, quæ cœlo continentur, ita ut cœpiſſet, deſinere? Fõtium dulci aqua, maris ue nutriri, in uim ignis abiturum ſtoicis conſtans opinio eſt: quod conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat: & Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruina eadẽ ipſa ſententia eſt. Loquitur Plato partes orbis nunc inundare: dicit nũc alternis uicibus ardeſcere: & cum ipſum mundum perpetuum, & inſolubilem diceret eſſe fabricatum: addit tamen ipſi artifici Deo ſoli, & ſolubilem, & eſſe mortalem. Ita nihil mirum eſt, ſi iſta moles ab eo, quo exſtructa eſt, deſtruatur. Animaduertis philoſophos eadem diſputare quæ dicimus, non quod nos ſimus eorum ueſtigia ſubſecuti, ſed quod illi de diuinis prædicationibus prophetarum umbram interpolatæ ueritatis imitati ſint. Sic etiam conditionem renaſcendi ſapientium clariores Pythagoras primus, & præcipuus Plato corrupta, & dimidiata fide tradiderunt: nam corporibus diſſolutis ſolas animas uolũt & perpetuo manere, & in alia noua corpora ſæpius commeare. Addunt iſtis & illa ad retorquendam ueritatem in pecudes, aues, belluas, hominum animas redire. Non philoſophi ſane ſtudio, ſed inimico uitio digna iſta ſententia eſt. Sed ad propoſitum ſatis eſt, etiam in hos ſapientes ueſtros in aliquem modum nobiſcum conſonare. Cæterum quis tam ſtultus, aut brutus eſt, ut audeat repugnare hominem à Deo ut primum potuiſſe fingi, ita poſſe denuo reformari? Nihil eſſe poſt obitum, & ante ortum nihil fuiſſe, ſicut de nihilo naſci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porro difficilius eſt id, quod non ſit incipere, quàm id, quod fuerit iterare. Tu perire & Deo credis, ſiquid oculis noſtris hebetibus ſubtrahitur? Corpus omne ſiue areſcit in puluerem, ſiue in humorem ſoluitur, uel in cinerem comprimitur, uel in nidorem tenuatur, ſubducitur nobis: ſed Deo elementorum cuſto-

dia

Digitized by Google

dia reſeruatur. Nec(ut creditis)ullum damnum ſepulturæ timemus, ſed ueterem, & meliorem conſuetudinem humandi frequentamus. Vide adeo quàm in ſolatium noſtri reſurrectionẽ futuram omnis natura meditetur: ſol demergit, & naſcitur, aſtra labuntur, & redeunt, flores occidunt, & reuiuiſcunt: poſt ſenium arbuſta frondeſcunt, ſemina non niſi corrupta reuireſcunt: ita corpus in ſæculo, ut arbores in hyberno: occultant uirorem ariditate mentita. Quid feſtinas ut cruda adhuc hyeme reuiuiſcat, & redeat? expectandum nobis etiam corporis uer eſt. Nec ignoro pleroſq; conſcientia meritorũ nihil ſe eſſe poſt mortem magis optare, quàm credere: malunt enim extingui penitus, quàm ad ſupplicia reparari. Quorum error augetur, & in ſæculo libertate remiſſa, & Dei patientia maxima, cuius quãto iudicium tardum, tanto magis iuſtum eſt. Et tamen admonentur homines doctiſſimorum libris, & carminibus poetarum, illius ignei fluminis, & de ſtygia palude ſæpius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & dæmonum iudiciis, & de oraculis prophetarum cognita tradiderũt. Et ideo apud eos etiam ipſe rex Iuppiter per torrentes, ripas, & atram uoraginem iurat religioſe: deſtinatã enim ſibi cum ſuis cultoribus pœnam præſcius perhorreſcit, nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic ſapiens ignis membra urit, & reficit, carpit, & nutrit, ſicut ignes fulminum corpora tangunt, nec abſumunt: ſicut ignes Aetnæ montis, & Veſuuii montis, & ardentium ubiq; terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale illud incendium non damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſa corporum laceratione nutritur: eos autem merito torqueri, qui Deum neſciunt, ut impios, ut iniuſtos, niſi profanus nemo deliberat, cum parentem omnium, & omnium Dominum non minoris ſceleris ſit ignorare, quàm lædere. Et quanquam imperitia Dei ſufficiat ad pœnam, ita ut notitia proſit ad ueniam, tamẽ ſi uobiſcum chriſtiani comparemur, quamuis in nonnullis diſciplina noſtra minor eſt, multo tamen uobis meliores depræhendemur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis: nos uxoribus noſtris ſolummodo uiri naſcimur: uos ſcelera admiſſa punitis: aqud nos & cogitare peccare eſt: uos conſcios timetis, nos etiam conſcientiam ſolam, ſine qua eſſe nõ poſſumus. Deniq; de ueſtro numero carcer exæſtuat, chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuæ religionis, aut profugus. Nec de fato quiſquam aut ſolatium captet, aut excuſet, euentum ſit ſortis fortunæ, mens tamen libera eſt: & ideo actus hominis non dignitas iudicatur. Quid enim aliud eſt fatum, quàm quod de unoquoq; noſtrum Deus fatum eſt? qui cum poſſit præſcire materiam, pro meritis, & qualitatibus ſingulorum etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plectitur,

ſed ingenii natura punitur: ac de fato ſatis, uel ſi pauca pro tempore, diſputaturi aliâs & uerius & plenius. Cæterum quod pleriqꝫ pauperes dicimur, non eſt infamia noſtra, ſed gloria: animus enim ut luxu ſoluitur, ita frugalitate firmatur. & tamen quis poteſt pauper eſſe, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui deo diues eſt? magis pauper ille eſt: qui cum multa habeat, plura deſyderat. Dicã tandem quemadmodum ſentio: nemo tam pauper poteſt eſſe, quam natus eſt. Aues ſine patrimonio uiuunt: & in diem paſcua paſcuntur: & hæc nobis tamen nata ſunt: quæ omnia ſi non concupiſcimus, poſſidemus. Igitur ut qui uiam terit, eo felicior quo leuior incedit: ita beatior in hoc itinere uiuendi qui paupertate ſe ſubleuat, non ſub diuitiarũ onere ſuſpirat: & tamen facultates, ſi utiles putaremus, à Deo poſceremus utiqꝫ. indulgere poſſet aliquantum, cuius eſt totum. ſed nos cõtemnere malumus opes, quã continere: innocentiam magis cupimus: magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos eſſe, quam prodigos, & quod corporis humana uitia ſentimus & patimur, non eſt pœna, militia eſt. fortitudo enim infirmitatibus roboratur: & calamitas ſæpius diſciplina uirtutis eſt: uires deniqꝫ & mẽtis & corporis ſine laboris exercitatione torpeſcunt: omnes adeo ueſtri uiri fortes, quos in exemplũ prædicatis, ærumnis ſuis inclyti floruerunt. Itaqꝫ & nobis Deus nec non poteſt ſubuenire, nec deſpicit: cum ſit & omnium rector & amator ſuorum, ſed in aduerſis unum quemqꝫ explorat & examinat: ingenium ſingulorum periculis penſitat: uſqꝫ ad extremam mortem uoluntatem hominis ſciſcitatur, nihil ſibi poſſe perire ſecurus, Itaqꝫ ut aurum ignibus, ſic nos diſcriminibus arguimur. Quam pulchrũ ſpectaculum Deo, cum xp̃anus cum dolore congreditur: cum aduerſum minas & ſupplicia & tormenta componitur: cum ſtrepitum mortis & horrorem carnificis irripiens inculcat: cum libertatem ſuam aduerſus reges & principes erigit: ſoli deo, cuius eſt, cedit: cum triumphator & uictor, ipſi qui aduerſum ſe ſententiam dixit, inſultat. Vicit enim, qui quod contendit, obtinuit. Quis non miles ſub oculis imperatoris audacius periculum prouocet? nemo enim præmium percipit ante experimentum: & imperator tamen quod non habet non dat: non poteſt propagare uitam: poteſt honeſtare militiam. At enim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte finitur. Sic xp̃ianus miſer uideri poteſt: non poteſt inueniri. Vos ipſi calamitoſos uiros fertis ad cœlum, Mutium Sceuolam, qui cum erraſſet in regem, periſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet. Et quot ex noſtris non dexteram ſolum, ſed totũ corpus uri, cremari ſine ullis eiulatibus pertulerunt, cũ dimitti præſertim haberent in ſua poteſtate? Viros cum Mutio, uel cum Aquilio

aut

aut regulo comparo. Pueri & mulierculæ noſtre cruces & tormēta, fe ras, & omnes ſuppliciorum terricolas inſpirata patientia doloris illu dunt. Nec intelligitis ò miſeri neminem eſſe qui aut ſine ratione ue lit pœnam ſubire: aut tormēta ſine Deo poſſit ſuſtinere. Niſi forte uos decipit, quod Deum neſcientes diuitiis affluant, honoribus floreant, polleant poteſtatibus. Miſeri in hoc altius tolluntur, ut decidant al tius. Hi enim ut uictimæ ad ſupplicium ſaginantur: ut hoſtiæ ad pœ nam coronātur. In hoc adeo quidam imperiis ac dominationibus eri guntur, ut ingenium eorum perditæ mentis licentiæ poteſtatis libere nundinentur. Abſq; enim notitia Dei, quæ poteſt eſſe ſolida felicitas, cum mors ſit ſomnio ſimilis. Antequā tenetur, elabitur? Rex eſſe tam times, quam timeris: & quam libet ſis multo comitatu ſtipatus, ad periculū tamē ſolus es. Diues es, ſed fortunæ male creditur, & magno uiatico breue uitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur. Faſcibus & pur puris gloriaris: uanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpura: mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus es: parentes tuos lau das: omnes tamē pari ſorte naſcimur: ſola uirtute diſtinguimur. Nos igitur qui moribus & pudore cenſemur, merito malis uoluptatibus, & pompis ueſtris & ſpectaculis abſtinemus: quorum & de ſacris origi nem nouimus: & noxia blandimenta dānamus. Nam in ludis curu libus quis non horreat populi in ſe rixātis inſaniam? in gladiatoris ho micidii diſciplinam: in ſcœnicis etiam nō minor furor, turpitudo pro lixior. Nunc enim mimus uel exponit adulteria, uel monſtrat. Nunc eneruis hiſtrio amorem dum fingit, infligit. Idem Deos ueſtros indu endo ſtupra, ſuſpiria, odia, dedecorat. Idē ſimulatis doloribus lachry mas ueſtras uanis geſtibus, & nutibus prouocat. Sic homicidium in uero flagitatis: in mendacio fletis. Quod uero ſacrificiorum reliquias, & pocula delibata contēnimus: non confeſſio timoris eſt, ſed ueræ liberta tis aſſertio. Nam & ſi omne quod naſcitur, ut inuiolabile Dei munus nullo opere corrumpitur, abſtinemus tamen ne quis exiſtimet aut dæ moniis quibus libatum eſt cedere: aut noſtræ religionis pudere. Quis autem ille qui dubitat uernis indulgere nos floribus: cum capiamus, & roſam: ueris & lilium, & quicquid aliud in floribus blandi coloris & odoris eſt? his enim & ſparſis utimur mollibus ac ſolutis, & ſertis col la complectimur. Sane quod caput non coronamus, ignoſcite. Aurā boni floris naribus ducere, non occipitio capillis ue ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego uos in hoc magis miror, quemadmo dum tribuatis exanimi, aut non ſentienti facem, aut non ſentienti co ronam. Cum & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus: at enim nos exequias adoramus eadē tranquillitate qua uiuimus, nec ad

nectimus areſcentem coronam, ſed à Deo æternis floribus uiuidam ſuſtinemus: qui & modeſti Dei noſtri liberalitate ſecuri ſpem futuræ fælicitatis, fide præſentis eius maieſtatis animamur. Sic & beati reſurgimus, & futuri contemplatione iam uiuimus. Proinde Socrates Scurra Atticus uiderit nihil ſe ſcire confeſſus, teſtimonio licet fallaciſſimi dæmonis glorioſus: Arceſilas quoque, & Carneades, & Pyrrho, & omnis academicorum multitudo deliberet: Simonides etiam in perpetuum comperendinet, philoſophorum ſupercilia contemnimus, quos corruptores, & adulteros nouimus, & tyrannos, & ſemper aduerſus ſua uitia facundos. Nos non habitu ſapientiam, ſed mente præferimus: nõ eloquimur magna, ſed uiuimus. Gloriamur nos conſecutos, quod illi ſumma intentione quæſiuerunt, nec inuenire potuerunt. Quid ingrati ſumus? quid nobis inuidemus, ſi ueritas diuinitatis noſtri temporis ætate maturuit? Fruamur bono noſtro, & recti ſententiam temperemus, cohibeatur ſuperſtitio, impietas expietur, uera Religio reſeruetur. Cum Octauius peroraſſet, aliquandiu nos ad ſilentium ſtupefacti, intenti uultus tenebamus: & quod ad me eſt, magnitudine admirationis euanui, quòd ea, quæ facilius eſt ſentire, quàm dicere, & argumentis, & exemplis, & lectionum auctoritatibus, adornaſſet: & quòd maleuolos iiſdem illis quibus armantur, philoſophorum telis retudiſſet: oſtendiſſet etiam ueritatem non tantummodo facilem, ſed & fauorabilem. Dum iſtæc igitur apud me tacitus reuoluo, Cæcilius ſic erupit. Ego Octauio meo plurimum, quãtum eadem tranquillitate, qua uiuimus: ſed & mihi gratulor, nec expecto ſententiam: uicimus, & ita, ut improbus, uſurpo uictoriã: nam ut ille mei uictor eſt, ita ego triumphator erroris. Itaque quod pertineat ad ſummam quæſtionis & de prouidentia fateor, & Deo cedo, & de ſectæ iam noſtræ ſynceritate conſentio. Etiam nunc tamen aliqua conſubſidunt non obſtrepẽtia ueritati, ſed perfectæ inſtitutioni neceſſaria, de quibus craſtino (quòd iam ſol occaſui decliuis eſt) ut de toto congruentius, promptius requiremus. At ego (inquam) prolixius omnium noſtrum uice gaudeo: quòd etiam Octauius mihi uicerit, cum maxima iudicandi mihi inuidia detracta ſit. Nec tamen poſſum meritum eius uerborum laudibus repenſare: teſtimonium & hominis & unius infirmũ eſt. Habet Dei munus eximium, à quo & inſpiratus orauit, & obtinuit adiutus. Poſt hæc læti, hilarésq; diſceſſimus: Cæcilius quòd crediderit: Octauius gaudere quòd uicerit: ego & quòd hic crediderit, & hic uicerit.

Arnobii Diſputationum aduerſus Gentes Libri
Octaui, & Vltimi Finis.

LECTORI.

EN tibi bone Lector Arnobius, omni ſuo nitori pene reſtitutus: ſcatebat enim antea fere tot mendis, quot inſunt literæ: innumera ſuſtulimus: quædam de induſtria præteriimus, quæ uel nullo modo intelligerentur, quid ſibi uellent, uel omnino deſyderarentur: arrogantis enim fuiſſet ingenii, ea reſtituere uelle, quæ omnino ignores. Nonnulla interim (fatemur) ſubterfugerũt: quid tu uis fieri? feſſi ſumus emendando, ac plura præſtare non potuimus. Illud certo ſcimus Arnobium reddidiſſe talem ut legi poſſit, atq; ita ſubire peritiorũ iudicium. ſed tu æquus omnia æqui, boni q; facies: interim quæ etiam recognito uolumine errata deprehendimus (ſi noſtram ſententiam ſequare) legito hoc modo.

fol. 1 a ℣. 36. atque in ortus fieri.

fo. 2 a ℣. 36. eſſet. b ℣. 9 commonitionibus. ℣. 40 nocentiſſimos halitus.

fo. 3 a ℣. 9 redintegratis. ℣. 26 inexitiabilis. ℣. 40 ſerpens tollit, maledicam primordiis rerum, quòd tam ſæua prodigia genituris ſpirãtibus addiderunt? b ℣. 13 calumniari. ℣. 22 ex uictis

fo. 4 a ℣. 20 cum iraſci. ℣. 36 ubi paſſio ſita eſt, perturbationem. b. ℣. 23 palmitibus.

fo. 5 b ℣. 3. is.

fo. 7 b ℣. 9. ætæis? tunc clari dii Caſtores. 11 ceſtu Tiſianes

fo. 1 a ℣. 40. & in frigentia. b ℣. 35 tam breui

fo. 12 b ℣. 15. res ueſtræ, ℣. 20 nobis uoluit.

fo. 13 a ℣. 17. fœmininis, ℣. 9. atque deos, ℣. 13. in temporibus. b ℣. 18 diceret.

fo. 17 a ℣. 34, opera illa. b. ℣. 17, operam proſequitur, ℣. 40, & quod.

fo. 18 b ℣. 1 ſenſuum.

fo. 19 b ℣. 9 penetralibus, ℣. 35 regionibus

fo. 22 a ℣. 23, Typhœum, & arrogantiam.

fo. 23 a ℣. 3, illum, ℣. 10, pſyllis. ℣. 12, præparamus diligentiam. b ℣. 40 & inocciduam

fo. 24 a ℣. 12 auguſtiſſimas. b. ℣. 11 proſilirent.

fo. 26 b ℣. 30 certo numero.

fo. 29 a ℣. 24 ignea conuenerint? b ℣. 13 alios potuerint.

fo. 30 b ℣. 13 ſi typus,

fo. 32 a ℣. 10 in uenis? ℣. 11 poſt Teutatem ægyptium

fo. 34 a ℣. 33 Epictetum

fo. 35 b ℣. 37 quod idem.

&

fo.39 b ṽ. 14 Deorum
fo.41 b ṽ. 22 ephorus, ṽ. 23 myrtilus
fo.42 b ṽ. 10 alterá que opinio. ṽ. 38 referatis
fo.44 a ṽ. 24 cucurrere. b ṽ. 12 regiones
fo.45 b ṽ. 9 cucurbitis. ṽ. 13 tutelaribus, ṽ. 20 atque Tutano
fo.46 b ṽ. 3 ægyptiis. ṽ. 4 Corya pallantem. ṽ. 21 ideo motos
fo.47 b ṽ. 4 diſſociatæ,
fo.48 a ṽ. 31 flagrantiſſimus b ṽ. 37 cythereæ,
fo.49 a ṽ. 38 Chæronæus Plutarchus. b ṽ. 16 filiam Myrmidonis ederet. ṽ. 23 de Teſthio
fo.50 b ṽ. 9 indignationum
fo.51 b ṽ. 18 abutitur
fo.52 a ṽ. 23 fœdaſtis
fo 54 b ṽ. 12 cuius grana. ṽ. 12 ſumit formans. ṽ. 26 Mydas
fo.55 a ṽ. 4 Ion nomine. ṽ. 24 inexpiabilibus. ṽ. 28 uis imbrium b ṽ. 15 communiter
fo.56 a ṽ. 17 modis poſſet
fo.57 b ṽ. 27 inhient
fo.58 a ṽ. 4 dimoueret Etruriæ, ṽ. 5 ſurrexiſſe Deos, ṽ. 24 Liber ſit ṽ. 31 Phrigia, ṽ. 38 potero ingenioſas, b ṽ. 6 &, quàm ut. ṽ. 34 quantæ que
fo.59 a ṽ. 14 maledictionis, b ṽ. 17 abſconditur
fo.60 a ṽ. 10 calide
fo 62 a ṽ. 19 conuenientia, ṽ. 20 interiori
fo 63 a ṽ. 39 atticas, triticeas attulit. b ṽ. 29 commemorantur
fo.64 b ṽ. 2 ac ſeruitutibus?
fo 65 b ṽ. 24 Merops, ṽ. 28 ultima uilioris
fo.66 a ṽ. 32 ſepulturas? Nón ne. ṽ. 37 Lariſſæ eſt, b ṽ. 3 Leandrus ṽ. 4 Leucophronis Dianam eſſe, ṽ. 5 memorat Zeno, ṽ. 6 Telmeſſeum eſſe con litum uatem nõ ſcriptis conſtãtibus indicatur? Ageſarchus Ptolemæo, ṽ. 15 populi Capitolio quis, ṽ. 21 cuius Tolus, ṽ. 25 refecto
fo.67 a ṽ. 13 cædere, ṽ. 24 læuis, poteſt, b ṽ. 2 fremebundus, ṽ. 9 lapidem
fo 68 a ṽ. 5 læui, ṽ. 32 Phrynæ, b ṽ. 5 diſparata, ṽ. 25 aſciis, ṽ. 36 fruſtis
fo.69 a ṽ. 23 læuitas, ṽ. 38 caſis
fo.70 a ṽ. 27 Vulcanus, b ṽ. 4 Gizicenum, ṽ. 28 è contrario, ṽ. 34 libidinis uacua, ṽ. 38 amatorias, & ipſum, ṽ. 40 finibus. Vt
fo.71 a ṽ. 19 cum Epheſo? ṽ. 20 cum Dodone, ṽ. 25 quæ incenſa, b ṽ. 24 Iunonius

fo. 73 a ṽ. 8 de emiſſis, ṽ. 9 huda, ṽ. 23 affectu
fo. 75 b ṽ. 5 & indecoræ
fo. 77 b ṽ. 17 ſunt. Quid
fo. 79 a ṽ. 4 Quid ſritilla, ṽ. 16 uel ſritillarum, b ṽ. 11 reperitur
fo. 81 a ṽ. 40 exterrentur
fo. 82 a ṽ. 5 ſe cæſtibus
fo. 86 b ṽ. 24 generarent
fo 87 b ṽ. 11 aures quibuslibet, ṽ. 20 generis eam fuiſſe
fo. 88 a ṽ. 24 inambulando, ṽ. 25 uoluptate, ṽ. 13 litoris iter
fo. 89 a ṽ. 36 exhalatis. b ṽ. 14 adeo aut, ṽ. 25 Aſtarten Syros, Dia-
nam Tauricos, ṽ. 33 dum capti, ṽ. 35 extruunt etiam
fo. 90 a ṽ. 28 nolumus, b ṽ. 36 exarſit, canis
fo. 91 a ṽ. 15 poſſunt, nec uidere ṽ. 39 labore, ṽ. 40 tribui ſententiis
ṽ. 40 hæc ueſtra, b ṽ. 9 crederemus?
fo. 92 a ṽ. 20 ſed & ueritati, b ṽ. 7 auocanda, quod quereris, ṽ. 8 Ia-
n uarii.
fo. 93 b ṽ. 35 poteſtatem?
fo. 94 a ṽ. 3 ſentio, magnitudinem De:, b ṽ. 29 fabricator
fo. 95 b ṽ. 17 eſt, ut. ṽ. 26 eorum prælia
fo 96 a ṽ. 20 & peierante, ṽ. 26 moritur omne, ṽ. 31 credere poſſent
ṽ. 39 illuſam
fo. 97 a ṽ. 8 eſt, ita. b ṽ. 3 putauerunt?
fo 98 a ṽ. 9 auoca it
fo. 99 a ṽ. 35 cædere
fo. 100 a ṽ. 37 eſt. Nec ſolum eius, ſed. b. ṽ. 6 Flauii Ioſephi
fo. 101 a ṽ. 38. Deus fatus eſt?

VA1 1529226

Digitized by Google